پښتو شفاهي داستان

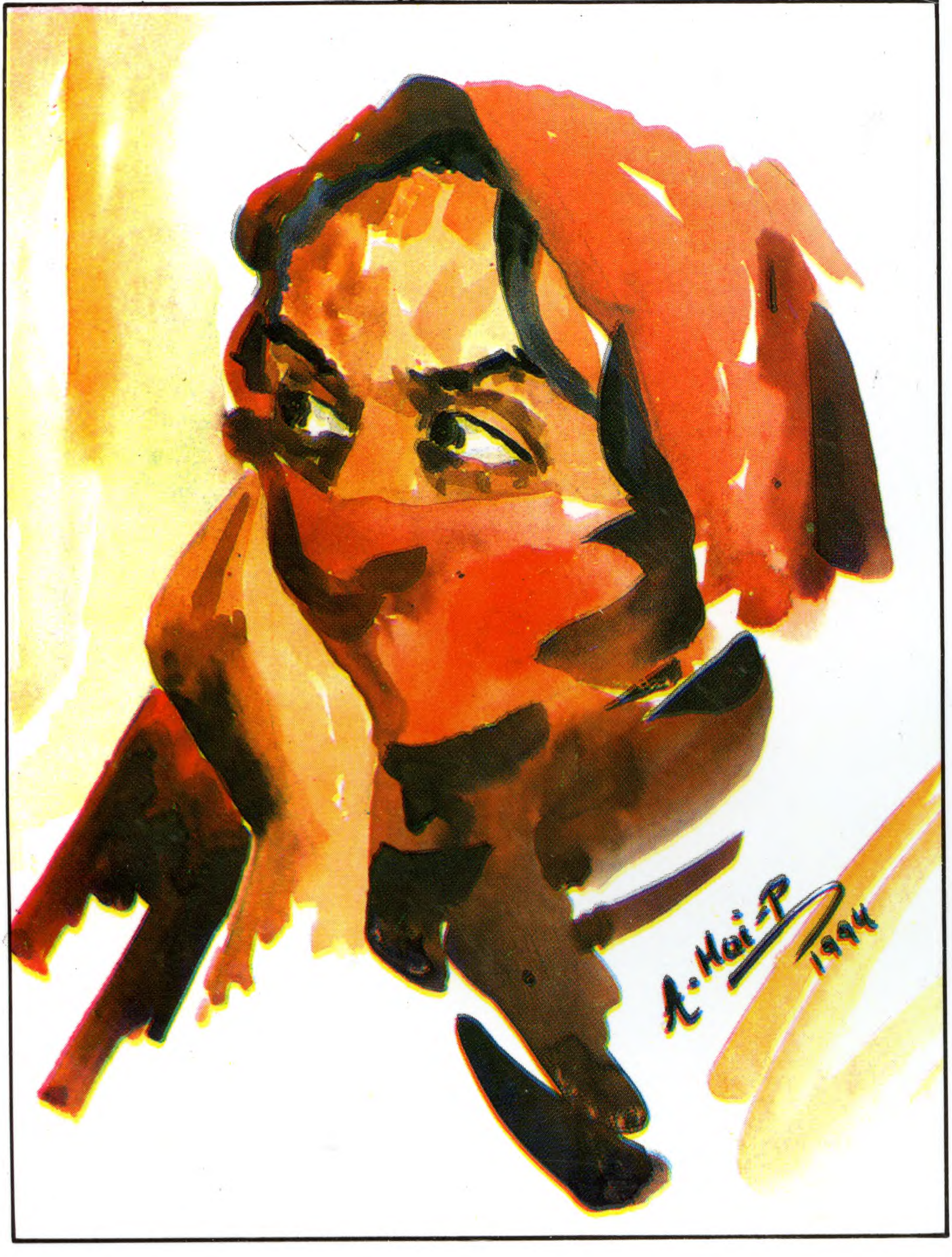

محمد ابراهیم عطایي

پښتو شفاهي داستان

(يوه تحليلي څېړنه)

PROPERTY OF ARIC Established 1989
PROPERTY OF ACKU 7555

ليکوال
کانديد اکاډيميسن محمد ابراهيم عطايي

د کتاب پېژندنه

د کتاب نوم	:	پښتو شفاهي داستان (يوه تحليلي څېړنه)
ليکوال	:	کانديد اکاډيمسين محمد ابراهيم عطايي
خپروونکي	:	د ساپي د موقوفاتو اداره
کمپوز/ډيزاين	:	آسيا سافټ، پېښور - پښتونخوا
کمپوزر	:	حفيظ الله
د چاپ نېټه	:	۱۳۷۶هـ ل
د چاپ ځای	:	ملت پرېس، لاهور

د لوی خدای په نامه

د امام الدين ساپي موقوفات

څرنګه چې په تېرو دوولسيزو کښې: د افغانستان فرهنګي مرکزونو ته نه جبيره کېدونکی زيان ورواړول شو؛ د هېواد ګڼ تاريخي آثار ړنګ، ورك او ګڼ فرهنګي آثار لوټ کړای شول؛ د هېواد موزيمونه، آرشيفونه او عامه کتابتونونه تر تباه کوونکو تېريو لاندې راغلل او ګڼ کتابونه وسوځول شول او ورسره د نورو په لمسون او د نورو په لګښت د ملي تاريخ او ملي فرهنګ د مسخ کولو له پاره په خلاص مټ کار وشو او ګڼ زهرجن آثار نشر شول.

مطلب دا چې زموږ فرهنګ او معنوي شتمنيو ته داسې زيان واوښت او داسې زيان واړول شو چې د هغو نسبي بيا رغونه او د پاتې آثارو ساتنه له زړه سوي ډکه پاملرنه غواړي، د هېواد د خواخوږو زامنو مادي او معنوي مرستې غواړي، د روشنفکرانو پيوستون او سره همکاري غواړي او د فرهنګي بيا رغونې له پاره د مؤثرو او ګټورو پروګرامونو طرح کول او عملي کول غواړي.

نو ما په دې لوی ملي خدمت کښې د برخې اخيستلو په غرض د خپلې شخصي شتمنی يوه برخه ددې له پاره وقف کړې چې:

لومړی

- د افغانستان د اقتصادي، اجتماعي، سیاسي او فرهنگي تاریخ په اړه لیکل شوي علمي او ګټور کتابونه پرې نشر شي.
- د افغانستان ملي تاریخ چې په دې وروستیو وختونو کښې د غرض لاسوږ په غلط شکل وړاندې کړی، د اسنادو او پخو مأخذونو په رڼا کښې په واقعي او اصلی بڼه ترتیب او پرې خپورشي.
- د افغانستان د بیارغونې په اړه د پوهانو، عالمانو او متخصصینو رغنده نظریات او وړاندیزونه پرې تهیه او خپاره شي.
- د افغانستان د ملي وحدت، ملي ګټو او ملي خپلواکی د ساتلو په اړه لیکل شوي آثار پرې تهیه او نشر شي.
- د ملي فرهنګ د روښانولو په لاره کښې آثار پرې تهیه او وړاندې شي.
- د پښتو ژبې او ادب ذخیرې او پانګې چې له جدي ګواښ سره مخامخ کړای شوې له عصري غوښتنو سره سمې پرې خپرې او خورې شي.
- د پښتنو لیکوالو او شاعرانو له پاره د کلنیو جایزو یوه سلسله پیل کړي او په دې وسیله د ګټورو آثارو هرکلی او درناوی وکړي او

ليکوالان د معياري آثارو د ليکلو له پاره وهڅوي.

دا کار ما له څوکلونو راهيسې په جرمني کښې پيل کړی ؤ، ددې له پاره چې د موقوفاتو دا اداره د يود علمي مرکز بڼه غوره کړي نو د هېواد د پوهانو او عالمانو يوه علمي کميټه مو ورته وټاکله او حبيب-الله رفيع مؤظف شو چې د دوی د مشورو په رڼا کښې په مسؤوليت سره دې کارته په پېښور کښې دوام ورکړي.

د ساپي د موقوفاتو د ادارې له خوا خپاره شوي کتابونه به د عصر له غوښتنو سره سم په ډېر ښه صحافت چاپېږي او د هر چا لاس ته د رسېدو په خاطر به په همغه بيه وړاندې کېږي چې لګښت پرې شوی او په دې توګه ددې ادارې هدف تجارتي نه بلکه د تاريخ، فرهنګ او ژبې خدمت دی.

د ساپي د موقوفاتو د ادارې له خوا هرخپرېدونکی کتاب به ددې وقفنامې متن په خپلو سر پاڼو کښې خپروي.

په درناوي

امام الدين ساپی

درېيم

كابل ۱۳۷٦/۲/۱۹

د لوی خدای په نامه

د ساپي د موقوفاتو د ادارې د علمي مجلس لو مړنۍ پرېکړه

د ساپي د موقوفاتو اداره به په ۱۳۷٦ کال کښې د پښتو څلور ټوکه معياري کتابونه په ښکلي صحافت خپروي او ددې ادارې د اهدافو په رڼا کښې به يې ټولنې ته وړاندې کوي.

ددې له پاره د ساپي د موقوفاتو د ادارې علمي مجلس پرېکړه وکړه چې دا لاندې کتابونه د کال تر پايه پورې پر له پسې خپاره کړي:

۱. "کتابونه دريابونه" د پښتو د پنځوسو ټوکو کتابونو معرفي او پرې تنقيد.
۲. "د پښتو پر شفاهي داستان يوه تحليلي څېړنه".
۳. "غالب جنګ غازي نواب احمد خان بنګښ او د هغه کورنۍ".
۴. "د رحمان بابا په ديوان کښې متلونه او محاورې".

څلورم

علمي مجلس د پوړتنيو کتابونو چاپول ګټور ګڼي او د هېواد د کلتوري ژبانونو د جبران په لاره کښې يو رغنده ګام بلل کېږي.

د ساپي د موقوفاتو اداره د پښتو ټول راغلي کتابونه مني، څېړي يې او بيا به يې د خپرولو له پاره پروګرام جوړوي.

په درنښت

لاسليکونه:

پوهاند عبدالشکور رشاد	کانديد اکاډيميسن محمد ابراهيم عطايي	څېړنمل محمد عارف غــروال
ډاکټر محمد اکبر اکبر	احمد شاه	حبيب الله رفيع

پنځم

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب سوځول

د لیك ایجاد او د کتاب پانې اوړېدلو د انسان په ژوند کې د بشر "تاریخي دوره" را پیل کړه، همدې لیك او کتاب د پرونیو نسلونو تجربې ننني‌و نسلونو ته راولېږدولې او د پرمختګ پروسه یې د فرد پر ځای د بشري نسل په تسلسل کښې پر مخ روانه کړه او پخوانو نسلونو چې کومې تجربې کړې وې ورپسې نسلونو له سره پیل نه بلکې ورپسې تعقیب کړې او همدا د لیك او کتاب برکت ؤ چې علمي پرمختګونه تر اسمان او کیهانه ورسېدل.

افغانستان یو له هغو هېوادونو څخه دی چې زوړ تاریخ او زوړ تمدن لري او وخت په وخت یې بشري ټولنې ته داسې عالمان او پوهان وړاندې کړي چې د انسان او انسانیت ابدي ویاړونه دي او داسې کتابونه او آثار دلته کښل شوي چې نړیوال ترې تر اوسه پندونه او عبرتونه اخلي.

د دې تر څنګ د دې هېواد حساس جغرافیایي موقعیت د دې سبب شوی چې وحشیانه تېري پرې وشي او یا له کورنیو شخړو او جګړو سره مخامخ شي، په دې تېریو کښې د نورو ورانیو تر څنګ کتابونه او کتابتونونه هم سوځول شوي او علمي بربادۍ پکښې رامنځ ته شوې دي.

شپږم

تېر په هېر خو په تېرو دوو لسيزو کې يو ځل بيا په هېواد کې د وحشت پرله پسې څپې راولاړې شوې او د وحشت د دې سره اور په لنبو کښې زموږ د نورو شتمنيو تر څنګ کتابونه او علمي ذخېرې هم وسوځېدې او زموږ ډېر څه له منځه ولاړل او بده دا چې قصداً له منځه يوړل شول.

د ۱۳۵۷ کال د غوايي د خونړۍ کودتا تر کېدلو وروسته وطنفروشو کمونستانو زموږ پر ټولو علمي پانګو د ارتجاعي دورې د بقاياؤ ټاپه ولګوله او په وحشت او بې رحمۍ يې له منځه يوړلې، سرکاري کتابتونونه يې تصفيه کړل، په مطبعو کې چاپ شوي کتابونه يې همهلته وسوځول، د کورونو تلاشۍ يې وکړې ديني او د ملي مطالبو درلودونکي کتابونه يې ضبط او بيا د اور خوراك کړل. يوه کمونست ليکوال چې د کودتا له برکته ارګ ته رسېدلی ؤ په ډېر وياړ ويل چې موږ د ارګ د تحويلخانو په خروارونو ارتجاعي کتابونه راوايستل او ومو سوځول، د دې اورونو په لنبو کې ډېر سرکاري او شخصي کتابونه وسوځول شول او ډېرې علمي هستۍ او پانګې تباه شوې.

د کمونيزم د خونړۍ دورې تر شرمېدلې ماتې وروسته د اور يوه بله څپه په هېواد را خوره شوه، قدرت ته رسېدلو تش په نامه مجاهدينو له علم سره د مطلقې دښمنۍ په توګه د هېواد کتابتونونه او موزيمونه چور کړل، څه يې پهٔ نيمه بيه خرڅ او څهٔ نور يې د ديګونو د پخولو او بخاريو د تودولو له پاره د اور خوراك کړل، يو شمېر کسانو د کمونستي دورې کتابونه په اورونو کې واچول او ويې سوځول. خو په دې منځ کې يو شمېر نورو د تبعيض او ستم په لاړو لړلو کسانو يوازې او يوازې د پښتو کتابونو د سوځولو او له منځه وړلو وظيفه درلوده، د قبايلو د وزارت او د افغانستان د علومو اکېډمۍ د پښتو ټولنې تحويلخانې په همدې ناولي نيت تشې او د بخاريو ګېډې پرې ډکې شوې.

په دې کتابونو کې يو شمېر داسې کتابونه هم وو چې نوي- نوي په مطبعو کې چاپ شوي او په سوونو نسخې يې يو ځايي هلته پرتې وې، داسې کتابونه يو ځای د اور خوراك شول او څو محدودې نسخې يې چې تر سون مخکښې د چا لاس ته ورغلې وې، پاتې شوې.

ستاسو په لاس کښې کتاب له همهغو بدبختو او بد قسمتو کتابونو څخه دی چې نوی- نوی چاپ شوی ؤ او ډېرې لږې نسخې يې له مطبعې نه راوتلې وې، چې د کلتور دښمنی، ستم او تبعيض د ناولي اور خوراك شو او د نژادي او ژبني تبعيض ګومارل شويو اجيرانو د خپل قهر اور پرې سوړ کړ.

د ساپي د موقوفاتو اداره دا کتاب بېرته چاپوي او احيا کوي يې او هيله لري چې په ګران هېواد کښې د کتاب سوځولو لړۍ يو ځل بيا په کتاب ليکلو او کتاب خپرولو بدله شي، له هېواد نه پردي لاسونه لنډ شي او افغانان يو ځل بيا د ورونو غوندې په خپل کور کښې راټول او د ملي کلتور په ځلونه او رڼونه کې د پخوا په شان ګډ کار او زيار وکړي.

په مينه

حبيب الله رفيع

حيات آباد، پښتونخوا

۱۳۷۶/۸/۲۵

د دې اثر په باره کښې څو خبرې

د ډېرې خوشحالۍ ځای دی. چې زموږ د هېواد په روان نشراتي جريان کښې د غير ضروري آثارو تر څنګه ځينو ښو او زموږ د فرهنګي ودې لپاره ګټورو او ضروري آثارو ته هم د چاپ موقع ورکول کېږي.

په اوس وخت کښې زموږ زياتره څېړنې ډېرې بابېزې دي او په التقاطي ډول د يو او بل خبرې سره اوډول او څېړنې نوم پرې اېښوول زموږ د زياترو څېړنو اساس جوړ وي.

د تخليق حال مو هم لا تر دې پسې خراب دی. له يو څو شاعرانو. کيسه ليکونکو او يا هم د هنري ادبياتو له نورو ايجادوونکو که تير شو. نور خو ټول له دغې لارې ځانته د ګولې د پيدا کولو د يوې وسيلې په توګه کار اخلي.

د تدوين او ترتيب په ساحو کښې لا بل راز لېونتوب شروع شوی دی. د چا چې څه خوښ وو او څه ورته اسان وو. هغه سره راټول او ترتيب کړي او په ښلابښلو نومونو يې د هېواد له فرهنګي مؤسسو څخه د مجموعو په توګه چاپ کړي. دومره څوك نشته چې له مدون صاحب نه پوښتنه وکړي. چې د دغه اثر يا مجموعې د چاپ ضرورت څه دی؟ زموږ په فرهنګي وده کښې څه پدل لري؟

د فولکلور له حاله که خبر شو. نو ګرده به وژاړو. دا چې فولکلور څه شی دی؟ څنګه بايد ټول شي؟ څنګه بايد وڅېړل شي؟ څنګه بايد خپور شي؟ او زموږ فولکلور بايد د خپل هېواد له شرايطو سره سم څنګه ټول. خوندي او چاپ کړو. دغو مسايلو ته د نه توجه تر څنګه بس نو "لاس د برې چار دی" هر چا چې څه وچ لانده سره راټول کړل. د فولکلور اسانه ټاپه لاسی پرې ووهي او په دې يا هغه نامه يې د ډېرو سترو فرهنګي مراکزو له خوا چاپ کړي. په دغسې يو فرهنګي چاپېر کښې چې د يو ښه کتاب له پاره د چاپ زمينه مساعدېږي. د فرهنګ د ودې د هر مينه وال

د خوشحالۍ سبب ګرځي.

حاضر کتاب "د پښتو پر شفاهي داستان یوه تحلیلي څېړنه" یو داسې اثر دی، چې سړی د معاصر تحقیق، علمي تحلیل او ور سره تخلیق درې واړو څرکونه پکښې ایستلای شي. زما په عقیده دا کتاب دغه لاندې عمده ځانګړنې لري:

(۱) د کتاب د لومړۍ برخې مطالب چې په عام ډول پر داستان او د داستان متعلق ځینو نورو ضروري مسایلو او هم پر کلتور، هنر، فولکلور او د فولکلور پر ارزښتونو او خصایصو ځیني مطالب وړاندې کوي، زیاتره تیوریك بحثونه دي، چې زموږ د څېړونکو او لوستونکو دواړو لپاره لاربښودی ارزښت لري، د دې ساحې د کار مینه وال کولای شي، چې هر یو په خپله سطح کښې استفاده ځنې وکړي.

(۲) د پخوانۍ نړۍ د مشهورو داستاني آثارو معرفي، زموږ د ځوان کهول له پاره یو ارزښتمن کار ګڼل کېږي، په خاص ډول د هغو کسانو له پاره چې غواړي د داستان لیکنې په ساحو کښې د لیکوالۍ تجربې وکړي. د حاضر کتاب دویم فصل د پخوانۍ نړۍ د ځینو عمده داستاني آثارو معرفۍ ته وقف شوی دی.

(۳) د دغه کتاب یوه عمده او اساسي ارزښت دا دی، چې دا کتاب په عمومي ډول لوستونکو ته د پښتني نکلونو اصلي ماهیت او جوهر ورښیي، او دا ور په یادوي چې زموږ په اولس کښې خواره واره نکلونه تش د وخت تېرولو او یا د ژمي د شپو د لنډولو وسیله نه ده، بلکې دا نکلونه یو لړ ممیزات لري، چې د پښتنو د اجتماعي ساختار په څېړنه کښې د هېرېدو نه دي او بایده دي، چې زموږ محققین او نور ورته متوجه وي.

د دغه اثر فاضل لیکوال کاندید اکاډمیسین محمد ابراهیم عطایي زموږ په معاصرو فرهنګیانو کښې یوازینی سړی‌دی چې د پښتني نکلونو د اجتماعي، هنري او کتلوري ارزښتونوپه څرګندولو کښې یې علمي کارکړی‌دی.ځینې ښاغلي به دا اعتراض وکړي، چې ولې مې عطایي صاحب ته د یوازیني خطاب وکړ؟ ولې مرحوم نوري خو په کابل کالنۍ کښې او د پروفېسور سیال کاکړ خو هم د پښتو نکلونو په مقدمه کښې پر پښتو نکلونو څېړنې کړې دي؟ زه د دغو دوو ښاغلیو کارونو ته د درناوې تر څنګه دا په ډاګه وایم چې عطایي صاحب بیا هم په دې لاره کښې یوازینی سړی دی. ځکه په دې ساحه کښې چې کوم پرله پېیلی کار ده کړی دی، نه زموږ دوو یـــادو

يادو شويو ښاغليو کړی دی او نه بل چا. د ملي هېنداري د دريم ټوك اوږده تحقيقي تحليلي مقدمه: "ملي هېنداره د اجتماعي څېړنو له نظره" او د حاضر کتاب دريم فصل د ده د دې لړۍ ډېر عمده کارونه دي، چې زما د مطالعې له مخې يې بل ساری زموږ په څېړنو کښې نشته. البته که د ځينو ښاغلو په ځينو آثارو کښې په دې باب ځيني ضمني يادونې وي، وي به او ضروري شته چې هغه په خپل ځای ارزښتمنې دي، اما د ده د کارونو ځای نه شي نيولای.

(۴) د کتاب بل تر ټولو لوړ ارزښت دا دی، چې د کتاب وروستی فصل زموږ ځوانو ليکوالو په خاص ډول داستان ليکونکو ته دا بلنه ورکوي، چې زموږ اولسي نکلونه کېدای شي د معاصرې داستان ليکنې له اصولو سره سم داسې هم بندي شي چې واړه ناولونه، يا لوی او يا ميانه داستانونه ځنې جوړ شي. ښاغلي ليکوال دغه کار په برياليتوب سره تر سره کړی دی او د "خان" داستان يې د موسی جان او وليجان له فولکلوري نکل څخه را ليکلی دی او په دې توګه يې زموږ ځوانو داستان ليکونکو ته له دغو نکلونو څخه د استفادې يوه بله زمينه هم ورښودلې ده.

زما په نظر دا کتاب يو له هغو مفيدو کتابونو څخه دی، چې زموږ ټولنه اړه ورته لري. چاپ يې پر ځای کار دی او ليکوال يې د مننې او ستاينې وړ دی.

په درناوی.

سر محقق زلمی هېوادمل

مقدمه

پر داسې يوه ليکنه چې په خپله د يوې مشرحې مقدماتي ليکنې په شکل تصنيف سوې وي. بله مقدمه چنداني ضرور نه وه. خو څرنګه چې موضوع په خپل خان کښې د خورا زياتې څېړنې ګنجايش لري نو دا حاضره مختصره ليکنه صرف د يوې داسې مقدمې په ډول ترتيب سوې ده چې د دغه کتاب د موضوع د تصنيف سره به لوستونکی ښه ترا اشنا کړي.

نن په پښتو ادب کښې د کيسه ليکنې يا په نوې غربي اصطلاح د (شارټ سټوري) د ليکوالۍ سره اشنايي پيدا سويده او د پښتو ادب ليکوالان له دغه فن سره پوره علاقه ښيي او د هېواد په پښتو نشرياتو کښې لږ و ډېر کيسه په سترګه کېږي.

دا علاقه د پښتو ادب پرونيو ليکونکو. شاعرانو او ناظمانو هم درلوده. چې د خپل وخت اورېدلې کيسې يې هم په نظم کښې اچولې او زموږ د فولکلوريك ادب د شفاهي کيسو ساتونکي هم دغه کسان وو.

(ملا نعمت الله) او (ملا احمد جان) د نونسمې پېړۍ په وروستيو او د شلمې پېړۍ په لومړنيو وختونو کښې دوه پښتانه ناظمان وو. چې د (مثنوي) په چوکاټ کښې يې اکثره پښتو او د دري څخه ترجمه شوې عوامي کيسې اچولې دي او د دوی په دغو آثارو تر نيمې پېړۍ زيات عمر د پښتو ادب عوامي علاقمندان مشغول ساتل سوي دي او زه باور لرم همدا اوس چې موږ د نوې کيسې ليکنې نوي فن ته لاس وراچولی د هېواد په بې شمېره کليو. باندو او حجرو کښې د زړو ناظمانو منظومې کيسې د اولس په بطن کښې په وافره علاقه ويل کېږي.

زموږ څوان ليکوالان چې په ادبياتو کښې نوی څراغ لګوي دا بايد په ياد ولري. چې دوی هغه وخت خپل ادبي نوي آثار پر ځای درولی سي چې د هغه الهام يې د اولسي ذوق څخه اخيستی وي.

دوولسم

د اولس ذوق که هر څونه کښتنه وبولو خو فاسد یې نسو بللای. څکه د ښکلا سره د دوی علاقمندي په کښتو برخو کښې طبیعت ته ور نژدې ده او په طبیعت کښې نو فساد ځای نه لري. ښه دا د موضوع فلسفي برخه ده چې د دغې لیکنې په لومړنیو برخو کښې څه نا څه خوله په وهل سوې ده او مطلب دا دی چې زموږ اولس د خپل عوامي ادب په ساتنه کښې صادقه برخه لري.

د یوې ټولنې د اجتماعي تکامل د تاریخ پېژندنه په هر وخت او هر ځای کښې یو ضروري امر دی د دغې پېژندنې په باره کښې باید وویل سي چې د فلاسفه وو په افکارو کښې د انسان پېژندنه چندان ممکنه نه سوه. بلکې د انسان د اجتماعي تکامل د وضع پېژندنه په خپله د انسان موټ په موږ وپېژندله او دا کار نو د فولکلور په داستاني برخه کښې په روښانه ډول د انسان د واقعي تکامل په باب انساني ذهن تنویروي او قانع کوي.

په لنډ ډول باید ووایو چې فولکلوریك داستانونه یوه داسې هنداره ده چې په هغه کښې د یوې ټاکلې ټولنې ټول کلتوري تصاویر منعکس سوي وي او دغه انعکاس نو زموږ له پاره د پېژندنې زمینه برابروي.

اوس نو موږ دې نتیجې ته رسېږو چې دغه کار په جمعي ډول اولس څرنګه خلق کړی دی؟ او د ادبي لارښوونکو له خوا څونه عملي سویدي؟

په دې باره کښې نو د هغه اولس د ادبیاتو ذخیره پیاوړې ده. چې د فولکور پر ښتنویې ادبي بنا کړې وي. د دې کتاب په راتلونکو فصلونو کښې دا مثالونه ډېر راوړل سویدي. چې په حاضره او نوی داستان لیکنه کښې هغه آثار او لیکوال د نخبه وو په ډله کښې راځي چې د فولکلوریك اصلونو په پېژندنه او مراعات بریالی وي

دا مسأله چې د یوی ټاکلې. ټولنې فولکلور د کلتوري مناسباتو په توازن تکامل کوي هم په دې کتاب کښې تر یوه حده خوله په وهل سوي ده او په دې برخه کښې د څېړنې د کره والي په منظور زموږ له شفاهي داستان سره یو تحلیلي او مقایسوي بحث سوی دی.

تر ټولو زیات چې په دې لیکنه کښې د مقصد او غایې په لحاظ زور اچولی سویدی هغه دا دی چې زموږ نوی افسانه نګار د خپلو شفاهي داستانونو څخه په نوې افسانه نګارۍ کښې څومره او په څه ډول استفاده کولای سي.

دیارلسم

زه په پوره زړه ویلای سم، چې زموږ افسانه نګار به هغه وخت په دغه فن کښې بریالی وي چې د شفاهي کیسې په تقلید نوې کیسه ولیکي.
افسانه نګاري پښتو ادب ته په نوی شیوه د ډېر را وروسته ځخه داخله سوې ده او تر اوسه لا تقلیدي رنګ لري او د دې علت دا دی چې زموږ افسانه نګار د نورو ژبو د ادبي آثارو تر تأثیر لاندې راغلي دي.
یوه ښه افسانه او کیسه هغه ده چې د محیط او ماحول انعکاس پکښې ځرګندوي.
زموږ زیاتره افسانې چې مجلې او اخبارونه یې چاپوي ډېر لږ زموږ د ژوندانه معرف کېدای شي او د دې کار علت هم دا دی چې لیکوال مو کاغذي کتاب لوستلی وي خو د ټولنې له کتاب ځخه بې خبره وي.
تاسې وګورئ زموږ په شفاهي ادب کښې هره کیسه د یوې هینداري په شان د ټولنې ټوله مناسبات منعکسوي او هره شفاهي کیسه مو د ټولنې د اجتماعي تکامل د مشخصو مراحلو په پېژندنه کښې تر لیکل سوي تاریخ لا هم کره والی لري علت دا دی چې د شفاهی کیسې نامعلوم جوړوونکی د ټولنې له کتاب سره اشنا ؤ. خو نننی افسانه نګار چې جهاني فرهنګ افاقي کړیدي، نو انفسي غفلت یې د اثر مزه او اغیزه دواړه له منځه وړي دي.
د لنډې کیسې (شارټ سټوري) ادبي فن چې پښتو ادب ته د یوروپ ځخه راغلی نو بد مېلمه نه ؤ. خو وروسته بد کور به ځنې جوړ سو. د یوروپ په تقلید په پښتو کې داسې کیسې ولیکل سوی چې صرف نومونه یې پښتو وو. یعني هلته چې د قهرمان نوم "موریس" و. دلته په "انځرګل واوښت". هلته چې د قهرمانې نوم "لوسي" ؤ. دلته "ګلالۍ" سوه. هلته چې د داستان د قهرمانانو دبرخورد ځای د "ژنیو" د جهیل غاړې وي، دلته د سیند ګودر سو. په دې ډول په پښتو افسانه نګارۍ کښې یو منحط جریان راوارد سو.
په دې پسې زموږ افسانه نګار لیکوال د نویو مطالعاتو پر لار د فولکلور د اهمیت او ارزښت سره اشنا سو او د نړۍ د لویو تحقیقي او فرهنګي مرکزو ځخه یې واورېدل چې پښتو شفاهي ادب د فولکلور بهترینه خزانه ده دا مهال یې نومځه دې ته کړه چې په خپلو لیکنو کښې د شفاهي کیسو طرز او شیوه تقلید کړي دلته هم له

ځورلسم

یوې لویې سهوې او تېروتنې سره مخامخ سو او د خپل شاوخوا عیني شرایط یې له یاده وایستل او ولاړ په تخیلاتو کښې نوك تر کوتیه غوټه سو. دلته نو د ګودر غاړې، کېږدۍ، د ملالۍ د پاولیو شرنګا او د جلال کړو بریتو پسې واخیست څو د ادبي ابتذال لویې کندې ته ورولوېد. په دې برخه کښې چې زموږ پاك شفاف او اصیل شفاهي ادب ته د پراخه لاسه زیان ورسېد نو د رادیو داستان لیکونکو هم کمه برخه نه پکښې درلوده. یو بل وخت را ورسېد چې زموږ باذوقه خو د روزنې څخه فارغ افسانه نګار د نویو ریالستي ادبي کیسو سره اشنا سو نو دردېدلي عواطف یې لکه د اور غرېه جوش راغلل. خو څرنګه چې د سر څخه بده پېښه وه، نو په دې برخه کښې هم لاړ ورکه سوه. افسانه نګار د بزګر خواره ورځ په قلم تصویر کړه، د ده د پښو چاودې، خواشینی ژوند، د تندي غوټې او کړاغې سترګې یې ترسیم کړې خو دا بزګر نیا هم زموږ بزګر نه ؤ بلکې یو بېګانه څوك ؤ.

په دې ډول په پښتو افسانه نګارۍ کښې یو لاړ ورکی جریان منځ ته راغلی ؤ او په دغه منځ کښې البته زموږ لایقو لیکوالانو داسې غنیمت آثار هم لیکلي دي چې زموږ د ټولنې د عینې او ذهني شرایطو معرف دي خو هغه دومره لږ دي چې د ګوتو شمېر هم پر ډېر دی.

په دغه لاړ ورکې وضع کښې پښتو افسانه نګاري د یو بل خطرناك جریان سره هم مخامخ ده چې هغه د ایراني ناولونو پر لار د اروپا د لوڅ ادب او جنسي او شهوي احساساتو د پارونې له پاره داستانونه دي. دغه شیوه په خطرناك ډول پښتو افسانه نګارو ته ننوتلې ده او کله کله لکه یو ښکلی خالداره رنګین مار زموږ د مطبوعاتو د پاڼو څخه سر راباسي.

په خواشینی باید ووایو چې د افسانه نګارۍ له پاره موږ د ادبیاتو په پوهنځي کښې نه مضمون لرو او نه استاد (دا مقاله شل کاله پخوا لیکل سوې ده) او دغه ښکلی فن چې د ملي روزنې له پاره هم یوه موثره وسیله ده. لکه یو خودرویه بوټی را زېږېدلی او په خپل سر لویږي.

د دې له پاره چې زموږ نوی او ځوان افسانه نګار وکولای سي چې یو داسې اثر وړاندې کړي چې هغه هم لوستونکی ته روحي نشاط وبخښي او هم د ذهني تنویر او اخلاقي روزنې له پاره کار ورڅخه واخیستل سي په کار ده چې لومړی د خپلې ژبې له هغو اثارو سره اشنا سي چې هغه د ټولنې د فکر محصول وي او دا

پنځلسم

نو په موږ کې شفاهي کيسې دي.

په وروستيو فصلونو کښې وروسته تر هغه چې د کيسې له جهاني جريان څخه په تفصيل خبرنه وسي نو د يوې پښتو کېسې اصلي شکل په هغه ډول راوړل سوی دی. چې زموږ په اولس کښې رواج لري او په کليو کښې يې خلك يو له بله سره وايي.

بيا هم دغه کيسه د کيسې د قهرمانانو د نومونو په ساتنه په داسې يوه چوکاټ کښې اچول سوې ده چې د لنډې کيسې اصول پکښې مراعات سوي دي.

په دغه برخه کښې د يو شمېر کليو او درو نومونه هم ياد سوي دي چې هغه د هلمند په شمال کښې د موجوده موسی کلا او باغران په ولسواليو کښې واقع دي. څرنګه چې دا کيسه په زاړه زمينداور کښې پېښه سوې ده او اوس هم د همدغه د موسی کلا په مرکز کښې د موسی جان په نامه قبر موجود دی او د موسی کلا نوم هم و همدغه موسی جان ته منسوب دی. نو ما د دغو ځايونو نومونه د داستان په هغه برخه کښې اچولي دي چې د شارټ سټوري (لنډې کيسې) د ادبي فن په مراعات اړول سوې ده. د همدغه داستان د ښه ليکلو په منظور په دغو ټولو سيمو کښې زه په خپله ګرځېدلی يم او د زميندا‌ور د زاړه ښار له کنګرو څخه مې دا وطن داسې کتلی دی لکه د کيسې په سر کښې چې اشاره ورته کېږي.

دا دی تر دې لنډې مقدمې وروسته په اصل ليکنه پيل کوو.

م. ابراهيم (عطايي)

۱۳۵۰ کال

شپاړسم

فهرست

عنوان — مخ

لومړۍ برخه

پر داستان لیکنه یوه لنډه څېړنه ۳
د داستان تطور د اجتماعي شرایطو په غېږ کښې ۸
ملي هنر د کلتور په هنداره کښې ۱۷
هنر څه شی دی؟ ۱۸
کلتور څه شی دی؟ ۲۵
ملی هنر څه شی دی؟ ۲۷
په کلتوري تحقیق کښې پر فولکلور یوه تحقیقي او مقایسوي کتنه ۳۲
د اجتماعي تحقیق له پاره د فولکلور استخدام ۳۴
په فولکلور کښې د روایاتو ارزښت ۳۵
فولکلور په میتولوژیك ساحه کښې ۳۸
افغاني فولکلور د یوې علمي منبع په حیث ۴۰

دوهمه برخه

د قدیمې نړۍ معروف داستانونه ۴۵
د بناپېریانو نکلونه (د انساني فولکلور په یوه عامه برخه) ۴۷
یوناني حماسه (ایلیاډ او اوډیسي) ۴۸

هندي حماسه (راماین او مهابهارت) ۵۱
شاهنامه ۵۵
الف لیله و لیله (یو کلاسیك عربي داستان) ۶۸

دریمه برخه

د پښتو شفاهي کیسه ۷۵
د پښتو پر شفاهي کیسه یوه تحلیلي کتنه او څېړنه ۷۶
د پښتو په شفاهي کیسو کښې د حقوقي او جزایي تعاملاتو
څرك ۷۸
جرم او جزا ۷۹
ساری ۸۱
هډ ۸۲
بدله ۸۲
نیك ۸۳
موټ ۸۳
د پښتو یوه شفاهي کیسه د داستان لیکنې په هنداره کښې ۸۴
د موسی جان او ولیجان د کیسې اجتماعي او هنري
ارزښتونه ۸۴
د کیسې قهرمانان او کرکترونه ۸۷
د کیسې فضا او طرح ۸۸
تصادف او بحران ۹۰
تم او نتیجه ۹۱

څلورمه برخه

په اولسي ادبي فورم کښې د موسی جان او ولیجان کیسه ۹۵
خان (د نوی کیسې لیکنې په چوکاټ کښې را اړونه) ۱۳۸
مأخذونه او مزاجع ۱۹۶

لومړی

برخه

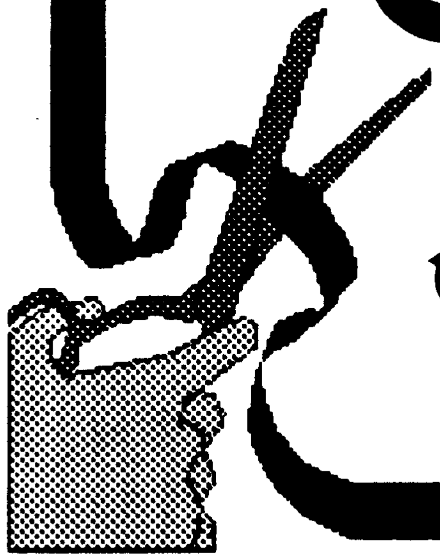

PROPERTY OF ACKU
7665

پر داستان لیکنه لنډه څېړنه

داستان څه شی دی؟

داستان ته موږ کیسه یا نکل وایو. هر داستان یا کیسه یا نکل یو حکایت دی چې د یو سړي یا څو کسو د ژوند ماجرا پکښې بیانېږي.

هر ولس او ټولنه د خپلو طبیعي او کلتوري شرایطو مطابق یو شمېر کیسې لري چې د دوی د ټولنې خلك ورسره اشنا دي. د اولس او ټولنې د طبیعي او کلتوري شرایطو مطابق نو دا معنی چې د ادبیاتو په تخلیق کښې محیطي شرایط زیاته اغېزه لري. د مثال په ډول هغه ټولنې چې خلك یې د سمندرونو پر غاړه اوسي د دوی کیسې هم د سمندرونو، طوفانونو او ماڼوګانو د قهرماني په ماجراګانو خوندورې سوې وي. خو هغه خلك چې د جګو غرونو په منځ کښې اوسي نو د دوی د کیسو قهرمانان بالعموم داسې انسانان وي چې لوی پاڼونه او کندوونه تر پښو لاندې رعیتوي.

همدا ډول بېدیاوو او ځنګلونو ته نژدې خلك بیا په خپلو کیسو کښې پر هغه سختیو او تنګسو خپل قهرمانان بریالي کوي چې د دوی د طبیعي شرایطو سره برابر وي. د بېدیاوو تندې، ګرمی، او باران د کیسو له قهرمانانو سره غاړه غړی وي. باد، ځنګلونه، پړانګان، زمریان او درنې تیارې د هغو د کیسو له ماجراجویانو سره غېږې باسی او څو ورته تسلیمېږي.

د پورتني طبیعي محیط پر اغېزو سر بېره د اولسونو په کیسو کښې د هغوی کلتوري تأثیرات هم څرګند رول لري. عرف، عادات، عقاید او تمایلات چې د ټولنې د هري اجتماعي مرحلې په قید کښې واقع وي نو په کیسه کښې د هغو حاکمیت د ورا څرګندوي. همدا خای دی چې د فرانسې معروف لیکوال "ویکتور هوګو" وایې

چې "تاريخ په افسانه او افسانه په تاريخ کښې ده".

يعنې مونږ په يوه کيسه کښې د يوې ټولنې د ذهني او عيني جرياناتو تاريخ ډېر ښه معلومولای سو او کيسه مونږ ته د يوې ټولنې د ذهني تکامل په برخه کښې هغه څه برابرولای سي چې تاريخ په مجبوريت سره پر پټه خوله کېږي

د داستان يا کيسې په باره کښې دې خبرې ته پاملرنه په کار ده چې په ادبياتو کښې د داستان ټوله ترقي چې نن يې مونږ د (رومان) يا (ناول) يا (لنډې کيسې) په اشکالو کښې وينو. د همدغه ابتدايي کيسو څخه په عمل راغلي ده چې تر ډېره حايه د خرافاتو پوښونه پر را پېچل سوي دي.

په پوره باور ويلای سو چې زمونږ هر هلك او هرې نجلۍ به په کوچينوالي کښې د خپلې انا يا مور څخه (په التماس اميزه ناز غوښتي وي چې نکل راته وکه!)

زمونږ په وطن کښې نو داسې نکلونه خورا ډېر دي چې اناګانې يې لمسيانو ته کوي او د کوچنيانو د ذهن با نشاطه دنيا ور رنګينوي. د دغسې نکلونو په جمله کښې نويو هم (د خزدکې انا نکل) دی چې زمونږ اکثره لويان يې د اناګانو څخه د اورېدو خاطرې لري.

د بشري دنيا د داستاني ادب لومړی ريښې همدغسې نکلونه تمثلوي. هغه مهال چې بشري ټولنه لا د کلتور په لومړنيو پړاوونو کښې وه نو د دوی طبيعي او اجتماعي شرايط ډېر لږ محدودوو. د بشر د لومړنيو ټولنو خلك ډېر لږ د طبيعي شرايطو په وړاندې غالب ډېر لږ څه يې پېژندل او د دغو شرايطو او پېژندنې څخه چې نو کوم نکلونه وو. د دوی تخيل جوړوی ډېر ساده او د دوی له فهم سره اشنا وو. خو کله چې د ټولنې په کلتور کښې نوي بدلونونه راوارد سول نو د هغه سره يو شمېر داسې خبرې منځ ته راغلې چې د لومړني او بدوي انسان په عيني شرايطو کښې يې مثال نه ؤ او بايد يواځې په ذهني اطمينان يې منلي وای. دغه جريان نو کيسه يا نکل د پېژندنې له عالم څخه د ناپيژندنې عالم د ماجراؤ هنداره کړه.

هغه مهال چې د پېژندنې معيار په کيسه کښې د نا پېژندلو احکامو تابع سونو يو شمېر مبالغه ګويانو ته موقع ميسره سوه چې کيسې د عجايبو او غرايبو په شلاخه

چالانې کړي او له دغه جريان څخه هغه افسانې راوزيږېدې چې قهرمانان يې ديوان او بلاوې وې.

د دې له پاره چې مذهبي او مقدس خلك خپلې کيسې له دغو مبالغو څخه وساتي نو دوی بيا خپلې کيسې د (ښو کيسو) تر عنوان لاندې راټولې کړې.

پخواني مقدس کتابونه لکه تورات. زبور او انجيل دغسې ډېرې کيسې لري او په "قرآن" کښې هم يوه برخه. قصص احتوا کوي.

د آريايانو قديم کتابونه "ويدا" او "اويستا" ټوله کيسې بيانوي او هندويزم. بوديزم او حتی د سکانو "ګرنت" هم د يو شمېر کيسو مجموعه ده. کله چې پر پرونۍ دنيا د قرون وسطی پيځول وغوړېدئ نو د ادبياتو د نورو فنونو په جمله کښې داستان يا کيسې هم خپل شکل مرموز کړ او په دغه وخت کښې ډېر ښه حکايتي ادبيات (د رمزونو او معجزو) تر عنوان لاندې وړاندې کېدل.

خو دغه ادبيات چې د کيسې برخه يې موږ دلته څېړو ښه ادبيات نه وو. بلکې د کليسا تخدير کوونکي تبليغات وو. چې پر انساني ذهن يې تورې پردې غوړولې وې.

هغه مهال چې د رنسانس په سبا د مدني نړۍ سترګې را روڼې سوې او بيا په نړۍ کښې نوی انکشافات راغله. نو دا د ادبياتو په کورنۍ کښې کيسه هم د تحول په غېږ کښې ورغله.

څونه چې نړۍ په مدنيت کښې ترقي کوله هغونه د کيسې فن د تکامل خوا ته روان ؤ.

د اتلسمې پېړۍ د علمي ترقياتو په اړخ کښې ادبياتو يوه نوې دوره پرانيستله او په هغه کښې نو "ناول" را وزيږېدئ. د اوولسمې پېړۍ په دويمه نيمايي کښې "لنډه کيسه" منځ ته راغله. د دغه ټولو جرياناتو په دورانونو کښې کيسه هغه يواځنۍ وسيله ده چې نن موږ ته د لويو څخه تر کوچنيو ټولنو پورې د دوی د کلتور په باره کښې معلومات راکولای سي.

د دې مبحث په ابتدا کښې د بشري ټولنو د ابتدايي تخيلاتو ريښې هغه

کېسي او تکلونه وبلل سوه چې د جادو او ناپېژندلو ماجراوو تر سيوري لاندې لا نه وې راغلې. دغه تکلونه او د ادبياتو دغسې نور اقسام د يوې ټولنې ښايسته ميراثونه بلل کيږي او د "فولکلور" تر نامه لاندې راجمع کېږي

د يوه اولس يا يوې ټولنې بهترين او ډېر اصيل ادبيات همدغه ادبيات دي چې د ملي ادبياتو د بنسټيزو خښتو حيثيت يې پيدا کړی دی

د ملي ادبياتو په جمله کښې کيسه ډېر ستر مقام لري ځکه په کيسه کښې د هغې ټولنې د پروني هويت ډېر آثار ساتل سوي دي.

په همدغه سلسله کښې د پښتو شفاهي کيسي ځانته با ارزښته ځای لري او د پښتو د فولکلوريک ادب په څېر کښې نو مونږ ته نه يواځې د ساتيرۍ يوه وسيله ده. بلکې د يوه داسې لابراتوار حيثيت لري چې په هغه کښې د خپلې پرونۍ ټولنې د خلکو د ژوندانه طرز او مناسبات پوره پېژندلای سو.

د دنيا په لاته ورمه ورځ کښې.

که مونږ د تاريخ په علمي اصطلاح "قرون حاضره" نن "قرون جديده" پرون "قرون وسطی" ورمه ورځ وبولو نو تر ميلاد وړاندې لنډې پېړۍ چې د يونان او روم دورې په ځان کښېباسي د لاته ورمې ورځې نوم خورا ښه او مناسب ورته ايسي.

زمونږ نړۍ په دغه لاته ورمه ورځ کښې د ادبي هنرونو يوه داسې زرينه دوره تېره کړې ده چې د (رنسانس- ادبي وينښتيا) د دورې هنرمندانو يې په ارمان لوی ادبي انقلابونه راوښورول. په دغه لاته ورمه ورځ کښې يونان د يو لوی اجتماعي انقلاب په سمندر کښې لاهو سوی و. د دغه وخت د فکر او مغزو خاوندانو په سياسي اداره کښې د حکمت حاکميت عملي کاوه.

برابر له دغه انقلابه سره د هنر او ادبياتو ستر جنبش را روان ؤ. د ادبي فنونو په جمله کښې تمثيلي هنر لويه برخه درلوده. په دغه وخت کښې شعر او د تمثيل فن سره ملګري وو. چې د يونان د ټولنې انحرافات يې تنقيدول او د دغه وخت د قهرمانو آثارو څخه د معروف کمديست (ارستوفان) د تفکر او تخيل محصول دی. داستان يا کيسه په هغه مفهوم چې د جلا فن په حيث وپېژندل سي په دغه

وخت کښې نه وه. یواځې د "هومیر" منظوم داستانونه "ایلیاد" او "ادیسه" وو چې مقدس شکل یې غوره کړی ؤ او عوامو به په مخصوصو وختونو او ځایونو کښې ویل

کله چې د میلاد د لومړۍ پېړۍ په دوران کښې "پلوتارك" په خپل ګرافیکي سبك کوم سرګذشتونه ولیکل نو دا د "لیکلي کیسې" لومړنی بنیاد ؤ. پلوتارك د دې کوښښ نه دی کړی چې واقعات د تاریخ په قید وځېړي. بلکې د مختلفو خلکو د ژوندانه ماجراوې یې بیان کړې دي.

پلوتارك تر ډېره ځایه په واقعه نګارۍ کښې د یونان د میلاد څخه وړاندې دریمې پېړۍ د یو اولسي شاعر (تیوکریت) د منظومو حکایاتو تقلید کړی دی. تیوکریت په نظم کښې یو شمېر ماجراوې بیان کړې وې او په دې برخه کښې یې ادبي هنرمندي تر نن پورې هم د ستاینې وړ ده. هغه په خپل منظوم کلام کښې د "هومیر" په تقلید عوامي محاورې او لهجه نه هیروي چې ډېر ښه مثال یې دا دی چې په ډېرو معروفو آثارو لکه "په میخانه کښې" چې څرنګه یو زلمی و یوې پیغلې ته شرم واړاوه یا فلانکۍ شپانه پر زرغونو دښتو څرنګه په خاطر آرامۍ خرامانه ځي(۱) پوره څرګندېږي.

پلوتارك د یونان د علمي لهجې تابع سوی دی او دا وجه ده چې ادبي ژبې ته یې فلسفي رنګ په نصیب سوی دی او ځینو لا د مورخینو په جمله کښې هم حسابلی دی.

پلوتارك د نړۍ په وړمه ورځ کښې یو داسې پل دی چې حکایتي ادب له یونان څخه روم ته پر ورتېرېږي. روم سره له دې چې نظامي او جنګي روحیه لري او هنر ته خاصتاً ادبي هنرونو ته هېڅ توجه نه لري. خو بیا هم داستاني ادب یې ریښه لري او لکه په یونان کښې چې "دهومیر" منظوم حکایت د یوې حماسې په شان

- فرمان ابر. ادبیات یونان "مترجم حسینقلي حسین نژاد" تهران. ۱۳۲۹- ۱۱۶ مخ.

پاته وه نورو میانو هم د (ویرژل) (۲) حماسه (انید) (۳) نه وه هیره کړې او په تمثیلي ادبیاتو کښې یې د ویرژل له تخیل څخه استفاده کوله.

د میلاد څخه تازه وړاندې پېړۍ او د میلاد لومړنۍ او دویمه پېړۍ همدغه لاته وړمه ورځ ده چې داستان لا په خپل اصلي مفهوم نه ؤ رازېرېدلی. رومي تخیل سره له دې چې د دیکتاتورانو تر فشار لاندې واقع ؤ. خو بیا هم خپله هغه ښکلا چې د یونان څخه یې اخیستې وه. پوره لا نه وه بایللې. مسیحیت د یو پرتم په ډول د روم پر ادبي جریان غلبه وکړه او تر دغه وخت پورې چې په (۳۱۳) میلادي کښې قسطنطنیې مسیحیت د یوه رسمي دین په حیث اعلان‌اوه. کوم ابتکار نه ؤ راغلی او له دغې پېړۍ څخه نو د قرون وسطی دوره شروع کېږي. چې د یو طوفان په ډول هغه ټول هنرونه په خان کښې رانغاړي چې په یونان کښې یې د عظمت دوره تېره کړې وه او په روم کښې یې لا پوره خپل شکل نه ؤ تغییر کړی.

د کیسې (داستان) تطور:

د اجتماعي شرایطو د بدلون په غیږ کښې:

کله چې تر پورتني عنوان لاندې موضوع څېړونو باید ښه پاملرنه وساتو چې تر کومه خایه داستان یا کیسه د اجتماعي شرایطو د بدلون هنداره ده او موږ د خپلې نړۍ او حاضر ژوند قیافه څرنګه پکښې لیدای سو؟

کیسه یا داستان په ادب کښې او ادب په هنر کښې او هنر په کلتور کښې د یوې لړۍ ټاکلې کړۍ بلل کېږي او کلتور نو د اجتماعي تکامل په وړاندې هغه مؤسسه ده چې په (روبنا) اصطلاح کېږي.

دا هم دعلمي اصولو حکم دی چې دغه روبنایي مؤسسې د زماني او مکاني شرایطو په حکم هر وخت د خپلې (زېربنا) د حرکت سره متناسب حرکت کړی دی.

۲- ویرژل (۷۰-۱۹ ق. م) لاتین شاعر چې د (انید) حماسه ورځخه پاته ده

۳- انید دویرژل حماسه ده

هغه مهال چې بشري ټولنه لا د وړوکوالي په مرحله کښې وه او اجتماعي مؤسسات یې ډېر محدود وو او بدوي کلتور حاکمیت پر کاوه نو د اولني هنر په جمله کښې دغې ټولنې یو شمېر داسې د کلماتو ترکیب سوې بسیطې جملې درلودې چې دوی ته په خاطره کښې مشترك وو. دغه د حکایاتو ساحه ورو ورو پراخه سوه او د اجتماعي شرایطو له ودې سره یې برابرې کیسې یا داستانونه وزېږول.

د بشري ټولنې د اجتماعي تکامل تاریخ په خپل اولني پړاو کښې له داسې یوې انساني ټولنې سره مخامخ کوي چې لا د پوره بدویت په حال کښې ده.

د دغه وخت څخه موږ د ادبیاتو یا لساني هنر څخه څه نه لرو خو تر دا نژدې وخت پورې لا داسې ځایونه ډېر موجود وو. چې د انسان پېژندنې علماوو هلته د ابتدایي ټولنې هغه کلمات ثبت کړي دي چې د دوی د مافي الضمیر حکایت کوي او موږ یې نو د بشري مدني ټولنې د بدویت د وختو د تفکر او تخیل یوه نمونه بولو.

د انسان پېژندنې یو څېړونکی چې زیات وخت یې د استرلیا په لیرو ټاپوګانو کښې تېر کړی، د هغه ځای د بدوي بومیانو د ادبیاتو څخه دا جمله د یوې نمونې په ډول را اخیستې ده.

"هغه نخود چې سپین بوستان یې خوري موږ یې هم غواړو"(۳).

د انساني ذهن او اجتماعي تکامل په نتیجه کښې چې د لومړۍ ټولنې څخه د ترقی دویم تخت ته ګام پورته سو. نو هلته د شرایطو په بدلون د نورو اجتماعي شئونو په جمله کښې هنري مؤسسه او د هغې په تحت کښې ادبیاتو او د ادبیاتو په چوکاټ کښې کیسې یا داستان هم خپل شکل مترقي کړ او دا نو هغه مهال دی چې بشر د غلامۍ له زنځیرونو څخه ځان خلاص کړی او د یوې نوې اجتماعي مرحلې په ګرداب ور لاهو کېږي. د ټولنپېژندنې (اجتماعیاتو) او نفسیاتو علما وایي چې دغې نوې اجتماعي مرحلې ته ټولنه په ناخود آګاهانه (بې خبره) ډول ورننوتله خو په دغه

۳- نژاد بشر ۱۱۸ مخ.

مرحله کښې تېکاوه و. نو ځکه قناعت پر موجود نه سو او د خپل تکامل په جريان کښې يې په ځان يو انقلاب راوپاڅاوه.

د بشري تاريخ په جريان کښې دا مهال نو د يونان هغه مهال دی چې د "قهرمانو عصر" (۱) په نامه اصطلاح کېږي.

د قهرماني د عصر ډېر ښه تصوير د يوناني راندہ شاعر "هومير" په اثارو کښې ځرګند دی. کوم وخت چې "هومير" په هغه کښې ژوند کاوه د ميلاد څخه تقريباً ۸ يا ۹ پېړۍ دمخه زمانه وه.

"هومير" په خپلو معروفو منظومو داستانونو کښې چې د يونان له پاره د ملي حماسو حکم لري او د جهاني ادبياتو له پاره ارزښت لرونکي ميراثونه بلل کېږي د تر ځان وړاندې خلکو حکايتونه کوي. کوم خلک چې د "هومير" په داستان کښې قهرماني کوي دا هغه آريايي قبايل وو چې وروسته يې د بشري مدنيت مشلونه لګولي او د بدوي کلتور سره په ځکړه بوخت وو. دوی پر يونان د حکمت او فلسفې سبا راخپور کړ چې سقراط، افلاطون، او ارسطو يې وزېږول.

ادبيات هر کله د ټولنې د عيني او ذهني جرياناتو انعکاس دی او د همدغه اصل له مخې موږ ټولنې په خپلو کمي او کيفي حالاتو کښې د دوی د ادبياتو په هنداره کښې پېژندلای سو که ادبيات د اجتماعي تاريخ پر پاڼو وګورو او په يوه مقايسوي تحليل دا مساله را وسپړو نو د يونان د پېنځمې قبل الميلاد پېړۍ څخه يو نظر پر لاندې خوا را شبود کړو.

د دغه وخت اجتماعي ځېرد چې ادبي جريان هم په خپله غېږ کښې لري يو اجتماعي ځېرونکی داسې ښيي:

تجارت د يوې لازم الوجود وسيلې په حيث د دوو توليد کوونکو په لوشلو

۱- د قهرمانو عصر د (هومير) د اليډ او اوډيسي د کيسې د ماجرا هغه افسانوي عصر دی چې په هغه کښې قهرمانان او خدايان يو ځای د ژوند په صحنه کښې ماجرې خلقوي

پیل وکړ او د دغه جریان سره نو تاجر منځ ته راغی او د عمومي ثروت یوه لویه برخه یې خان ته وترونسوله ځرنګه چې تاجر یوې تیز چلنده واسطې ته احتیاج درلود نو پیسې ایجاد سوې.

د پیسو ایجاد نو یوه اقلیت ته پر یوه اکثریت قوت وباخښه د دغې اقتصادي معرکې سالار نو هم تاجر ؤ (۵) د دغسې یوه جریان او دېر ښه تصویر (ارستوفان) (۶) د دغه وخت یوه هنرمند په خپله یوه معروفه کمیدي "پلوتوس (۷)" کښې ایستلی دی.

پلوتوس د پیسو خدای دی چې ارستوفان د هغه کیسه په خپل کمیدي شعر کښې کوي چې ځرنګه یې پیسو سترګې ورپوټې کړې وې. چې هېڅ یې خپل دوست او دښمن نه پېژندئ او پیسو ړوند کړی ؤ. خو هغه وخت چې ولویدئ او د سترګو دید یې ولاړئ نو نیت یې وکړ چې خپله شتمني وویشي خو ځرنګه چې دی ړوند ؤ. نو مستحق او غیر مستحق یې نه سو سره بېلولای او یواځې چالاکه خلك پر ده را تول وو. چې په مختلفو چلونو یې پیسې ځنې اخیستې. یو وخت چې د شفا خدای پر دغه لار را برابر سو نو د ده سترګې یې وربنا کړې او کله چې ده په بنا سترګو خپل شاوخوا ته وکتل نو پوه سو چې خپله توله شتمنی یې وچلبازه او نالایقو خلکو ته وبښلې ده.

د ارستوفان په کمیدي کښې چې د "پلوتوس" په نامه ځنې پاته ده. سړی پوهېدای سي چې ده د خپل عصر او اجتماعي شرایطو یو واقعي تصویر ایستلی دی او د هغه داستان ځرګندوي چې ځرنګه د بې عدالتی په ګرداب کښې اجتماعي حقوق د اقلیت په ګټه او د اکثریت په تاوان جریان لري.

۵- تاریخ مالکیت د پلسین ژاله اثر (۱۱)

۶- ارستوفان د یونان کمیدي لیکونکی د میلاد څخه په څلورمه ترمخې پېړۍ کښې ژوندی و.

۷- پلوتوس د رستوفان د یوې کمیدي نوم دی چې قهرمان یې هم په دغه نامه دی

د رومي دورې (داستان) هنري او (استيتکيي "۸") صبغه ډېره کمه لري دا ځکه چې د روم اجتماعي فورم د يونان (ستي"۹") دولت تر زوال وروسته په نظامي سويه د يو داسې سيستم نماينده ګي کوله چې هلته د يونان ارستو کراسي د فساد په تعقيب نفرت پاخوونکی يو جريان منځته راوستلی ؤ.

په روم کښې امپراتوري او جمهوريت د عمل او عکس العمل په بدله کښې حاکميت پيدا کاوه خو دغه ډول جريان نو پر ادبياتو اغېزه واچوله چې هغه يې زمول کړل او هم ذهن يې داسې وحشي کړ چې غير د وحشي حيواناتو له جګړې څخه يې بل څه خوښ نه وو. روم حتى داسې بدې ډرامې درلودې چې داستان يا حکايت يې په بشريت پورې د تمسخر ابتکار ؤ. د هغو ترجمه بايد په دې کلماتو وکړو "په مسکينانو پورې وخاندئ!" په روم کښې لکه د هنر نور فنون چې غير منکشف پاته سوه. نو داستان يې هم يا د جابرو نظامي منصبدارانو د ښېرو معرفي وه يا په خوارانو خلکو پورې ملنډې وې. زياتې نو د شمال له خوا د جرمانيك اقوامو چپاو او د ختيځ له خوا د مسيحيت د قرون وسطايي فشار قوت ؤ چې د روم له مدنيت سره يې د پخواني يونان ثقافت له منځه ويوست.

د منځنيو پېړيو (قرون وسطی) اجتماعي او اقتصادي نظام چې پر ملوك الطوايفي اساس راپورته سوی ؤ او اقتصادي مضمون يې فيوډالېزم ؤ نو د هنر او ادبياتو په برخه کښې يې هم يو منحط سير طی کاوه. هغه ښکلا چې د يونان د پېنځمې پېړۍ په ادبياتو کښې پرته وه د روم تر برچې لاندې ژوبل سوه او د قرون وسطی کليساوو هغه مسخ کړه او د بشري فهم له چوکاټ څخه يې خارج کړه.

کليسا پر ادبياتو يو د بطلان خط کش کړ او هغه يې د شياطينو ژبه وبلله.

۸- Asthitic ښکلا پېژندنه يا ښکلا پېژندنه يا زيباشناسي.

۹- City State د سيتي دولت مراد (اتن) و چې د يونان پايتخت و او د دولت مفهوم افاده کېږي.

منځنۍ پېړۍ د مضمون په لحاظ څه په لویدیځ کښې او څه په ختیځ کښې د هنر و ادب څراغونه خاموشه کړل. په لویدیځ کښې د قرون وسطی اصطلاح د مسیحي کلیسا په قدرت افاده کېږي او دا هغه عصرونه په ځان راکښېباسي چې کلیسا د دولت اقتدار تمثیلوي او په علمي جریاناتو کښې نو نقل پر عقل تفوق پیدا کوي چې د (سکولاستیکسم) په اصطلاح یې شهرت موندلی دی. په دغه دوره کښې لکه نور اجتماعي او علمي موسسات چې خپل پخوانی عظمت بایلي نو هنر او ادب هم یوه وحشي څېره غوره کوي.

د کلیسا پیروان یواځې هغو کیسو ته اجازه ورکوي چې د حضرت مسیح یا تر هغه وړاندې پیغمبرانو په ژوند پورې اړه لري.

لکه په لویدیځ کښې چې په قرون وسطی دوره کښې د مسیحت کلیسا د پخواني یونان او روم دودو پاله نو په ختیځ کښې هم جریان له دغه قراره دی. په ختیځ کښې چین د تاریخ په لحاظ د اروپا له تاریخ سره مشابه جریانات لري.

په اروپا کښې د قرون وسطی له خېړېدو سره نژدې د چین د امپراتورۍ دوې کورنۍ د (هان) او د (تانګ) د کورنۍ د امپراتورۍ لومړي وختونه د (بودیزم) د خپرېدو له وخت سره برابر دي. بودیك کلتور په چین کښې یواځې مجسمه جوړولو او نقاشۍ ته زیاته ترقي ورکړه. خو د تفکر په لحاظ یې هغه فرهنګ چې د (کانفو چیوس) په معلمۍ راپورته سوی ؤ له انحطاط سره مخامخ کړ. لکه چې د چین انسان دوستان (هیو منستهان) د اروپا د (هیومانیسم) د پیروانو په شکل چې هغوی د قرون وسطی په زوال کښې د باستاني یونان او روم د هنر او ثقافت د بیا ژوندي کېدو ارمان لري نو چینایي انسان دوست هم د (کانفوچیوس) د فکري مکتب په طرفدارۍ وایي چې یواځې (کانفوچیوس) د ژوند د لوست ورکولو صلاحیت او اقتدار لري.

هغه د خدای او شیطان څخه نه رغېږي. د دغه وخت یو عالم (هان یو) "Han-yo" په احتجاج وویل چې د بودا د هډ عبادت یو بې فایدې کار دی. په عمومي ډول د قرون وسطی یا منځنیو پېړیو چپاو په لویدیځ او ختیځ کښې تر هر څه وړاندې د هغه هنر کمبله تولول شروع کړه چې هغه د تفکر سره رابطه درلوده.

د کلیسا فشار چې د ملوك الطوایفي تر یوې مشخصې دورې پورې دوام درلود. د جهاني ثقافت پر ضد یې خپله جنډه اوچته وساتله خو دا وو چې د لسمې پېړۍ په سباوون کښې د نړۍ وضع بدله سوه. د کلیسا فشار د ملي جنبشونو په بدرګه راکښته سو په فرانسه. المان او ایتالیا کښې چې د پخواني روم میراثونه یې د کلیسا له تباهۍ څخه یو څه پاتې وو لږ و ډېر رڼا وځلېده. په همدغه دوران کښې د فرانسې باچا ملوك الطوایفي ته خاتمه ورکړه او په المان کښې د جرمن نژاده رومي امپراتوري سیوری خپور سو او په انګلستان کښې باچا د قوانینو د تدوین امر وکړ چې په (مګناکارتا) یې شهرت موندلی دی منځ ته راغله. او د تجارتي روابطو په نوم قیام په نړۍ کښې یو داسې جریان منځ ته راغی چې په علمي اصطلاح "رنسانس" نومېږي. څرنګه چې د کلیسا په مدرسو کښې تولو زده کوونکو ته د تحصیل زمینه برابره نه وه نو له کلیسا څخه د باندې یو شمېر مدرسې پرانیستل سوې. چې مهم لوستونه یې (الهیات) وو. خو مشمولینو یې د یو شمېر پوښتنو ازادي اخیستله. او دا د عصر او نویو شرایطو جبر ؤ چې مدرسین باید د هغو ځواب په سړه سینه ورکړي. په دغه وخت کښې ډېرې معروفې مدرسې چې وروسته یې د پوهنتونو شکل واخیست او تر اوسه هم موجودې دي. منځ ته راغلې د دغو پوهنتونو له جلمې څخه په ۱۲۰۰م کال کښې د پاریس پوهنتون. په ۱۲۱۴ کال کښې د اکسفورډ پوهنتون په ۱۲۲۴ کښې د کمبرج پوهنتون تاسیس سو.(۱) په دغو پوهنتونونو کښې بیا هم د کلیسا نفوذ موجود ؤ او په سکولاستیکي اصولو تدریس پکښې کېده. خو د تخیل له وزرونو څخه چې منځنیو پېړیو کومې بنې ایستلې وې اوس یې ورو ورو د الوتنې هوس کاوه. د منځنیو پېړیو وروستي وختونه د لویدیځې اروپا څخه په یو شمېر ملي جنبشونو را بدرګه سول چې په دوولسمه پېړۍ کښې په څرګند ډول د کلیسا د فشار پر ضد مبارزه شروع سوه د دغه وخت په ادبیاتو کښې دوه معروف اثرونه د نړۍ په ادبي تاریخ کښې خاص

۱- تاریخ علوم (پی یرروسو) ۱۲۰ مخ.

مقام او شـهرت لري. لوړی اثر چې (د رولاند غزلې "Song of Roland") یا (Choneonde Rolnd) نومېږي دا یو منظوم حماسي داستان دی چې په ملي احساس جوړ سوی او په هغه کښې یود داسې ماجرا بیانېږي چې په هسپانیه کښې د عربو پر ضد د لوی شارل د سپایانو د زړه ورتوب او فداکارۍ توصیف راغلی دی. دا داستان چې مضمون یې پر تاریخي واقعاتو بنا سوی کاملاً واقعیت نه لري خو د داستان قهرمان (رولاند) د یو نجیب زاده څېره معرفي کوي چې څرنګه په فداکارۍ د پردیو پر ضد جنګېږي.(۱)

د دغه داستان اغېزې د منځنیو پېړیو د وروستیو وختونو پر ادبي تخیل داسې ولوېدې چې تمایل و ملي افتخاراتو ته را متوجه کوي.

د (رولاند غزلې) په فرانسه کښې د نجیب زاده ګی د اشعارو په رواج کښې پوره برخه درلوده. بل مشهور اثر چې د (ابیلارد او هیلوییز) "Abelard and Heloise" په نامه یادېږي یو داسې داستان دی چې قهرمان یې د کلیسا له اخلاقو څخه بې پروا کېږي او ښکاره مینه شروع کوي.

(ابیلارد) په دوولسمه پېړۍ کښې یو خانزاده دی چې د فرانسې د هغې ورځې د شرایطو سره یې پلار ارزو درلوده چې زورور سپایي څنې جوړ سي. خو دده ملایي ته لاس ور واچاوه. په لنډو وختونو کښې یې لاتیني او یوناني ژبې زده کړې او د مقدس کتاب په تعلیماتو کښې د لوی لاس خاوند سو. (ابیلارد) د پاریس په (ژنه-وي یو) کښې د یو ملا او معلم په حیث خلکو ته لوست شروع کړ. د ده د شاګردانو په جمله کښې (هیلوییز) یود پیغله هم ناسته وه چې مور یې راهبه وه او د پاریس د مشهور اسقف (فولبر) تر سر پرستۍ لاندې یې دیني تعلیمات کول.

د (ابیلارد) او (هیلوییزي) مینه په دغه لوست خای کښې سره پیدا سوه دا مینه سره توده سوه. خو دا پیغله له هغه ابیلارد نومي ملا څخه بلاربه سوه او ارامونی

۱- تاریخ قرون وسطی د پروفیسر کاسمینسکي تر نظر لاندې ټیکنه ۹۱ او ۹۹ مخ.

يې وزېږاوه. دغه مهال نو ملا ته لويه رسوايي پېښه سوه.(۱۲)

دا دوارږه سره تور سول د (فولبر) اسقف په مخ کښې محاکمه سول او په داسې حال کښې چې هيلوييزه به حاضره وه ابيلارد ته به يې د اور داغونه ورکول خو يې پر ګناه معترف کړ. وروسته نو د محکمې قاضيانو حکم وکړ چې ابيلارد دې ژوندی وسوځل سي. خو مخ کښې تر دې چې دا امر پر ځای سي ابيلارد د خپلو مريدانو له خوا وتښتول سو. له دغې ورځې څخه نو د ده د بد بختۍ دوره شروع کېږي او له يوه دير (مذهبي ځای) څخه بل دير ته تښتي خو وايي چې په پټه به يې کله کله هيلوييزه هم ليدله څو په دغسې مهجوره وضع کښې مړ سو. هيلوييزه چې هم راهبه سوې وه. تر مرګه پورې يې د چا مينه و نه کړه او هغه مهال چې مړه سوه نو د دې بدن او د ابيلارد هډوکي يې په يوه تابوت کښې کښېښول او د پاريس د (پرلاشز) په هديره کښې يې ښخ کړل.

دغه داستان هم لکه د (رولاند غزلې) د رنسانس د سباوون په ادبياتو کښې ژورې اغيزې لري.

۱۲- World Literature (۷مخ) او (تاريخ علوم د پي يرروسو اثر۱۲٤ -او۱۲۵مخونه).

ملي هنر د کلتور په هنداره کښې

د ملي او غير ملي اصطلاح په باره کښې دا اصل همېشه او هر ځای د منني وړ ګرځېدلی دی چې حساب د اکثريت اواقليت په حدود کښې ووېشل سي. عين هغه چې په اکثريت اړه لري هغه ملي او د اقليت په پلو مربوط غير ملي ګڼل کېږي.

ممتاز طبقات د اقليت نمايندګي کوي او د خپل طبيعت او طبقاتي تقوی پر اساس د دوی ګرده شيان د اکثريت سره تفاوت لري نو د هنر په برخه کښې هم مسأله د دغه قراره ده يعني اصيل هنر هغه دی چې اکثريت ور سره اشنا وي.

ممتاز طبقات چې ذوق يې د اقليت نمايندګي کوي نو د دې له پاره چې هغه ته اصيل رنګ ورکړي او خپل تفوق په وساتي نو له داسې هنرونو سره علاقه ساتي چې هغه له اکثريت نه بېګانه وي. څرنګه چې اکثريت هم ځانته هنر لري او هم د بېګانه هنر سره نا اشنا وي نو د خپل هنر په ساتنه کښې تعصب کوي او بېګانه هنر لکه نور بېګانه شيان په نفرت ګوري او د ځان يې نه بولي.

دا (ملي) کلمه يوه سياسي اصطلاح ده چې په نونسمه پېړۍ کښې د (مليت) د سياسي فلسفې له عروج سره عامه شوې ده. او څرنګه چې دا فلسفه د ټولنو پر مادي او معنوي زيربنايي او روبنايي مؤسساتو را محيط شوې وه. نو د هنر په باب چې يوه روبنايي مؤسسه ده. هم فيصلې او احکام لري.

څرنګه چې زموږ د بحث موضوع ملي هنر دی نو څېړنه يې داسې راپيل

کوو چې د هنر او کلتور په باب به بېله څېړنه وکړو او د هغو په توضیح به د ملي هنر په باب نتیجه راوباسو

هنر څه شی دی؟

هنر د انساني ذهن یوه تعبیري وسیله ده او یو هنرمند په دغه وسیله خپل تخیل او تفکر نورو ته انتقالوي. یعني کله چې یو هنر مند د خارجي جریاناتو څخه په خپل ذهن کوم حالت احساس کړي او بیا هغه ته د خپل نفسي انفعال پوښ ور واغوندي دې ته نو هنر ویل کېږي. د هنر په باب تعریفات خورا ډېر دي او دا چې د هنر په باب یو قناعت حاصلوونکی ځواب پیدا کړو نو عوام ډېر ښه قضاوت لري څکه دوی د ژوند جریانات د خپل ذهن په پاکه هنداره کښې هغسې ویني لکه تخلیق چې یې راغلی وي. د ژوند د جریاناتو په جمله کښې هنر خاص مقام لري او مور نو د دغه پدیدې په باره کښې هغه وخت یو ثابت تعریف پیدا کولای سو چې د عوامو په ذهن کښې د دغې پدیدې انعکاس وګورو.

د نولسمې پېړۍ د اواخرو او د شلمې پېړۍ د اوایلو معروف لیکوال "تولستوی" چې پر هنر یې "دهنر څه شي دی" په نامه اثر لیکلی دی. د دغې پدیدې د تعریف په باره کښې تر هر چا د عوامو څخه استفاده کړې ده.

تولستوی وایي چې "یو عوامي سړی جداً معتقد دی چې هنر د ښکلا (زیبایی) محصول دی او بس. عوامي سړی دغومره درک کولای سي چې د ښکلا څېړني یو پوهاند په اوږدو کلماتو او اصطلاحاتو هغه ته یوه سترې لاره په مخه اخلي.(۱) تولستوی تر ځان پخوا څېړونکي د "ښکلا" په بحث کښې ډېر سترې ویني او په رښتیا چې هغه مهال له دغې مسألې څخه یوه معما جوړه سوې وه.

د یونان صوفي فیلسوف (افلاطون) د ښکلا (زیبایی) پر لاره هنر په متا فزیك شیوه څېړي او هغه یې د خپل فلسفي (مثالي) مکتب په پیروی د یوې ناپېژندونکې

- هنر چیست؟ د ل. تولستوی اثر ۱۵ مخ.

نړۍ عارضي مثال وباله.

د اروپا په کليسايي دوره کښې تر هغه وخته پورې چې د ارسطو" تفکر پر عصر غلبه ونه موندله د "افلاطون" خيالي اصول د "نويو افلاطونيانو" پر توضيح غالب وو.

ارسطو په خپل منطقي تصنيف کښې چې د علومو ويش کوي نو د هنر په باره کښې بيا هم خبره له ابهامه نه راباسي او په دغه ابهام کښې نو تر نولسمې پېړۍ پورې د تفکر خاوندان لالهانده دي او کوم تعريفات چې پر دغه اجتماعي پديده روان دي په دغه شمېر کښې کتابونه ښې جوړ سوي دي. د فرانسې تر انقلاب وروسته چې نړۍ ښټ تکان خوړلی و. نو د ممتازې طبقې پر ضد د عوامو عکس العملونه په هره رشته کښې راپورته سوي وو. دغو عکس العملونو د "مليت او ملي" په کلماتو کښې داسې اصطلاحات منځ ته راوړي وو چې اجتماعي ريښې يې درلودې. تردغو اصطلاحاتو لاندې ټولې مادي او معنوي شتمنۍ په ملت پورې تعلق درلود او ملت نو هغه اکثريت و چې د درېيمې طبقې (عوام) څخه يې تشکيل موندلی و.

د عوامو د معنوي شتمنۍ په برخه کښې بيا هم هنر څه هېره سوې پديده نه وه. بلکې دا هم د عوامو په تملک کښې ورکړل سوې وه. د همدغې فيصلې په قرار و چې د پخواني هنري مکتب "کلاسيسيزم" جابرانه اصول مات سوه او د "رومانتسيزم" مکتب منځ ته راغی. په دغه وخت کښې چې ټوله اجتماعي مؤسسې د پخواني بنديزونو پر ضد انقلابي سوې وې. نو د دغه نوي هنري مکتب "رومانتسيزم" غايه او هدف هم داسې اعلان سو چې "رومانتسيزم يعني په هنر کښې (لبراليزم)".

څرنګه چې د فرانسې له انقلاب څخه وروسته عوامي تفکر د سخت تضاد سره مخامخ سو نو عوامي عصبيت دوی بيا هم د مسايلو په تحليل کښې له پخواني پېچومو څخه را و نه ايستل او نور دا وجه وه چې څرګند هنر ورو ورو له افلاطوني ابهام څخه يوه نوي تياره خاه ته ورغوځار سو. په دې وار کښې د هنر څېړونکي پوهان يا د واقعيت څخه رم وکړ او د طبيعت د وحشت سره يې الفت قايم کړ او يا يې ښکاره واقعيتونه په پردو کښې راتاو کړل چې د دغه مطلب څرګندوی بيا هم د

هغه رومانتسيزم بقايا او ميراث ؤ چې موږ يې د "سمبوليزم" په نامه يادوو.

د دې له پاره چې د هنر په باره کښې د رومانتسيزم د مکتب د دغو درو ښاخونو د انحراف څخه پوره خبر و او سو نو د کلام په خلاصه به د دغه طرز تفکرونو په باره کښې د رومانتيکي مؤسسينو څخه څو کلمې را نقل کړو.

د "رومانتسيزم" په باره کښې به دا کفايت وکړي چې د يوې هنرمندې شاعرې فرانسوي "ژر ژساند" دا خيال را وړ و چې وايي: "موږ يو بد بخت نسل يو او له همدغه خاطره ناچاره يو چې د هنر په دروغو د ژوند له واقعيت څخه خانونه ليري وساتو.(۲).

فکر وساتئ! ژر ژساند د يو محروم نسل په نماينده ګۍ رغېږي او د دې له پاره چې د دغه محروميت څخه يوه فراموشي راولي نو د هنر په درواغو ځان هوسا کوي.

د سمبوليزم د مکتب يو لوی شخصيت (مالارمه) وايي چې: "په شعر کښې (له دغه څخه د هنر پر نورو ښاخو هم قياس کيدای شي) د نوم اخيستل د ځلورو څخه درې برخې لطف له منځه وړي. نو له دغه لحاظه دې چې د اشارې او کنايې له پاره احتياج پيدا کېږي. تر څو په دې وسيله د هنر اصلي ښکلا له منځه ولاړه نه سي.(۳)

د "سور رياليزم" د خيالي هنري مکتب په معرفي کښې "رمبو" داسې وايي: "...پر دې عقيده لرم چې د خپل ذهن آشفتګي مقدسه وبولم"(۴) اګزيستاليزم د منحطو مکتبو څخه يو بل مکتب دی چې مؤسس (اندره مالرو) يې داسې تعريفوي:

۲- رياليسم و ضد رياليسم در ادبيات، ۹۵مخ

۳- رياليسم و ضد رياليسم، ۱۱۷ مخ.

۴- رياليسم ۱۲۷ مخ.

"د ژوند درك بې له يوې وارخطايي بل څه حاصل نه لري"(۵) تر دې ځايه د نولسمې پېړۍ د علمي ټولنو هغه وارخطايي وه چې دوی د هنر په باره کښې د هغه مکتب په پيروۍ څۀ ويل چې هغه يې په هنر کښې (ليبراليزم) باله. د هنر په باره کښې چې هر څونه بلند بالا تحليلات منځ ته راسي نو بيا هم يو (عوامي) سړی کولای سي چې د تقلبي او اصلي هنر تر منځ توپير وکړي.

"تولستوی" دغه مسئله يوه بزګر ته حواله کوي او د فکر په فراغت هغه په دې برياله وينې چې د يو تقلبي او اصلي هنري اثر تر منځ قضاوت وکړي "ل. تولستوی" يو ښۀ هنري اثر هغه بولي چې د خلکو د ژوند سره مرتبط او متصل وي.(۶) عوام د يو تقلبي او اصلي هنري اثر له پاره دونه استدلال نه کوي لکه د هنر سانسوروونکي چې يې کوي، بلکې هغه د ځان او خپلې طبقې له پاره اصلي هنر ښه پېژني او د هغه سره الفت نيسي. خو تقلبي هنر چې د ممتازو طبقو له پاره استخدام شوی وي، نه يې پېژني او نه مينه ور سره ساتي.

د اولسونو شفاهي کيسې چې د عوامو تخليق دي نو ځکه د هغه سره علاقه د عوامو له خوا ساتل کېږي او د بهترينو ميراثونو په ډول د هېرې له چپاو څخه ساتل کېږي.

د دغو ميراثونو په جمله کښې شفاهي ادبيات او په هغو کښې شفاهي کيسې بهترين هنري او ادبي ميراثونه دي چې د اجتماعي احساس په پيروۍ له اولنيو څخه اوسنيو ته پاته دي.

اولنۍ شفاهي کيسې او افسانې د هغو اولسونو په کلتور کښې ډېر ژور ځای لري چې دوی د کلتوري تاريخ سابقه لري. د دې مطلب د ثبوت له پاره به کفايت وکړي چې يو قديم ترين اولس (يونان) په مثال کښې راوړو د قديم يونان له هنري

۵- رياليسم ۱۳۸ مخ.

۶- هنر چيست؟ د تولستوی اثر، ۴۳ مخ.

آثارو څخه د رانده شاعر (هومیر) (۷) "ایلیاد" (۸) "اوادیسه" هغه آثار دي چې د بشري کلتور ډېر زاړه مناسبات پکښې پېژندل کېږي. زه د دغه تاریخي او کلتوري اثر مثالونه هغې برخې ته معطلوم چې په مقایسوي ډول د پښتو او یوناني ادب شفاهي کیسو په برخه کښې تصنیف سوې ده. پورتنۍ ټوله خبره پر دې تکي بنا وه چې هنر د ژوند څخه بېګانه ګي نه مني. هنر څه د تعریف په ساحه کښې او څه د ژوند سره په عملي صحنه کښې یوه داسې پدیده ده چې تر هر څه وړاندې د خپل تعریف په مخ کښې ژوند ته احتیاج لري. یعني د خبرې په کامل وضاحت هغه هنري اثر چې د ژوند له پدېدې سره رابطه نه لري هغه له هر ډول ارزښت څخه خالي او عاري دی. کله چې ژوند د یو هنري اثر سره حلقه سي نو د هنر په باره کښې خبره له ابهام څخه راوزي او د واقعیت حدودو اوثغورو ته راداخلېږي.

په دې ځای کښې د یوې هنري پدېدې په اړخ کښې د "واقعیت" اصل کښېښودل سو.

اوس نو دې پوښتنې ته هم ځواب په کار دی چې واقعیت څه شی دی؟!

واقعیت یوه فلسفي معضله ده خو په هنر او ادب کښې دا مسأله یعني واقعیت هم پخوانو دغو نه سره پېچلې دی لکه د "ښکلا" (زیبایی) په باره کښې چې سرګردانه سوي دي.

واقعیت هم د "ژوند" څخه سوا نه سي څېړل کېدای. چېرې چې ژوند وي هلته به واقعیت وي. دا د فلسفي او ساینسي احکامو په پېژندنه حکم دی.

زه په دې کښې نور نه ږغېږم چې واقعیت څونه د ژوند سره رابطه لري! خو

۷- د یونان یو اولنی شاعر چې د میلاد څخه وړاندې په ۸مه یا د تاریخونو په اختلاف په ۱۲مه پېړۍ پورې تعلق لري.

۸- دا دوې افسانې په ادبي شیوه چې په شفاهي ډول راپاتې کېدې (هومیر) ته منسوب دي.

چېرې چې ساينس حکم کړی وي. نو د واقعيت په پېژندنه کښې له نورو حدودو څخه سرې په مشکل د تخيل د دنيا تابع ګرځېدای سي.

د هنر د هغو فلسفي نظرياتو په باب چې هنر د ژوند له واقعيت څخه شړي. خبرې ډېرې زياتې دي او زه نه غواړم او نه مجبوريت احساسوم چې دا نا تمامه مقايسه پسې وڅېړم. صرف دې اصل ته ځان د تسليمي په باره کښې ناچاره وينم چې هنر يوه ژوندۍ پديده ده او څرنګه چې د "واقعيت" سره نژديوالی نه بلکې يو ځايوالی لري نو د دې قابل ده چې پر هغه بحث وسي او د بشري ژوندانه او بشري ټولنې په بدلون کښې چې د ټولنې د ارمان مقصد اعلی دی داسې فکر وسي چې هغه په دغه ټاکلې لار کښې د خير اعلي له پاره په کار ولوېږي.

کله چې "ژوند" او "واقعيت" دواړه سره يو ځای سي نو د "هنر" په باره کښې هره پوښتنه داسې ځواب پيدا کوي. چې اصيل هنر هغه دی چې بنياد او بنسټ يې پر ژوند او واقعيت بنا وي. دا لومړی اصل دی چې د هنر په برخه کښې د منني مقام لري او تر دې ها خوا ته هر هنر او د هغه حدود چې په نورو پېچومو کښېوزي. دلته د کلاوې سر ورکېږي او دا نو هغه ورکه ده چې تر ننه پورې پيدا سوې نه ده.

که مونږ د ژوند او واقعيت په چوکاټ کښې پر هنر وغږېږو نو ښېله دې چې زياتو شواهدو ته پناه يوسو. پوهېدای سو چې ټولنه دا قضاوت ډېر ښه کولای سي نو ځکه ټولنه ګرده هغه آثار ساتي چې د ژوند او واقعيت سره رابطه لري او د دې ډېر ښه مثال د هغو په فولکلور کښې شفاهي کيسې دي چې نه يې هېروي او حتی د زرګونو کالونو په دوران کښې يې په خپلو سينو کښې ساتي.

دا يو واقعيت دی چې د هر اولس او هرې ټولنې د هنر تاريخ د هغو د کيسې او افسانې تابع وي او د دغو هنرونو په تاريخ کښې د هغو هنرونو تاريخ د نسبتي بقا په مقايسه ژوندی پاته وي چې د ژوند او واقعيت سره نژديوالی ولري د "هومير" له "الياډ" او "اوډيسې" څخه نيولې بيا تر مقدسو کېسو پورې هغه افسانه ژوندۍ پاتېږي چې د ژوند او واقعيت سره يې رابطه نژدې وي. د "هومير" کيسه يعني

(ایلیاډ) د یوې داسې افسانې په ډول خلکو د لیکنې تر وخت پورې په سینه کښې ساتله چې په هغه کښې د دوی افتخار ساتل کېدی. د "افتخار" کلمه یو کلتوري ارزښت لري د (افتخار) کلمه مخکښې تر دې چې مقدس ارزښت ولري د یو ساده ژوند سره يې رابطه نژدې ده. نو ځکه موږ ویلای سو چې ساده ژوند د یوې ټولنې د خلکو ابتدایي ژوند دی او په ابتدایي ژوند کښې د ژوند او د هغه د لازمي (واقعیت) اصل د مسایلو سر حلقه دي.

که د دری زره کالو په دوران کښې د تحریري ادب پیلامه پسې واخلو نو هغه اثر چې په دغه دېرشو پېړیو کښې يې بیا هم د بشر د قدیم کلتور یو تصویر ایستلی دی هغه د (هومیر) اثار دي.

دا آثار که څه هم د اساطیرو(۹) په جمله کښې شمېرل سوي دي خو څرنګه چې د ژوند له ماجرا سره رابطه لري نو که څه هم واقعیتونه پکښې مغشوش سوي دي. بیا هم نسبت و نورو آثارو ته هم ژوند ته نژدې دي او هم د واقعیت څخه لیرې نه دي. نو ځکه يې خپل حیات ساتلی دی او نن موږ د قدیم بشري کلتور په پېژندنه کښې دغه فولکوریك آثار استخداموو او پوهېږو چې دغه آثار د نړۍ د ادبي فولکلور یوه قدیمه منبع ده.

دغه آثار او دغسې نور آثار زموږ د بشري نړۍ د قدیم کلتور معرف دي او په هغو کښې موږ په ټولنه کښې د خلکو د مناسباتو په کمیت او کیفیت خبرېدای سو.

دا خاصه یواځې د اولسونو د فولکلور برکت دی چې په دې جمله کښې د پښتو شفاهي کیسې هم شاملې دي او د هغو په علمي څېړنه موږ د خپلې ټولنې د اجتماعي تاریخ مختلفې دورې سره جلا کولای او پېژندلای سو.

د دې له پاره چې دا موضوع مو په عمیق ډول څېړلې وي دا پوښتنه هم ځواب را څخه غواړي چې:

۹- اساطیر: د قدیم یونان ادبي اثار چې په افسانه کښې يې خرافاتي رنګ درلود.

PROPERTY OF ACKU 7555

کلتور څه شی دی؟

هر کله چې دا اصل قبول کړو چې انسان یو اجتماعي مخلوق دی یعني یوه داسې هستي ده چې د ژوند په جریان کښې ټولنه جوړوي او هر څوك چې د ټولنې په منځ کښې ژوند پر یو لړ مناسباتو او روابطو بنا کوي نو موږ هغه ته "د کلتور خاوند" وایو.

کوم روابط او مناسبات چې د ډیرې اولنۍ او پخوانۍ بد وي ټولنې څخه د انسانانو تر منځ موجود سوي او بیا یې د ټولنې د تکامل سره ارتقا کړې ده. نو دغه مناسبات او روابط تر یوه عنوان لاندې راجمع کیږي. چې دغه عنوان ته "کلتور" وایي.

د کلتور کلمه د "لاتیني" ژبې له ریښې څخه مختلفو اروپایي ژبو ته په بېلو بېلو اشکالو ور ننوتلې ده. چې دلته یې موږ یواځې انګریزي تلفظ راوړو چې هلته "کلچر" ورته ویل کیږي. "اګري کلچر" د کلمې په ریښه کښې تر هر څه وړاندې (وده-نمو) افاده کوي او چیرې چې د (اګریکلچر) کلمه په کرنه (زراعت) ترجمه کیږي. نو په کرنه یا زراعت کښې هم د (ودې - نمو) اصل را څرګند وي.

دا چې کلتور ولې د "اګریکلچر" له کلمې سره مترادف دی نو یو علت یې هم دا دی چې دا کلمه د بشري بدویت د هغو دورو میراث دی چې هلته کرنه د ټول اجتماعي فعالیت سرچینه واقع وه. او دغې مشغلې د خپل پراخ مفهوم په چوکاټ کښې د انساني مناسباتو (وده - نمو) د دغو تورو تابع کړې وه.

کرنه یعني (اګریکلچر) د بشري فهم او ثقافت یوه لویه پدیده ده او په هغه زمانه کښې چې د انسانانو محدودو ټولنو ته دغه نعمت په نصیب ؤ نودوی خانونه تر نورو هغو ټولنو چې دا کار یې زده نه ؤ ممتاز ګڼل.

"اګریکلچر" او د هغه په تکاملي شکل "کلچر" کښې چې کوم لوی مفهوم پروت دی هغه د بشري ذهن له انکشاف سره مستقیمه رابطه لري. کله چې موږ بشر د خپل خلاقه ذهن په قدرت پردې بریالي وبولو چې دی د اسماني کراتو په تسخیر کښې فهم لري نو د دې فهم تکامل موږ تر هر څه پخوا د ده د کلتوري سیر او

تحول په مرحلو کښې پېژندلای سو.

هغه اولنی بزګر چې دد د اهلي سويو حيواناتو د غذا له پاره په کرنه کښې د تحول پر هرد مهرد او کرئ يود اختراع کوله. نو دا يې په کلتور کښې د تـــکامل يو عامل ؤ. يا په ساده تشريح د دغه بزګر ذهن د خپلو شرايطو په حکم بــدلون مـــانه او دغه بدلون د يوې (ودې -نمو) باعث ګرځېدد چې دغه نمو تــه نــو "کـلـتـور" وايي او ارتباط يې د "کرنې زراعت" سره د "اګــريــکـلچـر" په کلمه کښې له دې خايه راغلی دی چې د (کرنې) له آغاز سره "کلتور يا کلچر" طلوع کړې دد. په برېتانيکا انسيکلوپيديا کښې د کلتور (کلچر) په بارد کښې داسې ليکل سوي دي.

"کلتور د خلکو عادات او طريقې دي. د هر شي نشو و نما دد چې مخصوصې پالنې ته ضرورت لري. په مطالعه سرد سرئ ښه کېږي او د کلتور خاوند کېږي يعني چې له علم او هنر څخه استعداد لري(١)"

"کتلور يا کلچر په خپل پراخ تعريف کښې د يو ځای د خلکو په ماضي او حال کښې د امپالو. اعمالو. لاسي هنرونو. کرنې. مذهب. اقتصاد. رواياتو. ژبو. افسانو مجموعې ته ويل کېږي.(٢)"

دا کلمه په اجتماعي پوهنو کښې زياته استعمالېږي انسان پېژندنه (کلچرل. انتروپولوجي) زموږ په معاصرد پېړئ کښې يود نوې پوهنه دد او د دې پوهنې پالونکي د بشر تکامل په (فزيکل. طبيعي) او (سوشل. اجتماعي) دوارو خواو کښې پلټي.د کلتوري انسان پېژندنې يو بل لوی ښاخ اجتماعي انسان پېژندنه (سوشل انتروپولوجي) دد چې په هغه کښې د يوې ټولنې د خلکو خپلوي. د ژوند اقتصادي

١- د کندهار د مجلې ٧٣ ګڼه. ١٣ مخ. د سرېز مقاله.

٢- نيو کالج ستېندرد دکشنري ٢١١ مخ.

ارخونه. قوانین. عرف و عادات څېړل کېږي [۱] کلمه چې کلتور د انساني ژوند د عیني او ذهني جریاناتو یود هنداره وبولو نو د هنر نداره په دغه هنداره کښې حورا ښه کولای سو.

ملي هنر څه شی دی؟

په پورتنۍ لنډه تشریح کښې د هنر او کلتور بېل ارخونه وڅېړل سول او په روانه څېړنه کښې نو د یو داسي ترکیب سره مخامخ کېږو چې هغه سر ښېره د هنر پر فلسفي ارخ له یو سیاسي اصطلاح سره هم رابطه لري.

دلته چې هنر په ملي ساحه کښې څېړونو د "ملي" کلمې څخه مو مراد بیا هم دا نه دی چې په یود محدوده سیاسي ساحه کښې هنر راکښېباسو. بلکې کله چې د "ملي" کلمه د هنر سره په استعمال کښې ملګرې کوو د دې کلمې هغه اجتماعي کیفیت په نظر کښې نیسو چې پر هره بشري ټولنه یې د انطباق امکانات میسر وي.

کله چې موږ د هنر له تشریح څخه وروسته کلتور تشریح کړ. نو هدف دا چې د هنر او کلتور په ارتباط کښې د مقایسې له پاره مواد ولرو اوس چې پر "ملي هنر" څېړنه شروع کوو. نو د مطلب د اثبات له پاره په پوره زړه ویلای سو چې: "هر هغه هنر چې د یوې ټاکلې ټولنې په کلتور کښې ریښه ولري او د ټولنې له ذهني او عیني جریاناتو سره اشنا وي هغه ته ملي هنر ویل کېږي. یا په بل عبارت کوم هنر چې د هغې ټاکلې ټولنې د کلتور په هنداره کښې یې کره وړه نا اشنا. نابلده او با لاخره بېګانه نه وي هغه ته ملي هنر ویل کېږي "ل تولستوی" هنر د احساس د انتقال وسیله بولي او د "ملي هنر" په باره کښې وایي:

"ملي هنر هغه وخت په وجود راځي چې د عامه خلکو له جملې څخه یو انسان د خپل هغه قوت د احساس د انتقال ضرورت پیدا کړي چې ده په خپله

---

۱ - مین این دي پریمتیبو ورلد (انسان په قدیمه نړۍ کښې) ۵ مخ

ازمويلي او احساس کړی وي.(۳) هر کله چې "ملي هنر" د يوې ټولنې په مادي او معنوي انکشاف کښې يو مهم عامل وبولو موضوع يو لړ څه فلسفي رنګ اخلي او دا پوښتنې ځواب غواړي چې انساني ټولنې د "جمع" په حال کښې کوم هنري با ارزښتنه ميراثو نه پرې ايښي دي؟ او د "فرد - فرديت" په حال کښې يې هنر څونه د ابتذال په غېږ وروستلی دی؟

د انساني ټولنو تاريخ موږ ته وايي چې د اولنۍ ټولنې په تشکيل کښې څکه انسان پر بقا بريالی سو چې د نورو حيواناتو په جمله کښې يې په "جمع" د قدرت د تخليق احساس وکړ او همدغه احساس نو ده ته د مخکې پر مخ د هر ډول نا مساعدو شرايطو په غېږ کښې بقا ورکړه.

د "جمع" قوت او قدرت تر هغه وخته پورې باقي پاته وُ چې "فرد" په ټولنه کښې د خپل شخصيت د قدرت منفي احساس وکړ چې ده ته يې د مادي وسايلو په اتکا د "موږ" پر ځای د "زه" پر لار يوه درنه خطا په نصيب کړه. د "زه" احساس هغه جنتي ژوند چې په "جمع" کښې پروت وُ په يوه دوزخ اليش کړ په دې دوزخ کښې نو انسان چې د تخليق حرکت کاوه هغه د يوه نوی تخريب باعث ګرځېده(۴).

د "جمع - اجتماعيت" د دورې هره پدېده چې هنر هم د هغه يو جزء دی د انساني ژوند د پوره افتخار حکايت کوي. چې په دغه جمله کښې فولکلور او په هغه کښې عوامي ادب او د عوامي ادب په غېږ کښې شفاهي کيسې د پورتني مطلب شاهدي ورکولای سي.

کله چې د پورتنۍ مقدمې په رڼا کښې د "زه" او "موږ" يعني د "انفراديت اصالت" د "اجتماعيت د اصالت" سره په موازنه ايږدو نو دا حقيقت مو کاملاً توجه جلبوي چې د "هنر" ترقي په "اجتماعيت" کښې وي او تر دې وروسته به هم دا حقيقت ادامه ولري.

---

۳ - هنر چيست؟ ۱۲۲ مخ.

۴ - ادبيات از نظر ګورکي ۷۹ مخ.

خبره د "ملي هنر" ده. هنر لکه "ل. تولستوی" چې وويل د قدرت د احساس د انتقال وسیله ده. نو د "جمعي" او "فردي" احساس په دواړو حالتو کښې دې وسیلې د استخدام دوه حالته پیدا کړي دي.

د جمعي حالت په دوران کښې دا وسیله د ټولنې د خدمت یعنې د ټولنې د فهم او غوښتنې منعکس کوونکې ګرځېدلې. خو په فردي حالت کښې یې یو مرموز شکل پیدا کړی او بالاخره په ابتذال منجر سوې ده.

ادبیات او په هغو کښې کیسه خاصتاً شفاهي کیسې چې هر څه د "جمعي اصالت" په احساس منځ ته راغلې وي. نو که پخوانی وي "فولکلور" او که نوی ادب وي په نړۍ کښې د نخبه میراثونو له جملې څخه شمېر کېږي. "ملي هنر" چې د هنر لویه کورنۍ جوړوي تر هغه وخته پورې "ملي" افتخار نه سي حاصلولای تر څو چې یې "جمعي اصالت" نه وي منلی.

د یونان د "هومریك" دورې څخه نیولې بیا د "ریالستیك" دورې تر معاصر وخت پورې چې نخبه ادبیات د ادبیاتو تاریخونو قید کړي دي په دې تفکیك یې ښه او بد بېلولای سو چې په هره ټاکلې دوره کښې د ادبیاتو د هنر د کورنۍ کومه برخه او فن د "جمعي اصالت" په احساس منځ ته راغلي دي. د "ملي ادبیاتو" کلمه په خپل نهایي تحلیل کښې د "جمعي اصالت" احساس ذهن ته ورسپاري. د دې تحلیلي خبرې په نتیجه کښې نو ویلای سو چې د هنر د کورنۍ څخه هر ښاخ او د دغو ښاخونو له جملې څخه د هر ښاخ بېل بېل اړخونه هغه وخت د ټولنې په خیر اوخدمت استخدام کېدای‌سي چې د "فردي اصالت" داحساس څخه عاري اوجلا وي.

دا اصل نو له هغه وخته څه په ابتدایي ټولنه کښې او څه په مترقي ټولنه کښې د ملي هنر کلمه پیدا کوي چې د ټولنې د "کل" نماینده ګي وکړي.

د بې‌خط او بې سواده ټولنې په هنر کښې چې کیسه یې د لومړنیو علایقو څرګندوی دی ډېر مور داسې واقعیتونه موندلای سو چې هغه د دوی د (جمعي) ارمانو معرف دي او په همدې ترتیب مور په مترقي ټولنه کښې د هنر ټولو ښاخو ته

چې یوه برخه یې ادبیات او په هغو کښې کیسه هم شامله ده. هلته په امتیاز قایلېږو. چې هغه د "کل - جمع" د اصالت په احساس منځ ته راغلي وي. دغه د "کل جمع" اصالت دی چې په هنر کښې د "ملي" طلوع پلوشې خپروي او مور یې په دوه حالته کښې مطالعه او څېړلای سو یو هغه حالت دی چې د ټولنو په اصیل فولکلور کښې ځای نیسي یا په بل عبارت ځان ځرګندوي او دویم حالت یې د بشري ټولنې د عیني او ذهني انشکاف په مرحله کښې چې واقعي هنر یې ډېر ښه ښکارندوی دی تظاهر کوي دا دویم حالت د اجتماعي تکامل د "اجتماعیت" په مرحله کښې تبارز کوي او مور یې په ادبیاتو کښې د "ریالسم" د مکتب د اصولو په پیروی جلا کولای سو.

نو اوس دا نتیجه ګیري کوو چې د اولسونو هغه هنر چې د "جمع" په احساس منځ ته راغلی وي که د فولکلور په ساحه کښې واقع وي او که د هنر په هر نوي پوښ کښې لویدلی وي هغه ته د "ملي هنر" افتخار ور په نصیب دی

د هنر په کورنی کښې ادبیات او په ادبیاتو کښې کیسې او کیسې په خپل اولسي رنګ چې د شفاهي کیسو تر عنوان لاندې راځي او د فولکلور یوه با ارزښته برخه تشکیلوي د پورتني تحقیق له پاره د څېړنې ډېر ښه مثالونه برابرولای سي

د یوه ساده مثال په ډول

"په اول کښې د "زه" احساس د "مور - جمع" له یو ځایوالي څخه ځان جلا نه باله ده ځان د قبلي تجربو یو مخزن احساساوه او کله چې یې دا تجربې په خپله اندیښنه او افکارو واړولې نو د نویو قوتونو د تجمع او پراخولو لاره یې اسانوله.

فرد چې پر نورو د تفوق مزه وڅکله نو د دې په توګ کښې چې د قبلي قهرمانانو تصویر په ذهن کښې وساتي کوښښ یې وکړ چې هغه حقوق چې ده ته تفویض کېږي د خپل شخصي منفعت له پاره یې په کار واچوي(۵)" دغه احساس مور په فولکلوریک ساحه کښې هر ځای څېړلای سو د یونان د "هومیریک" دورې آثار د دی مطلب ډېر ښه مثال دی او مور یې نو ځان ته نژدې شاهد د پښتو شفاهي

---

۵ - ادبیات از نظر ګورکي (۱۲) مخ.

کيسې "موسی جان او وليجان" په داستان کښې پيدا کولای سو

په دغه کيسه کښې چې په تفصيل سره نه يې هره برخه د اجتماعي مطالعې په رڼا کښې وڅېړل سي. وليجان او "موسی جان" دوې قهرماني څېرې دي چې د "موږ" اصالت په پيروی او په ناخود آګاه ډول د هغې لارې ساررين دي چې په هغه کښې د "موږ - جمعي اصالت" احساس پروت دی خو په مقابل کښې هغه بله څېره يعنې "سهيلي خان" د "فرديت - زه" د احساس نماينده دی او کوم حقوق چې په قبيله کښې ده ته ورکول سوي وو، ده د خپلې شخصي نفعې له پاره استعمالول او د ده په دغه حرکاتو نو د نويو قوتو د تجمع او پراخېدو زمينه برابره سوه. چې هغه په دې عمل د کليوالو خوشحالي ده.

د دې مقايسې په نتيجه کښې نو ويلای سو چې دغسې فولکلوريک آثار چې د "جمع" په احساس منځ ته راغلي وي ډېر اورد ژوند لري او که څه هم د ليکنې غېږې ته نه وي لوېدلي بيا هم د "جمع" غړي "افراد" په سينو کښې ساتي او دا کار څکه کوي چې دا د دوی د ارمان نمايندګي کوي. او هر وخت چې د خپله يادده دا کيسه په ياد راوړي يا يې اوري نو د هغه څخه خوند او لذت اخلي. دغسې آثار چې شفاهي کيسه يې ډېر ښه مثال دی. د "ملي ادبياتو" په جمله کښې ځای لري او دا ځکه دا ځای ورکول سوی دی چې هم د "جمع" تخليق دی او هم "جمع" د هغه سره علاقه لري.

د وروستی نتيجې څخه نو موږ دا حکم کولای سو چې زموږ پښتو شفاهي کيسې اکثراً د "جمع" د اصالت د احساس په پيروی منځ ته راغلي دي او موږ يې نو د "ملي ادبياتو" په جمله کښې ډېر ښه ميراثونه بللای سو.

د دې بحث په نتيجه کښې نو ويلای سو چې ملي هنر هغه دی چې د ټولنې د کل "جمع" د علايقو معرف وي او کله چې هنر د دغه اصل تابع سو نو د ټولنې د کلتور جز يې ګرځوي او په دې برخه کښې نو فولکلور لويه او غني برخه لري.

۞۞۞

په کلتوري تحقیق کښې پر فولکلور
یوه تحلیلي او مقایسوي کتنه

د کلتور په باره کښې یوه لنډه توضیح په تېرو مخونو کښې ورکړل سوه "کلتور پېژندنه" نن یوه اجتماعي پوهنه ده. چې د انسان پېژندنې (انتروپولوجي) یوه په زړه پورې ښاخله تشکیلوي.

د انسان مطالعه او په ټولنه کښې د هغه د ژوند منظره نن په علمي سترګو کتل کېږي او په دې کتنه کښې نو د بشري تاریخ اجتماعي تحولات او د تکامل پړاوونه خورا ښه معلومېدای سي.

موږ پوهېږو چې "انتروپولوجي" یا انسان پېژندنه یو داسې علم دی چې په هغه کښې انسان په دوو حالتو کښې څېړل کېږي. یو پلو د انسان طبیعي ژوند دی چې په هغه کښې د "فزیکل. انتروپولوجي" تر عنوان لاندې تحقیق کېږي او بله برخه د انسان اجتماعي ژوند دی چې دا بیا د "سوشل انتروپولوجي" تر عنوان لاندې تحقیق پر روان دی.

په "سوشل انتروپولوجي - اجتماعي انسان پېژندنه" کښې چې ځینې محققین یې "کلتور پېژندنه" هم بولي انسان په اجتماعي لحاظ د خپل ټول کمیت او کیفیت سره تر مطالعې لاندې نیول کېږي. د "انسان پېژندنې" علم په ساینتیفك اصولو دا اصل د یو اساس په حیث منلی دی چې په مقایسوي ډول انسان په اجتماعي تکامل کښې داسې پړاوونه راوهلي دي لکه د خپل "طبیعي - فزیکل" تکامل له پړاوونو څخه چې را تېر سوی دی.

په طبیعي ډول انسان د حیواني نړۍ یوه هستي ده. په طبیعي لحاظ هغه وخت چې انسان په حیواني نړۍ کښې تر حساب لاندې راځي نو د ده بدني

جوړښت (جسماني ساختمان) مطالعه کېږي او دا برخې يې تر څېړنې لاندې راځي چې د ده د ملا کوړوالی څرنګه د شمزۍ (ستون فقرات) په شخې تبديل سو؟ يا يې د سر کاسه (جمجمه) څرنګه د شا پر حوا را دګه سوه. يا يې د مغزو مقدار څرنګه د حيواناتو د مغزو له مقدار څخه زيات سو؟ دا برخه تر خاصو نومونو او عناوينو لاندې نن يو شمېر پوهنې احتوا کوي چې په مجموعې ډول د انسان پېژندنې (فزيکل انتروپولوجي- طبيعي انسان پېژندنې) په چوکاټ کښې ځای لري. په اجتماعي لحاظ چې انسان د تکامل کوم پړاوونه وهلي دي هغه هم تر دغسې اصولو لاندې رديف بدي کېږي. او دغه اصول نو د کلتوري انسان پېژندنې (کلچرل انتروپولوجي) د چوکاټ حدود تعيينوي. په دغه چوکاټ کې نو موږ د فولکلور له لارې چې د کلتوري انسان پېژندنې يو ښاخ دی د انسان معنويت په قديمه نړۍ کښې ډېر ښه پېژندلای سو. دا نو د انساني قديمي نړۍ د کلتور هغه ښکلاوې په موږ ليدلای سي چې تر هر څه پخوا د دوی "فولکلور" د هغه معرف او څرګند وی دی.

د کلتور په مختلفو ښاخونو کښې (فولکلور) هغه وسيله ده چې په تحقيق يې د پوښتنې خورا ښه ځواب پيدا کولای سو. چې په ټولنه کښې انسان څرنګه له يوې مرحلې څخه بلې مرحلې ته قدم ور واخيست. په طبيعي انسان پېژندنه کښې د انسان (فزيکل - طبيعي) تکامل حالات او د حيواناتو له مختلفو انواعو سره د ده اړيکی موږ ته د يوې پوهنې له خوا راښول کېږي چې هغه ته "کامپيريتيو اناتومی مقايسوي تشريح" وايي. کامپيريتيو اناتومی د انسان د طبيعي تکامل په تاريخ کښې ډېرې پرله پېچلې معضلې حل کړې دي.

په همدغه ترتيب "مقايسوی تشريح کامپيريتيو اناتومي" چې په "فزيکل انتروپولوجي طبيعي انسان پېژندنه کښې" په ثمر بخښونکو نتيجو انساني پوهه پياوړې کړې ده. نو په کلتوري انسان پېژندنې (کلچرل انتروپولوجي) کښې "فولکلور" بيا د اجتماعي ژوندانه څرنګوالی او مظاهر په موږ پېژني. د انسان پوهنې په لار کښې دا يو مبرم احتياج دی چې موږ د خپلې يا بلې ټولنې حالات په قديمه نړۍ کښې معلوم کړو.

د داسې پوهنې ارزښت دا دی چې موږ د هغې تېرې ټولنې د افرادو د افکارو. معتقداتو. امیالو او غوښتنو څخه د دوی د اجتماعي تاریخ مادي معلوم کړو او د هغو سره د ننۍ ټولنې جریانات مقایسه کړو او دا لار نو هغه وخت موږ په بریالیتوب تر پایه رسولای شو. چې د ټاکلې ټولنې په "فولکلور" کښې څېړنه وکړو.

په "فولکلور" کښې د څېړنې مقصد له پاره تر هر څه وړاندې شفاهي کیسې ډېره ښه وسیله او غني خزانه ده.

د اجتماعي تحقیق له پاره د فولکلور استخدام:

د اجتماعي تاریخ د غوره تحقیق په لار کښې د فولکور یوه ډېره ښه وسیله ده چې په قدیمه نړۍ کښې د انساني ټولنو داسې تصاویر باسي چې په هغه کښې سرې د خپلې ټولنې یا د نړۍ د یوې بلې ټولنې هغه قیافې وینې چې د اجتماعي تاریخ د بېلو بېلو تاریخي دورو د فارقه علاماتو حکم لري.

د اجتماعي تاریخ څېړونکي دې ته احتیاج نري چې په پرونۍ نړۍ کښې د ده تر تحقیق لاندې ټولنې څرنګه حقوقي او جزایي احکام درلودل او تر دغو احکامو لاندې د ټولنې خلکو څرنګه تفکر او خپل تر منځ څه ډول روابط درلودل څکه ددغه تفکر او مناسباتو څېړېدل یوه څېړونکي ته دا قضاوت بخښي چې د هغو د اجتماعي تاریخ مرحله پر وټاکي. د بشري ټولنې په تاریخ کښې دوې دورې یعني د "مریتوب" مرحله او "فیودالي" مرحله د خپلو خاصو مناسباتو له مخې یو څه ژوره څېړنه غواړي او دا څېړنه نو تر هر څه وړاندې د مختلفو ټولنو د فولکلور په چوکاټ کښې شفاهي کیسې ډېره ښه نتیجې ته رسولای سي.

د "وحشت" او "بربریت" دوې دورې چې د انسان د لومړني کلتور ریښې احتوا کوي. نو پېژندنې ته یې له دې لحاظه احتیاج سته چې د انسان د اجتماعي ژوندانه تاریخ کره والی ته پر رسېږي.

د اولینو انساني ټولنو اجتماعي مؤسسات او د دوی د افرادو عقاید. عنعنات او رسومات چې د دوی له مادي شرایطو او اقتصادي مناسباتو پر زیربنا یې د روبنا

حیثیت درلود. موږ ته هغه وخت معلومېدای سي چې د اولسونو فولکلور ته مراجعه وکړو. ځکه دا یوازینۍ وسیله او لار ده چې موږ د انسان د اجتماعي ژوندانه په کلتور کښې وارد ولای سي.

"هیرودت" چې مؤرخین یې د تاریخ پلار بولي یو واقعه نګار ؤ چې له نن څخه تقریبا (۲۴۰۰) کاله پخوا یې د خپل شاوخوا محیط یو شمېر ساده واقعات قلمبند کړل او تاریخ نو د واقعه نګارۍ په مفهوم له دغه وخته را شروع کېږي. خو دا هم یواځې د یونان په خاوره اړه لري.

تر دې ها خوا ته نه یونان او نه د نړۍ بله کومه ټولنه د واقعه لیکلو په قید څه لري. بلکې یواځې د دوی افسانې کولای سي چې د قدیمې نړۍ تصویر وباسي.

که موږ وغواړو چې د یونان اجتماعي تاریخ او د هغه مراحل ځان ته معلوم کړو. نو حتی تر "هیرودوت" "هیومیر" کولای سي. چې په خپلو "لیریك" اشعارو کښې د یوې فولکلوري افسانې په شکل د هغې ټولنې تصویر راته وباسي. "هیرودوت" او نور د هغو په باره کښې د څه ویلو او جرئت حق نه لري. "هیرودوت" د خپل وخت په پېژندلو کښې لیرې او نژدې ګرځېدلی او د مختلفو ملتونو په باره کښې یې مطالعات کړي خو هغو نه چې (هیومیر) په خپلو افسانو کښې کوم څه ځای کړي دي. نو د ده تحقیق ورته ناچیزه دی.

د "هیومیر" په افسانو کښې خاص "ایلیاډ" او "اډیسه" کښې موږ د هغو روابطو سره اشنا کېږو چې لومړنیو انساني ټولنو هغه پالل. په دغو افسانو کښې موږ تر تاریخ پخوا د ټولنې د اجتماعي تکامل لومړنۍ کړۍ پیدا کولای سو او دغه مطالعه نو موږ ته دا بصیرت را بخښي چې په لومړنیو انساني ټولنو کښې د دوی اجتماعي مؤسسات په خپل ابتدایي شکل و پېژنو او پر هغه د اجتماعي تکامل د تاریخ پوړۍ واودو. په خلاصه د کلام باید ووایم چې فولکلور د اجتماعي تحقیق له پاره ډېره اغیزناکه وسیله ده.

په فولکلور کښې د روایاتو ارزښت:

په پورتني مبحث کښې مو وویل چې "افسانه یا کیسه - شفاهي کیسه" د

فولکلور هغه جامعه برخه ده چې د فولکلور تر نورو ښاخو د تاریخ سره زیاته مرسته کوي نو همدا وجه ده چې "ویکتور هوګو" ویلي دي "افسانه په تاریخ او تاریخ په افسانه کښې دی."

په افسانه کښې تاریخ داسې پروت دی لکه جواهرات چې د کان په زېږه ډېره کښې قید وي. دا نو د ماهر سړي کار دی. چې د کان له ډېرې څخه جواهرات راباسي. په عین ډول د اجتماعي تاریخ واقعیتونه همدغه ډول په فولکلور او د هغه په مهمه برخه افسانه کښې پراته دي او دا نو د اجتماعي لیکوال او عالم کار دی چې هغه د فولکلوریك افسانو (روایاتو او کیسو) څخه راوباسي. بشري ټولنه د خپل طفولیت په دوران کښې ډېره ساده او د ابهاماتو څخه خلاصه ده او دا خلاصوالی یې تر هر څه پخوا موږ د دوی په افسانو کښې مېندلای سو.

د اولنیو ټولنو د افرادو ژوند ډېر ساده او خلص ۋ او دا حقیقت لکه د دوی په مادي ژوند کښې چې څرګند ۋ نو د دوی د معنوي دنیا نمایندګي هم کوي. د ابتدایي ټولنې د غړي علایق او عقاید د مادې او معنی په لحاظ بلکل بسیط او له هغو پیچومو خلاص دی چې د مادي وسایلو په انکشاف د دوی د طبقاتي علایقو په پیروی د وروستیو انسانانو په برخه سوي دي.

دا واقعیتونه او د هغو فهم یو علمي احتیاج دی چې ښله فولکلور او د هغه د مهمې برخې یعنې افسانې او شفاهي کیسې څخه په بله وسیله نه سي معلومېدای.

ممکن یوارکیالوجست (لرغون پېژندونکی) موږ ته د اولنیو ټولنو د اوزارو او اسبابو په کشف دا واقعیت را څرګند کړي چې د هغې ټاکلې ټولنې غړو د خپل مادي ژوندانه له پاره څرنګه وسایل استخدام کړي وو؟

او دا وسایل د بشري ټولنې د انکشاف له کومې مرحلې سره رابطه نیسي؟

خو زموږ دې سوال ته پوره او په هر اړ خیز ډول ځواب نه لري چې د دغې ټاکلې ټولنې خلکو د خپلو اجتماعي مؤسساتو د روابطو او مناسباتو په لړ کښې

څه معتقدات او اصول درلودل او دا اصـــــول يې څرنګه د ژوندانه له پاره مرعي کړي وو؟

دغه رنګه سوالونو ته ځواب نو د اولسونو فولکلور او په هغه کښې په خاص ډول افسانې ورکولای سي. موږ په تر مخنيو مباحثو کښې د "طبيعي انسان پېژندنې" او "اجتماعي يا کلتوري انسان پېژندې" په مقايسه يوه سلسله را تعقيب کړي وه او د "طبيعي انسان پېژندنې" په چوکاټ کښې مو "کامپريتيو اناتومي مقايسوي تشريح" د "فولکلور" سره چې د "اجتماعي يا کلتوري انسان پېژندنې" يو مهم ښاخ دی مشابه بللې وه. او د ددغې سلسلې په تعقيب که "روايات. افسانې - شفاهي کيسې" د فولکلوږ پر لار په "کلتوري انسان پېژندنه" کښې د "طبيعي انسان پېژندنې" د "مقايسوي تشريح" د "هډ پېژندنې - وسيتولوجي" سره په مقايسه کښېږدو نو هغه کار چې د انسان د طبيعي ژوندانه په پېژندنه کښې هډ پېژندنه کوي همدغه ترتيب د انسان د اجتماعي ژوندانه په پېژندنه کښې روايات (افسانه) هغه کار کوي.

په "هډ پېژندنه - وسيتولوجي" کښې زموږ دا پوښتنې ځواب پيدا کوي چې د انسان د بدن په طبيعي تکامل کښې د ده هډونه څرنګه له يوه حالت څخه بل بهتر حالت ته را قوي سول د مثال په ډول د دغه اولني انسان چې د حيوانيت له کورنۍ څخه يې تکامل راکاوه څرنګه يې د (شمزۍ - ستون فقرات) په مهرو کښې تحول راغی؟

يا څرنګه د ده د سر د کوپړۍ هډوکی د شا له خوا غټ سوه. چې کافي مقدار ماغزه ځای کړي؟

دغو پوښتنو ته د "هډ پېژندنې پوهنه" ځواب وايي. په همدغه ترتيب په فولکلور کښې "روايات. افسانې. شفاهي کيسې" موږ ته د دغسې پوښتنو ځوابو نه برابرولی سي چې د يوې ټاکلې ټولنې غړي څرنګه د يو ټاکلي عرف او عنعنې خاوندان سول؟

د دوی عقايدو او علايقو د دوی په اجتماعي مؤسساتو کښې څه ډول تطورات راوستل؟

فولکلور په میتولوژیك ساحه کښې:

میت (Myth) په انګریزي کښې یود داسې کلمه ده چې د یوناني د (Mythos) له کلمې څخه مشتق سوې ده او په معنی کښې دغه کلمه یوې داسې کیسې ته ویل کېږي چې د محیطي عنعناتو په زېربنا کښې د تاریخي سلوك پر لار د یوې ټولنې د خلکو د معتقداتو، قهرمانانو او د کلتور د نورو مشخصاتو معرف او پېژندونکې وي. د میت په باره کښې چې څونه تعریفات سته بنایي مختلف مفاهیم په افاده کړي خو دا ټوله یوې مبتدا ته ورتلونکي دي. چې هغه د اولسونو د ابتدایي حالت د معتقداتو تابع وي په دې سلسله کښې نو چې هر څه تعریف سوي د هغو په چوکات کښې دا اصل دورا پروت دی چې شفاهي کیسې د (Myth) دېر ښه مثال دی. عربانو (Myth) په "اساطیر" ترجمه کړ او د مذهبي تضاد پر لار یې دا میت "اساطیر" وباله او د دې له پاره چې ببخي له خیل کلتوري ارزښت څخه ولوېږي هغه یې "اساطیر اولیه" وبلل. په خاص دول "اساطیر اولیه" دوی د یونان فولکلوریك ادبیات وبلل او هغه یې داسې معرفي کړل چې یو لړ خرافات دي او په څېړنه او مطالعه نه ارزي

خو دا د نولسمې پېړۍ د علماوو بصیرت او تتبع وه چې د بشري ټولنې د ابتدایي مرحلو په اجتماعي تحقیق کښې یې دغه (Myth) یا "اساطیر" یو سانتیفك اصل وباله او ویې ویل چې دغه اساطیر (افسانې) د ټولنې د اجتماعي او معنوي ژوند د اولنیو دورو د پېژندلو له پاره یواخینۍ وسیله ده.

او که د علمي اصولو په پیروۍ دغه تحقیق سي. نو د لومړیو ټولنو ټول اجتماعي کم او کیف به ښې څرګند سي. همدا وجه ده چې پر "میت" یعني (افسانه) کار شروع سو او د دغه لارې له پاره علمي متودونه وضع سول چې هغو ته "میتولوجي" یعني (افسانه پېژندنه) وویل سوه.

کله چې د "میتولوجي" پر لاره د ټولنو اجتماعي کره وره وکتل سوه. نو په رښتیا دا حقیقت ښې څرګند سو چې ټولنو په اجتماعي لحاظ د تکامل دغسې دورې تېرې کړې دي. لکه په فزیکي (طبیعي) لحاظ چې دوی په کوم تطور را روان وو.

په "میتولوجي" کښې د افسانې پر ارزښت یو معاصر محقق انګلیسي پوهاند

"ارنولد تاینبي" داسي وايي "موږ د هغې مسالي په باره کښي چي د انسان له روحياتو سره اړه لري په "بيولوژي ژوند پيژندنه". "جيولوژي ځمکه پيژندنه" او "زولوژي حيوان پيژندنه" پوري وصل کړو او د خپلو علمي ترقيو د مشکلاتو په حل کښي چي په انساني نفس پوري اړه لري بېهوده په علومو پوري لاس نيسو موږ د تمدن د ظهور په برخه که پېچلي مسايل هغه وخت حل کولای سوچي انساني نفس ته مراجعه وکړو نو ځکه موږ کولای سو چي د دغو مشکلاتو د حل کیلي د "ميتولوژي" يعني (افسانه پيژندني) په فن کښي پيدا کړو او د دي اصلي علت هم دا دی چي د انسان تفوق او د دده د تمدن کيسه د دده په بيولوژيکي تفوق او جغرافيايي محيط پوري يواځي اړه نه لري. بلکي د ژوندانه د موانعو په برطرفي پوري اړه لري او دا نو هغه عکس العمل دی چي انسان يي د طبيعت د عمل په مقابل کښي خپله مبارزه و ظهور ته رسوي او دا چي کوم موثرات پر انسان دا تاثير لري. چي دي مبارزي ته يي راولاړوي او سمدستي يي موږ د نفسياتو و فصل ته ور حواله کوو او د دغو موثراتو تاريخ نو موږ تر هر څه پخوا د دوی په افسانو کښي پيدا کولای سو چي "ميتولوژي" يا "افسانه پيژندنه" موږ ته تر يوه حده خواب ويلای سي"(۱)

ماکسيم گورکي د ټولني د تخليقي هنر په باره کښي وايي چي قديمو او لرغونو افسانو ارباب الانواع نه پيژندل. بلکي د استعداد خاوندان يي لمانځل دوی آهنگران. ښکاريان. کښتي وانان. سازندگان او نجاران چي د دغو کارونو متخصصين وو ستايل هغه چي په مذهبي ساحه کښي يي د ارباب الانواعو حيثيت پيدا کاوه. په حقيقت کښي ښه وريشونکي او ښه طبيبان وو. چي له تصوف سره يي هيڅ رابطه نه درلوده او صرف د خپل هنر په واسطه يي قهرماني پيدا کړي وه(۲)

۱- فلسفه نوين تاريخ ۱۰ مخ

۲- ذهنيت ... ۲۲ مخ

افغاني فولکلور د يوې علمي منبع په حيث:

د فولکلور له انواعو څخه دلته کيسه د خپلو مثالونو له پاره ځيرو. ځکه کيسه هغه څه ډېر په بر کښلي لري، چې د اجتماعي علومو له پاره د منبع حيثيت پيدا کوي.

د کېسې مطلب هغه شفاهي کيسې دي چې د اولسونو خپل ملي تخليق وي او د يوه ټاکلي اولس د کلتور ښکلاوې پکښې خوندي سوې وي. د "هومير" ايلياد او اديسه نومي کيسې چې منظوم اشکال يې نن پاته دي د يونان د قديم کلتور ډېر ښه معرف ګڼل کېدای سي. ځکه دغه داستانونه په هغه موده کښې چې د مدنيت طلوع لا نه وه سوې د يونان د خلکو اجتماعي ژوند تصويروي او په هغه کښې نو هغه څه پراته دي چې د انسان پېژندنې (انتروپولوجي) اجتماعي اساسات ښوولی سي. لکه د نورو اولسونو په ژبو کښې چې فولکلوريك کيسې او داستانونه د ملي ادبياتو په جمله کښې د علمي تحقيق له پاره ارزښت لري نو د افغانانو په فولکلور کښې هم دغسې کيسې سته چې د کلتوري ژوند په پېژندنه کښې د علمي تحقيق له پاره حياتي ارزښت لري. دا په ملي او اولسي سويه زموږ يو عام احتياج دی چې د خپلې ټولنې په اجتماعي تاريخ خبر سو يا په بل عبارت غواړو چې د خپل تاريخ په سر کښې ټولنه او خلك وپېژنو دا مهال نو موږ ته خپل فولکلور د يوه لابراتوار حکم لري. په دغه غني لابراتور کښې خوشبختانه پښتو شفاهي کيسې موږ ته هر ډول مواد برابرولای سي.

دا کيسې بالعموم د اجتماعي مناسباتو د يوې هنداري حکم لري، چې په هغو کښې د هرې اجتماعي دورې کړه وړه ډېر روښانه څرګندېدای سي. د مثال په ډول موږ د "فتح خان او رابيا کلې" کيسه ګورو په هغې کښې د جهان ګيرۍ روحيه او غرور پوره معلومېږي، که څه هم د دوی جهان ډېر وړوکی دی، يعنی د کلابست(۳) څخه تر شمال لويديځ هندوستان پورې ځي او د معرکې د ميدان خلك

۳- کلابست: د ښکر ګډه د ښار په ۸ کيلومترۍ کښې واقع دی.

هم تر شپېتو زيات نه دي، خو د کيسې افسانوي روحيه يې ډېره سرشاره ساتلې ده.

په خاص ډول هغه مهال چې د دغو شپېتو ګُسو څخه چې په قهرمانۍ ولاړ سوي دي، هر يو يې تر بل ملګري ځان د مخه کوي تر څو وټوله د خپل مرام او هدف په لار کښې مري، په دغه کيسه کښې چې ملي حماسي رنګ يې نيولى دى د ټولنې د مناسباتو پلونه يې ډېر روښانه دي. مثلاً مرکه چې سپين ږيرى بايد په يوه ټاکلې مسا له کښې څرنګه رول ولوبوي؟

د جنګ او جګړې ترتيب، د ځوانې ښځې او نارينه ؤ يو ځايوالى او په پاکۍ سره د هغې احترام د دغې کيسې هغه اړخونه دي چې د ټولنې مشخصات پکښې معلوميداى سي.

په دغو شفاهي کيسو کښې ډېره مهمه کيسه چې د دغې ليکنې د څېړنې محور هم هغه ده د موسى جان او وليجان کيسه ده. چې د "موسى جان او ګل مکۍ" په نامه هم معروفه ده.

په دغه کيسه کښې د خان خانۍ نظام، لوى ملاك او کوچنى ملاك او د هغو فيوډالي قيافې او دا چې څرنګه سوداګري د خان خانۍ نظام ته ننوزي او تاجر بېله دې چې د قام او قبيلې افتخارات ولري په فيوډالي ټولنه کښې نفوذ کوي دا ګرده د دغې کيسې په بطن کښې پراته مهم اجتماعي مسايل دي. په دغه کيسه کښې د خانانو جبر او د دوى له جبر څخه د بزګرانو تيښته او بيا د هغوى پر ضد قيام او بالاخره د لوى خان له پښو لويدل په خاص ډول چا چې د يوې قهرمانې پېغلې په توره يې ورمېږ ماتېږي، کيسې ته د حماسې رنګ وربخښلى دى د دې قبيله په پښتو شفاهي کيسو کښې ډېر داسې مواد پراته دي چې د علمي څېړنو له پاره نه تمامېدونکى ارزښتونه لري.

د دغو کيسو په جمله کښې يو شمير پېرياني نکلونه هم سته چې په هغو کښې ذ انساني عقل او درك څخه د باندې کرکترونه او جريانونه سره پر له راتاو سوي دي، خو هغه هم په خپل وار له ارزښته خالي نه دي او اکثره يې د رمزو په شان د ځينو حقايقو بيانوونکي دي، په دغه کيسو کښې ځينې داسې کيسې هم شته

چې هغه په قديمه زمانه کښې زموږ او نورو تولنو د کلتوري پېژندنې او رابطې معرف دي، د دغو کيسو په جمله کښې نو د "اسيف الملوك او بدرى جمالې ښاپيرى" نکل دى، چې زموږ او د قديم چين د کلتوري روابطو په لړ کښې رواج سوې ده او د دغې کيسې سره په لږ تفاوت په چينايي ادب کښې دغسې کيسې سته.

دوهمه برخه

د قديمې نړۍ معروف داستانونه

د اولسونو په ادبياتو کښې خورا ښه ادبيات هغه دي چې د هغو تخليق په خپله د اولس له خوا شوی وي، يعني د ټول اولس د فکر او ژبې محصول وي.

دغه محصول کله چې د فولکلور موضوع ده، د ادبي برخې بېل بېل اشکال يې د اولسونو د ادبي تاريخ ډېر لوی عناوين جوړوي، دغسې آثار نو په يوه ټاکلي سړي اړه نه لري، بلکې ټولنه د هغه خالق او مالك وي.

دغسې شفاهي آثار چې د بشري فولکلور غوره ذخيري تشکيلوي د هغه نوموړکي هنر مند د ذهن او پاکې ژبې محصول وي چې د انفراديت سلطې او فردي شهرت کاذب ذوق لا نه وي مسموم کړی، بلکې د اجتماعيت د حاکميت په برکت يې د ذهن چينې په کامل قوت په راغورځېدو وي.

دغسې غني ذخاير چې په هره ژبه کښې موجود وي نو د هغې ادبيات هم پاخه وي، د نړۍ په ادبي تاريخ کښې د يونان فولکلوري ذخيرې د اجتماعي تحقيق له پاره ډېرې پټې غوټې خلاصې کړې دي او نن چې د بشري اولني مناسباتو او د دوی د اجتماعي مؤسساتو په باره کښې د پېژندنې تحقيق کېږي، نو د دغه اولس فولکلور د هر ډول پېچلو پوښتنو ځواب ويلي سي.

همدا ډول د هر اولس په فولکلور کښې د هغوی د ژوند اولني اجتماعي کړه وړه ډېر ښه ځرګندېدای سي او نو دا وجه ده چې په فولکلور کښې ځېړنې په خپله د يوې پوهنې شکل غوره کړی دی.

د اولسونو اولنۍ شفاهي کيسې سره له دې چې خرافاتي پوښونه پر راپېچل سوي وي، خو د هغو د ذهنيت سره کامل تطابق لري او د دغه خرافاتي پوښونو په

مينځ کښې د اولسونو د اولنيو اجتماعي مؤسساتو په باره کښې حقايق داسې خوندي او پټ پراته وي لکه د يوه کان د زېرو ډېرو په مينځ کښې چې قيمت لرونکي غميان له نظره پنهان سوي وي. شفاهي کيسې چې د يوه ځخه بل ته سينه په سينه رانقل سوې اکثر يې پېرياني نکلونه احتوا کوي، چې د ښاپېريانو د نکلونو په نامه يادېږي، دغه نوع کيسې په ټولو اولسونو کښې پراخ رواج لري. په دې پسې يو شمېر شفاهي کيسې منځ ته راغلې دي چې هغه د هر ټاکلي اولس د قهرمانۍ تشريح کوي دغسې کيسې بالعموم په وروستيو مرحلو کښې مذهبي رنګ هم غوره کړی دی، چې ډېر ښه مثال يې په ويدا يې أدب کښې دراماين او مهابهارت کيسه ده.

دغه شفاهي کيسې د هر محيط د طبيعي او اجتماعي شرايطو تابع وي، د مثال په ډول په هغو ځايونو کښې چې د سمندرونو پر غاړه واقع دي نو د دې کيسو قهرمانان د سمندرونو پر ځپو سپاره وي چې د خښم په حال کښې د سمندر د غاړې وطنونه او بېړۍ غرقوي او هر هغه مهال چې دوستي کوي نو د وطن د جنګيالو په کنار کښې درېږي او لوی وياړونه هغه اولس ته ور په برخه کوي. همداسې د غرو او بيدياوو په شرايطو کښې د داستان قهرمانان د سمندرونو د غاړو له قهرمانانو سره توپير لري.

دغسې تخيلات د هنرمندانو يوه ښکلې عطيه ده او د بشري فولکلور لومړني اثار هم له همدغې منبع ځخه را پيل سوي او د مترقي داستان ليکنې تکامل هم له دغې لارې په عمل راغلی دی.

د دې له پاره چې په دغه ټاکلې ځېړنه کښې د فولکلور له ابتدايي منبع ځخه کار را شروع کړو نو د ښاپېريانو په نکلونو به يو نظر واچوو او په ترتيب سره به په لنډ ډول د نړۍ قديم داستانونه چې لويې حماسې شمېرل کېږي معرفي کړو. دا کار به د اصل ليکنې له پاره چې د پښتو پر شفاهي کيسو ځېړنه ده يوه مقدمه وګرځي او په تحليلي مقايسه کښې به دا حقيقت را سربېره کړو چې د پښتو شفاهي کيسه نه يواځې د نخبه ادبي حماسو او کلاسيک داستانو سره کاملاً نژدېوالی لري بلکې د پښتو ادب دغه سپېځلې او پاکه برخه چې د پښتني ټولنې د عام تخېل تخليق دی تر

ډېره ځایه له خرافاتو څخه پاکه او داستان یې د ټولنې د اجتماعي فورم په تشریح کښې له هر ډول پېچیدګیو څخه خلاص دی. دلته به لومړی د ښاپېریانو نکلونه. بیا د یونان یوه مشهوره حماسه "ایلیاډ" او "اوډیسه" وروسته "راماین او مهابهارت" او په هغه پسې به د دري ادب د حماسې (شاهنامې) یوه مثالي برخه او په پای کښې به د عربو پر یوه لویه معروفه افسانه (الف لیلة و لیله) رڼا واچول سي. تر څو د دغې ټاکلې څېړنې د وروستیو فصلونو له پاره چې د نورو له شفاهي کیسو سره د پښتو د شفاهي کیسې تحلیلي مقایسه ده، لوستونکی ته د فهم او قضاوت پوره مواد تهیه سي.

د ښاپېریانو نکونه:

د انساني فولکلور یوه عامه برخه:

هر اولس یو شمېر د ښاپېرانو نکلونه لري او د دې نکلونه لویه برخه یې خورا قدیم تاریخ لري، د ښاپېریانو یو شمېر نکلونه چې د ډېرو ښکلاؤ سره بیانېږي اکثره یې د یونان څخه نورو ځایو ته خپاره سوي وي.

دا نکلونه خورا ډېر دي او د هغو څخه د "زرینو وینښتانو" په نامه ډېر شهرت لري، جرمنیان دا ډول نکلونه لري چې یو جرمني لیکوال هغه را ټول کړي او د "ګریم" نوم یې پر اینبی دا د "ښاپېریانو نکلونه" په نامه هم یادېږي.

انګلیسیان هم دا ډول کیسې لري او هندوستان خو نو په خاص ډول د داسې نکلونو څخه غني دی، په همدې ترتیب الف لیله و لیلة (یو زر او یوه شپه) چې اروپایان یې "اربین نایټ" بولي د عربي نړۍ د ښاپېریانو او زړو جادو ګر یو څخه مالامال دي.

دا کیسې یا د دې نکلونو اصل هغه وخت ته رسېږي چې "آرین" اولس پر یوه ځای اوسېدی او هغه وخت چې دوی په هجرت پیل وکړ، یو شمېر یې یورپ ته ولاړل، بل یې باختر ته او بله برخه یې پر هند ورشېوه سوه، نو له دغه ځایه په دې کیسو کښې هم توپېر سره راغی، دا نکلونه یو قدیم فولکلور معرفي کوي، د ښاپېریانو په نکلونو کښې بدرنګه او بد عمله ځیرې د ډېرو ښایسته او مهربانه ځیرو په اړخ کښې

ځای لري. د دوی خبرې او کارونه د عمل او فهم څخه خارج وي.
مثلاً یو دېو په نکل کښې ځای لري چې لکه غر دونه وي. یو کال ښدېږي او چې پر دریاب پرېوزي، نو د هغه اوبه تولې په یوه وار ځښي. دغه هولناکې څیرې ته د انسان سره شباهت و.کړل کېږي. مثلاً لاسونه لري او خبرې کوي، خو کله کله چې نکل هیجاني کېږي او اکثر دغو بېروونکو هیولاؤ ته ښکران وراېږدي، لکه ورکوي او یا د دوو سترګو پر ځای یوه سترګه ورته ټاکي. همدا ډول ښاپېریانې بیا ډېرې ښکلې او د ډېرو ښکلیو ځوانو ښځو سره یې شباهت ښیي، خو ښایسته وزرونه پر زیاتوي. دا خو د دغو افسانو کرکترونه دي په کیسه بیا افسانه کښې د دوی حرکات هم دغسې محیر العقوله وي. مثلاً د کوه قاف څخه را الوزي او تر تور سمندر پورې په یوه الوتنه ځي. د نکل صحنه هم دغسې وي؛ غرونه ځنګلونه او لوی سمندرونه په هغه کښې ترسیم کېږي.
د کیسې د کرکترونو برخورد هم له صحنې سره سم د انساني عقل تابع نه وي مثلاً یو دېو راولاړېږي او یو لوی غر په ځنلو ویلې کوي دغسې کیسې او نکلونه په هره ژبه کښې سته چې په پښتو شفاهي کیسو کښې د "سیف الملوك او بدرۍ جمالې ښاپېرۍ" نکل عام شهرت لري، او ځینو محققینو ویلي دي چې دغه کیسه د چینایې کیسو سره ډېر نژدېوالی لري.

یوناني حماسه:

(ایلیاډ او اوډیسه)

ایلیاډ او اوډیسه دوه منظوم یوناني داستانونه دي چې د یونان قدیم شاعر "هومیر" ته منسوب دي، خو داسې نظریات هم سته چې دا داستانونه یوه سړي نه دی جوړ کړي او په یوه وخت کښې منځ ته نه دي راغلي او په خپله د هومیر د ژوند تاریخ هم په یوه وخت پورې یقیني نه دی ځینې یې تر میلاد اته پېړۍ او ځینې یې ۱۲ پېړۍ وړاندې بولي، یوه داسې نظریه لا هم سته چې وایي دا منظومې کیسې په پخواکښې جوړې سوې وې او هومیر هغه په یاد کړې وې اوهر ځای به یې ویلې.

د يونان په ادبي تاريخ کښې د "قهرمانانو د عصر" په نامه يوه زمانه قيد ده چې دا داستانونه هم د هغه عصر بيانوونکي دي او دا عصر د وياړ او افتخار زمانه هم بلل کېږي، ځکه چې په دې داستانونو کښې د قديم يوناني اولس قهرماني او د قهرمانانو کار نامې ستايل سوې وې، نو د بني ډېرې زمانې لهٔ پاره د مقدساتو پهٔ جمله کښې شمېرل کېدل او دا لمانځنه او تقديس ؤ چې دغه قديم ادبي آثار يې لهٔ هيرېدو ځخه ساتلي وو، د دې داستانونو ناظم هر څوك چې ؤ، د هومير پهٔ شمول د خپل اولس د قهرمانانو شهامتونه او شجاعتونه يې توصيف کړي، نو دا وجه وه چې اولس د هغه د اورېدو ځخه خوند اخيست او وروسته نو خبره دې حد ته رسېدلې وه چې پر ټاکلو وختو د هغو اورېدنه يو سنت ؤ.

ايلياډ او اوډيسه دوه منظوم حکايتونه دي چې د "تراجان" د جګړو بيان کوي، ايلياد پر ۲۴ برخو مشتمل دی چې د جګړې وروستۍ ۴۹ ورځې د خپلو ټولو قهرمانيو سره پکښې توصيف سوې دي، پهٔ دغه منظومه حماسه کښې د (تراى Troy) د محاصرې ځخه ږغېږي(۱) او (اوډيسه) هم يو داستان دی چې ۲۴ برخې لري او د (تراى) تر سقوط وروسته داتاکا (Athaca) د پاچهۍ ځخه غږېږي، د دغو منظومو داستانونو د لهجې ځخه پوره معلومېږي چې د لهجې اختلاف يې د يوه زمان محصول نه دی(۲).

د دغې منظومې کيسې خلاصه دا ده چې د "تراى" د باچا زوی "پاريس" د يونان د باچا د کورنۍ يوه شهزاده ګۍ وتښتوله، دا شهزاده ګۍ د "ليدا" لور د "بلوکس" او "کاستر" خور اود "مى لاس"ماينه وه. "اګاممنون" باچا په دې کيسه خبر سو نو غيرت يې په جوش راغی او د خپلو زورورو پهلوانانو "اچيل" او "اوليس" سره د "تراى" خوا ته روان سو، تر څو د شهزادګۍ تښتوونکو ته مجازات ورکړي.

د (تراى) باچا چې خبر سو، هغه هم د خپلو زامنو "هکتور" او "پاريس" سره

۱- The world literature ۲۲۳ مخ.

۲- ادبيات يونان ۴۰ مخ.

د جنګ ډګر ته راغی. هغه مهال چې جګړه توده روانه وه د "اګاممنون" باچا او د هغه د پهلوان "اچیل" تر مینځ خوا بدي پېښه سوه. او "اچیل" له جګړې څخه لاس ویوست خو هغه وخت چې د جګړې په میدان کښې د "اچیل" ملګری "پاتروکل" د "ترای" د پاچا د زوی "هکتور" په لاس ووژل سو نو "اچیل" ته هم درد ورغی او میدان ته داخل سو. دهٔ په یو ضرب "هکتور" مړ کړ او د "ترای" باچا ته یې ور وغورځاوه. د اچیل له بېرې د ترای خلك له میدان څخه ووتل او په ښار ننوتل. دروازې یې وتړلې د "اګاممنون" لښکر چې هر څه انتظار ویوست ښار خلاص نسو او د محاصرې په حال کښې پاته و. خو یونانیانو چل وکړ او د لرګو اس یې جوړ کړ او په هغه کښې د ننه کښېناستل. د ښار درو ازه وانانو و دوی ته فکر نه سو او کله چې اس ښار ته ننوت خلك ځینې را ووتل او د دروازه وانانو سرونه یې پرېکړل. ښار یې پرانیست او د ښار خلك یې ټوله تر تېغ وایستل. د یونان شهزاده ګۍ یې د هغو څخه خلاصه کړه او بېرته یې خپل وطن ته راوستله. په دغه جګړه کښې د یونانیانو سره د مرستې له پاره د "المپ" ټول خدایان راغلي وو او دوی "اچیل" پهلوان ته وسلې ورجوړې کړې وې.

د اچیل مور هغه ته پهٔ داسې اوبو کښې غسل ورکړی ؤ. چې بدن یې ټوله د اوسپنې سوی ؤ او یوه بجلکه یې د غوښې وه او کله چې په جګړه کښې د "ترای" د باچا زوی "پاریس" په زهرو لړلی غشی د هغه خوا ته ور وویشته نو پر دغه لګه بجلکه یې وموښت او له دغه ټپه څخه "اچیل" پهلوان مړ سو. په دغه وخت کښې د اچیل پر وسله "اولیس" او "اجاکس" پهلوانانو تر منځ جګړه وموښته او "اولیس" پهلوان د نور لښکر څخه جلا سو او د یونان پر خوا چې راته په دریاب کښې یې کښتۍ ماته سوه او دهٔ پر یوه تخته ځان تکیه کړ. "اولیس" یو ویشت کاله په دریاب او ټاپوګانو کښې سرګردانه ؤ. کله به یې د سمندر له څپو سره ډغرې وهلې او کله به د "سایکلو پانو"(۲) سره په جګړو بوخت ؤ. دی پس له شل کاله خپل وطن ته را

۲- (سایکلوپان) د هومیر په افسانو کښې هغه دیوان دي. چې یوه سترګه لري او ډېر زورور دی.

ورسېد او ويې ليدل چې ماينه يې تر دغه وخته پورې د ده پر نامه ناسته وه.
د "تراى" جګړه د ايلياډ او اوډيسې د داستانو موضوع ده. تر هغه وخته پورې چې د "تراى" ښار فتح کېږي دا د "ايلياډ" موضوع ده او تر هغه وروسته د"اوليس" سفر او ماجراوې د "اوډيسې" پۀ داستان پورې اړه لري.
څرنګه چې پۀ دغو داستانونو کښې د يونان د ملت قهرماني لمانځل کېږي نو د نړۍ په ادبياتو کښې د حماسې لقب ورکړل سوى دى.

رامايـن او مـهـابـهـارت:

راماين او مهابهارت په هند کښې د آريايي کلتور د خپرېدو د يوې طلوع حکم لري، دا دوى حماسي کيسې چې څونه تاريخي او کلتوري ارزښت لري نو له ادبي پلوه هم د هغو نه ارزښت لرونکې دي.
څرنګه چې د قديمې نړۍ داستانونه ما د خپلې اصلي څېړنې له دا‌ره د يوې مقدماتي برخې په حيث تر تشريح لاندې نيولي دي، نو د ادبي هنر پۀ مقايسه او تحليل کښې دې ته مجبورېږم چې د هغو تاريخي مبادي هم وڅېړم او هغه ارزښتونه چې په دغه برخه کښې ورحاصل دي څه نا څه خو له‌ؤوو هم. که دا اصل ومنو چې اريايي اقوام په منل سوې اصطلاح له "آريانا ويجې" يعنې تر بلخ پورته ځايو څخه منشعب سوي دي، نو لکه څرنګه چې د يونان په حماسو "ايلياډ" او "اوډيسه" کښې چې يونان ته رسېدلي اريايې مهاجرين د خپلو اسکان کېدو له پاره مبارزې کوي او د دوى دا قهرماني زمونږ د نړۍ په لومړنيو ادبياتو کښې د حماسې حيثيت پيدا کوي. نو تر "بلخ" راکښته د آريايانو مهاجرت د هندوستان په لور هم د حماسې په تخليق کښې غني برخه لري.
"رامايـن" او "مهابهارت" دوې حماسې د مجردو سرودونو له مرحلې څخه وروسته مرتب داستانونه دي چې د "ويدانتي" مذهب د خصوصياتو وروستۍ برخې يې د "سانسکريت" دورې ته رارسولې دي.
دا دوه داستانونه لکه "ايلياډ" او "اوډيسه" په سر کښې صرف د مهاجرو

بهیرونو د قهرمانانو د کارنامو ستاینه ده، خو د زمانې په تېرېدو یې مقدس رنګ اخیستی او هغه مهال چې یې د بدوي ذهن حاکمیت حاصل کړی نو ویل اورېدل او سینه په سینه یې ساتل دیني فرض بلل سوي دي.

پر دغو داستانونو چې ډېرې زمانې تېرې سوې او د سرودونو عام فهم اصطلاحات یې د خلکو له یاده وتلي دي نو د قدیمې لهجې او کلماتو په ساتنه یې تر هغه وخته پورې بقا پیدا کړې ده، چې ویونکي او اورېدونکي به یې په ډېرو برخونه پوهېدل خو هغه به یې یادول.

د دغو مذهبي داستانونو ساتونکی په هندي ټولنه کښې روحاني طبقه (برهمنیان) وو د "راماین" او "مهابهارت" د داستانونو ارزښت یواځې دا نه دی چې د قدیمې نړۍ د ادبي ذخایرو یوه مجموعه ده، بلکې د بشرې نړۍ د مدني راوېښېدو لومړۍ څرك ور څخه څرګندېږي.

مغه مهال چې د آریایانانو بهیر د شمال له خوا د هندوکش تر درو تېرېږي او "بهارت ورته" یا "بهارت ویجې" ته ور شېوه کېږي. نو دوی و ځا نته عرف، عادات، عقاید او د ابتدایي اجتماعي مناسباتو بېل بېل اشکال لري چې د دوی په سرودونو کښې ځای سوي او د دغو سرودونو له لارې یې د "راماین" او "مهابهارت" په داستانونو کښې ځای نیولی دی.

لکه څرنګه چې موږ د "ایلیاد" او "اوډیسې" په برخه کښې په اختصار اکتفا وکړه، نو دلته به هم د "راماین" کیسه مختصراً را وړل سي او د هغې په رڼا کښې به د "مهابهارت" خلاصه او حدود هم بیان سي.

"رامایین" د "رام چندر" د ژوند ماجرا ده چې د "هندو" مذهب په مقدساتو کښې ځای لري، چې اووه برخې لري او د بیتونو شمېر یې (۵۰۰۰۰) ته رسېږي په دغه حماسه کښې "رام" او "سیتا" د داستان قهرمانان دي چې د منفي کرکټرونو په مقابل کښې د پاکۍ تمثیل کوي.

مهابهارت تر "رامایین" اوږد داستان دی چې پر اتلس برخو وېشل سوی (۲۱۵۰۰۰) بیتو ته رسېږي په دغه حماسه کښې د "کوران" او "پاندوان" د دوو کورنیو

تر مينځ اختلاف او جګړې بيانيږي او د "شکونتلا" ښکلا او د هغې د زوی "بهارت" قهرماني د داستان محور دی.

دا دواړې حماسې په هند کښې د آريايي اولس د عرف او عاداتو د موزيم حکم لري او د اجتماعي تکامل ډيرې پټې نکتې پکښې پرتې دي چې ځينې يې د يو اجتماعي ليکوال له پاره د لابراتوار حکم لري. مثلاً په مهابهارت کښې د پنچال د پاچا (دروپادا Dropada) لور د پينځو شهزادګانو ماينه وه.(۳)

له دغه ټکې ځخه موږ د فاميلي تکامل په لار کښې يوه مرحله پيدا کولای سو، چې پوليندري (۴). ورته وايي.

د "رامايين" خلاصه:

"راجاد شرت" د سورج بهمنسي د کورنۍ يو لوی باچا ؤ چې د شمالي هندوستان د "ايودهيا" په سيمه کښې يې پاچهي کوله. "راجاشرت" درې ماينې درلودې، چې "کوشليا، سمترا، کيکي" نومېدې. له دغو درو ماينو ځخه راجا ځلور زامن پيدا کړل، چې "رام چندر، لکشن، بهرت، شتروګن" نومېدل. رام چندر چې د کوشليا زوی او تر نورو وروڼو مشر ؤ، نو راجا هغه خپل وليعهد کړ او د "ګورودششټ" له رواج سره يې جنګي، مذهبي او د پاچهۍ تعليم ورته ورکړ.

د "متهلا" د راجا (جهنګ) د لور (سويمبر)(۵) اعلان سوی ؤ او د هر ځای راجا زاده ګان هغه ته وربلل سوي وو، د دغو راجازاده ګانو په جمله کښې د "سورج بهنسي" د کورنۍ ځخه "رام چندر" او "لکشيمن" هغه ته ورغلل. په سويمبر کښې د رام چندر غشي تر کړی ووت او په دې ډول د "راجا جهنګ" لور (سيتا) هغه وګټله.

۳- (اوپانيشاد) د ډاکتر تاراچند او جلال نايينې تعليفات ۵۸۵ مخ.

۴- (پوليندري) د هغه واده ډول دی چې يوه ښځه له متعددو مېړونو سره واده کوي.

۵- سويمبر زموږ په داستانونو او فولکلور کښې هم راغلی دی چې د باچا لور به په شرطونو واده کېده، دغه د شرطونه دود ته هنديان سويمبر وايي.

"سيتا" دونه ښکلې وه چې شهرت يې پر وطنونو پروت ؤ. کله چې "سيتا" رام وکړه نو د راجايي مقام ته يې تر پخوا چانس نور هم زيات سو.

د "رام چندر" ورځ په ورځ زياتېدونکې شهرت لومړی د ده د کشرې ميرې (کيکی) حسد وپاخاوه او هغه پر راجا هم ګرانه وه. نو د هغې نيت دا ؤ چې خپل زوی (بهرت) د راجا پر ځای کښينوي.

د هغه وخت يو دود دا ؤ چې هر راجا بايد خپل يو زوی ځنګل ته ولېږي چې هغه هلته دايمي عبادت وکړي. د کيکي په تحريك راجا د شرط مشر زوی (رام چندر) ته دغه وظيفه ورکړه.

رام چندر هم د پلار امر ومانه او د خپلې ماينې (سيتا) او کشر ورور (لکشمن) سره ځنګلو ته ولاړ او پر هغه مخ پسې ورك سول. پلار يې لومړی په سترګو پسې ړوند سو او بيا مړ سو.

• د پلار تر مرګ وروسته د کيکې زوی (بهرت) ته راجايي مقام ور حواله سو خو هغه قبول نه کړ او په "رام" پسې راووت ځو چې هغه يې د "چتر کوټ" په غرو کښې پيدا کړ.

بهرت خپل مشر ورور رام ته وويل: چې د خپل پلار جانشين سي. خو هغه دا حق و بهرت ته وروبخښی تر دې وروسته ديارلس کاله رام او سيتا په دغه ځنګلو کښې وو ځو يو وخت د "لنکا" راجا (راون)(٦) "سيتا" وتښتوله. "رام چندر" له "پنج وټې" ځخه د خپل دوست قوم (بانر) د کورنۍ د مشر (سګريو) او د هغه د سپه سالار (هنومان) په مرسته پر "راون" بريالی سو په جګړه کښې يې هغه ته ماتې ورکړه او تر فتح وروسته يې د "لنکا" راجايي د هغه ورور (بهي هيګشن) ته وسپارله او چې خپل ملك ته راغی نو "بهرت" د "ايودهيا" راجايي هغه ته حواله کړه.(٧)

٦- راون د افسانوي ديو شکل لري. د راماين په کيسه کښې هغه لس سرونه سل لاسونه لري نويوالی نی د غره په شان دی او چې وښوري سمندر په ځپو راولي (اوپا نيشاد) ٥٢٤ مخ.

٧- رهبر تاريخ هند (اردو) ٣٣ مخ.

"راچندر" چې خپل وطن ته راغی پر "سیتا" بدګومانه سو او خیال یې کاوه چې هغه په بې عصمتۍ له ده سره خیانت کوي. رام ښکلې سیتا وشړله او هغې د "والکي" سره عزلت اختیار کړ خو کله چې یې د "کونر" او "لو" په نامه زامن وزېږول او هغه وخت چې رام دا خپل زامن ولیدل نو په خپله خطا پوه سو او "سیتا" یې بېرته راوستله او هغې ته یې عذر وکړ خو "سیتا" د ډېره ګرومه ناروغه او مړه سوه. د "سیتا" تر مرګ وروسته "رام" هم په هغې پسې ولاړ. په بهشت کښې سره یو ځای سول.(۸)

شاهنامه:

په دري ژبه کښې د "شاهنامې" حماسه د نړۍ په ادبیاتو کښې ډېر شهرت لري. شاهنامه لکه ایلیاډ او اوډیسه مجهول او یا لکه راماین او مهابهارت د نامعلوم ناظم یو اثر نه دی، بلکې د نظم او ناظم هویت او تاریخ یې معلوم دی. د دې منظوم حماسي داستان کیسه په آریانا کښې د پهلوانۍ د دورې حکایات احتوا کوي.

"فردوسي" د غزنوي دورې یو هنرمند شاعر عوامي کیسې چې تاریخي هویت یې هم ورک نه دی، په نظم کښې اچولې دي. ځرنګه چې شاهنامه د اولسي داستان تمثیل کوي نو ما یې یادونه د هغو داستانونو په جلمه کښې راوړې ده چې جهاني شهرت لري.

دا معروفه حماسه په (۶۰۰۰۰) بیتو کښې بیان سوې ده او د دغه داستان ځېرونکو ویلي دي چې د هغې واقعات د (۳۶۰۰ق م) څخه بیا تر (۶۵۱م) پورې د تاریخ افسانه په ځان راکښېباسي(۹). د ادبیاتو او عوامي کیسو ځېرونکي وایي چې دا حماسه درې برخو ته وېشل سوې چې هغه عبارت له افسانې، پهلوانۍ او تاریخ څخه

۸- اوپانیشاد د ډاکټر تاراچند او نایینی تعلیقات ۵۲۳ مخ.

۹- World Ltirerature ۱۶۷ مخ.

دي. (۱۰)

په دغه منظومه کيسه کښې داسې واقعات ثبت سوي دي چې هغه د تاريخ پټ ګوټونه په قوت روښانه کوي. سره له دې چې دا واقعات د تاريخ په قيد نه دي خو عوامي حافظې هغه د شاعر تخيل ته را نقل کړي دي. که څه هم د (شاهنامې) محور د "سهراب" او "رستم" په نامه دوه پهلوانان احتوا کوي خو کيسه په هره برخه کښې ځان ته جلا جلا ماجراوې لري، دلته د شاهنامې د منظومې حماسې له کيسو څخه يوه کوچنۍ برخه "رودابه او زال" چې د هېواد لوی ليکوال عبد الرحمن پژواك په دري نثر کښې له نظم څخه رااړولې ده په پښتو ترجمه کېږي.(۱۱)

❁❁❁

(سام) جهان پهلوان پر خپل تخت ناست ؤ چې د زوی زېږی ورکړل سو او له تخته راکښته سو د "نوبهار" څخه "شبستان" ته راغی.

❁❁❁

څنګه چې د "زال" ټول وېښتان سپين وو، نو هغه يې اووه ورځې "سام" ته ښکاره نه کړ او دغه لمر يې اووه ورځې په شبستان کښې پټ ساتلی ؤ، څو دا ؤ چې د "نريمان" دايي دا حقيقت سام ته ووايه. سام چې خپل زوی سپين سری وليد د جهان څخه يو مخيزه نامينده سو. لاس يې پورته کړ او د هغه د مرګ نياز يې وکړ.

هلك يې لکه د اهريمن زوی داسې تر نظر سو. د جهان له پټو او ښکاره خنداوو څخه وېرېد. وې فرمايل چې زال له دې ځايه لرې کړئ.

دا ستم پر شير خوره کوچني روا وبلل سو، هغه يې د يو لوی غره پر ککری کښېښود او دوی څنې راغله، تر دې منځ وختونه تېر سوه، د جهان واکمن پر سام په قهر سو او هغه يې د رنځ منګولو ته وسپاری. هغه يې په ناروغۍ از مايه او د نړۍ له طبيبانو څخه يې دارونه پيدا کېدل، کوچنی شپه ورځ پر هغه ځای بې پنا پروت و،

۱۰- اکاډمي علوم، کليات اطلاعات عمومي ۳۲۷ مخ.

۱۱- "افسانه هاى مردم" د پژواك ليکنه ۷۵ مخ.

کله به يې د ګوتو سررودی او کله به له ځان سره خروښېدی ځو د سيمرغ بچی وری سو او سيمرغ راوالووت. ويې ليدل چې شير خوره خروښيږي او هېڅ يوه مور نسته چې د هغه اواز واوري ځان يې لڅ او شونډې يې وچې دي.

دايي يې خاورې او زانګو يې ځوزان دي. سيمرغ راکښته سو او کوچنی يې له غرو څخه راپورته کړ دا کوچنې يې په ښکار او وينو روزي او د خپلو بچيانو سره يې يو ځای کړی ؤ.

کله د هوا مرغان هم تر خلکو زيات محبت او زړه سوی لري. ښه او بد پټ نه پاتېږي.

د زال ازانګه پر نړۍ خپره سوه او دا خبره سام نريمان ته هم ورسېده. په دې ډول يې رنځ يو مخيزه له منځه ولاړ.

يوه شپه د شپو څخه سام د کار او روزګار څخه ستړی ستومانه بيده ؤ او په خوب کښې يې وليدل چې د هندوانو د ملك يو سړی پر اس سپور ده ته نژدې راکښته سي او د يوه زورور لښکر زېری ورته ورکړي.

چې راويښ سو او خپل د خوب معنی کوونکي يې راوغوښتل خبرې يې ورسره وکړې او خپل خوب يې ورته ووايه. زاړه او ځوان ټولو پهلوان ته وويل هر څوك چې يزدان وساتي هغه د سړو او تودو څخه نه تباه کېږي. تياری ونيسه او پلټنه يې شروع کړه.

په خوب کښې يې وليدل چې د "هندوکوه" يوه لويه رڼا پورته کېږي او يو ښکلی ځوان را رهي سپا تر شاه په پسې پر راسته لاس يې نامتو هوښياران او پر چپه لاس يې پوهان روان دي، د دې خلکو څخه يوه پر سام منت وکړ او د زوی له حاله يې خبر کړ.

جهان پهلوان وارخطا له خوبه را پورته سو، هوښياران يې را وغوښتل. د لښکر و مشران يې ځای پر ځای کړل، په ډول او نغاره د غره خوا ته روان سو. تر څو خپل غورځولی زوی را وغواړي، باچا غر داسې وليد چې سر يې تر "پروين" تير ؤ او د شاهين وزر ورته سوځل کېدی. يو ښوی لاښ څنې پورته سوی ؤ. چې د

کیوان لار ورته وه.

سام یو ځل ښوی لاښ ته وکتل چې قوتمن سیمرغ پر هغه خاله جوړه کړې وه او بیا یې په خپل کردار برابر یو ځوان ولید چې د ګرځېدو لارې ته یې مخ راواړاوه خو ورکه یې نه میندله. نو تندی یې پر خاورو کښېښود او بایللی زوی یې بیا وغوښت، د ده خواست قبول سو.

سیمرغ له پورته ښخه وکتل او لاندې دسام په لښکر پوه سو. نو زال ته یې وویل:

زه ستا پر ورښت درکوونکی یم. ما پر تا د "زند" نوم ایښی دی. سام جهان پهلوان پلار دې راغلی دی. دا به بده نه وي چې وادې خلم او بې زحمته دې د هغه مخ ته کښېږدم.

زه تا په دښمنۍ له ځانه نه لیري کوم. د باچا مخ ته دې ایږدم ستا اوسېدل ما ته تکلیف نه دی خو تا ته هغه ځای تر دې ځای بهتر دی.

سیمرغ وزرونه خلاص کړل او زال یې راپورته کړ. را یې ووړ د پلار مخ ته یې کښته کړ. پلار چې خپل زوی ولید ویې ژړل او د مرغانو د باچا د قدرت، همت او هنر ستاینه یې وکړه.

د سام زړهٔ لکه جنت وغوړېد. لهٔ غرهٔ ښخه راکښته سو. باچايي جامې یې راوغوښتې او د زال بدن یې د پهلوانۍ په کالو ور وپوښی او ورته ویې ویل چې هېڅ ارزو به دې په زړه کښې در پرې نږدم. لښکرې سام ته راغلې او نغارې ووهل سوې، د زرینو ږغرږغو اوازونه اوچت سول او د سپرو غرېو پورته سو. خرامان پر لار راروان سول او په خوشحالۍ ښار ته را ننوتل، د زابل ښخه یې "منوچهر" ته خبر ورکړ او د سام او زال افسانه یې ورته وویله شهزاده "نوذر" ته فرمان ورکړل سو چې سام او زال د باچا حضور ته راولي. چې منوچهر ته نژدې ورغلل باچا پر پلار او زوی آفرین ووایه. د منوچهر زړه د زال په لیدو ښاد سو او ویې فرمایل چې هغه ته د رزم چل او د بزم د مستۍ طریقه وروښیاست، ځکه زال غیر له مرغانو، غره او خالي ښخه بل څه نه دي پېژندلي او د باچايي آیین او نامه سرهبلد نه دی. سام وویل: له ده سره مې تړون

کړی چې په زړه کښې به يې هېڅ مراد نه ورپرېږدم. باچا دا پيمان وستايه. دا مهال نو باچا جشن جوړ کړ. د سرو زرو په کيزو ښکلي سوي اسان. هندوستانۍ تورې او وريښمين اتلسان يې په سوغات ورکړل. رومي مريانو د زرو او پېروزو جامونه په سرو ميو ډک کړل او وړاندې يې راړول.

چې جشن جوړ سو تړون يې وليکی چې د چېن له دريابه څخه بيا د سند تر روده د زابلستان څخه بيا د بست د ها خوا تر برخو پورې د پېروزې له تخت او د زرو له تاج سره يې سام ته ور وبخښل.

نغاره د پيل پر شا وتړل سوه، سام او زال د زابلستان خوا ته را روان سول. وختونه تېر سول، خو زال د باچاهانو او پهلوانانو هنرونه زده کړل. کله چې سام د ګرګساران او مازندران خوا ته د جګړې آهنګ خپور کړ. نو د زابل تخت او سرداري يې ځ و زوی ته وروسپارله.

زال يو ځو وخته په زابل کښې داسې عدالت وچلاوه چې خلك او مېلمانه به تول ورته خوشحاله وو خو د پلار سفر پرې دروند سو. پوهان يې راوغوښتل بيا د سپرو او پوهانو خلکو سره کابل ته روان سو. د کابل بختور باچا مهراب نومېدی، چې خبر سو مخې ته يې ورغی. زال هم د هغه هرکلی وکړ.

د پهلوانۍ ستر خوان يې هوار کړ او خوشحاله پر کښينستل. مهراب چې د سام زوی ته وکتل، له ليدو څخه يې ښاد سو او زړهٔ يې ورته ګرو سو. چې مهراب د زال له د سترخوان څخه ولاړ سو. زال خپلو مهترانو ته وويل: د دې سړي په شان مې بل ښکلی نه دی ليدلی، هېڅوك نه سي کولای چې تر ده ښهٔ ملا وتړي.

يوه له ملګرو څخه مهراب وستايه او خبر يې ورکړ چې په کور کښې يې داسې پېغله ناسته ده چې مخ يې تر لمر روښانه او لکه جنت داسې دی. بدن يې لکه سپين زر داسې برېښي. که مياشت غواړې د هغې مخ دی او که مشك بويوی نو د هغې زلفانې دي.

د زال مينه د هغې سپوږمۍ مخې په ياد راڅومبېده او د هغې په ياد غمجن سو. شپه يې د ستورو سره تېره کړه. چې سبا د جهان مخ د لمر په پلوشو

سپین سوپه زرینو کمر بندونو ښکلو زلمیانو د زال دربار جوړ سو.
په دا بله ورځ د کابل باچا د زابل باچا خیمې ته راغی او د زال له خوا یې په سر بلندۍ هر کلی وسو او زال یې کور ته وروغوښت. د سام زوی د تخت زغرې. تېغ او خول څخه هېڅ دریغ ونه کړ او په دې نامه چې مهتران یې میګساري کوي کور ته یې ورنغی. مهراب د ده پر اندیښنه آفرین ووایه. مهران بیا د مهراب د پېغلې صفتونه یو په یو ورته وویل اودومره خبرې یې په دې باب وکړې چې زال یو مخیزه لیونی سو او عقل ورڅخه فراره سو.
فلك څرخېدی او د زال زړه یو مخیزه د میني څخه ډك ؤ. په لویو اندیښنو کښې غوټه ؤ. خو نه یې غوښتل چې د پوهانو په مخ کښې رسوا سي. زال هر څه درلودل خو هغه ټوله د هغې سره برابر نه وو.
یوه ورځ مهراب شاه چې د زال څخه راګرځېدلی ؤ شبستان ته راغی. ویې لیدل چې په ماڼۍ کښې یې دوه لمرونه شغلې وهي. چې یوه سین دخت د ده ماینه او بله یې لور رودابه وه. رودابه لکه د پسرلي باغ په رنګ او بوی آراسته او لکه یوه جنتي په وریښمو او جواهرو ښکلې سوې وه. د مور سره یې پلار ته وروڅغستل.
مهراب د دې په لیدو سره د خدای ستاینه وکړه سین دخت ورته وویل دا د سام سپین سری زوی څرنګه سړی دی. څرنګه ښه او څه شېوه لري؟ د تخت خبرې کوي یا د سیمرغ او ځالې سندرې وایي؟
مهراب ورته وویل: پر دا غوړولی یو پهلوان یې هم د پښو په ګرد پسې نه سي رسیدای د زمری زړهٔ او د پیل زور لري. په کردار کښې یې لاس د نیل رود دی. پر ځای زرښندونکی دی او په جګړه کښې هم سرښندونکی دی ویښتان سپین خو څیره یې د لمر په شان ده. کله چې رودابې دا خبرې واورېدې سره وخروښېده او مخ یې سور واوښت. ارامي ځنې ولاړه او زړهٔ یې د زال په مینه ډك سو. ارزو یې د عقل ځای ونیوه. پخوانیو هوښیارانو ښه ویلي دي چې د ښځو په مخ کښې د نارینه ؤ یاد مه کوئ!
رودابې ځان پرستونکې درلودې چې ځان یې ورته قرباني کاوه. راز یې د

هغو سره په منځ کښې کښيښود او اجازه يې وغوښتله. د دې لمانځونکې حيران سول
ويې ويل: د نرۍ د بيبيانو افسرې. تا له هندوستان څخه تر چين پورې
لمانځي. د مخ ښکلا دې ختيځ ته درومي. د کابلستان د پاچا روښانه ګوتمۍ يې.
څرنګه هغه څوك په غېږ کښې نيسي چې هغه پلار هم له غېږې څخه غورځولی. هغه
د مرغانو پروربنت ليدلی دی.

رودابې هغه په خښم پته خوله کړل او ويې ويل: زما زړه د ستوري څخه
تباه سوی دی. څرنګه کړای سي چې بې سپوږمۍ ښاد سي زال زما زړه او زما روح
دی. د رودابې پرستش کوونکو چې د دې د سترې زړۀ آواز واورېده د دې په راز
پوه سول او تسلي يې ورته ورکړه. رودابه يې د دغه راز په ساتلو مجبوره کړه او ويې
ويل چې باچا به ورته راوتلی وي.

د پسرلي لومړۍ مياشت وه. زال د سيند پر غاړه دربار جوړ کړی ؤ. مينځيانی
راغلې او د سيند پر غاړه يې ګېډۍ ګېډۍ ګلان ټول کړل.

پر دوی چې د زال سترګې وموښتې پوښتنه يې وکړه: دا څوك دي؟

ځواب ورکړل سو: دا د رودابې مينځيانې دي. دوی دغه خبرې کولې چې
د سيند پر سر يو مرغه پورته سو. زال خپله ليندۍ وغوښته او هغه يې د هوا څخه پر
مځکه راوغورځاوه او ويې فرمايل چې ښکار مې راوړئ.

مريی په بېړۍ کښې تر سيند پورې ووت او يوې مينځې د هغه څخه د
ښکاري پوښتنه وکړه.

وروسته پوه سوې چې دا د سام زوی او د زابلستان شهزاده دی. د هغه
ښکلا او هنر څخه يې ګوته په غاښ ونيوله او.ويې ويل: غېر له رودابې څخه د ده
په شان بله داسې ښکلا خدای د مځکې پر مخ نه ده پيدا کړې. مريی راغی او زال
هغه وپوښتی او د هغه مريی په خبره يې زړه ځوان سو. مينځيانې يې راوغوښتې او
د هغو څخه يې د رودابې په باب افسانې واورېدې. مينځيانو ته يې بې شمېره در و
ګوهر وبخښل او هغه ګوتمۍ چې د منو چهر څخه ور سره وه هغه يې رودابې ته
ولېږله. د رودابې ملګرو دا فيصله وکړه چې زال به د رودابې په ديدار ښادوي.

د سام زوی په دې ډول سرګرم سو. زړه یې له غمه خلاص او د خوښیو او ارزوګانو څخه ډك سو. رودابه سترګې پر لاره او د مینځیانو د قدمو سره یې د زړه دربهار پورته کېدی. کله چې هغه راغلې او کیسه یې ورته وکړه. د سپوږمۍ په شان یې وخندل او ویې فرمایل: چې دا نن شپه د سام زوی ته دا خبره ور ورسوي، چې د مهراب لور د ده د دیدار ارزو لېونۍ کړې ده. ورځ پر بیدیا را خپره سوه. کله چې لمر د شپې تر تور پلو لاندې پټ سو د سام زوی د مینې او ارزو و خوا ته ګام پورته کړ. رودابې د لوړې کلا څخه د ده لار کتله چې سترګې یې پر زال وموښتې د شاباس آواز یې له خولې ووت، زال دوه چنده ځوان سو.

رودابې خپلې کوڅۍ د کلا له کنګرو څخه راوځړولې چې د زابلستان شهزاده په دغه مشکي کمند پورته کړي. د زال لاسونو د دې له ویښتانو د مینې مچه واخیستله. کمند یې د زین له شا څخه را خلاص کړ او پر کلا ور پورته سو.

دواړه یو د بله مست د زرنګار خونې ته ننوتل. رودابه لکه جنتي داسې سینګار سوې وه. زال د هغې ښکلا او چاغښت په حیرت کښې واچاوه. رودابې په غلا غلا هغه ته کتل، د دې سترګې د زلمي افسر پر مخ وبریښېدې. بوس وکنار او د مینې پیمانې پورته سوې. زال وویل: که هر څو منوچهر دا کیسه واوري او سام هم هر څومره راباندې وغړومبېږي، زه به هېڅکله تر خپلې وعدې تېر نه سم. په دې شرط که ته را سره یو ځای سې، رودابې ځواب ورکړ چې د جهان پیداکوونکی مې دې پر ژبه شاهد وي چې غېر له تا څخه به بل څوك پر ما باچا نه سي. هر څونه چې مینې غلبه پر کوله په هغه اندازه عقل ځینې لیرې کېدی او ارزو پسې را مخته کېدله.

همداسې وه، تر هغه وخته چې سبا راخپور سو. سپین سبا د کابل پر غرو راوغوړېدی او لمر سپوږمۍ رخصت کړه. زال د هغې مانۍ څخه په کمند را کښته سو، پر اس سپور سو او لښکرځای ته راغی.

کله چې لښکر ځای ته راغی مشران او موبدان یې راوبلل او خپل راز یې د هوښیارانو سره شریك کړ او د هغو مصلحت یې وغوښت. د هوښیارانو پر شونډو خبره وچه سوه. ځکه چې مهراب د ضحاك له بازماندګانو څخه ؤ د سام او منوچهر

له ګومان څخه هم وبېرېدل. زال د دوی د پټې خولې څخه پوه سو او د خلاصې لاره يې وځارله.

موبدانو په پای کښې زال ته په آرامۍ وويل چې مهراب هر څو نه پر تازيانو باچا دی، خو اصل يې د اژدهار څخه دی. لوی سړی دی بايد په کوچنيو نظر ورته و نه کتل سي. لار دا ده چې سام جهان پهلوان ته دې ليك ولېږل سي. وروسته يې ليکونکی راوغوښت ورته ويې ويل پلار ته مې زېری او پيام ولېږه او بيا ورته وليکه چې ای د جوغې او کمربند خاونده! روزګار زه هغسې وزېږولم لکه و چې دې ليدلم. هغه مهال چې پلار په ناز او نعمت کښې ؤ ما ته يې د هندوکش په غره کښې د سيمرغ تر وزر لاندې ځای راکړ. د شيدو پر ځای مې وينې خوړلې تر څو چې د هغې ځالې څخه و تخت ته راغلم. اوس يو مهم کار راپېښ سوی دی چې په انجمن کښې د هغه راز پاش نه سي. د مهراب باچا د لور د مينې په جال بند سوی يم. د تورو شپو او ستورو سره مې سر و کار دی، د سيند پر غاړه پروت يم. غر شاهد دی چې جهان پهلوان ويلي وو چې هېڅ ارزو به دې په زړه کښې در پرې نږدم.

کله چې ليك د سام لاس ته ورسېد د زړه له انديښنو څخه يې سر دروند سو، د ځان سره يې وويل د چا چې مرغان استادان وي هغه ته بايد د روزګار څخه همداسې کام واخلي.

موبدان يې راوغوښتل، ستورو پېژندونکو له آسمان څخه د دغه کار راز وپوښتی. ويې ويل د دغو دوو څخه به يو داسې يل (اتل) ونړېږي ته راسي چې په مېړانه به ملا وتړي، بدان به د نړۍ له مخ څخه ټول کړي چې د سکسار او مازنداران نوم به پاته نه سي او خپل وطن ته به نيکي ورسوي.

د سام زړه ښاد سو، و زوی ته يې پيغام ولېږی. زال چې په دې پوه سو چې پلار يې خوشحاله دی، نو ويې ويل چې اوس نو منوچهر بايد خوښ وساتي.

د زال او رودابې په منځ کښې يوې شيرين کلامې ښځې پيغام وړی او راوړی، دواړو مينانو يو و بل ته د مينې پيغامونه سره لېږل.

يوه ورځ چې يې د زال پيغام رودابې ته راووړ. سين دخت پرې بدګومانه

سوه چې په دې پوه سوه، چې زال او رودابې یوه شپه تر سهاره سره تېره کړې ده او د مینې تړون یې سره کړی دی. ناچاره سوه، آه یې وکیښ.

سین دخت له دې ببرې چې مبادا مهراب په خبر سي په زړه رنځوره او غمجنه سوه. کله چې مهراب پوښتنه ځنې وکړه. سین دخت ماجرا ورته وویله. مهراب تورې ته لاس کړ بدن یې وریږدېدی او مخ یې د لاجورد په شان واوښت.

سین دخت وژړل په زاریو او هوښیارۍ یې هغه نرم کړ او د یوه نیك انجام څخه سره ورغېدل. کله چې منوچهر د مهراب له کور او د سام له کیسې څخه خبر سو "نو ذر" راواستاوه چې سام ته ووايي چې زابل ته تر تلګ پخوا د منوچهر دربار ته راسي.

سام جهان پهلوان د نوذر له لیدو څخه ډېر خوښ سو او د منوچهر دربار ته را روان سو. منوچهر په لار کښې په لویه سپاه سره د سام هرکلی وکړ چې پاچايي ماڼۍ ته ورسېد. هغه یې له خپل اړخ سره کښېناوه.

منوچهر د مازندران د جنګ په باب له هغه څخه پوښتنه وکړه، سام د خپلو پهلوانانو د پهلوانیو او کامیابیو په باب هغه ته معلومات ورکړل. څرنګه چې باچا د مهراب په باب څه و نه ویل نو سام هم په دې باب پټه خوله سو.

بله ورځ مځکښې تر دې چې سام په خبره خوله پورې کړي باچا منوچهر ته فرمان ورکړ چې د اژدهار تخم باید د مځکې له مخ څخه ورك کړي او کابلستان خراب کړي.

سام جهان پهلوان د باچا فرمان په تعجب او خواشینۍ کښې غوټه کړ خو په پاك زړه یې هغه قبول کړ. دا مهال بې له دې چې د خپل زړهٔ یا د زوی له درد څخه څه ووايي د اس کېزې یې د کابل خوا ته کش کړې. زال چې د پلار څخه خبر سو مخې ته یې ورغی خپله کیسه یې ورته وکړه او د هغه قول یې وریاد کړ. د زابل نرپهلوان د خوا خوړمن زوی او د بلې خوا د باچا فرمان لکه دوه غرونه را چپه سول. سام په دې کار کښې حیران پاته سو. د ځان سره یې ری وواهه. وروسته یې زوی ته امر وکړ چې په خپله منوچهر ته ورسي. ښایي د ده ځواني او هنر د باچا د

خوښۍ باعث وګرځي او د کابلستان له تباهۍ څخه سترګې پټې کړي. زال د پلار پر سنجش آفرين ووايه. ليکونکی راغی او د سام نريمان پر امر يې وليکل.

دا ليك د هغه ګروز لرونکی جهان پهلوان سام له خوا و شهريار ته رسېږي. چې قوت يې هر وخت د پاچا د ارزو له پاره کار کوي. باچا ته د مازندران د شرمښانو او وينو خوړونکو د ماتې او د هغو د فتح يادونه کوم او وايم چې د پاچا فرمان به هر وخت پر سترګو منم خو باچا په خپله زما او زال پر تړون شاهد دی. زال مې درولېږی چې خپل حال درته ووايي ښايي شهريار به د خپل پهلوان خبره پر ځمکه وا نه چوي او په دې به راضي نه سي چې دښمن شکن پيمان شکن سي.

د سيمرغ زوی زال د منوچهر خوا ته روان سو تر څو هلته خپل هنر وازمويي او د منوچهر زړه د مهراب له کينې څخه پاك کړی تر څو د رودابې سره د خپلې مينې په تړون کښې صادق پاته سي.

کله چې په کابل کښې دا کيسه خپره سوه د مهراب سرو پړسېدی. او په خښم يې د سام سره د جګړې خبره د سين دخت سره په مشوره کښېښوده.

سين دخت ورته وويل: اجازه ورکړئ چې دا سام ته ورسي او هغه د کابلستان له تباهۍ څخه راوګرځوي.

سين دخت د مهراب د استاځي په نامه د ډېرو غوښتنو سره سام ته ورسېده. په داسې ډول چې ښاييدله د پهلوان هوښياري يې وستايله او سام يې نرم کړ. کله چې خبرې پای ته ورسېدې. ورته ويې ويل: چې دا سين دخت ده او پهلوان په تعجب کښې سو او د هغې سره يې تړون وکړ. چې کابليانو ته به زخم نه رسوي او توره شپه به نه پر راولي.

سين دخت په خوشحاله زړه راوګرځېده. مهراب ته يې زېری ورکړ او د هغه زړه يې خوشحاله کړ او ورته ويې ويل چې سام نريمان به ډېر ژر د دې پر ځای چې پر خښم راسي په مينه بهٔ د مهراب ميلمه سي.

زال چې د منوچهر دربار ته ورغی باچا آفرين پر ووايه کله چې يې د سام ليك ولوست. ستوري پېژندونکي يې وګومارل چې ستوري پيدا کړي. درې شپې په

آسمان کښې د زال او رودابې په ستوري پسې وګرځېدل تر څو يې هغه په نيکمرغۍ پيدا کړ. شهريار خوښ سو بيا يې وفرمايل چې زال په هوښيارۍ او پوهه وازمايې. موبدان يې را وغوښتل يوه موبد پوښتنه ورځخه وکړه: "په هغه دوولسو سروو پسې ګرځم چې هره يوه يې دېرش څانګې لري".

بل وويل: "په هغو دوو اسانو پسې ګرځم چې هر يو يې د برېښنا په شان تيز دی. يو يې لکه تور سيند او بل يې د بلور په شان سپين دی، خو دوی يو له بله سره نه ويني."

بل وويل: "هغه دېرش سپاره نه پېژنم چې د باچا په وړاندې تېر سي. يو يې کم سي، خو کله چې بېرته وشمېرل سي، پوره دېرش وي".

بل وويل: "يو زرغون د وښو ډک چمن دی چې ويالې هم پکښې بهېږي. يو سړی د تېره لور سره راځي وچ او لانده ټول ريبي. نه نيازمني نه زاري داچمن چيرې دی او دا سړی څوک دی".

يو بل يوه وويل "هغه دوې سروې چې مرغۍ ځالې پر جوړه کړې ده څه شی دی؟ دا مرغۍ سبا پر يوه او ماښام پر بله کښيني د يوې څخه چې والوزي پاڼې يې زمول سي او پر بله چې کښيني د مشکو بوی ځنې ولاړ سي يوه سمسوره او بله پژمرده وي."

يوه بل پوښتنه وکړه چې: "دا يو داسې ښار دی چې خلک يې د هامون څوزانوته تللي دي، ناڅاپه لوخړه پورته کېږي او ټوله بناوي تر سپوږمۍ پورې نيستې کيږي."

زال د دې پوښتنو څخه په اندېښنه کښې ولويدی بيا يې ناڅاپه خوله خلاصه کړه او لومړي پوښتنه کوونکي ته يې وويل "کال دوولس مياشتې دی او هره مياشت ديرش ورځې ده او ژوند همداسې تيرېږي"

بل يوه ته يې وويل: "شپه او ورځ يو په بل پسې دي هو يو دبله نه سره ويني ژوند همداسې روان دی "بل يوه ته يې وويل: "دوې سروې د فلک دوه بازوګان دي هغه مرغۍ لمر دی چې د نړۍ بيره او هيله د هغه څخه ده"

بل ته یې وویل: "شارستان د ژوند سرای دی چې ځوزان یې غم دی چې هم ناز لري او هم غم لري د نیستي باد راوالوزي هره خوښي له منځه یوسي".

بل یوه ته یې وویل "روزګار لوګری (لوکوونکی) دی او مور واښه یو. اسمان ځوان او زاړهٔ ته نه ګوري اوزاري هیڅ اغیزه نه پرې لري."

باچا ډېر خوشحاله شو. دستي جشن ونیول سو او داسې مسته مې خوري وسوه چې د پهلوانانو تر سترګو نړۍ یو د ساز آهنګ سو.

سبا چې لمر راوخوت او نړۍ لکه د بدخشان غر وځلیدله. زال ملاوتړ له او د باچا حضور ته ورغی. د شهریار په امر ګرزوانان او پهلوانان را ټول سول.

زال راغی ګروز پوري ځړېږی او غشي ورسره دي. لیندۍ چې یې کش کړه غشی یې تر زړې ونې ووت.

پهلوانانو شاهدي ادا کړه چې د ده سره هیڅوك پهلوانې نسي کولای.

وروسته نو منوچهر د سام د لیك ځواب د زال د زړهٔ سره سم ورکړ. زال سام ته حال واستاوه او په سبا سام ته ورسېد. سام د زابل باچا ته خبر ورکړ چې مېلمستیا یې قبوله کړه او ښار دې ځراغان سي.

زال چې پلار ته ورسېدی تېرې خبرې یې ور سره وکړې. کابل ته یې بل پیغام واستاوه او د کابل ښار لکه جنت داسې اراسته سو او زرین تخت د ماڼۍ په منځ کښې کښېښول سو.

رودابې په زرنګار کښې ځان جوړاوه د کابل ځخه د خوشبوبۍ ځپې پورته کېدې. پیلان په صفونو ودرېدل او مځکه په رومي وربښمینو ټوکرانو وپوښل سوه.

سازیانو نغمې شروع کړې د اولینو په دود یې زوم او ناوې پر یوه تخت کښېنول، د غمیانو امېلونه او د مرغلرو لاړونه د دوی د ځان ښکلا جوړه کړې وه، په دې ډول د کابل د باچا لور د زابل د باچا و زوی ته واده سوه او دا د دوستۍ او مینې افسانه و روزګار ته وسپارل سوه چې ویې ساتي.

الف لیله و لیله

یا د یو زر و یوې شپې نکل:

د ختیځې خوا ډېر شیرین او معروف نکل دی چې تاریخ یې تر اوسه نه دی معلوم شوی او له ډېرو کلونو را په دې خوا متداول دی. فقط دومره معلومه سوې چې د دې نکل واقعات د ختیځ پاچاهانو د یوه پاچا په دربار کښې واقع سوي او د پاچا شخصیت او مملکت هم نه دی معلوم. ظاهراً داسې ښکارېږي چې دې نکل لومړی ځل له چین څخه هند ته انتقال کړي او وروسته یې په لږ زیاتوالي یا تغییر سره په افغانستان، پارس، عرب او اسلامي عالم کښې نفوذ کړی او بیا هر ملت خپل ذوق ته یو څه په هغه کښې علاوه کړي او ټولې دنیا ته شایع سوی دی. د نکل محور او منشا بڅې مجهوله ده. خیالي قوت او ادبي قیمت یې ټولې نړۍ ته مسلم سوی دی او د نړۍ په ټولو ژوندیو ژبو کښې هم ترجمه سوی دی.

خلاصه، د هغه سبب چې دا نکل یې څرنګه منځ ته راوستلی داسې بیانوي چې په تېره زمانه کښې د هند له پاچاهانو څخه یوهٔ پاچا د عشق له رهګذره فریب خوړلی ؤ او له ښځو سره یې اعتماد سلب سوی ؤ؛ نو هره شپه به یې یوه نجلۍ واده کوله او سبا ته به یې وژله. په دې ډول په ښار کښې په لږه موده کښې نجلۍ پیدا نه سوه. نو یوه ورځ یې خپل وزیر ته امر وکړ چې حتماً به د ده لپاره یوه نجلۍ پیدا کوي. وزیر د شهزادۍ په نامه یوه لور درلوده. دې نجلۍ چې کله خپل پلار سراسیمه ولید نو حاضره سوه چې هغه شپه له پاچا سره تېره کړي. شهزادۍ وروسته له هغه چې ځان یې سنبال کړ او خپلې جامې یې واغوستلې نو خپلې وړې خور ته یې توصیه وکړه او داسې یې ورته وویل چې زه به په هغه نیمه شپه کښې تا راوغواړم او ته به د ساعت تیرۍ له امله له ما څخه د یوه نکل اصرار کوې. شهزادۍ د خپل پلار سره د پاچا قصر ته ولاړه کله چې پاچا خلوت شو نو په ژړا یې پیل وکړ. پاچا د هغه د سبب پوښتنه وکړه. شهزادۍ وویل یوه کوچنۍ خور لرم د ژوند په وروستۍ شپه کښې مې و نه کولای سوای چې له هغې سره خدای پامانې وکړم نو ځکه ډېره خپه یم.

پاچا اجازه ورکړه چې دا خپله خور له ځان سره مانۍ ته وغواړي څو هغه

مانۍ ته راوستله سوه. څرنګه چې شهزادۍ هغې ته توصیه کړې وه. د کیسې او افسانې په ویلو یې ټینګار وکړ شهزادۍ له پاچا څخه اجازه او مرسته حاصله کړه او د خپلې کیسې په ویلو یې پیل وکړ او دغه کیسه یو زرو یوه شپه اوږده سوه او دغه راز د یو زرو یوې شپې کیسه منځ ته راغله او څرنګه چې ویل کېږي. نوموړی پاچا هم خپل عادت پرېښود.

دا دی دلته د دغې کیسې څخه د نمونې په ډول د یوې شپې یوه کیسه یې رانقلوو(۱)

پر آسمان نښې ښکاره شوې د سپېدو شهزادۍ یې کړه کیسه پر بسېدو

(پینځمه شپه)

دنیا زاده راپورته سوه او ویې ویله: خورې که بېده نه یې نو هغه پاته نکل به راته وکړې. شهزادۍ په نکل خوله پورې کړه او ویې ویله: ښاغلی ټولواکه! نکلچي داسې بیان کوي چې وایې د یونان پاچا خپل وزیر ته مخ واړاوه ویل یې ته لکه چې په دوبان کلیم باندې سوځې او غواړې چې په ماباندې یې مړ کې. سبا به داسې کانه راباندې سوې وي. لکه چې سیند باد پاچا په باز مړ کی او بیا یې نو ارمان پسې کاوه. وزیر ورته وویله د سیند بادپاچا نکل څرنګه دی؟

دې وویله:

د سیند باد پاچا نکل:

په پخوا کښې له باچهانو څخه یو باچا ؤ چې سیند باد نومېدی. د دې باچا د ځکر سره خورا جوړه وه او بې له ښکاره یې بل کار نه درلودی. دې پاچا د خپلې ساتیرۍ د پاره یو باز ساتلی ؤ. شپه ورځ به یې په روزنه بوخت ؤ او له ډېره ګرانښته یې پر لاس باندې ګرزاوه. لکه چې به د باندې وتی نو دی به یې هم ورسره بیوی او په ګړۍ یې یوه ګړۍ له خانه څخه نه بېلاوه.

د دې باز په غاړه یې یو ښۀ د سرو زرو کټوری ورځړولی ؤ او په هغه کښې

۱- پښتو اریانا دایرة المعارف. څلورم ټوک. ۳۰۵۸مخ

يې اوبه څښلې، يوه ورځ باچا ناست دی، ياران پر راګرځېدلي دي، باره يې يو له بله سره وويله درځئ چې ځو، نن ولا ښه د ښكار ورځ ده؛ خورا به مو ډېر سات تېر سي، باچا هم خوښۀ كړه او نوكرانو ته يې وويله چې د ښكار سامان درواخلئ او د باندې دروازې نوكران چې سره تيار سوه، نو باچا هم د انډيوالانو سره يو ځاى راووتئ باز يې ورسره را واخيستئ ځو چې و يوې درې ته راورسېدل. دلې يې ورته واړو له اوتلكه يې وهوسيو ته كښېښوه. لا يوه ګړی نه وه تېره سوې چې په دې تلكه باندې يوه هوسۍ بنده سوه باچا وويله چې پر دې هوسۍ به چارپېره راوګرځو او ژوندۍ به يې ونيسو، كه د هر چا تر سر وغورځېده او ځنې ولاړه هغه به په ځاى مړ كم. پس له دې نو ټوله پر تلكه باندې شاوخوا راوګرځېدل او باندې راټول سول.

څه سر دې ګرزوم هوسۍ چې د باچا و خوا ته راغله او پر ګونډو د باچا په مخ كښې پرېوته د سړي به دا خيال كېدی چې اوس و باچا ته ځمكه موچوي، باچا داسې پسې كوږ سو. ده لا سر نه ؤ ټيټ كړی چې هغه لكه لمبه د باچا تر سر وغورځېده او ځنې ولاړه.

دلته نوكرانو سره پوس پوسی كئ چې هغه ده د ده څخه په خپله ولاړه اوس نو بايد څوك مړ كي. باچا وليده چې نوكران يو له بله سره ستركې وهي او خاندي، نو يې وزير ته وويل چې دوی وايي چې تا ويله د هر چا ته تر سر چې وغورځېده، د هغه سر به پرې كم. دا دی په خپله له ده څخه ولاړه باچا وويله خدای ده كې پسې پرېږدم، ځو چې دغه هوسۍ مې په سر سره نه ده راوستلې، نو په هوسۍ پسې پر اس باندې سپور سو هوسۍ په مخ كښې ده او ده اس په تراټ پسې ايله كړی دی. د دې هوسۍ په مخ كښې يو لوی غر دی چې هر څه ځغلي هغه نه پې كېږي، نو يې وغوښتله چې يو غار پيدا كړي او په هغه باندې ننوزي په دې وخت كښې باچا باز پسې ايله كی باز ورغی د هوسۍ پر سر باندې كښېنستی ځو منبوكې چې يې په ستركو كښې ووهله هوسۍ ځاى پر ځاى باندې ړنده سوه لاره يې نه ليده او له ځغستا څخه پاته سوه.

د نكل كار دی هوسۍ چې يې لاندې كړه په نيزه يې ووهله او له اسه ورتا

سو حلاله يې کړه، پوست يې څيني وکښۍ او د زين په کونجوغه کښې يې وتړله نو بېرته مخ د خپل ځای پر خوا باندې را وګرزېدئ. دا وخت تکنده غرمه ده. خورا هاړ دی، د ګرمۍ له لاسه اور بلېږي او په يوه اوږده دره کښې رهی دی. چې يو غوړېږ اوبه نه پکښې پيدا کېږي. او سر تر پايه يو سپېره چول دی. نو باچا ستړی سو او اس يې هم له تندې پر خوله موښلی پاچا اريانۍ واخيسته. شاوخوا ته يې سترګې وغړولې که ګوري چې له ليرې يې يوه ونه په سترګو سوه چې له هغې څخه څك څك غوړ ميچکې اوبه را څڅېږي نو باچا ور رهي سو. تر ونې پورې يې ځان ور ورساوه، د باز له غاړې څخه يې کټورې خلاص کی را وا يې خيستی، دونې له اوبو څخه يې ډك کړی او خپل مخ ته يې کښېښود. ده لا د څښلو د پاره ځان نه ؤ سم کړی چې باز راغی وکټوری يې په وزر وواهه او چپه يې کئ. باچا دويمه پلا بيا را ولاړ سو او کټوری يې ډك کی او دا خيال يې وکړ لکه چې باز تږی دی نو يې د باز و مخ ته کښېښاوه، باز بيا کټوری په وزر وواهه او چپه يې کئ. باچا درېمه پلا بيا راولاړ سو او کټوری يې تر دوو څوکو پورې ډك کی نو يې وروړی و اس ته يې کښېښوئ، باز بيا راغی او کټوری يې نسکور کئ. باچا ته درد ورغی او ويې ويله: نه دې په خپله وڅښلې او نه دې زموږ د څښنك د پاره راپرېښولې. نو يې توره وکښه او د باز وزرونه يې غوټ ور پرې کړل.

باز ځړېدلی مغزی اشاره وکړه چې يو وار پورته ونې ته وګوره چې څه حال دی، باچا چې داسې سترګې واړولې که ګوري چې يو مار دی او د غوړميچکی د زهرو اوبه يې له خولې څخه را بهېږي. باچا چې دا ولېدل نو د باز د وزرو پر پرې کولو باندې پښېمانه سو او ارمان يې وکئ.

لنډه دا چې بېرته پر اس سپور سو، څو چې خپلې خېمې ته را ورسېدئ، هوسۍ يې ورکړه چې ښه سور کباب ځنې پوخ کړي او دی پر څوکۍ ورته کښېنستئ. باز يې پر لاس باندې درولی دی، يوه پلا نابېره په باز مغزی و ځړېدی او بوخ راواوښتئ. چې راپورته کاوه يې. بيا دی مړ ؤ. باچا له ډېره غمه يو سوړ اوسيلی وکيښ او ډېر يې ارمان سو.

يونان باچا و خپل بد مخې وزير ته وويله چې په سيند باد نو دغسې کانه وسوه چې ښه روزلی باز يې له لاسه وايستی او بيا يې بند نه سوای تړلای. وزير چې

د یونان خبرې واورېدلې نو یې ورته وویل ښاغلی ټولواکه زه پر تا پېرزوینه لرم او د دوباند سره مې هېڅ دښمني نه ده پاته. خو زه دا درته وایم چې و دې نکل ته سر سري و نه ګورې او پسې ویې پلټې که ما دروغ درته ویلي وو د هغه وزیر په شانې دې مړ سم چې د باچا زوی یې په چم تېر ایستلی ؤ او باچا وواژه. یونان باچا ورته وویله ته ووایه چې د هغه وزیر قصه بیا څنګه وه؟

وزیر وویله:(۲)

❀❀❀

- د ضوء افغن ښځه دا نور نومیالي د ترجمې اقتباس.

دریمه برخه

پښتو شفاهي کيسه

په پښتو ژبه کښې لکه د نورو ژبو په شان شفاهي کيسې سته چې د پښتني کلتور او د پښتنو د ژوندانه بېل بېل اړخونه پکښې تصوير سوي دي.

د پښتو شفاهي کيسې ارزښت دا دی چې ډېر لږ د هغو شيانو او جرياناتو سره برخورد کوي چې هغه انساني ذهن ته نا اشنا وي. البته يو شمېر د پېريانو او ښاپېريانو نکلونه لري خو اصلي شفاهي کيسې يې د هغو ماجراوٚ تمثيل کوي چې د دوی ژوند ورځخه متأثر سوی وي.

مثلاً د "فتح خان او رابيا" کيسه چې اساساً بايد يوه ملي حماسه ورته ووايو د يوې ټولنې د ځوانانو او پېغلانو احساسات تمثيلوي. چې د خپلې سوبې تر سره کولو له پاره تر هغه وخته پورې جنګېږي تر څو يې د وينې وروستی څاڅکی په بدن کښې تمامېږي.

يا د "موسی جان او ګلمکۍ" په کيسه کښې د لوی خان، کوچني زميندار او د پښو لوبدلي تاجر زاده کرکترونه ټوله په ټولنه کښې په هر اړخيز ډول پېژندونکي عناصر دي. د دوی برخورد او د مناسباتو څېره په کيسه کښې پر هېڅ ځای نا اشنا نه ده.

په همدغه ترتيب د "آدم خان او درخانۍ" په کيسه کښې سر شاره مينه چې د قومي او قبيلوي مناسباتو تر بدو تأثيراتو لاندې غمجن رنګ اخلي. موږ ته بېګانه

نه ده. بلکې اوس هم د دغسې روابطو ناوړه جريانات او ترخې نتيجې تر ډېره ځايه په پښتني ټولنه کښې ليدای سو.

د دې قبيله د "ظريف خان او مابۍ". "مومن خان او شيرينو". "جلاد خان او شمايلې". "دلی او شهو" او نورې ټوله هغه کيسې دي چې د واقعي ژوندانه له مختلفو اړخونو څخه د حکايت او شکايت هنداره ده. ددې له پاره چې پر دغه موضوع ښه رڼا لوېدلې وي نو تر لاندينيو کوچنيو عناوينو لاندې به يې وڅېړو.

د پښتو پر شفاهي کيسه
يوه تحليلي کتنه او څېړنه:

د پښتو شفاهي کيسې د نثر او نظم يو خاص ترکيب دی چې په نورو ژبو کښې چندان مثال نه لري په دغو کيسو کښې اصل ماجرا په نثر بيانېږي خو کله چې د کيسې قهرمانان او کرکټرونه د خپل مقصد حساس ټکي ته رسېږي نو هلته بيا مطلب په منظوم ډول بيانوي او د کيسې دغه ځايونه د احساساتو او عواطفو څخه مالامال وي.

دغه شفاهي کيسې ډېرې اوږدې نه دي بلکې که يې د نوې داستان ليکنې له لنډو کيسو سره برابرې وبولونو بده مقايسه به مو نه وي کړې. خونه چې دا کيسې د فورم په لحاظ په نوي ادبي چوکاټ کښې برابرېدای سي نو د مضمون په لحاظ د يونان د قديمو منظومو شفاهي داستانونو سره نژدېوالی لري. د مثال په ډول "ايلياډ" د "هومير" يو منظوم داستان دی چې د يوې قديمې جګړې منظره ترسيموي او د دغې جګړې په دوران کښې د يوې قديمې ټولنې د خلکو عرف او عاداتو څخه هم داسې څه بيانوي چې هغه د اجتماعي تاريخ او تحولاتو په باره کښې زموږ معرفت ته مرسته کوي.

په همدغه ترتيب لکه څرنګه چې په "ايلياډ" کښې د ماجراوو جريان په ترتيب ځای لري نو د پښتو شفاهي کيسې هم د دغه ارزښت درلودنکې دي او په مقايسه کښې يې د "فتح خان او رابيا" کيسه ډېر ښه مثال کېدای سي.

د "هومير" په معروفو داستانو "ايلياډ" او "اوډيسه" کښې مهم ټکی دا دی

چې په دغو داستانونو کښې د اولس افتخارات خوندي سوي او دا په زغرده څرګندوي چې د اولس خلك د خپلې ټولنې د موجوديت ساتلو له پاره قهرماني کوي او دغه قهرماني دوی ته لوی وياړونه وربخښي. د پښتو په شفاهي کيسو کښې د "فتح خان او رابيا" کيسه هم وياړنې لري او موږ يې د ملي حماسې په حيث لمانځنه لرو.

د پښتو شفاهي کيسې د پښتنو د اجتماعي تکامل په پېژندنه کښې د ټولنې د تحول د يوې مشخصې دورې ښکارندوی دي. دغو کيسو ټوله د قبيلوي او فيوډالي مناسباتو علايم په ځان کښې ساتلي دي او د همدغه مشخصې دورې د نا آرامې وضعې څخه يوه لويه غوغا ده چې په غير مستقيم ډول د اولس له حنجرې څخه پورته سوې او د همدغه ښنم د سرېدو په غرض غېر شعوري د هغو سره علاقه ساتل سوې خو يې تعميم پيدا کړی او له هېرېدو څخه خوندي سوي دي.

په نوي علمي داستان ليکنه کښې "واقعيت پالنه" د لومړي اصل په حيث منل سوې ده او کله چې دغه اصل د پښتو په شفاهي کيسه کښې ګورو نو هلته د کيسې حادثه. د حادثې محيط. د قهرمانانو کوښښ او د مطلب په لار کښې نه ستړې کېدونکې زيار او بالاخره د کرکټرانو برخورد په هر اړخيز ډول د واقعيت له احاطې څخه نه وزي.

د پښتو له شفاهي کيسو څخه د "فتح خان او رابيا" کيسه يوه حماسه ده. چې څو کسه پښتانه ځوانان غواړي خانته افتخارات وګټي او د دغو افتخاراتو د ګټلو په لار کښې ټوله مري او يواځې رابيا د داستان قهرمانه پاتېږي او هغه د فتح خان پر نامه ناسته وي او کله چې سپين سرې کېږي بيا د هغو شپېتو بړېڅو کيسې و کوچنيانو ته کوي.

د دغو کيسو په جمله کښې د مينې او محبت قهرماني هم تمثيل کېږي چې غوره نمونه يې د "آدم خان او درخانۍ" نکل دی چې د کيسې قهرمان زمين او زمان ته اور وراچوي او په توره ځان د خپلې مينې غېږې ته رسوي لکه چې په يوه ناره کښې هغې ته داسې وايي:

خان یم آدم خان یم　　زه په خپله مینه کړم غره په ځان یم
که مو مرګ نسو له میانه　　درخانیه زه به زوم د تاوز خان یم

د پښتو په شفاهي کیسو کښې د نامرادۍ او مظلومۍ مناظر هم شته. چې د دغو کیسو ځخه د "مومن خان او شیرینو" کیسه ده چې تر اوږده هجران وروسته مومن خان له سفر ځخه راځي او ناڅاپه وژل کېږي او په دهٔ پسې زهیره مینه چې کله خبرېږي نو په خپل مین پسې یې زهره چوي او په دې ډول کیسه د یوې خواشینې تراجیدۍ تمثیل کوي. خو د دغو شفاهي کیسو په جمله کښې کومه چې په هر اړخیز ډول د یو واقعي داستان له ټولو اصولو او ښکلاو ځخه برخورداره ده هغه د "موسی جان او ولیجان" کیسه ده.

په دغه کیسه کښې د خانخانۍ پر ضد مبارزه د کیسې معنوي ښکلا ده. که څه هم د کیسې قهرمانه (ګل مکۍ) او قهرمان (موسی جان) د نا آرامه ژوندانه په پای کښې زهره چاودې کېږي خو د "تانو" په قهرمانۍ چې د لوی قاتل خان (سهیلی) غاړه پرې کېږي د اوربدونکي د انتقام جویۍ احساس ور سړوي.

په عمومي ډول پښتو شفاهي کیسې د هنري لحاظه دونه د پاکو او خالصو ادبیاتو نمونې دي چې زموږ په نوې داستان لیکنه کښې د هغو ځخه هر ډول استفاده ممکنه او میسره ده.

د پښتو په شفاهي کیسو کښې
د حقوقي او جزایي تعاملاتو څرك:

حقوقي تعاملات او جزا د یوې ټولنې د اولني او ابتدایي مناسباتو ډېر ښه مثالونه دي. د انسان پېژندنې یوه لویه ځانګه نن په دغه کار مصروفه ده او د ټولنو د کلتور معیارونه پر همدغه حقوقي او جزایي تعاملاتو څېړنې کوي او د اجتماعي تکامل د تحول او تطور پړاوونه پرې معلوموي.

په افغاني ټولنه کښې د حقوقي او جزایي تعاملاتو څرك په ډېر زحمت ایستل کېږي. ځکه د دوو زرو کالو ځخه زیات پر دغه سیمه مختلف ادیان او مذاهب راغلي

دي. خو د هغو په اړخ کښې حقوقي او جزايي تعاملات له منځه تللي او په اکثره ځايونو کښې د شريعت او مدني قوانينو تعميم هغه له رواجه اچولي دي. بيا هم په هغو ځايونو کښې چې طبيعي شرايط يې سخت وي. نو تر اوسه لا هم حقوقي او جزايې تعاملات سته.

دغه حقوقي او جزايي تعاملات پوره څېړنه غواړي او يواځې چې تر اوسه کوم چا په دغه مسأله خوله وهلې ده هغه عبد الرحمن "پژواك" دی چې تقريباً دوه پنځوس کاله پخوا يې د "احمدزيو" په قبيله کښې دغه اصل تحقيق کړی او يوه مفصله مقاله يې د هغه وخت په کالنۍ کښې خپره کړې ده.

خو نه چې حقوقي او جزايي تعاملات موږ نن په ليرې قبايلو کې پيدا کولای سو نو دا د دغو ابتدايي محلي قوانينو تقريباً تازه شکل دی ځکه حقوقي او جزايي تعاملات چې څونه د مدني قوانينو په تعميم له منځه ځي. نو په خپل بدوي حال کښې هم پر يوه حال نه پاتېږي. د دې له پاره چې د دغسې قوانينو ابتدايي اشکال په لاس راوړونو زموږ شفاهي کيسې ډېر غنيمت منابع دي.

په دې ځای کښې په ډېر اختصار سره دغه اصل د پښتو په يوه شفاهي کيسه کښې څېړو او دا کيسه د موسی جان او وليجان[1] شفاهي کيسه ده چې استاد اسلانوف يې د "انتوګرافی موزيم" بولي.

په دې برخه کښې زه د حقوقي او جزايي تعاملاتو تصنيف نه کوم. بلکې په نوموړې کيسه کښې "هډ او ساری" چې دوه مهم اصلونه دي. له حقوقي او جزايي نګاه څخه څېړم او په دغه ترڅ کښې به په عوامي ادب کښې د "بدلې - موټ او نيك" اصطلاحات هم تشريح کړم.

جرم او جزا:

د ابتدايي ټولنې په حقوقي او جزايي تعلاماتو کښې هغه چې پر دوی

---

[1]- د موسی جان او وليجان کيسه اکثرا د موسی جان او ګل مکی کيسې په نامه هم شهرت لري.

حاکمیت کوي "مړی ګول" یعني (قتل نفس. خون) خورا لوی جرم دی او څوك چې د دغه عمل مرتکب سي. نو د ده له پاره په مقابل کښې مجازات سته او د مقتول ورثه حق لري چې بدله واخلي.

په عوامي اصطلاح کښې دغه ته "پور" وایي او که د "ننواتې" یا "جرګې" په وسیله فیصله نه سي د مړي پور نه اخیستل یوه بې غیرتي ده.

پور په اصطلاحي لحاظ "دیت" ته نژدې او د پارسي له "خون" سره معادل دی(۲)

"هډ" او "ساری" چې د موسی جان او ولیجان په کیسه کښې راغلي دي هم پر قاتل د مقتول د ورثې له خوا یو "پور" دی چې په اخستلو یې خانونه مکلف بولي.

هغه مهال چې د دغې شفاهي کیسې دریم قهرمان (ولیجان) د کیسې د منفي کرکټر (سهیلي خان) له خوا مسموم کېږي نو د ځنکدن پر حال خپل زوی (میرولي) ته داسې وصیت کوي:

"میرولیه! پر سر سمه کړه بګړیه(۳) یومې (ساری) د سهیلي واخله
موسی لره بل راوړه ګلمکیه"

یعني زما "پور-خون" د سهیلي څخه واخله.

میرولي پر دغه وخت و پلار ته په دې ناره ډاډ ورکوي:

"بابا پلاره دا وصیت به دې خوار نه‌کړم   یو به دې ساری د سهیلی واخلم
بل به "هډ" او "ساری" وکړم"

هډ او ساری تر هغه (پور) قدیم معلومېږي چې پژواك د احمدزیو په قبیله کښې تحقیق کړی دی. څکه پژواك وایي په احمدزیو کښې د (پور) خونبها (دری نیم زره کابلۍ) دی. په داسې حال کښې چې کابلۍ د پولي سکې په خاص نامه د محمد

۲- د ۱۳۱۸ سنډمې ۳۵ مخ د پژواك مقاله.

۳- پګړی پر سر سمول اصطلاح ده. یعني د پلار قایم مقام کېدل.

زیو د سلطنت سره رواج پیدا کړی دی. خو د (ساري) او (هد) حقوقي او جزایي اشکال ډېر قدیم دي او په هغو وختونو پورې اړه پیدا کوي چې هلته دا بدله په جنسي یا پولي جبیره نه تر سره کېده.

کله چې موږ د پښتني قبایلو د هجرت لار کورو. نو د غور څخه د زمینداور او له هغه ځایه پر ارغسان او له دغه ځایه نو د هجرت وروستی پړاو او د پښنور سیمې دي چې پښتنو کوچ ورته کړی دی او تر نن پورې په پښنور او شاوخوا کښې چې د کوم پښتون څخه پوښتنه وسي چې دوی له کومه ځایه هلته تللي دي نو وایي چې موږ له غوړې مرغې څخه تللي یو. غوره مرغه د ارغسان یوه سیمه ده.

د همدغه هجرت سره دغو قبایلو خپل عرف او عادات هم له ځانه سره نقل کړي دي.

هر کله چې دغه هجرت موږ ومنو نو زموږ د خبرې شفاهي کیسه چې د پیښې ځای یې د "زمینداور" موسی کلا ده. دغه عرف قدیم معلومېږي او بنایي چې دغه د "ساري" او "هد" اصطلاح په وروستیو هجرتونو کښې بېل اشکال موندلي او پر مخ تللی رنګ به یې هم دغه (پور) وي چې د پکتیا په احمدزیو کښې رواج دی اوس به دغه دوې لاندې اصطلاحوې وڅېړو.

ساری:

ساری د برابر په معنی راغلی دی خو زیاتره د ذیروح له پاره استعمالېږي. مثلاً "توریالی د ننګیالي ساری دی" یا "سور اس د سپین اس ساری دی".

په تعاملي ډول دغه ساري د "بدلې" په وخت کښې داسې اصطلاحي شکل هم غوره کړی‌دی‌چې په ذیروح(ژوندي)کښې بدله باید دبرابرۍ تر قانون لاندې وي.

کله چې په نوموړې کیسه کښې "ولیجان" د خپل زوی "میرولي" څخه غواړي چې زما "ساری" واخله نو معنی یې دا ده چې نه یواځې زما ساری واخله بلکې په برابرۍ زما مړی پکښې وکه یا د لفظ په عمیقه اصطلاح په خپله "سهیلي خان" مړ که.

هډ:

د لفظ په لحاظ هډ (استخوان) دی خو په عامیانه اصطلاح کښې پلرګنۍ ته ویل کېږي

مثلاً وايې "د زمریالي هډ د بریالي سره شریك دی" یعني په پلرګنۍ کښې یوې قبیلې ته سره منسوب دي.

لکه د کورنۍ سلسله چې د "وینې، کولمو، او اینې" په نامه یادېږي او وایي چې د خوریي وینه له ماما سره شریکه ده، نو معنی یې دا ده چې په مورنۍ لار کښې سره شریك دي.

یا یوه مور وايي: "که نه وای د کولمو، رنګ دې نه و د کتو" (متل) یا په عامه اصطلاح کښې وایي چې: "زمریالی او بریالی داسې سره ورته دي ته وا پر یوه اینه یې سر سره ایښی دی." دغه اصطلاحات ټوله د مورني روابطو ښکار ندوی دي په همدغه ترتیب د پلرني روابطو په مرحله کښې "هډ" یوه وروستۍ اصطلاح ده.

هغه مهال چې "میرولي" خپل پلار ته د ده د وروستي وصیت د پر ځای کولو له پاره هغه ته ډاډ ورکوي چې "بل به هډ او ساری وکړم" نو د "هډ" څخه مراد دا دی چې "سهیلی خان" زما په قبیله کښې "هډ" مات کړی نو د هغه بدله به په "هډ" واخلم. د (هډ او ساري) په اصطلاح کښې میرولی پر (سهیلي خان) پور لري. په دې برخه کښې د حقوقي او جزایي تعاملاتو پیروان خپل هدف نه خطا کوي.

مثلاً ولیجان د یوې زړې ښځې له خوا مسموم او وژل سوی خو میرولی په هغې کار نه لري، بلکې هغې ته تحریك ورکوونکی یعنې اصل دښمن په نښان نیسي، تر څو دی هم په دې لار کښې مري خو د دوی ټولو بدله د ولیجان خور (پیغله تانو) له سهیلي څخه اخلي.

بدله:

بدله یا بدل د "ساري" سره ورته دی خو ساری قدیم دی او بدله وروستی شکل دی. څکه بدله جبیره کېدای سي او دا جبیره اکثره په نقد سره هم صورت نیسي. د بدلې په باره کښې یو څه چې هېڅ نه بخښل کېږې هغه د بدلې پرېښونه ده.

په قبيلوي مناسباتو کښې که کوم څوك بدله وانخلي هغه د بې غيرتو په جمله کښې شميرل کېږي او په مشکل د قبيلې په منځ کښې ژوند ته ادامه ورکولای سي.

نېك:

نېك د يوې بدی په جبيره کښې يوه تاديه ده چې يا په پيسو تر سره کېږي او يا د ښځو په ورکولو عملي کېږي. خو نيك که څه هم رواج دی، خو د نېك اخيستنه چندان ښايسته نه ايسي صرف د بې واکه خلکو له پاره يوه پرده ده.

په (ږوب)(۴) کښې د "جانان او رابيا" يوه تازه عوامي کيسه سته چې د جانان قهرمانۍ له انګليسانو سره هلته ډېر شهرت لري. د جانان پلار د ده په کوچنيوالي کښې مدعيانو مړ کړ او اکاګانو يې (نېك) واخيست کله چې جانان ځوان سو نو چې خپلې ښځې (رابيا) ته يې د واده بلنه ورکړه هغې ناره پر وکړه:

پلار دې سود کاوه مرداره

تا يې نېك واخيست جانانه!

جانان چې دا واورېدل نو "را بيا" ته يې په دې ناره ډاډ ورکړ:

که مې مړ نه کړ سبا

بيا مې نو بد بوله رابيا

موټ:

موټ تقريباً د هد معادل دی او په کاکړستان کښې تر اوسه پالل کېږي. د جانان په کيسه کښې چې رابيا د جانان په وروستۍ ناره ډاډ حاصلوي نو هغه ته په ناره کښې داسې وايي:

زما يقين دی پر لالا

چې "موټ" به واخلي د کاکا (۵)

۴- ږوب په جنوبي پښتونخوا کښې د کاکړو يوه سيمه ده.

۵- اولس د کويټې چاپ د ۱۹۶۳ کال د اکتوبر- نومبر ګڼه. ۱۶۰ مخ.

د پښتو يوه شفاهي کيسه
د داستان ليکنې په هنداره کښې

د دې کتاب په ترمخنيو مخونو کښې دا خبره زياته څرګنده سوې او قناعت ته رسېدلې ده چې د پښتو شفاهي کيسې اکثراً داسې جوړې سوې دي چې کله يې سرې اورې يا يې لولې نو د کيسه ليکنې په فن بلد سړی پوهيږي چې په هغو کښې د داستان ليکنې دفن اصول مراعات سوي دي دا اصول په شعوري ډول په دغو کيسو کښې نه دي ځای سوي بلکې ولسي تخليق هر ځای دغسې کمالات لري.

زه پوره باور لرم چې که دغه کيسې په نوې نړۍ يوه په اصول بلد د داستان ليکنې استاد ته ور وړاندې سي نو هغه به کاملا داسې فکر وکړي چې دا د يوه پاخه ليکوال او داستان ليکونکي د فکر او قلم شاهکار دی.

ددغو کيسو په جمله کښې يوه کيسه چې د "موسی جان او وليجان" په نامه شهرت لري او ددغه کتاب څېړنه هم هغه ته وقف ده تر تحليل لاندې نيسو. که څه هم په تر مخنۍ برخه کښې د حقوقو او جزايي تعاملاتو له نګاه څخه هغه وڅېړل سوه، نو دلته دغه کيسه چې په رښتيا د "اتنوګرافي" يو موزيم دی د داستان ليکنې له پلوه څېړو او دا څېړنه به په لاندې ډول په کوچنيو عناوينو وويشو:

د موسی جان د کيسې اجتماعي او هنري ارزښتونه:

په اجتماعي لحاظ د دې کيسې ارزښت د افغاني کلتور په ساحه کښې د افغاني فولکلور محقق مستشرق "م-ګ-اسلانوف" بيان کړی دی. هغه وايي چې داد

"اتنوګرافي(۱)" د یو موزیم په شان دی موږ ته په افغاني "اتنوګرافي" کښې مطالعه او څیړنه د یو خاص علمي ضرورت پر بنا مهم کار دی د پوهنې په صلاحیت یې باید تر سره ورسوو.

آیا موږ به دې پوهېدنې ته څونه ضرورت لرو چې د خپل اجتماعي تکامل تاریخ راته معلوم سي؟ په پوره زړه ویلای سو. چې هر څونه په دغه لار او لوی مقصد کښې بریالي هدف ته ورسېږو هغونه بهٔ مو یو علمي خدمت سر ته رسولی وي.

ددغه ستر هدف له پاره ممکن موږ مختلف منابع د خپلې څیړنې او تحقیق له پاره ولرو په دغو ټولو کښې شفاهي ادب ډېره سالمه لار ده. دا کار چې موږ کوو نو نن د علم په نړۍ کښې یو عام رواج دی او پر علمي متودونو بنا ددغې نوې پوهنې په رڼا کښې د انساني قدیمې دنیا د کلتور مطالعه او څیړنه د پوهانو له خوا روانه ده.

یوناني "هومیر" ته منسوب داستانونه چې د قدیمې دنیا له پاره یوه داسې منبع ده چې په هغه کښې د بشري کلتور په کړۍ کښې د فامیلي تحول او تکامل ډېر پټ رموزات حل کېږي.

د "مورني حق" څخه "پلرني حق" ته د انتقال د بدلون په باب نه تاریخ سته نه نېټه خو د بشري فولکلور په قدامت کښې دا خبره تر ډېره ځایه حل سوېده.

صلبي قرابت او د وینې اشتراك په بشري کلتوري مناسباتو کښې د فامیل د لوی تحول وروستۍ مهره ده چې د "مورني حق" مراحل په بیلېږي.

په دې باب د "هومیر" په "ایلیاډ" کښې دا برخه ډېره جالبه ده هغه مهال چې "کلایتمستر" خپل میړه (اګاممنون) چې تازه د "ترای جان" د جنګه راستون سویدی د خپل مین (اجسیتس) په خاطر وواژه خو ددې زوی (اوریستیز) چې د "اګاممنون" څخه ؤ د خپل پلار د وژلو په انتقام کښې خپله مور مړه کړه. پر دې خبره نو د "مورني حق" د عفریتي مدافعینو (ایرنیز) له خوا دې تعقیب سو څکه د

۱- افغانستان‌نشنلسټي د مسکو چاپ (۸۳) مخ.

"مورني حق" سره سم د موروژنه نهايتي بد کار او له غير قابل کفاره جرايمو څخه ګڼل کېږي.

کله چې په محاکمه کښې "اتينا خداى" د حکم په نيت ناست دى نو "کلايتمستيرا" د "اګاممنون" په قتل ډېره محکومه بولي خو د "اورستيز" جرم ډېر دروند بولي څکه هغه د "وينې په ارتباط" کښې بي احترامي کړېده. (۲)

ښه اوس به نو په دغه ترتيب زموږد څېړنې په وړاندې شفاهي کيسه د پښتني نظام له پلوه و څېړو خو دا څېړنه مو څرنګه چې د اجتماعي تحقيق له پلوه تر مخه کړيده نو يو مختصر نظر به دلته پر واچوو. د کلام په اختصار بايد ووايو چې د "موسى جان او وليجان کيسه" زموږ د اجتماعي مناسباتو د تاريخ داسې مراحلو ته ور نژدې ده چې هلته د يوې مشخصې دورې څخه ټولنه ويوې بلې مشخصې دورې ته ور تحويلېږي. په دې کيسه کښې څرګند مسايل نه دي تشريح سوي. خو زموږ د بدويت څخه و نيمه مدنيت ته د ټولنې انتقال دور را معرفي کوي. موږ د حقوقي او جزايي تعاملاتو په برخه کښې يو لړ حاکم عادات وښوول چې هغه د دغه مطلب شاهدي وايي.

په عمومي ډول ددغې شفاهي کيسې له فحوا څخه معلومېږي چې په دغه وخت کښې داسې مناسبات حاکميت لري چې هغه د "نيم غلامي" او "فيوډالي" دورې معرف دي.

تر دې ځايه خو د کيسې هغه ارزښت بيانېږي چې هغه د يو اجتماعي محقق له پاره په درد خوري اوس به يې پر فني ارزښتونو يو څه رڼا واچوو.

دموسى جان او وليجان کيسه دهنري ارزښت له مخې:

په هنري لحاظ ديو داستان ښه والى دا دى چې په لومړي سر کښې د داستان قهرمان، د داستان فضا، د کيسې موضوع او بالاخره د هغه تم د واقعيت پر

۲- د فاميلي شخصي ملکيت او دولت ميداد انګليس څخه د نوميالى ترجمه ۱۹ مخ (ټيپي نسخه).

محور وګرځي.

د واقعيت څخه مراد دا نه دی چې حتماً به د کيسې قهرمان د ماجرا او محيط څخه زيږېدونکی کرکټرونه او يا به د کيسې فضا او موضوع په يوه مشخص جريان پورې اړه لري. که په يوه کيسه کښې دغه ياد سوي خصوصيات يو ځای سی او بيا يې يو ليکوال‌دداستان ليکونکي په حيث په هنري پوښ کښې واچوي دا خو يو خورا ښه کار دی او دا اثر به واقعاً يو نخبه اثر وي. خو د واقعيت پالنې څخه يواځې محدوده او منحصره ساحه نه ده بلکې هر داستان چې که هر څونه د تخيل څخه زيږېدلی وي خو که په ټولنه کښې د واقعيت څخه مأخذ ولري يا په ساده ژبه د ټولنې د مناسباتو واقعي منعکس کوونکی وي هغه داستان د واقعيت پيرو بلل کېږي.

اوس بهٔ نو د "موسی جان" د کيسې هنري ارزښتونه وڅېړو.

د دغې کيسې قهرمان او کرکټرونه:

د "موسی جان او وليجان" په شفاهي کيسه کښې د متضادو اړخونو جنګ د يو شمير مثبتو او منفي کرکټرونو تر منځ روان دی او د تضاد تر اصل لاندې د خصوصيت يو شمېر داسې ماجرا وې منځ ته راوړي چې په هغو کښې د کيسې له قهرمانانو سره هر اړخيزه مينه پيدا کېږي.

د خانۍ په نظام کښې چې کوم ټاکلي علمي حدود او مشخصات پېژنو هغه په دغه شفاهي کيسه کښې په ډېر ښه وضاحت معلوموﻻی سو. نو دا سبب دی چې دغې کيسې ته د اسلانوف په اصطلاح د اتنوګرافۍ د موزيم لقب ورکړل سويدی.

په دغه کيسه کښې سپېڅلې کليوالي مينه د سرسخته انتقام او طبقاتي مجادلې سره غاړه په غاړه ځي او د دغه ماجرا قهرمانان ټوله د فيوډالۍ نظام تر جبر لاندې سره لاس او ګرېوان دي.

موسی جان يو کليوال تاجر زاده د سهيلي نومي لوی خان تر چپاو لاندې دی. وليجان يو خرده مالک دی چې په ځوانمردۍ پېژندل سويدی. سهيلي تنبل د ډېرو بزګرانو او غلامانو بادار خان دی چې د وطن هره ښايسته پيغله د ده د شهوت

ملعبه گرځي.

گلمکۍ د یوه مرفه کلیوالي سوداګر لور ده چې د موسی جان په نکاح ورکول سوې او د خپل نامزاد با وفا مینه ده چې خان یې د خپل شهوت قرباني ګرځوي.

"تانو" د ولیجان پیغله خور ده چې د کیسې ماجرا ته په خپله قهرمانۍ خاتمه ورکوي او د سهیلي خان سره د تن په تن جنګ پر وخت هغه وژني "میرولي" د ولیجان نوی ځوان سوی زوی دی چې د خان سره په جنګ کښې په غدر وژل کېږي.

په دې کیسه کښې یو مشخص قهرمان نه دی ځای سوی. بلکې یو شمېر قهرمانان دي چې هر یو صحنې ته راځي او په قهرمانۍ سره د خپل رول تر ادا کولو وروسته له صحنې څخه وزي.

د دغې کیسې د قهرمانانو په اړخ کښې یو حیواني وجود هم وصف سوی او دا نو د "پړانګي" په نامه یو اس دی چې زلمی قهرمان "میرولي" د جنګ پر میدان و افتخاراتو ته رسوي.

لکه څرنګه چې اروپایي نوي ناولونه په خاص ډول لنډې کیسې چې د خپلو قهرمانانو او کرکترانو په رول کښې د هغو په تمثیل کښې پر اسلوب بریالي دي. نو د پښتو دغه کیسه هم د دغې ارزښت درلودنکې ده او د کیسې اجتماعي ارزښت هم د هغې د قهرمانانو کرکترونو او د هغو په برخورد کښې څرګندېږي.

د کیسې فضا او طرح:

په یوه اجتماعي ادبي داستان کښې د فضا طرح ډېر اهمیت لري. د فضا څخه مراد هغه زماني او مکاني شرایط(۳) دی چې د داستان ماجرا پکښې خلق کېږي.

---

۳. غلط ننویسم. د فریدون کر اثر. بعد از مقدمه ۲۷ مخ.

په داستان ليکنه کښې د اجتماعي اسلوب له پلوه (فضا) د هغو حدودو ممثل ده چې د يوې ټولنې د اجتماعي مرحلې ممثل او معرف وي. د دې له پاره چې د خپل ټاکلي تحقيق څخه د ادبياتو د اجتماعي مکتبو فروعاتو ته سرګردانه سوي نه يو نو پر دې به قناعت وکړو چې د "واقعيت پالنې" د مکتب په شېوه د يوه داستان لوى ارزښتونه په "فضا" کښې پراته دي.

د "وليجان او موسى جان" د پښتو شفاهي کيسه د "زماني" او "مکاني" شرايطو له لحاظه ډېره غني ده. د دغې کيسې فضا د خانخانۍ د نظام تر حاکميت لاندې د يوه لوى کليوالي تاجر او کوچني زميندار (خورده مالك) تر مينځ د عادي مناسباتو هينداره ده. د عادي مناسباتو څخه زما مراد د طبقاتي تقسيم پر لار د دغې کيسې د هر کرکټر د فکر او عمل حرکت دى چې ساينتفيك مأخذ لري. د دغې کيسې د فضا د کوريشن د يو لوى خان تر کلا لاندې يو زرغون وطن دى چې د يو لوى چپاو تر ورانۍ وروسته په محلي استعداد يو څه ژوندى سويدى.

خان خپله خاني کوي. بزګر خپله بزګري کوي خو د دغه حال د ډينامك بدلون له پاره دوه عنصره د تکوين په حال کښې دي. خورده مالك (وليجان) او محلي تاجر د (ګلمکۍ پلار او اکا) د "سهيلي خان" (محلى فيوډال) د منافعو دښمنان دي. خو دغه دښمني علانيه او څرګنده نه ده. بلکه د کيسې يا (داستان) د فضا طرح داسې راغلې ده چې دوى بايد يو د بل په مقابله کښې غير شعوري حرکات داسې انجام کړي لکه څرنګه چې د يو علمي اجتماعي او ادبي داستان طرح اجازه ورکوي.

"ادګارالن پو" وايي: "د يو ناول ليکونکى کولاى سي چې د يوه داستان او طرح د هغه د کرکټرونو سره په پرله پيچلي ډول يو قسم اغېزې په لوستونکي کښې پرېږدي".

اوس به نو وګورو چې د پښتو دغه شفاهي کيسه د خپلې طرحې په لحاظ د خپلو کرکټرونو سره څرنګه اغېزې په يوه اوريدونکي کښې پرېږدي.

مثلاً د يو متجاوز خان هغه تېرى چې د ناموس حدود هم پايمالوي د څه

ډول عکس العملو سره مخامخ کېږي، په دې پسې په يوه ډراماتيکه صحنه کښې د خان ګېرېدل چې د يوې پيغلې (تانو) له خوا يې د تن په تن جنګ په ميدان کښې سر پرې کېږي، يوه داسې اغيزه لري چې پس له ډېرو هيجاناتو څخه يو اوريدونکی مطمئن انتقام ته وصل کوي.

کليوالي ژوند او د هغه سادګي او دغه په تخريب محکوم حالت په دغه شفاهي کيسه کښې د يو اجتماعي ليکوال له پاره بې شمېره مضامين لري، دا کيسه په يوه فيوډالي فضا کښې سره پرله پېچل کېږي او سره خلاصېږي او طرحه يې ډېره طبيعي ده.

تصادف او بحران:

په داستان ليکنه کښې تصادف او بحران د داستان د حرکت تمثيل کوي، څرنګه چې تصادف او بحرانونه د ژوندانه په عادي جريان کښې ښه برخه لري نو په داستان کښې د هغو تمثيل هر اوريدونکی او لوستونکی تر خپل تأثير لاندې راولي او هر څونه چې يو ليکوال د عادي ژوند له مسايلو سره د ذهنيت له لحاظه اشنا وي هغونه دغه برخه په داستان کښې ښه ځايولی سي.

د يوه ښهٔ داستان او کيسې په څرګندو علايمو کښې د تصادف او بحران تثميل پوره اغيزه لري.

خو د ډېرې توجه وړ خبره دا ده چې تصادف له عادي حال څخه خارج نه سي، يعني د لوستونکي ذهن په متا فزيکي څرخ کښېنباسي، بلکه که تصادف هم واقع کېږي د هغه علل که واضح نه وي ابهام يې بايد دونه ورك نه وي چې د لوستونکي ذهن سره وپاشي.

بحران هم دغسې دی. په داستان کښې بحران د لوستونکي ذهن او احساسات په مد او جزر راولي او د داستان کيفيت په بحران کښې پروت وي، خو دا بحران که د ثابتو علتونو پر بنا نه وي راپورته سوی او بې نتيجې و پای ته ورسېږي داسې وضع د داستان کمزوري ښيي.

د نړۍ نخبه داستانونه د تصادف او بحران له لحاظه علمي حیثیت لري. نو ځکه یې ارزښت د نړۍ په ادبي او علمي ټولنو کښې دوام پیدا کړی وي.

د پښتو د "موسی جان او ولیجان" په شفاهي کیسه کښې د تصادف او بحران دواړې برخې داسې ځای لري چې د اورېدونکي ذهن د ماجرا د علتونو او نتیجې څخه کاملاً قانع ساتي. د "ولیجان" او "موسی جان" سره اشنا کېدل او د "ولیجان" په کور کښې د موسی جان د کاکا د لور او د معشوقې ګلمکی د خور "شابیبنې"(۲) سره د هغه لیدل یو تصادف دی خو دا تصادف داسې نه واقع کېږي چې د عادي ژوندانه له جریان څخه خارج وي یا یې علتونه د ژوند په عادي صحنه کښې مأخذ و نه لري.

د دغې شفاهي کیسې بحران په بېلو بېلو برخو کښې اوج ته رسېږي. خو بیرته په عادي ډول هوارېږي. "سهیلی خان" د ظالمانه قضاوت په مقابل کښې چې کوچنی مالك (خورده مالك) ولیجان یاغي کېږي او د "سهیلي خان" ماینه تښتوي. د کیسې د یوه کرکټر (شابیبنې) په ژوند کښې دایمي تغیر واردېږي او دا بحران هم خاتته ثابت علتونه لري.

تم او نتیجه:

تم د هغه فکر په معنی تعبیر کېږي چې د داستان شا ته ځای کړه سوې وي. د داستان لیکنې په فن بلد او پاخه لیکوالان پر دغه کار موفق کېږي. یو داستان لیکونکی خپل مطلب د داستان د قهرمانانو او کرکټرانو په خوله بیانوي او د دې له پاره چې د واقعې محیط او ماحول ښه وښیي نو په الفاظو کښې د دیکوریشن کار کوي. په دغه جریان کښې د کرکټرانو برخورد او د محیط او فضا طرح باید داسې ترسیم کړي چې د طبیعي او عادي حال څخه دباندې نه سي او هغه فکر چې د داستان لیکنې په فن کښې په تم سره اصطلاح کېږي د داستان په پای کښې هغو

۲- د موسی جان او ولیجان په کیسه کښې دا ښځه د ببی او ګله د "شابیبنې" په نامه یادېږي.

نتيجو ته ورسيږي چې د داستان جوړوونکي مقصد وي او د ده فکر په غير مستقيم ډول د داستان د اوريدونکي له ذهن سره ارتباط پيدا کوي. ښه داستان هغه دی چې د تم نتيجه يې په واقعي ډول سره د لوستونکي په ذهن کښې خپله اغېزه وښندي. زموږ د ځېړنې په شفاهي داستان کښې دغه برخه پوره ځای لري. د موسی جان او وليجان داستان چې يو شفاهي داستان دی او د تخليق افتخار يې په اولس اړه لري. د تم او نتيجې په لحاظ ډېر غني دی. د دغه داستان شا ته چې کوم فکر ځای کړه سوی دی هغه پر ډېرو عالي او مترقي بنيادونو ولاړ دی.

د طبقاتي تضاد تصوير او د هغه څخه زېږيدونکې اجتماعي نتيجې د داستان شمزۍ جوړوي. د خانخانۍ د نظام خصوصيات او د هغو په مقابل کښې ځوانمردانه مبارزه د لوستونکي او اوريدونکي روحيه ډېره عالي مدارجو ته رسوي. بالاخره د داستان تم و داسې مترقي نتيجې ته رسېږي چې حق په نه پخلا کيدونکی مبارزه خپل ځای نيسي.

څلورمه برخه

په اولسي ادبي فورم کښې
د موسی جان او ولي جان کیسه

لکه چې په مقدمه کښې مې لیکلي وو چې د دغې څېړنې، نه پای کښې به د موسی جان او ولیجان کیسه په هغه رنګ کښې وړاندې سي چې په ټام اولس کښې رواج لري او بیا به دغه کیسه د "شارټ سټوري" د ادبي فن د اصولو په مراعات ولیکل سي:

نو دا دی لومړی، نوموړې کیسه په خپل عام اولسې رنګ کښې وړاندې کېږي:

د موسی جان او ولي جان کیسه:

ته وابنه !!! په پخوا وختو کښې یو باچا ؤ. د دې باچا نوم سهیلی ؤ: ځلویښت ماینې یې درلودې. د دغه باچا په وختو کښې دوه ورونه وو چې د یوه نوم فیروز ؤ، د بل نوم نوروز ؤ. د دې فیروز اووه لونې وې. د نو روز اووه زامن وو. دوی دواړو سوداګري کوله. خورا ماړه او دولتمن وو. خورا ډېره دنیا یې درلوده.

یو وخت فیروز او نو روز دواړه په سوداګری ولاړل دوی چې تله د دواړو ماینې حمل دارې وې. دوی پر لارې سره وویل چې هر یوه ته چې خدای ﷻ زوی

ورکی او هغه بل ته يې لور ورکړه د هغه لور به يې د دې بل د زوی وي. دوی نو پرېږده. خير بله ورځ سهيلی باچا په خپله بنګله کښې ولاړ دی دوربين يې اچولی دی. شاوخوا ګوري خپلې تماشې کوي. کارونه د خدای دي يو وار يې نابره د دې فيروز کور ته دوربين برابر شو. د فېروز يوه داسې ښايسته لور ده چې ګل پورې مبتلي په غاړه کښې يې اوبه ښکار وي. نازك نري شونډان. تورې بادامي غټې سترګې يې سپين بشر يې دی. چې څه درته ووايم دا هم پر بام ناسته ده. سر يې غوړولی دی ږمونځوي يې. تر دې نورو شپږو خوندو دا کشره ده نوم يې "ببی" ده. څوك وايي "شاه بيبنه" وه. دا سهيلي وليدله.دروه پرې مين سو. د توانه يې ووتله. طاقت يې نه کېږي. خو هغه کور او ماله يې نښاني کړه د بامه څخه راکښته سو. دستي يې خلق ورولېږل چې تاسې وګورئ دا د چا کور دی. د چا لور ده. څوك ده! سړي راغله څرك يې وايستی. بېرته باچا ته راغله ورته ويې ويل چې دا ښځه د فيروز لور ده. نو يې دستي مرکه ورته راولېږله. خلق چې راغلل. د فيروز دروازه يې ورو ټکوله. هغو ورته وويل چې زموږ باچا پر ببی مين سوی دی. در څه غواړي يې. دا نقل يې ورته وکئ...

ښځو ورته وويل چې نارينه مو پر کور نسته او پلار يې هم په سوداګری تللی دی. تاسې دونه صبر وکئ چې پلار يې راسي.

مرکه چيان بېرته راغلل باچا ته يې دا حال ووايه باچا هم زور نه سوای پر کولای. پرې يې ښووله.

که څه هم ډېر بې توانه ؤ. خو پر ځان يې تېروله دا يې مناسب نه ګڼله چې په زوره يې وغواړي.

خير! يوه موده چې تېره سوه. فيروز او نو روز د سوداګری څخه راغلل. سهيلی په خبر سو. دستي يې فيروز هورې وروغوښت ډېر دار و مدار يې ور سره وکئ. اخر ته يې ورته وويل چې: دغه ستا کشره لور ببی نامې به ما ته راکوې! فيروز ورته وويل چې زه ګوره. ته ګوره! زه مسکين سړی يم. ته باچا يې زما و ستا سره څه دي. يه نه يې درکوم!

سهيلي ډېرې زارۍ ورته وکړې. خو فيروز يې نه ورکوي. آخر ته سهيلي ورته وويل چې ښه دی نه يې راکوې. نو تا به هم مړ کم. لور به دې هم په زوره راولم. فيروز فکر وکړ چې د باچا سره خو هېڅ نه کېږي. هم به تا مړ کي او هم به دې لور بوزي. اخر ته ناچاره سو. ويل ښه دي در کوم يې.

بله ورځ سهيلي بيا مرکه ور واستوله. ببۍ يې ورکړه. ببۍ يې په ډېر عزت ور واده کړه. هره رنګه واده چې ؤ ؤ به. و فيروز ته يې ډېره دنيا ورکړه. نهايتي يې خوشاله کړ. ببۍ يې کور ته راوستله. تر څلوېښتو ماينو يې غوره کړه او تر ټولو پر ګرانه ده. خورا عزت يې کوي. ببۍ هم د باچا په حق کښې خورا راسته ده. چې باچا د باندې څخه راسي. دا يې دروه پر مخ دسمال ور تېر کي. موزې او مچنی يې ور پاکې کي (دوی دلته پرېړده عيش دې کوي).

نوروز او فيروز بيا په سوداګرۍ ولاړل. خو د هغې خوا چې راتله. خورا ډېره دنيا يې پيدا کړه د ماينو يې هم د حمل موده نه مياشتې نه ورځې نه ګړيه پوره سوې دې. د دې فيروز بيا لور و زېږېدله. د نوروز زوی پيدا سو د فيروز د لور نوم يې "ګلمکۍ" کښېښود او د نوروز د زوی نوم يې "موسی جان" کښېښود. دستي يې د ګلمکۍ او د موسی جان نکاح سره وتړله.

خير! عمر دی تېرېږي. نو لس دوولس کاله په دې منځ کې تېر سول. موسی جان او ګلمکۍ د وړوکوالي څخه سره مين دي. يوه ګړۍ يې توان نه سره کېږي. مګر زړونه يې ښغمه دي. چې په حلاله نکاح يې سره ورکړي يو نو نن يا سبا به مو سره واده کې.

کارونه د خدای دي فيروز مړ سو. فيروز خو زوی نه درلود. نو د موسی جان مور و نو روز ته وويل چې ورسه دا نجلۍ څنې را ولاړه که سبا به يوه بده ويرانه پېښه سي.

نو روز د ګلمکۍ کره ورغی چې زموږ ښځه په لاس راکه ګلمکۍ خو په کوچني والي پلار زما و زوی ته را کړې ده او فيروز هم دغسې وصيت کړی دی. د ګلمکۍ خوند و او مور يې ورته وويل چې يه! د مړه خبره په مړه پسې ولاړه - که

تاسې ومور ته پوره ولور راکوئ خوښه که نه وي نه سره رسېږي. دوی نا علاجه سوه ولور يې ورکئ څه يې پاته سو وې ويل که هر وخت دې دغه نور ولور راکئ نو به يې واده کې

د موسی جان تول ورو، سوداګري کوي. دی هېڅ نه کوي يوه خاشه پر بله نه ایږدي په دې مابين کښې نوروز هم مړ سو- دا موسی جان ورسره په تکليف سو وروڼو ته يې وويل چې ماته ويش راکئ وروڼو يې فکر وکئ چې موسی جان تر موړ تولو کشر دی کوچنی هلك دی مبادا سبا به يې يوه بده وبيرانه د لاسه ختلې وي تول به پورې حيران يو ورته - ويل يې چې ښه دي ويش درکوو څو ويش يې ورکئ موسی جان جلاسو د ګلمکی دمينې اور يې په زړه کښې بل دی مګر د پښتني غيرته څخه څه نه وايي - موسی جان ډېر ښه زلمی او سخي سړی ؤ موسی جان هره شپه ساز او صحبت کوي. مجلس وي وروڼه يې هم څه نه ورته وايي خو موسی‌جان په پنځو شپو کښې هغه د پلار ګټلې ګرده سره وبازله الفي الا سو هغه ياران چې دده سره به يې ډوډی خوړله او عيشونه يې کوله هغه ټوله ورځنې بيزاره سول.

يوه ورځ د موسی جان مور وزوی ته وويل ورسه خپله مانيه دې را واده که. دی چې راغی هغو ورته وويل روپی راوړه ده روپی نه درلودې هغو ښځه په لاس نه ورکوله.

موسی جان ته غيرت ودريدئ دا يې مناسبه نه ګڼله چې په زوره دښځو څخه ګلمکی راوباسي او بل يې سهيلی زوم او اخښی دی زه يواځې يم نو يې فکر وکئ چې ګورم خو طبيعت يې خته دی چې دا څنګه چل پيښ سو. نو يې دا مناسب وګڼله چې ددې وطن څخه ورك سم نو رارهي سو - هله هله راغی مزل په مزل تر خپل وطن راووت يوې بلې علاقې ته ورغی ډېر ورى دی د يوې کلا د مخه سره څو کسه بازي کوي مجلس دی. دی راغی سلام يې ور واچاوه هغو سترې مشي ورته وکړه زياتي يې چرت نه پکښې وواهه. موسی جان ورته وويل چې خانانو زه مزدوري کوم خلکو چې دده رنګ ته وکتل په نظر يو شازاده ورغی ولې د ده ډېره ښه سکه وه نازك بدن يې ؤ فکر يې وکئ چې دا سړی مزدوري نه سي کولای نو يې

ورته وويل چې يه - نه ته مزدوري کولای سې او نه موږ مزدوري درکوو.

خير! د غيرته يې غږ ونه کئ هيڅ يې ونه ويل ددغه ځای څخه رارهي سو خو دغسې وږی تږی بلې کلا ته راغی بیا څو کسه سره ناست دي بيا ده ورته وويل چې مزدوري کوم هغو هم فکر وکئ چې ګوروان نه لرو ګوروان به يې کو. ګورم په يبايي - ورته ويې ويل که ګورواني کوې خوښه دي زموږ ګوروان هم وتلی دی. موسی جان ويل ښه دي - ابس کلي هم ګورم په لاس ورکئ خپل ګورم پيايي هره ورځ يې يوه چمن ته بيايي - راولي يې ماښام ټوکان ټولوي خو فکر يې ډېر بد او طبيعت يې خته دی.

بله ورځ يې يوه بل چمن ته ګورم بوت که ګوري په دې چمن کښې يوه د خاشو کوډله ولاړه ده په دې کوډل کښې يو ملنګ ناست دی يو رباب ورته څرېږي.

موسی جان ورته راغی سلام يې ور واچاوه ملنګ سترې مشي ورته وکړه. ويل څوانه د کم ځايه راځې - ده ورته وويل چې زه ددې کلي نوی ګوروان سوی يم - خو راځپه يم که يوه ګړی دغه رباب راته ووهې! ملنګ هم رباب راواخيستی سر يې کئ - داسې رباب يې وواهه چې تو به د دې موسی جان او ملنګ سره اشنايي سوه. موسی جان هره ورځ دغه چمن ته بوده راولي پيايي يې. د موسی جان او ملنګجان سره اشنايي سوې ده او ملنګ خپل رباب سره وهي. اخر ته موسی جان هم رباب زده کئ سات يې پرې تير دی "دوی نو دالته پرېږده!"

يو سړی چې وليجان نوميږي د وليجان يو څه مځکه وه د يو سړي سره يې پر دغه مځکه دعوه وه څو دغه دعوه تر سهيلي پورې ورسېده. دا سړی ډېر دولتمن ؤ د باچا سره هم تيار و شاوخوايې رشوت و پاشه څو سهيلي پر وليجان حکم وکی چې ملامت يې که څه هم باچا په خبر ؤ چې حق د وليجان په جانب دی.

د وليجان خورا طبيعت خراب سو ويل خير! زه به هم خپل واري ته ګورم کور ته ولاړ. هلته د سهيلي د ماينو اوقات تريخ سو. باچا هېڅ کاته نه ورته کوې يوازې دببی سره خپت دی.

دې ماينو يې سلا سره وکړه چې راسئ ددې يو بندوبس وکو. خپل بند يې سره وتاړه چې ببی به بوزو داسې به په وکو داسې ...... آخر ته يې ببی ته وويل چې دادونه عمر وسو په دې څلورو ديوالو کښې بندي ناسته يې. صورت دې سره وخوړل سو. اوه يې کړه.

دې ورته وويل نو څه وکم؟

دوی وويل چې چم يې داسې دی چې نن سهيلی د درباره څخه راسي ته بالکل چرت مه پکښې وهه او مه ور ولاړيږه مه يې سلام کوه . بلکه دلاسه لا شا ورو‌ګرځوه. تندی تريو ونيسه. خود به دی پوښتنه در څخه وکي چې ولې داسې خوا بدې ناسته يې؟

ته به ورته ووايې چې داد پسرلي وخت دی، تازه هوا، نوي ګلان د بلبلو نارې. په شنو باغو کښې د اوبو شرهار او شرهار او سره ګلان. وطن ټول ګل ګلزار دی. او ته مدام تللی يې خپلې ميلې او تماشې کوې، چکرونه او ګشت وهې موږ مسکينانې، عاجزې د بند بندی، تمام عمر په دې څلورو ديوالونو کښې ناستې يو، هېڅ ځای مو نه دی ليدلی نو خود به خپه ناسته يم، ته هېڅ زړه سوی نه لرې چې د دې خوارانو هم دغسې زړه دی لکه زموږچې هوا کيږي ددوی به هم داسې هوا کيږي نو که يې تا ته يواځې رخصت درکئ. خود به ته ورته ووايې چې ودې بنو ته مې هم رخصت ورکه چې سات مو سره تېر وي!

په دې سهار چې باچا ولاړ مابنام چې بيرته د دربار څخه راغی ببی هيڅ خيال نه پکښې وواهه. نه يې سلام ورواچاوه . د خونې په دروازه کښې ناسته ده شا يې ورو‌ګرزوله.

د باچا خورا طبيعت خته سو چې دا ولې نن هيڅا زموږتعظيم ونه کئ. خو دغسې ولاړ دی د ببی څخه يې پوښتنه وکړه چې چا جنګ درسره کړی دی. چا ښکنځل درته کړي دي ولې داسې جوته ناسته يې. دې ورته وويل چې ولې به جوته ناسته نه يم دا د پسرلي موسم دی دابنه هوا څنګه و څنګه خو هغه تقرير يې ورته وکئ باچا يې په حال خبر کئ:

باچا وویل خدای دې نه کوي څنګه به زه تا خپه کوم زرکرته خو لاړه سه!
اخیر خو د هغو نورو ځلوښتو ماینو رخصتي یې هم ځنې واخیسته !!!
په دې سبا باچا دمخه خوجګان وایستل په یوه لوی دښت د غره په لمن
کښې یې خیمې ودرولې. خواجه ګان یې شاوخوا پر ګوښه ودرول چې هوښ کوئ
هېڅوك مه پرېږدئ. خواجه ګانو هم هاخوا بندرونه ونیول د باچاځلوېښت ماینې دي
یوه شابیبنه (ببی) ده راغلې په دښت کښې په خپلو خیمو ننوتلې. کښېنستلې خپل
عیش او عشرت کوي بازی کوي پوړني یې غورځولي دي.
هغه ولي جان چې سهیلي پر مخکه ملامت کړی ؤ، په ښکار را وتلی دی،
هوسی یې پسې را اخیستې ده، هوسی د باچا د ماینو د خیمو و خوا ته الا کړه، چې
ده اس پسې ور وځغلاوه، خواجه ګانو منع کئ ویل دورې مخه حرم راوتلی دی
حکم نسته!
ولیجان چې په خبر سو، وخت یې غنیمت وګانه چې څنګه ښه موقع خدای
په لاس راکړه، بس اس یې را پونده کئ، د خواجه ګانو څخه په زوره را تېر سو،
راغی برابر د ښځو خیمې ته د ښځو پوړني پر سر نسته، دی جلت ورته ودریدئ، خو
هغو (یوې یوې) سیده کی، ولیجان پکښې وکتل، وکتل دا ببی یې تر ټولو خوښه
کړله، "څکه چې دا تر ټولو ښایسته وه" اس یې ورته را تېر کئ، توره یې پسې را
وکښله ببی ته یې ویل چې ژر کوه سپرېږه، که نه وي اوس به دې سر غوڅ پرې کم،
هغه هم خواره چټکه تر شا پسې سپره سوه، څو خواجه ګانو ځان ښوراوه، ولیجان
ببی یووړه.
خواجه ګانو فکر وکئ چې د سهیلي هغه ګرانه ماینه یې بوتله که موږ ورغلو
یو به ژوندی نه پرېږدي، خو دوی هم پر هغه مخ وتښتېدل.
ښځې که څه هم نهایتي خوشاله سولې، لیکن اوس د سهیلي څخه بېرېږي،
چې ببی تاسې وژلې ده، یا مو څه کړه، موږ به څه ځواب وایو.
آخر ته "ښځې دي مکرونه یې ډېر زده دي" دا پلمه یې سره جوړه کړه،
چې موږ کورته ورسو، ټوله به سره ژاړو. باچا چې راسي دی به وایي ولې ژاړئ، موږ

به وايو چې افسوس دی، هغه ستانيکی او د ببی بې شرمي چې موږ سهار دښت نه ولاړو دې د مخه لا د يوه ځوانه سره قول کړی وُ، د مخه يې لکه چې تار ور سره اچولې وُ، چې موږ په بازيو اخته سوو. يو ځوان پر آس سپور توره کښلې په زوره تر خواجه ګانو را تېر سو راغی دا يې دستي تر شا سپره کړه، ولاړه، تا ته يې هم ښکنځل وکړه، موږ ته يې هم پوچ وويل، دا بانه يې جوړه کړله. ماښام چې ښځې کور ته راغلې، په کلا کښې ځوك نسته د سهيلي هم زړه فارغ دی هلته په دربار کښې ناست دی وايي چې کور ځوك نه سته نو څه کوم چې ورځم، خو تېر ماسختن کور ته راغی که ګوري د ماينو يې سنګهار دی، يوه هلته ناسته ده، ساندې وايي يوه دلته ناسته ساندې وايي، دوباره سهيلي شاو خوا وکتله ببی نسته پوښتنه يې ځنې وکړه، چې ولې ژاړئ، او ببی چېرې ده؟

دې ماينو يې دا نکل ورته وکئ، چې داسې يار يې درلود. ځنګه او ځنګه او خواجه ګان د ببرې وتښتېدل ببی ولاړه.

د سهيلي نهايتی ډېر طبيعت خته سو، زړه يې حورا تنګ سو، خو څۀ يې ونه ويل، دا خو لاړه، او بل ځونه بد نامی ده.

سهار چې دربار ته راغی، د باچا ښه پر بله اوښتې ده، مخ يې تك سور دی، عملې يې پوښتنه ځنې وکړه، چې صاحب ستا قربان ولې دې طبيعت خراب دی؟ څه در پېښ سوي دي؟

سهيلي دا تېره قصه ورته وکړه چې: ببی ورکه ده!

دې عملې يې ورته ويل دا اسانه امر دی، فکر مه خرابوه، هغه به هم خدای پيدا کي او بله به تر هغې ښايسته ښځه وغواړې! و باچا ته يې د زړه ډاډ ورکئ، دستي يې شا وخوا سړي پسې ولېږل، چې ګوندې کوم ځرك يې پيدا کي.

دلته د ګلمکۍ خپلوانو فکر وکئ، چې ببی خو ځنې ورکه سوه او دا ګلمکۍ خو مېړه لري، باچا دی که يې يو وارې وويل چې زه ګلمکۍ غواړم، نو موږ به څه کوو، د لاسه مو څه نه ور سره کېږي، نو يې ګل مکۍ په زېر زمينۍ کښې واچوله دا انګروزه يې ګډه کړه چې ګل مکۍ ناجوړه ده، دوې درې ورځې چې

تېرې سوې. نو يې يو پنډ تير لکه سړی په سپين کفن کښې وپېچله. يو څو ښځې يې پر راټولې کړې ژاړي. يو ارچك چکه سوله چې ګل مکۍ ناجوړه وه. مړه سوله خېر! جنازه يې جوړه سوله. دا تير يې يووړئ په قبر کښې يې ښخ کئ. د ګلمکۍ پاتا يې واخيستله.

هغه سړي چې په ببۍ پسې تللي وو. ببۍ يې نه کړه پيدا. دې وزيرانو يې ورته وويل چې بله ښځه به در وغواړو. يو چا وويل چې د ده وړه ګلمکۍ ده. د ببۍ خور. سهيلي وويل چې چپ که هغه خوارکۍ خو لا د وخته مړه ده. يوه زړه کاپيره بوډۍ ده. راغله وباچا ته وايي چې ستاسې اختلاف دی زه به د ګل مکۍ حال درته راوړم. خو ما ته به ډېرې روپۍ راکوې. ګل مکۍ ما ته معلومه ده. باچا ډېر خوشحاله سو. خورا ډېرې روپۍ يې ورکړې. دې بوډۍ ته يې درك معلوم ؤ.

باره راغله د هغې زېر زمينۍ د خولې سره کښينستله. سر يې پټ کئ. په زوره پزوره په کوکارو ژاړي. د ګلمکۍ پکښې فکر سو.

دوباره يې تر دربچې وکتل زړه يې پر وسو. ابوډۍ ادې!! داسې ژاړې خير دی! بوډۍ د مکر پاڼې راپورته کړې. ويل يې اې زويه! څه درته ووايم په پخوا وختوکښې زه لا کوچنۍ وم. پلار مې ببسده خان ؤ. زه به تل مدام لا له ګانو پر اوړو ګرزولم چې لږ څه غټوکې سولم. نو دوې مينځيانې راته مقررې سولې. چې زما خدمت يې کاوه. بيا چې لويه سولم. نو يې و پلاني خان ته ورکړم. په څه درب او دروب يې واده کړلم. بيا الله تعالی زامن راکړل. (يوارې شنه د ژړا ولاړه سي خان د مځکې ووهي. سر وشکوي) تووله زامن مې مړه سوه. مېړه مې مړ سو. د نيا مې دربدره سوه اوس پر يوه ګوله ډوډ ی قدرت نه لرم پکر ته اړه سوم. پکر کوم يوه لور لرم. د هغې خوا اختر راغی. لور مې کالي غواړي. هره ګړۍ راته ژاړې زه پيسه نه لرم او نه جامه لرم. اوس اريانۍ اخستې يم. نه پوهېږم چې خدايه! څه وکم.

د دې ګل مکۍ ډېر زړه پر وسو. دوباره يې هغه خپل اغوستي يوه جوړه کالي ورکړه. چې دغه دې لور ته يې يوسه.

بوډۍ کالي را واخيستل. برابر يې و سهيلي ته په وچ تاخت راوړله. دا تېر

نقل يې او د دې نخښې يې ورته وويلې چې نه ده مړه، دغه يې کالي دي.
پاچا د ګل مکۍ خپلوان را وغوښتله. ويل دا ښځه مو ولې پټه کړې ده، دوی هغه نقل ورته وکئ چې دا خو مړه لرې، مړه يې هم ورك دی، موږ فکر وکئ چې مړونبه ښځه ده، سبا به سهيلي په زوره بيولی وي،هم به زموږ غاړې بندې وي، هم بهٔ د ده، نو خود مو پټه کړله.
سهيلي ورته وويل چې خدای خبر هغه مړ وي، چېرې وي، که بالفرض راغی، زه به ښه ښځه وروغواړم.
خپلوانو يې ورته وويل چې ته باچا يې، څه مو د لاسه نه در سره کېږي، په ګل مکۍ موږ کار نه لرو، ورسه هر څه چې ورسره کوې، خپله خوښينه دې ده رضا يې که.
سهيلي په خپله د ګلمکۍ کره راغی، ګلمکۍ ته يې وويل چې ته مخ راښکاره که چې ودې ګورم، د دې صفت خو د مخه لا ورته سوی ؤ چې تر ببۍ دا ښايسته ده، دې ګلمکۍ فکر وکئ چې زورور دی، هېڅ نه ور سره کېږي او زما مړه هم ژوندی دی، نو زه څنګه مخ تور کم، دوباره يې ورته وويل چې ډېر ښه دي، ته شپېته ګزه دار جلۍ که، پر سر يې درې کټوري د سرو زرو ورکښېږده، هر چا چې دغه درې کټوري په غشو را واچول نو زه به تا مړه کم، (په دې کښې يې مقصد دا دی چې ګوندې په دې ترخ کښې موسی جان پيدا سي) خير! دې سهيلي هم شپېته ګزه دار جلۍ کئ، درې د سرو زرو کټوري يې پر سر ورکښېښول، نو يې د وطن ښکاريان را ټول کړل، حکم يې وکئ، چې هر چا که دغه کټوري را واچول، دونه روپۍ يې انعام دی، اوس نو هر څوك راځي، ولي يې ځان پر ګوري.
د وليجان د ببۍ څخه زوی پيدا سو، خلکو زيری پر وکئ، يو ګړۍ چې وسو بيا سرو زيری پر وکئ چې هغه ستا ماديانه هم لنګه سوله، نر کرنګی يې وزېږاوه، وليجان خوشاله سو، د زوی نوم يې مير ولی کښېښود، او د بهاڼ نوم يې پړانګی کښېښود، نو يې وويل چې دا پړانګی د ميرولي دی، چې دواړه سره لوی سي، نو به مير ولي پر سپرېږي.

سهيلي فکر وکړ چې هېڅوك دا کټوری نه سي را اچولای. زه به تر څو پورې دا د غم شپې تېرومه. ويل يې چې ګلمکۍ به په زوره راولو. يوه ښخه ده. ولې دا دونه تکليف پر ځان تېروو. دوباره يې جوپان او سړي ورولېږل. چې ورسي رايې ولي، ګلمکۍ چې خبره سوله، چې نه کېږي، بيايي مې، نو يې يوه خورا تېره چاړه ور سره واخيستله، خلق راغله، ګلمکۍ يې په زوره په جوپان کښې يووړه، وريې وستله د پاچا په حرم سرای کښې يې کښېنته کړله. چې ماښام سو سهيلی راغی، چې خونې ته ور ننووت، ورنږدې سو، ګلمکۍ مخ ځنې پټ کړ، سهيلی ور تېر سو، ګلمکۍ وږله، ويل مه کوه مه را تېرېږه، زه بل مېړه لرم، موسی جان نومېږي، ته يوارې دغه موسی جان پيدا که، رايې وله، يا يې مړ که، يا مې په طلاقه که، يا دغه کټوري په غشي راواچوه، تر هغه ساعته زما ديد پر تا حرام دی، يوارې يې چاړه راوکښله خپل لړمانه ته يې ونيوله، ويل که را تېر سوې، زه ځان په دغه چاړه وهم او که مې پر تا لاس بر سو، تا وهم، زما په ژوند والله که لاس راوړې، مګر زه مړه سولم، يا دې بله چاره و نه کړه.

سهيلي فکر وکړ چې موسی جان نه پيدا کېږي او که پيدا سي په لاس نه راځي، خير نا علاجه سو، په موسی جان پسې يې خلق ولېږل، وکټوريو ته يې هم ښکاريان وفرمايل.

يو ملنګ دی را رهی سوی، دا دی هغه چمن ته چې موسی جان ګورم پکښې پيايي راغی، هغې کوډلې ته، موسی جان سترې مشي ورسره وکړه، دوباره يې پوښتنه ځنې وکړه، چې سړيه! د کومه راځې؟ ده ورته وويل چې د سهيلي د ښاره راځم. موسی جان وويل ګلمکۍ جوړه وه، باره ملنګ ويل چې هغه خو سهيلي په زوره بېولې، دا نکل يې تولو ورته وکړ، باره ملنګ پر خپله تړه ولاړ.

موسی جان خورا ډېر خوا بدی سو، خو رباب يې راواخيست سر يې کړ، داسې يې وواهه چې هغه خپل انډيوال فقير ګوته په غاښ ورته ونيوله. فقير دغه رباب موسی جان ته ور وباخښه، وروسته موسی جان ويل فقيره د دې پای يې څه؟ فقير ورته ويل چې دا د بل چا د لاسه نه کېږي. په دا بل کلی کښې وليجان

نومېږي. په اصل ترین دی چې خورا یو زبده بهادر غښتلی او توریالی او ډېر وفادار ځوان دی، که هغه څه در سره وکړه. خوښه که نه وي د لاسه دې څه نه دي پوره. موسی جان ګورم پرېښود. رباب یې و څنګ ته واچاوه. د فقیر څخه یې دعا او رخصت راواخیست. را رهي سو. هله هله دا دی ارنایي ته راغی. برابر پر پوښتنه د ولیجان مهمان خانې ته ورغی. د ولیجان سره یې روغبړ وکئ. ډوډی چې یې وخوړله. ولیجان ورته وایي چې ځوانه. ته خو یوه ګړی دغه ستا رباب راته ووهه. چې لږ څه مې طبیعت ښه سي. بیا به پوښتنه سره کوو.

موسی جان هم رباب د ګځوړې څخه راویوست سر یې کئ. داسې رباب یې ورته وواهه چې ټوله داسې منګ ورته ولاړل. خیر خلك چې سره ولاړل. ولیجان پر رباب او د ده پر ځوانی عاشق سو. ویل سړیه! ته به نه خې. هر څه چې غواړې. زه یې درکوم. او اوس نو پوښتنه در څخه کوم. چې څنګه راغلی یې موسی جان ورته وویل چې زما نوم موسی جان دی او د ګلمکی نکل یې ورته وکئ. "ولیجان ته خو ببی ټوله نکلونه سر تر پایه کړي وو" یو وارې یې سره وپېژندل ولیجان ویل چې هغه ببی نامې خو زما څخه ده. موسی جان یې کورته بوته. د اکا لور یې هم خپه وه. سره ویې لیدل. خورا خوشاله سول. روغبړ او پوښتنه یې سره وکړه. اوس نو سره اخښیان سول. خورا سره ګران دي. لاس د وروری یې سره ورکئ. د ولیجان یو اس ؤ. چې نوم یې اتم پر اینبی ؤ. دایې و موسی جان ته‌ورو‌باخښه. یوه جوړه یې غشي و لینده ورکړه. ولیجان ورته وویل چې خدای به یې اسانه کي. خدای د کرارې مل دی. وارې ته به ګورو. خوا مه بدوه. موسی جان او ولیجان هره ورځ ښکار ته ځي او راځي خورا یې سات سره تېر دی.

یوه ورځ دوی په ښکار تللي دي. سهیلي د دوی څرك وایستی. چې موسی جان او ولیجان نومېږي. ډېر ګنده پهلوانان او ښکاریان دي. چا ورته وویل چې دا کټوری ببله دوی څخه بل څوك نه سی را اچولای. نو خود اووه کسه سپاهیان یې ور ولېږل. چې ورسي موسی جان او ولیجان راولي. که په رضا نه راتله په زور یې راولي. سپاهیان هم را رهي سول. ویل دا دوه کسه دي څه لحاظ یې کوو. چې ور

سو دواړه به يې زند و بند وتړو راكش به يې كو.

خير باره چې راغله. د وليجان د كلا د مخه ودرېدل. مير ولي د وليجان زوی کوچنی هلك دی په بجلو او بازيو اخته دی. دا سپاره چې يې وليدل. راغی سلام يې واچاوه. ورته وې ويل تاسې كښته سئ په مهمان خانه كښې كښينئ. ډوډۍ به وخورئ. هر څه چې وي: خدای به يې اسانه كي. خو سپاهيان خورا پيشرو وهي. نه كښتنه كېږي.

تر دې مابين موسى جان او وليجان را ورسېدل. د لېرې څخه يې دا سپاره وليدل. چې ولاړ دي. موسى جان و وليجان ته وويل چې ميرولي د دې ميلمنو عزت نه دی کړی. چې ولاړ دي. وليجان قسم واخيست. كه يې د مېلمنو عزت نه ؤ كړی. كه يې بې مرګه پرېږدم. چې را نژدې سول. كه يې كتل ميرولي زارۍ وړته كوي چې كښته سئ. دوی نه كښته كېږي. وليجان چې خپل زوی وليد ډېر خوښي خوشاله سو ويل افرين بېشكه زما زوی يې پښتون يې. دوی چې بيخي را نژدې سول. كه ګوري اووه كسه سپاره دي. د دې وليجان يوه خور وه تا نو نومېږي. دا پر بام ولاړه ده. ګوري چې كله به دوی راسي. موسى جان تانو وليدله چې پر بام ولاړه ده. وپوهيدئ چې يو څه ټكه سته. نو موسى جان پر تانو باندې ناره وكړه. (څه بې ويلي وي؟) (هر څه چې وي وا به يې ورې!).

که پوځې د تانو خولګۍ مې پوځې.

ما په خدای قسم درکړی تانو خورې دا راغلي سپاره څوك دي.

تانو چې دا واورېده. د بام د خوا يې ناره پر وكړه. چې پوه سي:

موسى جانه تا په خدای کړم بزه ګاره.

په هغه خدای زما قسم دی دا راغلي سپاره د سهيلي دي.

د موسى جان خو د مخه لا زړه خوړين ؤ. يو ټوپك يې درلود. چې نوم يې همدم پر ايښيی ؤ. چې د سهيلي نوم يې واوريدئ. دستي يې سترګې چپه سولې. ټوپك يې ورته كښيښود. پايې يې په څمكه ونجتلی او اوربكري يې پر ووهله ټك يو يې ځنې وويشت. د دې سهيلي سپرو فكر وكئ چې اوس به ګرده دلته قتل كي.

نو يې پر موسى جان ناره وکړه:

که همدم دی موسی جان تویك همدم دی

تی پایی د څمکې کاږه   موږ په سپين قرآن له تا سره قسم دی

موسی جان و دې ته غوږ و نه نیوئ. خو ورته سنګر سو. شپږ تنه يې څنې وویشته. یو سپاهي په تاخت څنې ولاړئ. سهیلي ته ورغئ. ساه يې لنډه لنډه کېږي. راغی. سالنډی په دربار ورننووت. دا کیسه يې ورته وکړه. چې هغه داسې خلك دي چې توبه ته يې نه سې راوستلای او ببی هم هلته وه.

د باچا ډېر طبیعت خراب سو. چې تا خو به پټ راته ویلی وو. په عام دربار کښې داسې خبره څوك نه کوي. خو مغزی په وڅریدئ. چې د دې پای څه. مجلسیانو يې ورته وویل چې د زور یاري خو نه کېږي. فایده نه کوي. ته قرآن شریف مهرکه. ور ويې لېږه. ګوندې راسي. بیا هر څه چې په کوې.

سهیلي هم قرآن شریف مهر کئ. د سیدانو او ملایانو په لاس يې ور ولېږئ ورته ويې ویل چې ورسئ. رضا يې کئ. رايې ولئ.

دا مرکه چې راغله. موسی جان او ولیجان د ولیجان د کلا د مخه پر دېواله هګۍ کتار کړې دي. یویې د یوه سره په غشي ولي. او بل يې د بله سره یوه هګۍ ولي. خپله. سترګه پخوي. دې سیدانو د ولیجان او موسی جان په غېږ کښې قرآن شریف ور واچاوه. هغو قرآن شریف واخیست مچ يې کئ. نو يې ورته وویل چې څه نکل دی او څه دي. دوی د سهیلي او ګلمکۍ بیان سر تر پایه ورته وکئ. خیر خو د دوی عزت يې وکئ. سیدان يې رخصت کړل. چې ښه دی. بیا به موږ پسې درسو.

سیدان چې ولاړل. دوی دواړه کور ته راغلل سلا يې سره وکړه. چې ورسو که يه؟ د ولیجان خور تانو ورته وویل چې یه مه ځئ. چې دښمن دی. "د دښمن دا اول کلام پسې تیغونه" د دښمن په قرآن او قسم باور نسته. څوك دې باور نه په کوي. هر څه د لایل چې تانو او نورو ورته وویل دوی نه پاتېده. ویلې یه موږ څو ځکه چې دا به بیا یو لوی پېغور را پاته سي او بلکه زموږ و نسل ته به خلك پېغور ورکوي. چې هغه مو پلرونه وو چې د سهیلي د لاسه په کور کښې د ښځو تر پلو

لاندې پټېدل او چپ له دې د باچا سره هم څه نه کېږي، چې سبا به یې په کلا کښې د ښځو دمخه لاسونه راتړلي وي او کشوي به مو. مور ته کار را جوړ کئ، سبا ځو، خو کار و بار یې جوړ کئ، بیده سول، دغه تانو تمامه شپه ویښه ده، نه بیدېږي وایې که بیده سوم، بیا به یې نه ووینم، خو په دغه چورت کښې دا پرېشانی یووړه، بېده سوه، خوب ویني چې "زما د لاسه څخه یو باهو مات سي" خو راویښه سوه، چې خدای دې فضل کوي، سهار وختي ولیجان اس را تېر کئ چې ځو به، زینوی یې د اس ششنی دی تانو واوریدی، دوباره یې ناره پر وکړه:

ولیجانه برایی مې خوب لیدلی

چې په لاس مې دوه باهو وي دغه یو له بله ومېلو، یو مات سي

چې یعني ما خو دا خوب ولیدی، مه څه یوه واقعه او ډکه به در پېښه سي، خیر خو دوی چې راووتل، د ښځو سره ژړا سوله، کوځې ته چې راووتل، ولیجان و موسی جان ته اس ورکئ، چې دا یو ګړی تکیه که چې زه ورسم، دغه ښځې د لاسا کم، ولیجان کور ته را ننووت خو یوه ګړی وځنډېدئ، هلته و ښځو ته نصیحت او دلاسایي ورکوي، چې مه ژاړئ خدای مهربانه دی، بېرته به راسو، موسی جان په دروازه کښې ودریدئ ناره یې وکړه:

ولیجانه دا د ښځو په قول نه سې

ولیجانه ژر راوزه د کړوسو به مو پېغور سي

چې یعني پاته نه سې، ولیجان هم دستي د کور څخه راووت، پر اسانو سپاره سول، تانو پسې راووتله ناره یې پر وکړه:

ولــیـــجـانــه مـخ را ستون کــه

زما جانه په دیدن دې مړه نه سوم

ورځـــئ ورځـــئ پـه مـخ مـو ښه سه

ولیجانه غائبانه سپاره مو مله سه

تانو فکر وکئ چې د موسی جان خوا بده نه سي چې ګوره دی خور لري زه څوك نه لرم، نو پر ده یې هم ناره وکړه:

که توره د موسی قبا ده توره

د دار خمکې له چې ورسې   د دار لاندې ځمکه ګوره

چې یعني تر دار لاندې یې څاه نه وي کیندلی پکښې و نه لوېږې. پام کوه. بیا یې بله ناره پر وکړه:

موسی جانه چې په پښو دې کج موزې دي

د دښمن خواړه و نه خورې   وا نیولې مو د ایام فرضي روژې دي

یعنې که یې ډوډۍ درکوله ورته ووایه چې زموږ روژه ده. هوښ کوه. چې ویې نه خورې. نه بایده دښمن دی. چې زهر یې نه وي پکښې اچولي.

خیر خو د کوره څخه را رخصت سول. را رهي سول. خپله وسله یې پوره تر غشي اولیندۍ پورې را واخیستله. هله. هله. هله. دا دي ښار ته را ورسېدل. هغه د مرګې خلك چې په دوی پسې راغلي وو. باچا ته ورغله (چې ګوندې انعام راکي یا نور څه) حال یې وروړئ چې دا دی موسی جان او ولیجان مو راوستله. سهیلی خوشحاله سو. د دوی مخې ته را ولاړ سو پر اس سپور سو. خو هغه هم راغلل. په دربار ور ننوتل. موسی جان او ولیجان فکر وکئ چې اوس به مو بښایه دواړه دلته خپ و چوپ مړه کي یه راسه چې د سهیلي رموز معلوم کو. نو ولیجان ناره پر وکړه:

که ورو(۱) که نیلی واګې(۲) را ورو که

که په زړه څه لرې سهیلیه په نري رموز مو پو که

سهیلي فکر وکئ چې دوی لکه چې ببرېږي. اوس به په سم دربار کښې فساد جوړ سي. نو سهیلي ناره پر وکړه:

که را ورو که موسی جان نیلی را ورو که

چې نیلی دوه قدمه اخلي   دا دریم دې د سهیلي پر لیمو که

خیر خو زړه یې سره وموښت. نژدې راغله. نو کرانو اسان ځنې ونیول. دوی یې په څوکیو کښینول. پس له روغبړه او ډوډۍ خوړلو د سهیلي د کور د څنګه

۱- ورو که یعني سستې یې که.(۲) واګې: جلوونه

یو د ده مخصوص باغ دی و دې باغ ته سره ولاړل چکر وهي، لیکن سهیلی یې نه پیژني. چې کوم یو موسی جان او کوم یې ولیجان دی. په دې ترخ کښې ګلمکۍ خبره سوله، چې موسی جان او ولیجان راغلي دي دستي پر بام وختله که ګوری دواړه یې ولیدل، موسی جان یې وپیژاند. ګلمکی ناره پر وکړه:

سهیله ستا په باغ کښې سپاهیان څوك دي

یو موسی دی بل ولي دی موسی څونې غوړې کړې توکي توکي

سهیلي هم وپېژندل او د ګلمکۍ مینې په زړه نو یو الله خبر دی. خو مازیګر سو، شپه تېره سوله، سهار راغی، د دار میدان ته راغلل، شپیته ګزه دار جګ ولاړ دی، په سر کښې یې دری د سرو زرو کټوري ور ایښي دي، ولیجان کښېنوست.

سهیلي ډولچیان ورته را وغوښتله، ساز ورته کوي، موسی جان غشی او لینده را واخیستله، پر اس سپور سو، راغی و دار ته. مخلوق د خدای راوتلی دی، سیل کوي، چې دا دونه عمر چا و نه ویشتل اوس دا څنګه ځوانان دي، چې کټوري را اچوي. موسی جان غشي اولینده په ګروت کښې ورته سم کړل (تاك سو) په اوله پلا یې یو کټورې را واچاوه، بیا یې بل کټوری د لاندې را واچاوه، تر دې مابین د ښار د ښکاریانو زړه درد وکئ چې دونه عمر یې ځانونه پر ستړي کړي وو، لیکن هېچا و نه ویشتله. نو یې لاس پورته کئ، د موسی جان په حق کښې ښیرا کوي، دې موسی جان فکر وکئ چې دا لکه چې و ما ته دعا کوي ده هم لاس پورته کئ امین امین کوي چې پاتا خلاصه سوله.

موسی جان و دې دریم کټورې ته غشی سم کئ، خو چې راکش یې کئ، بلا یې پر غشي سوله، غشي یې په موټه کښې غوټ مات سو، موسی جان راغی پر ولیجان یې ناره کړه:

ولیجانه! د ترینانو په سرو زو کښې
دغه دوه وارې مې وکړه
پر دریم مې غشی مات سو په قبضه کښې.

وليجان پر موسی جان ناره وکړه:

که ګل کې موسی جان وروړ مې ګل کې

دغه زما غشی در واخله د سرو زرو يې ګاني نظر يې نه کې

موسی جان د وليجان غشی را واخيستی راغی. دغه بل کتوری يې را واچوئ. يو وارې چوکه چې که سوله. نغاره وډنګېدله. هشت و مشت سو. سهيلی ډېر خوشحاله سو. ګلمکۍ يې هم پر بام سيل کوي.

موسی جان او وليجان باچا ته وويل چې اوس نو موږ رخصت که. څو هغه دې کتوری هغه يې ته. کار دې وسو. سهيلي هر څو خرې پوړې ورته وکړې. چې پاته سي. خو دوی نه پاته کېدله. سهيلي هم رخصت کړل.

دلته ګلمکۍ خبره سوله. چې دوی ولاړل. دستي يې مخې ته سړی را ولېږئ. چې ورسه ورته ووايه مه ځئ. ګلمکۍ مو غواړي. د ګلمکۍ مېلمانه ياست.

سړی راغی. ورته يې ووېل چې ګل مکۍ مو غواړي. مه ځئ. وايي زما مېلمانه ياست.

موسی جان خورا ډېر خوشحاله سو. ليکن وليجان هوښيا سړی ؤ. و موسی جان ته يې ووېل چې د دې وارې يې پرېږده. بل وار به يې بيا ګورو. چې يو وار خپل بندوبست ورته ټينګ کو دغسې څو يې نه پرېږدو. که يې اوس پرېږدو ښه به وي. د دې وارې خطر راپېښېږي، زياتي اختيار لرې!

موسی جان خو عاشق ؤ. د توانه يې وتلې وه. ويل يه. زه پاتېږم. نه ځم. خير. خو وليجان هم ناچاره سو. پاته سو. دواړه پټ د ګل مکۍ کره راغلل. ميلمانه سول. دې ګل مکۍ يوه ګوښه تنها خونه ور وټاکله. پټ يې پکښې کښېنول. چې سهيلی او بل څوك خبر نه سي. ډوډۍ او خواړه په خپله ورپخوي. ځکه چې دا په هېچا باور نه لري. دا خو پوهېږي چې سهيلی د دوی په مرګ پسې دی. هرکله چې په هر چم يې چمبه پر صافه سوله وژني يې مابنام سو. د ګلمکۍ د توانه څخه ووتله. نو يې يوه مينځه ورولېږله چې ته ورسه ويې ګوره. چې کم يو ښايسته دی. مينځه چې راغله وليجان د ځراغ و خوا ته ناست دی وار د واره يې وليجان وليدی.

خورا یې خوښ سو. راغله پر ګل مکۍ یې ناره وکړه:

موسی جان تور ګردی سړی دی

ولیجان بریتونه یو تر بله تیر دي شین زمری دی

ګل مکۍ ته درد ورغی. چې زه څوك غواړم. ته د چا صفت راته کوې. بله مینځه یې وروليږله. دا مینځه هوښیاره وه. چې راغله پر ګل مکۍ یې ناره وکړه:

بي بي جانې ولې ژړ د مرکو دی

ګلمکیه موسی ستا د غېږې وړ دی

یعنې موسی جان ښایسته او ستا د غېږې وړ دی.

ګلمکۍ خو را ځنې خوشاله سوله. زړه یې ځنې ښه سو. په دې مینځې یې هم اعتبار وسو. ورته ویې ویل چې ډوډۍ به هم ته ور وړې. مینځې ویل ښه دي. خیر خو دغه مینځه ډوډۍ وروړي. لیکن ګلمکۍ ډېر ټېنګار پر کوي چې هوښ کوه چې چا ته دا ډوډۍ او غوری ښکاره نه کې. که هر چا در څخه لیدلی وُ. بې مرګه به دې پرې نه ږدم. ډېر پام کوه.

سهیلي وغوښته چې اوس ورسم. دوی خو ولاړل. یو سړی ورته راغی. چې دوی نه دي تللي. دواړه د ګلمکۍ کره دي. د سهیلي خورا طبیعت خراب سو. چې دا څه معنی زما دا دونه عمر و سو هېڅ مې لاس ته نه راغله. نه مې د ګلمکۍ مخ ولید. نه نور څه او دوی دواړه هغه دي د ګلمکۍ کره ناست دي او دواړه زما دښمنان دي ((د لاسه یې هم څه نه کېږي ځنې ښړښړي)) خو دا خپله عمله یې را وغوښتله ورته ویې ویل چې د دې علاج یې څه؟

که اوس هلته ورځو او نیسو یې وژنو یې ګلمکۍ هم ځان ورسره وژني او دوی هم غښتلي ښکاري. پهلوانان دي خوامخوا نام بدي او لوی پسات پېښېږي او که نه نو پای یې څه. دا کټوري چې دوی د دار د سره څخه·را واچول نو ګلمکۍ لکه چې دوی و خپل ځان ته وګټله او ګلمکۍ هم په دې رضا ده. دا هسې یوه بانه ده. چې کړې یې وه. اوس یې څنګه کوې.

مجلسیانو پر دې رایه ورکړه چې ته یوه بوډۍ پیدا که. چې ډېره مکاره

وي، چې په کراره يې دلته په زهرو علاج وکي، مړه يې کي، ته ډېر شور مه لتوه!

سهيلي په بوډۍ پسې وګرځېدئ آخر ته يې يوه داسې شيطانه مکاره بوډۍ پيدا کړه چې د دواړو د مرګ ذمه يې واخيسته او که دواړه نه وي يو خو به خوامخوا وژني، سهيلي هم ډېرې روپۍ ورکړلې، خوشحاله يې کړه.

دا بوډۍ راغله، د دوی معلومات يې وکړ، چې چېرې دي او څوك ورځي ورو‌ړي، چې دا حال يې خان ته معلوم کئ، چې داسې مينځه ډوډوی پته وروړي چا ته يې نه ښکاره کوي، نو راغله، يو خورا زورور زهر يې خورا ميده کړل، و يې چونل نو يې د نوکانو او اوريو په مينځ کښې تخته کړل، نو راغله، د مينځې د ډوډۍ د وړلو په لار کښې کښېنستله، ماښام سو، ګلمکی بيا ډوډوی پخه کړله، په خپل لاس يې غوری جوړ کئ، د مينځې په لاس يې ورکئ، نو يې ډېر تينګار پر وکئ چې هوښ کوه چا ته يې ښکاره نه کې، مينځې ويل ښهٔ دي.

مجمه يې پر سر راواخيستله، راووتله و سراچې ته په لار کښې بوډۍ ناسته ده، په زوره زوره ژاړي، مينځه چې راغله، بوډۍ په پښو کښې ورولوېده، او په پښو کښې يې ور ورغښتله، پښې يې ورمچ کړې، شنه د ژړا و لاړه، مينځه وايي ولې ژاړې، بوډۍ وايي چې ای زويه! دا شل کاله کېږي، چې زما يو زوی دی د باچا پر لور عاشق دی، را څخه ورك دی، هورې ورته پروت دی، چې آيا څه حال به يې وي، نن سهار خبره سولم چې دلته د دوو مينو خواړه پخېږي او مينه يې په خپله ورپخوي، ورلېږي يې، نو را رهي سولم (په دې ترخ کښې يواړې بغارې کي) چې دا د دوو مينو خواړه وګورم چې څنګه دي او هغه زما چيچي ته به هم دغسې خواړه پخوي که يه.

مينځې د رد پرو کئ وې ويل چې څه ورکه سه، اوس به بي بي خبره سي، دواړې به دلته مړې کي، هغه وايي چې هوښ کوه چې بل چا ته يې ښکاره نه کې، څوك يې درڅخه و نه ويني، بوډۍ لاسونه ور ښکاره کړل په هوا يې خلاص ورته ونيول چې ها په لاسو کښې مې هېڅ نسته، يو واري يې راښکاره که چې زه يې وګورم، چې زړه مې لږ څه په ښه سي.

خو وروسته تر ډېرو زاريو يې د غوري څخه پلو پورته کئ، چې د پلو پورته کېده وو د دې د نوکانو څخه بيا د زهرو دوړيده وو مينځه نه وپوهېده. بوډۍ کافرې بيا وژړل. اوه يې کړه د غوري پلو يې ايله کئ پر خپله تړه ولاړه، مينځې هغه غوری راوړی د وليجان او موسی جان په مخ کښې يې کښېښود. وليجان ډېر هوښيار سړی ؤ، څه شك يې ورسيدئ و موسی جان ته يې وويل چې دا خواړه مه خوره، دی کښې زهر دی، موسی جان ويل: عجيبه ده، ګلمکۍ يې په خپل لاس راپخوي، د دې د لاس خواړه دي، ته وا مه يې خوره.

تر دې مابين يوه سپۍ ولاړه ده، و دې ته يې ګوله واچوله، د موسی جان د توانه ووتله. خو يوه ګوله يې جوړه کړه، چې اوس به يې خوړله، وليجان د ده لاس وواهه ګوله يې څنې واچوله، وليجان د موسی جان د مخه لا يوه ګوله اخيستی وه، خوړلې يې وه، نو څکه يې د ده لاس وواهه، ويل يې چې ما خو وخوړه، که مړ سم، خو مير ولي غوندې زوی تر شا لرم، که دی مړ سو، خو ولاړه راغله هېڅوك نه لري ورونه يې دونه مېړونه نه دي، زما کسات به ميرولي واخلي، د ده کسات به څوك واخلي. بوډۍ شاوخوا ځارو ده، ګوري چې څه کېږي، هغه سپۍ دستي مړه سوه، دلته وليجان بيده سو. بوډۍ چې دا حال وليد، دستي يې سهيلي ته حال وروړی، چې يو مې در مړ کئ، زياتي نه يمه خبره، چې کوم يو دی.

مينځې چې دا حال وليد، اريانۍ واخيستله، چې يا خدايه زما خو نو هم اجل پوره سوی، نو يې ناره وکړه:

لويه خدايه اوس به څنګه ځم تر کوره

دغه ژېړ وليجان پروت دی دغه تور موسی جان ګرځي لور د لوره

د ننه په حرم سرای کښې ګلمکۍ دا ناره واوريدله. دغسې يې را الا کړه چې ولچې يو پسات پېښ سوی دی، چې راغله مينځې چې دا حال ورته ووايه چې داسې يې وکتل ولي جان يې وليد چې پروت دی پر موسی جان يې ناره وکړه:

موسی جانه دا پر سر دې لونګۍ توره

چې د ورور په خوله دې نه کړه په تمام ترين دې وليدم سرتوره

چې يعني که وليجان مړ سو. نو تا به هم مړ کې، خو يوازې سوې نو خود سرتوره سولم، وليجان پر ګل مکۍ ناره وکړه:

يو که ټك سو د مکو د کوښو ټك سو

ستا د لوري خواږه راغلـه   دا خواږه زمـوږ اجـل سـو

ګلمکۍ ناره پر وکړه:

که ابتر سو نن زما عقل ابتر سو

ستا پـه ډېرو دښـمـنـانـو   زمـا د مينـځـي پـه لاس باور سو

د وليجان ښه پر بله واوښتله، د ډېره غيرته څخه يې ځان ټينګ کړی دی، وايي چې زه تيار يم، تاسې يوه ګړۍ خپل مجلس او ديدن سره وکئ، خوا مه بدوئ، مطلب يې دا دی چې دوی دوه عاشقان دي، چې يوه ګړۍ سره کښيني هم غنيمت دی، خو نه کيدله. آخر ته وليجان ناره کړه:

که ټك سو تر تالو لاندې مې ټك سو

مـا د دې خـايـه در واخـلـئ   دا زړګـی مـې د کـوټـلـو وينـو ډك سو

بيا يې ورته وويل چې تاسې ښغمه کښينئ، زه تيار يم، خير خو ډېر په عذاب سو وخت د صبح کاذب بيا وليجان ناره کړه :

که سرې سوې دا سمان کنارې سرې سوې

مـوسـی پـښـه اخلـه سپـرېـږه   چې پر زړه مې د مرګي خولې خپرې سوې

ګلمکۍ وژل چې دا څه پسات وسو، وليجان چې دا ژړا واوريدله، نو په دغه وخت کښې يې د ګلمکۍ د زړه ډاډ ورکئ ناره يې وکړه:

ګل مکيه ته ورځه اوس دلې اوسه

کـه مـوږ دوه پـر دنـيـا وو   ګـل مـکـيه د دې ځايه به دې يوسو

خو لنډه دا چې موسی جان را پورته سو، دستي يې اسان زين کړل، وليجان ورته وويل چې وروره دښمنان مو ډېر دي، نو که سهيلي زموږ په حال خبر سوی وي، تا به يوازې وګني تا به هم مړ کي، ما به هم مړ کي، يه ته داسې وکه چې ما يوزاې پر اس ټينګ وتړه چې نه غوزارېږم او زما غشي او لينده په غاړه را وځروه، نو که

بالفرض په مخ کښې دښمنانو لار راته نیولې وه. زه به جلګ پر اس سپور یم که مې د لاسه کیده خو څو وارې به پر وکم. ته به خپل وارې پر کوې او که نه ګوندې وبېرېږې. موسی جان هم دی پر اس تینګ وتاړه. نو را رهي سول. مخ د کور پر خوا. بوډۍ پټه خوله ولاړه ده ګوري. ګلمکۍ ورته ژاړي ناره یې پر وکړه:

خورې وخورې دا د تورو سترګو کسي

دا ولي او موسی جان د بڼ طوطیان دي دا بــه څــوك پــه دا مــو نسي

بوډۍ راغله سهیلی چې یې خبر کئ. دستی یې سپاره د دوی په مخ کښې کښېنول چې یو خو مړ دی دا یو به تاسې مړ کئ. چې ژوندی در څخه ولاړ نه سي. موسی جان او ولیجان چې را رهي سول سهار وختي لا خړه ده. که ګوري په لار کښې یې سپاره ولیدل. ولیجان وپېژندل چې دا دښمنان دي. لیکن و موسی جان ته یې رېغ و نه کئ وایئ نه بایده چې وارخطا نه سي. خو په دغه حال کښې یې د موسی جان په نیامت یوه دوه غشي ایله کړل. هغه به په سرې کښې ومښتله موسی جان ته به یې ویله چې زه ځان اټکلومه چې څنګه یمه.

خو لنډه داچې هغه سرې پر راغله. دلته ولیجان پر موسی جان ناره وکړه:

موسی جانه چې ما ویل هغه بیا وسوه

دغــه زمــا غــشــي در واخــلــه پــه ګــډېــره بــېــره مــه کــړه

چې یعني ما د مخه درته وویل چې مه کوه. درځه دا وار دې وي. ګلمکۍ پرېږده. بیا به یې پر کراره اټکلوو. تا ویل یه زه پاتېږم. اوس نو زه مړ سوم. یعني بې مرګه نه پاتېږم. ته پام کوه! موسی جان هم داسې دلاورانه جنګ ته پیل وکئ چې ټول یې په ځان پورې اریان کړل. څوك یې مړه کړل. څوك ځنې وتښتیدل. تیت او پرك یې کړل. دې سپاهیانو سره وویل چې سهیلي موږ خطا ایستلو. ده ویل چې یو سړی دی. دا خو دواړه دا دي جنګ کوي. جوړ دي. لنډه دا چې ټوله ولاړل وتښتیدل. موسی جان او ولیجان بیا سره را رهي سول. خیر هله. هله. هله دا دی لمر څرك را ورسېد ل خپلې کلا ته نژدې سول. ولیجان ډېر په عذاب دی. خو چې غوږ یې ونیوی د ننه په کلا کښې درب او دروب دی سازونه. دربی دی هشت و

مشت دی. ولیجان و موسی جان ته وویل چې ما دلې کښته که کور ته مې مه وروله. چې دوی خپل هوس وکي او په ښادۍ کښې غم ور ونه لوېږي (دا ښادي میرولي جوړه کړې ده. چې پلار دوی مې ولاړه. دی هم ولاړ د یوه خان لور یې په زوره راوستلې ده. نو ګویا واده یې دی).

ولیجان و موسی جان ته وویل چې کور ته به ورسې. فقط یوازې د میرولي مور (شابیبنه) را خبره که. هوښ کوه بل څوك مه خبروه!

موسی جان هم دروه راغی کلا ته. د ولیجان ماینه یې پټه خبره کړه چې راسه ولیجان دې غواړي. هغه هم پټه راغله. څوك یې نه کړه خبر. خو چې ولیجان ته نژدې راغله. دی ښسده پروت دی. په ژړا یې دا ناره پر وکړه:

ولیجانه سر راپورته که د خوبه

خبره نه یم چې زهر چا در کړي دینه

ولیجان هم سترګې را رونې کړې پر ببۍ یې ناره وکړه:

راسه راسه زما پر غم شریکې

زهـر یـوې بـوډوګـۍ راکـړه　　　په تندی کښې مې نوشته د ازل ټکي

خو چې یوه ګړۍ سره کښېناسته. ولیجان بېرته دا رخصت کړه. چې ولاړه شه مبادا دا نور خبر نه سي په ښادۍ کښې غم ور ونه لوېږي.

ببۍ چې کور ته راغله. ډېر یې فکر خراب دی. توان یې نه کېږي ګاهې په خونه ننوزي کله بېرته د باندې راووزي. په خونه چې ننوزي وژاړي. چې د باندې راوزي سترګې تورې کې وایي نه باید څوك راونه پوهېږي چې دغه نن یې په ښادۍ کښې غم ور پېښ نه سي. پر خپل زړه زور تېروي رغ نه کوي.

د میرولي په دې خپله مورکۍ فکر سو. چې دا څه کوي. دغسې وزي ننوزي. چې ننوزي ژاړي. چې را ووزي سترګې پاکې کې. نو یې پر مور ناره وکړه:

که لولیه د فیروز لورې لولیه

چـې دنـــنه ســـې ژړا کـې　　　چـــې راووزې ســـترګې تـــورې کـــې نـریـه

چې یعنې ته څه وزې ننوزې یوار وژاړې بیا سترګې پاکې کې.

دې مور يې هر څه بانې ورته وکړې. چې پر سر مې درد دی. خو ميرولي ورته ويل چې (خدای يو مالکې تروې) که دې پرېږدم څو چې رښتيا راته ونه وايې.
مور يې مجبوره سوله. اخر يې دا نقل ورته وکئ. چې داسې پېښه سوې ده.
خو چې دوی را ووتله. تانو په خبره سوله راغله پر موسی جان يې ناره وکړه

موسی وروره چې پر مخ دې سپيرکی ګرز دی
دا ولې وروړکی خو مې مړ دی که ژوندی دی

خير خو تانو او نور ټوله خبر سول. ښادي پاته سوله ښځې او نور ټوله غمجن سول راغلل. ولي جان ته کښېنستل. په غم او په ژړا دي. وليجان چې سترګې راروڼې کړلې. ميرولي يې وليدی نو پر ميرولي يې ناره وکړه:

ميروليه پر سر مه تړه بګړيه
يـو مـې ســاری د سـهـيل واخـلـه موسی جان لره بل راوړه ګلمکيه

دا وصيت يې و زوی ته وکئ چې د سهيلی څخه زما ساری واخله او د موسی جان د پاره ګلمکی راوله. پس له دې ميرولي ناره پر وکړه:

بابا پلاره دا وصيت به دې خوار نه کم
يـو بـه دې سـاری سـهـيـلی واخلم بابا پلاره بل به هډه او ساری وکم
چې يعني ستا د هر هډه په عوض به يو ساری واخلم!

دلته وليجان سختي وکړه. خدای وژلی ؤ. مړ سو "خدای دې وبخښي" زيات سوال و ځواب يې نه سره وکئ. نو وليجان ته يې دالته غسل وکفن ورکئ او دالته يې پر هغه ځای ښخ کئ. راغله سره کور ته پاتا يې واخيسته. د پاتا دری ورځې چې تېرې سولې. د پاتا څخه خلاص سوله. دستي ميرولي و موسی جان ته سيخ سو. چې ژر کوه. درځه چې د سهيلی سره جنګ وکو.

موسی جان ورته وايي چې مه کوه. اوس لا ته کوچنی يې. پاخه هډه ته نه يې رسيدلی. چې يو کال تېر سي. ته به هم لږ څه زوورسې. خير خو په دې مابين کښې دوې دری مياشتې تېرې سولې. د غم د خوا هم لږ څه پر کراره سوله. بيا يوه ورځ ميرولی وايي چې کاکا جانه. درځه چې ځو زياتي نه ګورم. يا به زه هم خان

پسې مړ کم. یا به د پلار کسات ځنې واخلم. دستی ورغی اس یې زین کئ. غشي و لینده یې را واخیستله. هغه خپل پړانګي اس یې را رهي کئ. موسی جان هم ناچاره سو. خو دواړو خپل سامان پوره ور سره راواخیست رخصت یې د ښځو څخه واخیست رارهي سوله دادي راغله راورسیدله. دي ګلمکی دا ګرده عمر سهیلی په نن سبا خطا ایستئ چې ګوندې د موسی جان او ولیجان څه درك معلوم سي آخر ته یې صبر سو چې اوس نو نه کېږي لکه چې مړه دي نو خو یي د اړتیا څخه حال و سهیلي ته ورکئ چې اوس مې نو واده که. په دغه شپه یې د ګلمکی د واده بنا کړې. دې میر ولي و موسی جان ته وویل چې زه به په ښار ورګډ سم ته به دباندې هېڅ شی ژوندی نه پرېږدې. که انسان وي که حیوان وي سرېې وهه. زه به حرم سرای ته هڅه کوم وربه سم ګلمکی به پیدا کم راوبه یې باسم! هغه ویل ښه دي بس موسی جان د ښار د باندې توره وکښله چې په مخه یې ورځي هغه وژني ځو خلك سره وتښتیدله تر باچا حال ورغی چې بیا ولیجان او موسی جان راغلي دي مخلوق یې تباه کئ باچا سره وار خطا سو چې دا لکه چې ولیجان بېرته جوړ سوی دی چې فوج ور وباسي. هغه ځوك وتښتي ځوك څه خو سهیلی په خپله راووت د ښار د باندې په جنګ اخته سو موسی جان په یوه سر جنګ کوي میرولي ته میدان چغالي پاته سو. راغی. یوه بوډۍ یې په کوڅه کښې پیدا کړه. ویل او بوډۍ زه به روپۍ در کم ته به د ګلمکی کور را وښیې. بوډۍ ویل: یه زه خپلې ډېرې روپۍ لرم. ما ته سهیلي ډېرې روپۍ راکړې دي. میرولي پوښتنه ځنې وکړه چې کم خدمت دې کړی دی؟ بوډۍ ویل چې ما دلته یو ولیجان نامی ؤ. هغه مې په زهرو مړ کئ. ما ته یې خورا ډېره دنیا راکړه. نو زه روپۍ څه کوم. میرولي چې دا واورېده. ناره یې پر وکړه:

بوډوکۍ یې زما دې داسې پلار وژلی

خو پر سر باندې دې جوړ نه کمه ځلی | تر هغو به دې پرې نه ږدم

خیر. خو توره یې ورسره لښته کړله. د بوډۍ سر یې غوټ پرې کئ. بیا را رهي دی. یوه بله بوډۍ یې پیدا کړه. د دې بوډۍ څخه یې لار و لیکه وپوښتله. د حرم سرای لار یې ور وښووله. دی هم راغی په حرم سرای ور ننوتی. توره یې کش

کړه، چې څوك په مخه ورتله سر يې څنې پرې کاوه، په حرم سرای کښې يوه بله سپين سرې ده، چې ميرولي پيژني پر ميرولي يې ناره وکړه:

ميروليه زويه ولې فهم نه کړې

ميروليه ته د خدايه وهم نه کړې ماندينې دې کړې بې ستره

ميرولي پر دې راحمله کړه، چې ته چېرې ما ته نصحيت کوې، سر يې غوټ څنې پرې کئ، ميرولي ګلمکۍ پيدا کړه، د اس تر شا يې را سپره کړه، د سرای څخه را ووتله، ګلمکۍ يې په دوړه د ښار څخه را وايستله، که ګوري موسی جان په يوه کله جنګ کوي، ميرولي چې وليدئ، دغسې يې اس وځغلاوه، ګلمکۍ يې بوتله، پر يوه غونډۍ يې کښېنوله، بېرته دستي راغی، توره يې وکښله، د جنګ په ميدان ورګډ سو، د سهيلي لښکرو فکر وکئ، چې د مخه پو سړی ؤ، چاره يې نه کېدله، اوس چې دوه سوه، نو چېرې به يې مات کو.

په دې مابين کښې ميرولي و موسی جان ته سترګه ووهله، چې څه ګلمکۍ هغه ده، ناسته ده، ورسه بيايه يې، موسی جان هم سترې سوی ؤ، خو د جنګ د ميدان څخه ووت، راغی ګلمکۍ يې تر شا سپره کړه "ياشاه ولات" مخ د کور پر خوا رارهي سو، ميرولی يوازې لکه زمری جنګ کوي، دلته سهيلي ګلمکۍ وليدله، چې هغه ده بو يې تله او خبر هم ورته راغی، نو وارخطا سو ناره يې وکړه:

لويه خدايه د سهيلی ورا يې مسخره کړه

چې ګلمکۍ يې پر را دار نيلي سپره کړه

ګلمکۍ چې دا وا ورېده دې ناره پر وکړه:

که توزن دی، دا سهيلی دووس توزن دی

سهيليه پر دنيا وينه چې موسی جان پر مابل مېړه حرام دی

ميرولي خپل جنګ کوي، موسی جان او ګلمکۍ سره را رهي سوله، پر هغه هدېره راغله چې وليجان يې پکښې ښخ کړی ؤ، په دې هدېره کښې شنختې او نورکانې جلګ جلګ، ولاړ دي ګلمکۍ ورته وګوري، وخاندي موسی جان ورته وکتل، ناره يې پر وکړه:

ګل مکۍ يې خوله دې وېړه کې وخاندې
دغــه مــې ولی ورور دی کاڼي بوټي کوټه کړي دي بــانــدې

موسی جان وژړل. د اس څخه دواړه راکښته سوله. یو ګړی دالته سره تکیه سوله. ګلمکۍ ناره وکړه:

که چاك سو نن زما په زړه کښې چاك سو
دا خو دې داسې ورور خوړلی موسی جانه دغه ټول صورت مې بې واك سو

دوی دواړه دلته په هدېره کښې سره ناست دي. د ولیجان و قبر ته ژاړي. دعا کوي. د مازیګر بهیر دی. میر ولي د سهیلي لښکر مات کړی دی. خورا قتل یې په ایستلی دی. "میرولي نه ؤ یو زمری ؤ" پر لار را راهي سوی دی. څه ګورمونه او رمې چې په مخه ورځي هغه یې ټوله پسې را واخیستله. برابر یې د خپل پلار هدېرې ته راوستل. که ګوري موسیٰ جان و ګلمکی لا دالته سره ناست دي. میرولي چې ولیدل ناره یې پر وکړه:

موسی جانه چې پر سر دې لنګۍ توره
موسی پښه اخله سپرېږه
اوس د ګور د مړو پرېږده مجلسونه

ګلمکۍ تر مزله (کور ته) ورسوه. ته څه کوې. چې دلې ناست یې.

د ګلمکی په خیال کښې ورغله چې دا میرولي لکه چې سهیلي پسې راخیستی دی. چې اوس مور ته وایي چې کور ته ولاړ سئ.

میرولي پوه سو. چې د ګلمکۍ طبیعت خراب سو. نو میرولي د دې د زړه د پاره ناره پر وکړه:

که غورځي د توری زړګی مې غورځي
و سهیلي ته به دې ورنه کم ګلمکۍ خو میرولي پر دنیا ګرځي

خیر خو موسی جان ګلمکۍ بوتله کلا ته یې ننه ایستله. د ګلمکی خور (بیې) خورا خوشحاله سوله. روغبړ یې سره وکئ. موسی جان بېرته هدېرې ته راغی که ګوري. میرولي بیا په غویو او پسو چړ او ګډ کړی دی. عام خلق راځي. غوښې

يې وړي د وليجان قبر يې خالص د حيواناتو په ښكرو پټ كئ. دا خيرات چې خلاص سو، دواړه كور ته راغله. ميرولي. د پلار وصيت پر ځاى كئ. كرار سره كښېنستل. خپل عيش كوي. څو ورځې باد د دې موسى جان په خونه كښې د هوسۍ سرونه ځړېږي. ګلمكۍ و موسى جان ته ويل چې دا سرونه څنګه تورې سترګې لري. څنګه ښه ايسي. دا د څه شي سرونه دي. دا چې ژوندي واى. نو به ښه وو.

موسى جان ورته وويل دا د هغه وخت د هوسيو سرونه دى چې وليجان ژوندى ؤ او زه و دى به په ښكار سره ولاړو. نو به مو دغه هوسۍ ويشتې. دا سرونه د هغو دي. ګلمكۍ ويل: ته خو يوه دا نه ژوندۍ راوله. چې زه سات په تېروم. دا پر موسى جان ډېره ګرانه وه. ناز يې پر مځكه نه اچاوه. بس دروه يې خپل غشي ولينده و توبره و غاړې ته واچول. را رهي سو. دښت ته را ووت. هغه لار يې را واخيستله. چې دى او وليجان به پر تله ور په ياد سو. شين به د ژړا ولاړ. څو چې له دغه غمه او ژړا لېونى سو. خو پر دښتو ګرځي. نه ښكار كولاى سي او نه كور ته راتلاى سي.

يوه ورځ يې يوه هوسۍ وليده. پر دښت ګرځېدله. ده چې ورته وكتله. ګلمكۍ يې ور پياد سوله. نو يې ناره وكړه:

لويه خدايه پر دامان ګرځي هوسيه

لويه خدايه دغه سترګې د ګلمكـــيه نــــــور صورت يې د هوسۍ دى

د موسى جان ښځه نوره وركه سوه. يو شپون يې پيدا كئ. د دې شپانه سره يې انډيوالي واچوله. ليونى ورته ګرځي. د ورځې پر دې خزه ولاړ ژاړي دلته ولاړ ژاړي ((دى نو هورې پرېږده چې ژاړي)) دلته سهيلي فكر وكئ چې دا وليجان بېرته جوړ سوى دى. كه بل څوك دى. او دا سړى خو تر وليجان چالاك دى. نو يې يوه بوډۍ پيدا كړه. ورته ويل يې چې ولاړه سه. درك يې معلوم كه. دا سړى څوك ؤ. او موسى جان دوى چېرې دي. بوډۍ يې خوشحاله كړه. لکړه يې را واخيستله. پر ملا كړوپه كېږي دا ده راغله د وليجان دوى د كلا دېواله ته كښېنستله. په زوره زوره ژاړي. د ننه په كلا كښې ښځو د دې ژړا او فرياد او بلغاكې واورېدې. دغه

بوډۍ بیا ګلمکۍ ور وغوښتله. زړه یې پر وسو. بوډۍ چې ورغله. دغسې د ګلمکۍ په پښو کښې ورغوزاره سوله. ویل د خدای د پاره یو زوی مې درلود. پر ګرده دنیا مې بل هېڅوك نه درلود. هغه یو زوی مې سهیلي باچا په زوره را څخه بوتئ. اوس څوك وایي وژلی یې دی. څوك وایي چې بندي دی. څوك وایي څنګه دی! څوك وایي چې څنګه! خو ما چې هر څه چرت وواهه‌غیر له خدای او بې ولیجان او موسی جان څخه په بل چا یې سر نه سره ورځي اوس مې خاص د خدای په هیله و دوی ته پنا راوړې ده. چې ګوندې دوی مې په داد ورسېږي.

دې ګلمکۍ ساده پټانې ورته وژړل چې ولیجان خو مړ دی او موسی جان دا څو عمر کېږي چې لېونی دی پر کور باندې نسته.

بوډۍ چې دا واورېده یوه ناره یې وکړه چې څه پسات راوسو. په زړه کښې خورا خوشحاله سوله. وې ویل خدای زه داسې پیدا کړې یم - خو دستي یې خدای پاماني واخیستله. د کلا څخه راووتله برابره سهیلي ته راغله ورته ویې ویل چې کور یې هېڅوك نسته میدان چغالي دی مه راګوره ولیجان مړ دی موسی جان لېونی سوی دی. سهیلي هم دستي سپاره سره ټول کړل په دې سهار وختي رارهي سول دلته میر ولي په خبر سو ده هم خپل د جنګ اسباب راواخیستل پر اس سپور سو راووتئ د جنګ په میدان کښې لکه د زمري د بیري هیڅوك و جنګ ته نسي ورته راپرمخ کېدای هر چاته معلوم ؤ. ویل یې چې خدای خبر چې ژوندي به څنې څو.

دې سهیلي رغ وکئ چې څوك به تښده(ونده)واخلي او جنګ ته به ورسي هېچا رغ ونه کئ یو سړی و چې "آزادي" نومېږي د میر ولي د ترور زوی دی ده ویل چې زه جنګ ته ورځم باچا ویل ودې ګورم ښه دي ورسه.

آزادي و جنګ ته راغی. میر ولي چې ورته وکتله چې ته خو مې د ترور زوی یې جنګ مه راسره کوه دا وړ نه ده که نه وي مړ به دې کم خو آزادي یې خبره نه وارویده خو حملې یې پرې کولې میر ولي یې په سپر د ځانه څخه توره ګرزوي او امله نه پر کوي.

خیر ټوله ورځ یې په دغه چم سره تېره کړه ماښام چې کور ته راغی خورا

سترې هلاك دى و مور ته يې دا کيسه وکړله چې نن تمامه ورځ د ترور زوى د لاسه دغه ډول سترې يم جنګ يې راسره کاوه. که د خپلوى لحاظ نه واى ما به يې د وخته لا سر غوڅ پرې کړى واى. مور چې يې دا وارويده نو يې پر مير ولي ناره وکړه:

مکړه ميره زويه ګونډيامه کړه

چې ستا په مخ درځي که زما زوى يې صرفه مه کړه!

يعني هر څوك چې په مخه درځي که خپل دې وي که بل څوك وهه يې! وژنه يې! مير ولی چې سبا جنګ ته راووت بيا آزادي جنګ ته راغی- مير ولي هم توره ورسره لښته کړه خو دده ځخه چپه سوله د اس پر اوربوز يې ومښتله د اس شونډان يې غوڅ ور پرې کړه "اس يې داسي ايسي لکه چې خاندي " آزادي فکر وکئ چې دا وار دې وژني مخامخ يې الا کړه برابر ښار ته ولاړ. مير ولي په پسې دی مير ولي دسراى په دروازه کښې پسې ورسيدئ توره يې ورسره لښته کړه وي واهه په دغه دروازه کښې يې سر غوڅ ځني پرې کئ.

د مير ولي ترور راووتله چې داسې يې وکتله زوى يې مړ دی نو يې پر ميرولي ناره وکړه:

مير وليه زويه تلي دې درنې سه

په دروازه کښې دې دربی دی مير وليه دروازې در پورې سرې سه

مير ولي دغه ترور هم پسې مړه کړه خو چې په مخه ورځي هغه وژني. خو هر څومره چې يې مړه کړه هغه يې مړه کړه مانبام سو بيرته کور ته راغی. سهيلي وويل چې د دې چاره يې څه؟ يوه سرې ورته وويل چې په لار کښې سپرغي ورته پرې که پر سر يې خاشې او خاورې ور واچوه سهار چې دی نا خبره وی پر اس سپور وي چې راسي درب پکښې وبه لوېږي. مور به يې ژوندي ونيسو. د سهيلي هم خوښه سوله دستي يې سړې ته امر کړ په لار کښې يې درى ژورې کندې پرې کړلې پر سر يې خاشې او خاورې ورواچولې.

سهار بيا د جنګ نغاره ودنګيدله مير ولي پړانګی زين کئ رارهي سو دا

پړانګی داسې هوښیار او مست دی چې په یوه ټوپ د دې کندې او سپرغو غورځې خو تر دې کندو او سپرغو راتیر سو ورغی د جنګ ځای ته بیا یې تر ماښامه جنګ وکئ فتح یې په نصیب سوه ماښام بیا پر کندو راتېر سو په خیریت کور ته راغی.

په دې بله ورځ یې مور ورته وویل چې دا پړانګی ستړی سو، دغه د پلار نیلی دې بوزه پړانکی کورنګی دی چې مات نه سي، ده ورته وویل چې دی جای بنده دی یو پسات راپېښ نسي. دې ویل ته یې نن بوزه چې څه کوي، ده هم پړانګی پرېښود نیلی یې رارهي کئ چې پر کندو ورغی لکه برېښنا داسې تر وغورځېدئ تمامه ورځ یې داسې جنګ وکئ چې خوري یې پر وایشولې څرنګه چې دا نیلی جای بنده ؤ ماښام خواته چې رارهي سو راغی تر دوو سپرغو راوغورځېدئ په دریمه سپرغه کښې یې دشا پښې ولاړې پکښې ولویدئ د میر ولي پر تشي د زین د مخه بوخکی برابر سو تشی یې سوری سو نس یې څیرې سو کلمې یې راووتلې خو اس د زوره وغورځېده. د کندې څخه راوخوت، میر ولي خپله لنګوټه خلاصه کړه کلمې یې بېرته په نس کښې واچولې په لنګوټه یې ټینګ نس وتاړه په یوه زحمت د کندې څخه راوخوت اس دمخه دی دی پیاده پیاده په پسې دی د کور پر خوا رارهي سو.

(مور به یې هره ورځ تر هغو پر بام ناسته وه څو چې به میر ولي بېرته د جنګ څخه راتئ) نو پر هغه عادت یې مور پر بام ناسته ده لار یې ګوري یو وار یې میر ولي ولیدی چې پیاده کرار کرار راځي اس دمخه دی مور وپوهېده چې لکه چې زخمي سوی دی یو څه چې نژدې راغی مور یې ناره پر وکړه:

لویه خدایه نن مې کم کانی پر کور دی

میر ولـی زوی مې د مخه لویه خدایه نیلی اس مې په پســې دی

بیا یې بله ناره پر وکړه:

میر ولیه په کوڅه کښې پیاده نه تلې

نازولی نیلی ولې کوتل بیایې د دښمن د لاسه څرنګه پیاده سوې

د ښې خوا میر ولي ناره پر وکړه:

ادې مورې د پړانګي څخه دي ګيلې کړه

نيـــــلى تر دوو کندو راتير سو پر دريمه يې زما غوټې کلمې پرې کړې

مور يې دستي د بامه څخه را کښته سوه خو مير ولي يې کور ته بوت پرې يې ايستئ اوس موسى جان پر کور نسته دوى دوهمه پر چا اعتبار نه کوي چې خبر يې کي وايي مبادا چې سهيلى به خبر کي چې مير ولي د کاره لويدلى دى.

د دې مير ولي ترور چې خورا ډېره قابله ښځه وه دستي يې دده ټپ پاك پرېولى غټ غټ ښانګور مېړيان يې ونيول رايې وړه د ټپ خوله يې سره نژدې کړه نو يې د مېړي خوله په ور ولګوله مېړي بهٔ خوله را ټينګه کړه دې به مېړى پر مينځ غوټ په غچي پرې کئ د مېړي سر به پورې پاته سو - د ټپ خوله يې سره ورغله د مير ولي ټپ يې په دغه چم ور وګانډه نو يې ورته وويل چې ته به دا شل ورځې پر اړخ نه اوړې.

دلته د موسى جان نور اووه ورونهٔ دي دا سره را ټول سول سهيلي ته راغلل، چې يعني مورِ ته به انعام هم راکي او د شره به يې هم په امان سو. هو عرض يې پر وکئ چې راسه ګلمکۍ بوزه! سهيلي پوښتنه څنې وکړه چې تاسو څوك ياست، دوى ورته وويل چې مورِ د موسى جان ورونه يو.

سهيلي فکر وکئ چې مورِ د يوه موسى جان څخه په عذاب وو دا خو اووه نور موسى جان پيدا سوه. دوى بيا ورته وويل چې مورِ د موسى جان ورونه يو موسى جان لېونى دى نسته او مير ولي ناجوړه دى د کار نه دى مورِ ستا دوستان يو- خو سهيلي نه منل بيريدئ چې مبادا يوه ټنډه ټولنه به يې راته راکړې وي ورونه وګوره د خپل ورور بدخواهي او بد نامي د ناموس وګوره.

دستي يې حکم پر وکئ چې د اوو سرو غوړونه ور پرې کي. ويې شړي د دربارِ څخه يې وباسي.

دستي سر جلات غوړونه ور پرې کړه. په ډېره بې عزتۍ يې د درباره څخه را وايستل، د باچا د موسى جـــــــان د ورونو په قول اعتبار و نه سو خو په زړه کښې يې شك پيدا سو چې ته خو يې درك معلوم که. يوه بله بوډۍ يې پيدا کړه.

چې ته ورسه وګوره، چې موسی جان او میرولي چېرې دي. دا بوډۍ راغله، په خپل مکر سره یې معلومات وکړ. بېرته ولاړه. سهیلي ته یې وویل چې موسی جان نسته لېونی سوی دی او میر ولي تپي سوی دی، ناجوړه پروت دی. سهیلی چې خبر سو. دستي یې د شپې د ولیجان پر کلا کوچ راوکړ. چې سهار سو. ښځې پر بام وختلې. که ګوري، شاوخوا خیمې نجتې ـي. دغسې یې سره وویل چې دا خو سهیلی راغلی دی او د میر ولي تپ هم نه دی لا جوړ سوی. درې ورځې یې لا سته. په راسې چې میرولي نه کو خبر. ډېر به ښه وي؛ هر څه که سهیلي غوښته ور به یې کو. د ټولو دغه سلا وسوه.

خود سهیلي ته یې حال وکړ. چې پام کوه په کلا به نه ننوزې. خپل مطلب وایه، چې په لاس یې درکو. دې سهیلي د تانو د ښایست صفت اروېدلی ؤ. ولې تانو نهایتي ښایسته وه او سهیلی یې هم خورا ډېر امته داروو. لیکن زړه یې مښل کېدئ. خو دید یې نه ور حاصلېدئ. خود یې سهیلی ته ښکاره کړه. سهیلي چې ورته وکتل. ښه ترا پر عاشق سو.

آخر ته یې وویل چې ګلمکۍ په لاس راکړ. تانو ورته وویل چې مه کوه. هغه زما ورینداره ده. د هغې په عوض کښې ماښوزه. هغه مه بیایه. د سهیلي هم زړه وغوښت چې ښه دی. لیکن د ده سره یو ډم (ډولچي) ؤ. دې فکر وکړ چې ګلمکۍ پاته سوله نو یې پر سهیلي ناره وکړه:

سهیلیه تانو سره ده مکۍ سپینه

تـانـو سـره کـوټـلـې زر ده مـکـۍ لاړ د مـرغـلـرو ده یقینه

یعني چې ګلمکۍ سپینه ده. تانو سره ده. ګلمکۍ مه پرېږده. یوارې سهیلي هم ټینګ سو. چې زه ګلمکۍ غواړم. خیر آخر مجبوره یې کړله. ګلمکی یې په ژړا په لاس ورکړه. ګلمکۍ ته خو د سهیلي زړه ډك ؤ. لخې پښې یې د اس سره په وچ تاخت څغلوي. د کلا پر بام د میرولي یوه کوچنۍ خور وه. ولاړه ده پسې ګوري دې چې دا ګلمکۍ ولیدله. زړه یې درد وکړ. دغسې یې را الا کړه. راغله د میرولي په خونه ورننوتله. پر میرولي یې ناره وکړه:

که درنه ده د کلا خونه درنه ده
ګــــل مکــی پلـي څغلوینـه مــیرولــیه پــر تـا څـه بلا پـرتـه ده

میرولي سترګې روښې کړلې، چې څه نکل دی، دې کوچنی خور یې دا کیسه ورته وکړه، چې و سهیلی ته تانو مخ ورښکاره کړ او ګلمکی یې هم لڅې پښې بوتله، اوس نو د میرولي ټپ جوړ دی، فقط دوې ورځې لا غواړي، خو د توانه یې ووتله د غیر ته څخه راپورته سو چې واخ زما ښځې دښمن یووړې، دا زما په کلا کښې دښمن راتوی سوی ؤ، یه زما نور هم ژوند غیم دا بې غیرتي او دا ژوند نه قبلوم، دستي را پورته سو، پر نس او ټپ یې رښکې وپیچلې پړانګی یې زین کړ نو یې پر مور ناره وکړه:

ادې مورې حق را خپل که ان مې تمام دی
زه خو ځـــم د جنــګ پــر لـوري دا ناویانې ټولې پاته پر میدان دي

چې یعنې پلار مې مړ سو، موسی جان ورك سو، اوس نو زه ځم، خدای خبر چې بیا به ژوندی راځم، تاسې نو یوازې په کور کښې پاته یاست، را رخصت سو، تر کلا را ووت، سهیلی پیاده ګلمکی تر شا پسې څغلوي، دې چې تر شا وکتله، چې د کلا د مخه د وړه پورته سوله د دې زړه خوشحاله سو، نو یې ناره وکړه:

که دوړه د کلا پر درګا دوړه
ما د خــدای تــر خدایي جار کې مــیرولی و پړانګی راولې په دوړه

بله ناره یې پسې وکړه:

که لوټه د میدان په سر کې لوټه
کــه بــه خــواست د مـکی اخلې میرولی و پړانګی راولـې لم غوټه

سهیلي چې تر شا وکتله چې دا ګلمکی څه نارې کوي، که ګوري تر شا یې دوړې دي، څوك پسې راځغلې، فکر یې وکړ چې زه خو یې خطا ایستلم، دا یې لکه چې چم راته کړی ؤ، خو هغه دی میرولي راغی، دغسې یې ګلمکی تر وزرو ونیوله پراس یې سپره کړه، لار یې چپه کړه، ولاړی په یوه مانده کښې یې خیمه ونجتله. میرولي ناجوړه ؤ، چابك یې اس نه سوای وهلای، خو راغی، لار و ګودر ورځنې ورك

سوه، چې دوی چېرې ولاړه، د یوه مانده غاړه یې را اخیستی ده، خورا سترې هلاك دی دوباره یې ناره وکړه:

لویه خدایه یو مانده ډك دی په درګو

خدایه دونه عمر راکې چې سهیل و مکۍ ووینم په سترګو

د دوی خیمه هم دالته نژدې ولاړه وه، سهیلي چې دا ناره واورېده، فکر یې وکئ چې دا دی درغی، څوك هم نسته، مړ یې کړلې، یه کونه کاړه څه، خو ګلمکۍ یې دالته پرېښووله، مخامخ په تراټ شاهي ولات ته ولاړ.

میرولي چې راغی ګلمکۍ یې ولیدله، سهیلی نسته مانده ته ورشوه سو، ګلمکۍ ته یې وویل چې زما تر شا سپره سه، دې ورته وویل چې یا ته ناجوړه یې، بیا به په عذاب سې، زه بېرته پیاده در سره ځم، میرولي ورته وویل چې یه سپره سه، میرولي چې رکیب ورخالي کئ، د ښځې ذات دی چې ور پورته کېدله، یو وارې وځړېدله، د میرولي و شا ته یې ور حمله کړه، د میرولي د ټپ څخه د مېږیانو خولې وختلې ټپ یې سره وشلیده، دغسې یې کلمې را ایله سولې، د اس د لاندې راولوید، نفس یې وخوت، مړ سو. (خدای دې دغسې زمریان مړونه ټوله وبخښي))!!!

ګلمکۍ یو ګړی وژړل، بیا یې فکر وکئ چې دا خو هم مړ سو، ولیجان هم مړ سو، موسی جان لیونی او ژوندی ورك سو، هېڅوك نه سوه راپاته، اوس به نو سهیلي ته د نا علاجۍ ځان ور وسپارم.

نو یې میرولي د مانده څخه را وکیښ، سهیلی لا نه دی نیهام سوی، نو یې و سهیلي ته ناره وکړه:

که ولاړه د سهیلي خیمه ولاړه

سپیه مه تښته را درومه د میرولي سا مې د زین پر کوپې ولاړه

نو یې د میرولي پښه پورته په هوا ونیوله، چې دا دی میرولی مړ دی، راسه بو مې څه، سهیلي فکر وکئ چې دا لکه چې ګلمکۍ مړ کئ خوشاله سو، راغی، ګلمکۍ یې د اس تر شا سپره کړه، رایې وستله خپل کور ته، میرولي یې هورې په خاورو کښې پټ کئ ((ګلمکئ و سهیلي نو دالته پرېږده چې خپل سات تېروي))

موسی جان پسې راواخله. موسی جان په غره کښې د ورځې ښکار کوي، که یې یو څه وویشتله. هغه راوړي، ماښام یې د شپانه سره و خوري، کله به یې پر هغه ځای چې ده و ولیجان به ناسته پر کړې وه، ژړله. خو تیار لېونی دی ګرځي.

یوه ورځ رهي سو په ښکار ولاړ، یو نرکښ یې وویشت، لیکن ځنې ورك سو. موسی جان پسې ګرځي، شپانه ولیدئ پر موسی جان یې ناره وکړه:

موسی جانه د ببري په شانې توره

هغه نرکښ چې تا ویشتلی   د چنډن و ښخ تې ګوره

موسی جان پسې رهي سو، چې پیدا یې کئ، که ګوري، یو کبلی په غره کښې په مخه ورغی، موسی جان غوښت چې دا کبلی وولي، غشي و لینده یې ورته سم کړه. هغه کبلي خدای تعالی پر خبرو راووست ورته وې چې ای مسکینه ته ښه زما د غوښو څخه څه وخورې، ولاړ سه، چې ښایسته مینه ګلمکۍ او میرولي دې څه سول.

د موسی جان ګلمکۍ او کور په یاد سوه، بېرته راوګرځېدئ ورغی پر شپانه یې ناره وکړه:

په وچ غَره کښې یو کبلی راته ګویان سو

ویل ته به څه خورې زما د غوښو   موسی جانه ګلمکۍ کورګی دې وران سو

دستي یې د شپانه څخه رخصت را واخیست، برابر کور ته راغی، د کلا په دروازه چې ورننوتئ د میرولي مایني ناره پر وکړه:

ای خسره کاکا ته ښه یې که غولی

زړه زمـــا پـــه اور کبـــاب ســـو   نـــه وبه کم میرولي غوندې همزولی

چې یعني میرولي خو مړ سو. خیر خو هر څه ژړاوې چې یې سره کړې وې، کړې به یې وي. په دې تولو نکلو یې موسی جان خبر کئ چې دا ګرده شیطانت ستا ورونو ولټاوه.

موسی جان شپه تېره کړه، سهار سو، زړه یې خورا نری سوی دی. د کلا څخه راووت اوه سره ورونه یې د کلا و مخ ته ناست غوړونه یې پرې دي، موسی

جان چې ولیدل، د زړه د جوش څخه یې ناره پر وکړه:

لویه خدایه موسی جان دي اوه ورونه

کـه بـه خـواسـت د مـوسـی اخلې   د اسمان د لور پر واچوې تندرونه

یعني خدایه تکه پر واچوې، د عاشق خواست دی قبول سو اووه سره ورونه یې ځای پر ځای مړه سوه.

بېرته موسی جان کور ته ولاړ، اس یې زین کئ، چې ځم! د کور ښځو که هر څو ډېرې زاری ورته وکړې، چې مه ځه دی نه پاتېدئ، چې دا اوس بې غیرتي ده چې کور کښېنم. خورا رهي سو، پر لارې راځي، راغی، یو ځای که ګوري یو بزګر دی، پرتوګ کښلی یوم پر غاړه اوبه لګوي، موسی جان را ولاړ سو. فکر یې وکړ، چې اوس چېرې ځې، خپل اس یې دالته حلال کئ، مرغانو ته یې په خیرات کښې پرېښو، غښي و لینده یې هم راوغورځول، بزګر د ځان سره وویل چې دا وګوره، څنګه لیونی سړی دی چې خپل اس یې حلال کئ، سامان یې وغورځاوه، موسی جان راغی، د ولې بند یې چپه کئ، اوبه یې ایله کړې، بزګر ورته ویل ولې دا خو بیا یوازې نه تړلې کېږي؟ موسی جان ناره پر وکړه:

شا بزګره اوبه ولاړې پر ورخونه

هغه به یې تړینه شابزګره   چې تر شا لري مړونه

موسی جان ورته وویل چې دا مې تا ته ځواب درکئ، یعني ته که نر یې یوازې به یې وتړې، زما هم دغسې مړونه وه، هغه مړه سول، نو خود مې اس حلال کئ، غښي و لینده مې وغورځوله، خو راغی د بزګر سره یې بېرته بند وتاړه.

د موسی جان د اس نالونه د سرو زرو وو، بزګر راغی، دا نالونه د اس د پښو څخه کاږي، موسی جان چې ورته وکتل دغسې یې ور الا کړه چې زما د ګران اس نالونه کاږې پښې دې خوړ کړې، خو چې را ورسېدئ، بزګر یې پورته کئ، د ځمکې یې وویشت، پر هغه ځای یې مړ کئ، بیا را رهي سو، پر لارې یو کوچنی پټ هلك دی چې د دې هلك نوم هم موسی جان ؤ، پر دې یې ناره وکړه:

شاپوکیه چې کوچني مرغومي پیایې

دغه سل روپۍ به در کم شاپوکیه زما سلام پر مکی وایه

پك ته درد ورغی چې ولې مې پك بولې، دغه پك هم ناره پر وکړه:

که ته موسی یې زه هم موسی نومېږم

نــه دې ســل روپــۍ کــوم نــه دې ســلام تــر ګلــمکیه رسوم

د دې پك څخه تېر سو، راغی، یو ډنډ دی، نجونې پکښې لمبېږي، موسی جان پر را ورسېدئ، دستی د ښځو پر کالو کښېنوست. ښځو هر څه زارئ ورته وکړې، چې زموږ کالي راکه، دی یې نه ورکوي، په اخر کښې موسی جان ورته وویل چې سبا به ګلمکۍ خبروئ او راولئ به یې ښځو ویل ښه دي، خو قسمیانې یې کړلې، وروسته یې کالي ورکړه، کالي یې واغوستل، راوختلې ولاړې.

په دې ښځو کښې یوه پکه ښځه وه، دا په پټه ورغله، سهیلی یې خبر کئ چې موسی جان راغلی دی، دا نقل یې ورته وکئ، دې نورو ښځو ګلمکی خبره کړه، سهیلي فکر وکئ چې بیا خبره خرابه نه سي، په راسه چم ورسره وکه، موسی جان خو پر ګلمکۍ عاشق دی، لنډه دا چې سهیلي د ګلمکۍ کالي واغوستله د دې پوړنی یې پر سر کئ خنجر و پېشکوزه یې ور سره واخیستله، چې یعني موسی جان به د ګلمکۍ خیال راباندې وکي، زه به یې دروه په خنجر ووهم، سهیلی چې را رهي سو، د ګلمکی د لاسه نور هېڅ نه کیدله، پر بام پسې وخته، ناره یې پر موسی جان وکړه:

موسی جانه چې دا درځي دا سهیلی دی

مــوســی جــانــه خـطا نه وزې دا پــر ســر یې سور سالو د مــکۍ دی

موسی جان په خپلو خولو کښې ډوب دی، نه یې واوریده، خو چې داسې یې وکتله، کټ مټ هغه ګلمکۍ ده، مخ یې پټ دی، "سهیلي هم هغه کالي اغوستي وه، چې موسی جان ورکړي وه" موسی جان چې ورته وکتل، ده چې ویل ګلمکۍ ده دغسې یې ور الا کړه، غېږ یې پر راوګرځوله، موسی جان و سهیلي غېږ په غېږ سول، موسی جان چې ځان سره ښوراوه، سهیلي په نس کښې په خنجر وواهه، موسی جان په دغه حال کښې په توده وینه کښې ؤ، سهیلی یې پورته کئ، ویې ویشتئ د ځمکې د سهیلي په ځګر کښېنستئ باندې سپور سو، نو یې ناره وکړه:

رب دې وچ که سهيليه غونډه منډه
اوس بــه دې پــه خــپله چاړه مړ کم ګلمکۍ به کم په تورو پيکو کونډه

يعني زه خو دې خلاص کړلم، بې مرګه نه پاتېږم، نو تا ولې وژنم، ګلمکۍ به بيا کونډه سي، دا خبره يې وکړه، د سهيلي د سينې څخه غوزار سو، نفس يې وخوت مړ سو. (خدای دې وبخښي).

سهيلي کور ته راغی، ګلمکۍ يې خبره کړه، چې موسی جان خو مې مړ کئ، اوس خو نو بل څوك نه سو در پاته، يه اوس نو خپل آن ومنه.

ګلمکۍ و سهيلي ته وويل چې هوکې اوس دې نو خاص وګټلم، خپل عيش بۀ در سره کوم، ليکن دا دونه خوارۍ دې وکښلې دا يوه خبره لا زما د زړه د پاره پر ځای که، چې پر موسی جان به يو ښه زيارت جوړوې، ځکه چې موسی جان خو مې يو د اکا زوی هم دی او بل په مسافرۍ له ارمان سره مړ سو.

سهيلي ويل ښه دی.

سهيلي دستي حکم وکئ، چې ښه زيارت پر موسی جان جوړ کئ، په خو ورځو کښې يې پر موسی جان ښه زيارت جوړ کئ سهيلی راغی و ګلمکۍ ته يې وويل چې اوس خو مې ښه زيارت پر جوړ کئ، اوس به نو خوشحاله يې.

ګلمکۍ ورته ويل چې هو، مګر دا يو عرض لا لرم چې موسی جان مې دا پلا ژوندی و نه ليد او دا نوی ښه زيارت دې هم باندې جوړ کئ؟ يو وار مې د ده زيارت لره وروله، چې زيارت يې وکم، بيا به نو هغه دې زه و ته يو، بل څوك نه سو را پاته کرار به سره کښينو.

سهيلي: ويل ښه دی.

سهار يې ګلمکۍ را رهي کړه، سهيلي ګلمکۍ سره له څو کسو نوکرانو د موسی جان زيارت لره راغله، ګلمکۍ چې په زيارت ور ننوتله، ور الا يې کړه، د موسی جان پر قبر غوزاره سوله، دعا يې وکړله، چې الهي زياتي ژوند نه غواړم!!! د ګلمکۍ نفس پر هغه ځای وختئ مړه سوله ((خدای دې وبخښي)) دا يې هم هلته ښخه کړله.

سهيلی اريانی واخيستئ چې دا څه پسات را وسو. د ده د نوکرانو څخه يوه ناره پر وکړه:

لويه خدايه په سهيلي دوه پساته وسوه

يوه يې سپينه مکو ولاړه، لويه خدايه بل يې خون د لاسه وُسو

سهيلي ته درد ورغی، پر خپل نوکر يې ناره وکړه:

ای سرِيه ته پر څه او زه پر څه يم

چې موسی جان و مکی ولاړه ای سرِيه دريم تا پسې لېږم

چې يعنې زما څه حال دی، ته لا پر زړه مالکې را تويوې، ځو دا يې هم وواهه، دالته يې مړ کئ، خو د سهيلي ډېر فکر بد دی، کور ته راغی کښينستئ چرت يې وهئ، چې اوس نو څه وکم.

بس يو څو د غم شپې يې تېرې کړلې، يوه ورځ يې چرت وواهه چې د وليجان پر کور خو هېڅوك نهَ سو پاته، په راسه دې تانو ته مرکه وکه، دا د زمري کوږنی ده، ګوندې خدای يو دغسې بادر زوی ځنې راکي، "اول خو پر هغې هم مين سوی ؤ" مرکه يې ورولېږله، چې راغله، دا بيان يې وکئ، تانو هم هوښياره وه، دويمه خبره يې هېڅ پکښې و نه کړه، ځکه چې دې فکر وکئ چې هېڅ څوك نر ګاړی مو په کور کښې نه سور را پاته، اوس خو مو د لاسه هېڅ نه ور سره کېږي، دستي يې مرکې ته وويل چې ډېر ښه دی، سهيلي ته وواياست چې درېمه ورځ زموږ و ستاسې سره وعده ده، درېيمه ورځ به راسې ډېر درب و دروب مه جوړوه، په پټه خوله به خپله نکاح سره وتړو، مرکه چيان ببرته ولاړه، راغله، و سهيلي ته يې دا بيان وکئ چې تانو ډېره خوشحاله سوله، ويل يې چې درېيمه ورځ دې سهيلی راسي.

دلته تانو په دې درې ورځې کې د کور وټولو ښځو ته تورې او سپرونه پَه لاس کې ورکړه، د جنګ تعليم يې په شروع کئ او ټوله ښځې يې خبرې کړلې، چې سهيلی راسي هوښ کوئ، چې ژوندی در څخه ولاړ نه سي، زموږ نارينه يې ټوله مړه کړه، اوس يې و موږ ته ننګلي دی او په سپيتانه او چم به يې هم نه وژنو، چې بيا مو نوم بد نه سي، په هر څه چې ما کول هغه به تاسې کوئ، ښځو ويل ښه دي، يوه

تانو ده، يوه د وليجان مايته ده، يوه د ميرولي مايته ده، دوه درې يې مينځيانې دي، دې پينځو شپږو په درېيمه ورځ سهيلي ته ښه ځان تيار کړی. د باچهی جامې يې اغوستې دي، څو کسه معتبرين ور سره دي دا دی مازيګر د تانو کره راغی، کښته سو. هغوی هم ښه عزت وکئ، مابنام سو، ډوډی يې وخوړله، سهيلی حرم سرای ته ننوتئ چې اوس نو تانو ته ورځي، تانو مخې ته ورغله، سهيلی يې راوستی د کور په خونه کښې يې کښېناوه، تانو د باندې راووتله، توره او سپر يې راوړه، د سهيلي دمخه يې کښېښوله، تانو ويل چې دغه دې توره دغه دې سپر زما وراره او وروڼه دې وژلي دي اوس نو زما وار دی، يا به دې مړ کم، يا به مې مړه کې!

وروسته يې نو ناره پر وکړه:

سهيليه توره‌اخله را ولاړېږه سـهيـلـيه د ښـځې خيـال را باندې مه کړه

سهيليه ښځه نه يم مه شرمېږه

خير آخر سهيلي چې هر څه زارۍ ورته وکړې، هغې نه منلې، سهيلی هم ناچاره سو، چې وژني مې، ده هم توره و سپر واخستله خو جنګ يې سر ومښلاوه، د تانو او د سيهلي سره جنګ سو، هلته نورې هم دوې درې ښځې پر را وغورځېدلې، هله هله سره جنګ جنګ څو تانو سهيلي تر را تېر کئ توره يې ور سره لښته کړه، سهيلی يې پر مينځ دوه خياره کئ، مړ يې کئ، ښځو نوکې نوکې غوښې و هډوکې يې په جوال کښې واچوله، د باندې يې را وايستله، پر هغو نورو مېلمنو ملګرو يې يو يو ټوکر ور وغورځاوه، نو تانو ناره پر وکړه:

سردارانو تاسې وينئ ياست که بيده ياست

سـر را پـورتــه کــئ د خوبه سهيلي خو مو اوس خوري د لحد خاورې

سردارانو چې سر راپورته کئ، که ګوري، د سهيلي ککرۍ په ميدان کښې پرته ده، سردارانو فکر وکئ چې باچا يې وژلی دی، موږ به نو چيرې پرېږدي، څو دوی کونه ښوروله ښځې په ورګډې سولې سره جنګ جنګ څه سر دې ګرځوم خو هغه سړي چې د سهيلي سره راغلي وو، څه يې مړه کړه ولاړه، چا الا کړه، څوک څو دالته وو، په زاريو يې ځان خلاص کئ، وروسته تانو په دغو خلکو کې ادنی يو

غریب سړی و پر حکومت یې کښېناوه بېغمه سوله بس!

کیسه ولاړه پورته زه راغلم کورته

❀❀❀

د موسی جان د نکل د نارو وزم

دا نارې په لومړي سر کښې (اویه الا) وایي او د نارې لومړی مسری یې خوا مخوا دوه واره غبرګېږي او بیا په هر ځای کښې عند الموقع (وی) یا ای (وی وای) خو ور سره ویل کېږي او د هرې نارې وروسته دا مسری وایي:

"چې هر چېرې دوه مین وادیدن خو دې وسي"

مثلاً (اویه لا) که پوخې د تانو (وی وا) خولګی خومې پوخی (ای) که پوخې د تانو "وي وای" خولګی خو مې پوخې.

"ای ما په خدای قسم در کړی تانو خورې په درګاه (وی وا) سپاره څوك دی"

اصله ناره خو دا ده که پوخې د تانو خولګی مې پوخي.

دغه نورې د قوسینو کلمې خاص د وزم د پاره ور سره ویلی کېږي.

مثلاً یا دا:

"اویه لا" موسی جانه تا په خدای "وی وا" کړم بزه ګاره "ای" موسی جانه تا په خدای "ای" کړم بزه ګاره "ای" موسی وروره په در ګاه کښې دا سپاره "وی وای د سهیلي دی.

ځنې خلك د دویمې مسرې لومړی برخه هم دوه واره وایي. لکه پورته دا بله د دویمې مسری "په درګاه کښې دا سپاره د سهیلي دی" چې دوه وار ویله کېږي.(۱)

❀❀❀

- د محمد ګل نوري ـ مسي هیندارې څخه واخیستل سوه.

خان

د یوې پخې کلا د راسته لاس پر شا برج څلور پنځه کسه د نیمې دایرې په ډول ولاړ وو. د دوی په منځ کښې یو چار شانه ځونور سړی ولاړ ؤ. چې د کالو ټوکر او جوړښت یې تر هر څه پخوا لیدونکی په دې پوهاوه چې دا یو هډور "خان" دی.

خان پر خپلو سترګو یو اوږد یو میله دوربین نیولی ؤ. اواز بستې چې د دور بین فشار یې پر تندي او سترګو راغلی ؤ. نو د پلنې او ببرې ږیرې ویښتان یې د ځیګر پر چکن(۱) خپاره پراته وو.

د خان وضع د مخامخ منظرو په لیدو وار په وار مشتاقانه معلومېده. او کله چې به یې دوربین له سترګو را لیرې کړ. نو په یوه قهقهه خندا به یې حاضرین مخاطب کړل او وبه یې ویل: "عجیبه ښایسته وطن دی" د اوریخې بیا سخته ښې ایسي! د خان په وړاندې هغه فضا چې له دوربین ځخه ده کتله واقعاً ډېره رنګینه وه.

د لویدیځ خوا ته د اسمان د ځنډې تر نیمې پورې د پسرلي تربړي را خپرې وې. د لمر ټکی د اسمان له نیمې ځخه د لویدیځ خوا افق ته ورکښته کېده او د هغې د پلوشو انعکاس په وریځو کښې داسې رنګین سوی ؤ. تا به ویل اسمان یو د وینو توفاني سمندر دی او د لمر ټکی لکه د اور یوه بېړۍ د هغه په منځ کښې روانه ده.

د خان د دوربین د ښیښې پر ښي او کیڼ اړخ د غنمو کښتونه داسې معلومېدل لکه یو داسې زرغون فرش چې غوړېدلی وي. چې د ځنډو آشې یې په خړو وړیو اوډل سوې وي. او دا آشې نو د کښتونو د شمال خوا ته هغه خړې شېلې

- چکن. په وریښمو او هېندارو ګنډل سوی د کمیس ځیګر.

وې چې شمال خوا و غرو درو ته ور ننوتلې وې.

خان چې په طفلانه هوس د خپل دوربين سمت ژر ژر بدلاوه. يو ځل يې مخ په وړاندې داسې متوجه سو چې څو واره يې دوربين له سترګو ايسته کړ او بيا يې پر سترګو برابر کړ.

ده يو ځل خپله اوږده لمن را پورته کړه او پسله هغه چې د دوربين هنداره يې په پاکه کړه. بيا يې هغه سترګو ته ونيوله. دا ځل ده ښه لس دوولس دقيقې دوربين سترګو ته نيولی ؤ. وروسته چې يې دوربين له سترګو څخه را لېرې کاوه. يو څه جدي او ضمناً يو څه خواشينی معلومېدئ. په دې وار کښې ده دوربين په خپله په پوښ کښې واچاوه او په داسې حال کښې چې د شا د خوا يو سړي ته يې ورکاوه. وويل ماښام کېږي درځئ. چې مسجد ته ځو. دا يې وويل خان تر مخه او هغه نور کسان په پسې وه. له شا برج څخه را کښته سول.

۞۞۞

د خانی د کلا ميانخانه (مهمانخانه) په پنډو کور بچو فرش وه. د هرې کور-بچې سر ته او د ديوالو مخ ته پنډ او غټ بالښتونه پراته وو. د کوټې په سر کښې خان تکيه لګولې وه او مخې ته يې يوه سپينه توکداني پرته وه. په کوټه کښې د خان سره يوازې يو سړی ناست ؤ او د مجلس وضع داسې معلومېده لکه يوه خصوصي موضوع چې تر بحث لاندې وي.

خان وويل:

"ملا بارانه دا د پردل د پټيو چپه خوا ته د چا کلا ده. چې بادوانونه يې جلټ جلټ معلومېږي؟"

خان ته مخاطب سړي په داسې حال کښې چې سپين پټو يې پر ځان را سماوه. يو ځل وټوخل. بيا يې غاړې تازه کړې او ويې ويل: دا خو د نوروز او فيروز

کلا ده. دا خو هغه کلا ده چې آ پروسږ کال ته د فیروز او نوروز له خوا پر لاندي(۲) هلته ښلمه وې.

خان یو خل بیا په تعجب ده ته وکتل. بیا په داسې حال کښې لکه چې یوه هېره چې یې په یاد سوې وي. په اطمینان سر وښوراوه او ویې ویل:

ښه! ښه! دا د نوروز او فیروز کلا ده؟ عجب زما هم عجیبه یاد دی. په رښتیا اوس مې را په زړه سوه. چې دا خو د نوروز او فیروز کلا ده.

خان چې د خپلې خبرې وروستنۍ جمله پای ته رسوله نو جیب ته یې لاس کړ او د نسوارو یو کوچنی کدو چې خوله یې د سپینو زرو په کړۍ کښې نیولې سوې وه. را و ایستئ او د هغه څخه یې یوه خوله نسوار وکړل. بیا یې هغه ناست سړی مخاطب کړ ویې ویل:

ملا بارانه! ته خو. نو اوس ما ته داسې سړی یې لکه د کور سړی. ستا څخه زما هېڅ شی پټ نه دي. ده یو کوچنی مکث وکړ او پسې زیاته یې کړه. ملا بارانه د نن مازیګر څخه په خان نه پوهېږم. اندامونه مې سستي راته کوي. ستا به فکر ؤ. چې نن مازیګر مې د کلا د شا برج څخه دوربین اچولی ؤ د دوربین سترګه مې د نوروز او فیروز د کلا پر بام برابره سوه.

خان دوه درې واره سر وښوراوه. نسوار یې تف کړل. بیا یې وویل:

ملا بارانه د فیروز او نوروز پر بام مې داسې یوه ښاپیرۍ ولیده چې زړه او ایمان یې دواړه را څخه یووړل. یوه مسته پیغله وه که مړوښې. خو د ځوانۍ پسرلی یې په څېره کښې داسې را څلانده سوی ؤ چې کافر یې پر خان مسلماناوه. سر یې غوړولی ؤ او وېښتان یې لکه ښاماران پر اوږو پرله اوښتل. ناست سړي چې د خبرو په وخت کښې خپلې سترګې د خان پر خوله ګنډلې وې او منتظر ؤ چې د خبرې نوبت ور ورسېږي. نو کله چې د خان د خبرو وروستۍ جمله پای ته ورسېده. په یوه داسې لهجه چې تلوسه د ورا پکښې څرګندېده وویل:

۲- د پسه وچې سوې غوښې

های خانه! ستا د بلا مخ ته دې وطن ودرېږي. په رښتيا د نوروز او فيروز په کور کښې داسې پېغلانې ناستې دي چې مخ يې لمر او شا يې سپوږمۍ ده او ما چې هر څه فکر کړی دی. دا ښاپېريانې په وطن کښې غېر له تا څخه والله که د بل چا لايقې دي.

کله چې ناست سړي د خان د خوښې له پاره په کامل ډاډ دا خبره کوله. نو په خان کښې هم يو وجد پيدا سو او په داسې حال کښې چې پر ږېره يې لاس تېراوه ويې ويل:

ملابارانه. اوس نو چاره ښيه چاره! چې نه په ځمکه پوهېږم او نه په اسمان. که مې دا ټوله خاني پر ولاړه سي او په دوهه(٣) کښې په يوه لنګ او کند(٤) کښې ور سره پاته سم. هم به مې ارمان پاته نه وي.

ناست سړي چې د خپلو خبرو څخه پوره راضي ايسيدئ ويې ويل:

په خدای دې خانه داسې ورځ نه راولي. چې خاني به دې ځي. دا پېغله ستا ده. ته پوهېږې چې په وطن کښې به داسې څوك وي چې هغه دې ستا په دوستۍ خوښ نه وي. د فيروز او نوروز به خدای ورځ راسته کړې وي. چې ستا دوستي يې په نصيب سي.

خان چې دا خل د دوو غټو بالښتونو په منځ کښې ځان ځای پر ځای کاوه ويې ويل:

ملا بارانه! بس نو دا نن به زه د دوږخ شپه پر ځان تېره کړم. خو سبا به په مرکه ځې او که دې سبا ماښام ته زما د بازيو(٥) لار برابره کړه. نو بګړۍ دې پر ما پور ده.

٣- دوهه زيېرت ته نژدې هغه ځای چې ملنګان پکښې اوسي.

٤- کند. د ملنګانو هغه چپنه په رنګارنګ ټوکرانو يې ګنډلې وي. او دهررنګ يو ټوکر پکښې وي.

٥- بزي. د پلار پر کور د نوې سرد د زوم يو ځای کېدو ته وايي. کنداريان يې (ګردنی) بولي.

ناست سړی چې له دې ماموریت څخه ډېر خوښ ایسیدی او ویاړ یې په خپل نصب باله ویې ویل:

پر دواړو لیمو خان صاحب! خو نن شپه دې خدای د دوږخ شپه کوي نه. اوس هم ستا حرم باغ ارم دی.

خان چې یوه اوږده خندا کوله. ناځاپه یې ناړې په ساه ووهلې. او ټوخي پسې واخیستی او په اشاره یې د ناست سړي سره خدای په اماني وکړه. او هغه له کوټې ووت.

❁❁❁

د خان د کلا اړخ ته د ماجت څخه تر لمانځه وروسته مقتدیان یو په بل پسې راوتل او د دوی په مخ کښې غټ هډور خان چې لویه دوپټه یې پر سر اچولې وه. په غټو ګامو د کلا د دروازې خوا ته روان ؤ. په ده پسې چې کوم ګړ ویښتی(٦) سړی رهي ؤ. نو د بڼې څخه یې داسې معلومیده لکه د مخ سړي ته چې یو مهم پیغام لري. ور سره پر اړخ سو. نو د بېرته را پر شا کېدو څخه به یې بیا هم سړی پوهیدئ چې د مخ سړی حاضر نه دی چې د لارې پر سر د هغه خبرې واوري.

دوی دواړه د کلا لومړی دروازې ته ننوتل او د راسته لاس پر لار یوې د انارو باغچې ته داخل سول کله چې د انارو په باغچه کې پر یوه هوار تخت د مخ سړی کښېنوست. نو د شا سړی تر ده را تاو سو او په ګونډو یې مخ ته کښېنوست. ده بېله دې چې خان پوښتنه ځنې وکړي. وویل: صاحبه زه خو د نوروز او فیروز کره ورغلم. بس کار خلاص ؤ. خو کله چې مې د دوی پوښتنه وکړه. نو په کور کښې یې بېله ښځو بل څوك نه وو او هغو را ته وویل چې فیروز او نوروز دوې ورځې د مخه په سوداګری هندوستان ته ولاړل.

ده چې خبره و دې ځای ته ورسوله او غوښتل یې چې بله جمله پسې

٦- ګړ ویښتی: اصطلاحاً په پارسي کښې یې ماش و برنج بولي. هغه کسان چې په سر او ږیره کښې یې تور او سپین ویښتان سره ګډ سوي وي.

ووايي د خان تر خوله يو تود اسويلی ووت او ويې ويل:

"او دا هم زما بخت دی چې نی غواړې نه دې درپېښېږي"

خان سر وښوراوه. څو چې خوله يې خبرې ته خلاصوله. ناست سړي بيا وويل:

خانه ته ولې داسې اسويلې. دا چې فيروز او نوروز نسته بلا په پسې. نن شپه زه او ملا شاه پسند او ناظر ورځو او په هر چم چې وي دا ښځه راولو. ملا شاه پسند به نکاح وتړي او هر وخت چې نوروز او فيروز راغلل. نو باور وکه چې په دې دوستی به ډېر خوشحاله سي. خان بيا سر وښوراوه. خو مخ کښې تر دې چې تر خوله يې خبره را ووځي ناست سړي وويل:

د فيروز او نوروز به خدای ورځ په راسته کړې وي. چې دا دوستي يې په نصيب سي. پر وطنو وطنو به يې نوم ولاړ سي. چې (سهيلي خان) دوستي ور سره کړې ده.

خان سر وښوراوه او ويې ويل:

ملا بارانه! دا منم چې هغه زما په دوستی خوشحاله کېږي. خو دا چې دوی نه وي او زه يې د کوره ښځه راوباسم نو دا هم ما ته نا مناسبه ده او هم به هغه خوا بدي سي.

(عجيب)؟ دا ته څه وايې؟ د هغو خوابدي به څه شی وي؟ بيا نو ته څه د دوی پروا لرې؟

تا د ګلبدين خان د کوره په سپينه ورځ ښځه را وايستله او نکاح دې پر وتړله او د هغه شمله دې په دغه وار ور ونړوله پروا دې و نه ساتله. نو اوس دا فيروز او نوروز بيا څوک دي چې ته يې دونه پروا ساتې؟

سهيلي خان چې پخوا په افقي ډول سر ښوراوه. دا وار يې په عمودي ډول دوه درې واره سر وښوراوه او ويې ويل:

ملابارانه! کشکې دا وار زه د يو خان سره مخامخ وای. د خدايه به مې ارمان نه کولای.

ده لا جمله پوره پای ته نه وه رسولې چې ملاباران وویل:
ښه دا فیروز او نوروز څه زور تر ملا لري چې ته د خانانو پروا نه ساتې او د دوی هغې ساتې والله عجیب؟
سهیلي خان پیوستې ښسي وویل:
ساده سړیه، خبره دا ده چې فیروز او نوروز د دې وطن سوداګران دي او نغدې روپۍ ټوله د دوی سره دي. نو ته پوهېږې چې زه وخت او نا وخت روپیو ته احتیاج پیدا کوم. نو دوی مې په درد خوري او که نن دا کار وکړم نوروز او فیروز به زما سره د بدۍ توان و نه لري. خو که د وطن څخه ولاړ سي نو ته پوهېږې چې زما کار به د یوه سره تر بله سره ګډوډ سي. سر بېره پر دې دا داسې جادوګر سوداګران دي چې په خدای قسم وطن یې ټوله د پیسو په اعتبار رانیولی دی.خو زه یې د لارې خنډ یم او زه خو نو هم په خپل کار کښې بد پهلوان نه یم داسې مې دا دوه ورونه په خپل جال کښې کښېستلي دي چې هېڅ کښې نه سي کولای. مګر اوس چې تا ته د زړه حال وایم. خدای مې شاهد دی چې په خپلو پیسو یې زه هم رانیولی یم. صرف خان مې تکیه کړی دی. مطلب مې دا دی چې د دوی په پیسو زما شل مشکله اسان دي. نو که نن د زوره کار واخلم. ښایي ډېر بې حده تاوانونه دې راته تکیه سي. خان چې خپله خبره په پوره تفصیل پای ته ورسوله. نو ملاباران وویل:
بس نو چې داسې ده. نو خانه دا خو ورځې دې غاښ وچیچه او کله چې فیروز او نوروز د هندوستان د سفر څخه وطن ته راوګرځي په هغه شپه به ستا هم د واده شپه وي.

❁❁❁

خان صاحب ته خو د ټول وطن مشر یې او موږ غریب خلك یو. ستا سره زموږ دوستي موږ ته لوی ویاړ دی. خو موږ ستاسې کفوه(۲) نه یو.

۲-کفوه: هغه چې په قوم او دارایی سره برابر وي.

د خبرې کوونکي خبرې لا دوام درلود چې خان خپله لویه لمن را پورته کړه او په داسې حال کښې چې خوله یې په پاکوله وویل:

ګوره فیروزخانه! نوروز خانه ته یې هم واوره. تاسې زمونږ د وطن کم خلك نه یاست، خدای هر څه در کړیدي زما سره ستاسې دوستي عین کفوه دی.

خان چې خپله خبره پای ته ورسوله. نو نور څه یې و نه ویل او یوه سنګینه خاموشي یې اختیاره کړه. په دغه وخت کښې فیروز وویل:

خانه! مونږ څه نه وایو او خپله ښځه به در کړو، خو مونږ په دې وطن کښې قوم نه لرو تا ته به دا خپل قوم و نه وایي چې د اوپره و (۸) څخه یې ښځه وغوښته؟

(یه) د دې څخه پوره باور ولرئ. تاسې که دلته قوم نه لرئ. خو اعتبار لرئ. تاسې سوداګران یاست او پیسې لرئ.

خان د خپلې پورتنی خبرې د جملې د وروستی برخې له ادا سره یوه نیمه خوله خندا وکړه او پسې زیاته یې کړه. (تاسې پیسې) لرئ. پیسې! د دې کلمو له استعمال سره حاضرینو ټولو په پرق وخندل او ملا باران ږغ وکړ. بس لاس پورته کړئ. خدای دې مبارك کړي.

ده په خپلې خبرې پسې زیاته کړه: مولوي صاحب. لاس پورته کړه او د عقد دعا یې وکړه!

په دې وخت کښې چې نو روز سر کښته ځړولی ؤ او داسې معلومېدئ لکه په ژور فکر کښې چې غوټه وي. ناڅاپه یې سر راپورته کړ او په یوه داسې لهجه چې نسبتاً قاطعیت پکښې ښکاریدئ ویې ویل:

یه! یه! مولوي صاحب د نکاح دعا و نه وایې زمونږ دا دوستي نه سره کېږي. زه په دې ښه پوهېږم. چې په دې خیښی کښې به په پای کښې خان را څخه خوابدی سي. نو تر وروستی خوابدی یې لومړی خوابدي ښه ده.

۸- اوپره: بې خمکې په یوه نویه قبیله کښې د بر قوم سړی. په کندهار کښې غنجي ته هم دا کمه استعمالېږي.

نوروز چې لا خپله خبره پوره پای ته نه وه رسولې، چې مولوي او ملاباران په دوارو د دې دوستۍ د ښو اړخونو په باره کښې خبرې ورته شروع کړې. مولوي خو واره د بسم الله په شروع د دغسې دوستۍ په باره کښې څه مقدس اقوال هم بيان کړل، خو نوروز يو ځل بيا هغه خپله تر مخنۍ خبره تکرار کړه او د دوستۍ څخه يې نټه وکړه.

په دغه وخت کښې چې د خان تندى غوټې سوى ؤ، په قهر قهر يې دوى ته وکتل او ويې ويل: نوروز خانه زه په ټينګه درته وايم چې ستاسې سره مې دوستي زړه غواړي، تاسې ښه خلك ياست او کنه په وطن کښې ښځې ډېرې دي، چې زه وغواړم بې پوښتنې يې هم خلك راته راولي.

ملا باران او مولوي د خان په تاييد پسې زياته کړه:

خان رښتيا وايي، څوك دى چې په دې وطن کښې د خان په دوستۍ نه وي خوشحاله؟

زياتي نورې خبرې مه کوئ او دا يو ښه مبارك كار دى، خداى به نور برکتونه هم پر کښېږدي.

نوروز په کراره د خان سره سر وښوراوه او ويې ويل:

خداى دې د خان د پاره دغسې دوستي مبارکه کړي، خو موږ دغې دوستۍ ته حاضر نه يو او چې هر څونه په دې باره کښې خبرې وسې زموږ هغې يوه وه چې ومو کړه.

دا مهال د خان څخه لکه زخمي سوى پړانګ داسې شى جوړ سوى ؤ. سترګې يې تر کولکو راوتلې وې او په يوه داسې ږغ چې د توپ غړومب ته ورته ؤ په زوره يې وويل:

ښهٔ چې دوستي نه کوئ، نو دښمنۍ ته مو زړه کېږي، دا يې دوستي نه دښمني يې... زما په خداى قسم دى چې دا ښځه به زه کوم. خو په دوستۍ يې تاسې نه راکوئ نو په دښمنۍ به يې در څخه راولم او ستاسې سرونه به نو هم درکتوم. بس په مخ مو ښه.

د خان د غړومبا سره د فیروز رنګ والووت. شونډې یې وچې سوې او په داسې حال کښې چې خبره یې په ستوني کښې ومښته ویې ویل:

خان صاحب تا دې خدای نه خپه کوي. موږ د خپلې ښځې غم نه کوو. موږ ستا په دوستۍ سر لوړي کوو. خو څه چې وایو هغه د دې د پاره چې یو وار ته را څخه ازار نه سي. بل مو ښځه چې تر اوسه نجلۍ ده او پوره د ښځې ځای ته لا رسېدلې نه ده. یوه داسې بې ادبي څنې و نسي چې خدای دې نه کوي. ستا به زموږ څخه زړه بد سي.

مولوي په چابکۍ سره په خبرو کښې مداخله وکړه ویې ویل: تاسې هم ښه وایاست. خو خان صاحب چې څه وایي هغه هم ستاسې په خیر ده. بس خدای دې دا دوستي نیکمرغه کړي. ملا باران چې د نکاح د پاره لاسونه پورته کول خان وویل:

فیروز خانه تاسې هوښیاران خلك یاست. او ستاسې د هوښیارۍ او آبدارۍ لحاظ مې کړی. په دې چې دا دوستي در سره کوم. او کنه بیا باید ووایم چې په دا ټول وطن کښې که زه وغواړم چې ښځه وکړم که مړوښې هم وي څوك به یې را څخه وسپموي؟

د خان جمله چې په یوه سوالیه ختمیده مولوي او ملا باران یو ځای وویل:

(یه) هېڅوك بهٔ ستا د امر څخه سر و نه غړوي.

په دغه وخت کښې مولوي د نکاح دعا وویله او ملا باران د جیب څخه پر یو دسمال ستن او تار جلب کړي وو. هغه یې فیروز ته ورکړه. او فیروز په ډېر احترام و خان ته ور وړاندې کړه.

د فیروز سوداګر له لور سره د سهیلي خان واده په ډولو او نغارو ته ؤ بلکې په پټه خوله یې وکړ. خان څلوېښت ماینې نورې درلودې او تر څلویښتو ماینو وروسته چې یې هره یوه کوله هغه به یې په پټه خوله کورته راوستله.

د خان کلا لکه د ګله یانو قفس(۹) داسې سوې وه. او د وطن هره ښایسته

۹- د ګنیانو قفس هغه دی چې په هغه کښې په جنګ کښې مات سوي مرزان (کرګن) اچوي

او ښکلې چې به پيدا کېده نو ځای به يې دغه قفس ؤ. خو د فيروز لور (شابيبه) چې کلا ته راوستله سوه. نو تر نورو يې ښه او جلا ځای ورکړ او خان به هم په خپله د هغې سره اوسيدئ.

(شابيبه) يوه هوښياره نجلۍ وه او د کور په روزګار ډېره ښه پوهېده. دې د سهيلي خان زړه ډېر ښه ساتئ او هر وخت چې به خان د باندې تئ نو کالي به يې پاك ورته ايښوول او موچنې به يې ورته سمولې. پر خان هم دا تر ټول کور ګرانه وه او هر وخت چې بۀ د باندې څخه راغی نو بيا بۀ تر سبا پورې له کوره نه وتئ. وروسته ماجت ته هم ډېر لږ ورتئ او لمونځ به يې په کور کښې کاوه، د ميان خانې (مهمانخانې) د عزت دارۍ کار يې هم خپل ناظر (ملاباران) ته سپارلی ؤ.

د شابيبې د کمال اوازې په وطن کې دونه اوچتې سوې لکه د حسن او ښکلا صفت چې يې خور سوی ؤ.

څونه چې "شابيبه" د خان په خدمت کښې راسته وه. نو خان هم د دې د رايې او طبيعت څخه نه اوښتئ او کله کله چې به په کلا کښې ډېر مشکل او داسې کار پيدا سو چې چا به نسوای کولای. نو د (شابيبې) په يوه يادونه به خان د هغه کولو ته حاضريدئ.

خان د خپلو خسرخېلو عزت هم ښه کاوه او هغه هم سوداګر خلك وو. نو هر وخت چې به د سوداګرۍ څخه راغلل. دونه سوغاتونه به يې خان ته راوړل. چې کيسې به يې د کلي په کورو کښې په مياشتو مياشتو کېدلې.

د بيبې د واده شپې او ورځې وې چې د فيروز او نوروز ماينې امينداورې سوې، او دوی دواړو ورونو هم د سفر نيت وکړ.

په دا بله هفته کښې چې دوی سفر ته تله نو يوه هفته دمخه يې په کور کښې يوه ښه مېلمستيا جوړه کړه او په هغې کښې يې د خپلوانو په مخ کښې سره وويل چې که موږ يوه ته خدای زوی ورکړ او دا بل ته يې لور ورکړه نو دا مو يوه د بله سره ورکړې دي، پر دې خبره يوه بله خوشحالي پسې جوړه سوه. يوه هفته چې پوره سوه. نو فيروز او نوروز په سوداګرۍ هندوستان ته روان سول.

دوی ښه ډېر عمر تللي وو، کله چې وطن ته راستانه سول، نو خبر سول چې د فيروز لور او د نوروز زوی زوکړي دي، دوی، بيا خوشحالی جوړې کړې. پر هلك يې د "موسی جان" نوم کښېښود او پر جلی يې د "ګلمکی" نوم کښېښود. او دستي يې ملا راوغوښت، نکاح يې سره ور وتړله او يوه خوشحاله ښادي يې پر جوړه کړه.

فيروز او نوروز خپله سوداګري کوله په دې منځ کښې ديارلس څوارلس کاله تېر سول او څرنګه چې د سفرونو خواريو ځپلي وو، نو دواړه ورونه په نژدې فاصله کښې سره مړه سوه، موسی جان او ګلمکی د کوچنيوالي څخه يو پر بل سره مين وو، خو په دې يې زړه پوړه ؤ چې په حلاله نکاح سره ورکول سوي دي نو خوامخوا به سره يو ځای کېږي.

د فيروز او نوروز تر مرګ يو کال وروسته موسی جان د ورونو سره وېش وکړ او هغه خپل حق چې ور رسېدلی ؤ، په لږ وخت کښې يې په مجلسو او مېلو له لاسه ووت، په دغه وخت کښې يې مور ورته وويل چې ورسه د اکا ماينې ته دې ووايه چې ښځه دې په لاس درکړي، موسی جان هم راغی او د اکا ماينې ته چې يې وويل هغې نته وکړه او ورته ويې ويل:

د مړو خبرې په مړو پسې ولاړې.

موسی جان چې هر څه کوښښ وکړ، خو چا "ګلمکی" په لاس ورنکړه او دی هم ګروم څګيره سو. د غيرته هم څه نه سي ويلای، او وس يې هم نه رسېږي، وروسته يې د ځان سره فيصله وکړه، چې له وطن څخه فراره سي، موسی جان په ډېره نامېندی له کلي څخه راووت او مخ يې د (بغنی) ناوې ته ونيوئ شپې شپې يې مزل وکړ څو يوه کلي ته را ورسېدئ. د کلي په سر کښې څو کسه سره ناست وو، ده ورته وويل:

خوانانو زه مزدوري کوم که کوم کار لرئ! دوی يو له بله سره وکتل او د ناستو کسانو څخه يوه ورته وويل:

ته خورا ښه ځوان معلومېږې، خو موږ بې له ګوروانی بل کار نه لرو ګوروان

مو وتلی دی نو که دې خوښه وي. دغه خواري خو حاضره ده او موسی جان ورسره قبوله کړه.

اوس نو هره ورځ موسی جان د کلي ګورم راباسي او د کلي سر ته چمن ته یې بیایي دغه چمن ته نژدې یوه کوډله ولاړه وه او په هغې کښې یو ملنګ اوسیدئ. د موسی جان له دغه ملنګ سره اشنایي سوه. ملنګ یو رباب هم لري او خورا ښه رباب وهي. نو موسی جان چې ګورم چمن ته ورخوشی کړي. په خپله راشي. د ملنګ سره کښېنی او ملنګ رباب ورته شروع کړي. په دغه منځ کښې ښې ځو میاشتې تېرې سوې. او په خپله موسی جان هم رباب زده کړ.

په پای کښې یې د کلي ګوروانې پرېښووه او په مزدورۍ یې چې څه پیدا کړي وو. هغه یې ملنګ ته ورکړل او ملنګ هم خپل رباب و ده ته ور وبخښئ او موسی جان بیا مخ بلې خوا ته ونیوئ[۶]

❁❁❁

د (ګردی باغران) د (سیاجوی) په کلي کښې یو سړی اوسیدئ چې "ولیجان" نومیدئ. ولیجان یو ټوکر ځمکه درلوده او نور یې یوه غوا او مېږې هم درلودې چې ګوزاره یې په کېده.

ولیجان یو مېړه او غښتلی او مېلمه پال سړی ؤ.[۶] په خپله تنګه ګوزاره یې بیا هم بې مېلمه ډوډۍ نه خوړه. د کور او وطن په معاملو کښې هم یو راستمن سړی ؤ او د کلي خلکو هم د هغه ښهٔ عزت کاوه. یو وخت د "چیخالی" د کلي یو ملك د ولي جان په ځمکه دعوه وکړه. دا دعوه په مرکو فیصله نه سوه او خلکو سر ډېرې ته نیولې ؤ. وروسته د دوی دعوه پسې اوږده سوه. ځو په "داور" کښې لوی خان ته ورسېده او دوی دواړه هم هلته ورغلل. ولیجان په دې ښغمه ؤ چې ځمکه خو زما ده او ملك نا حقه دعوه کړې ده. نو خان به ده ته منت وکړي. خو ملك موك (رشوت) تېر کړ یوه ورځ چې سهیلي خان دربار جوړ کړی ؤ او د وطن شاوخوا خانان پکښې حاضر وو ولیجان او د هغه مدعي ور پیش سول.

سهيلي خان د دوارو خواوؤ خبرې واورېدې. وروسته يې حکم وکړ چې ځمکه د ملك حق ده او وليجان ملامت دى.

وليجان په تعجب وويل چې دا فيصله ناحقه ده. خو سهيلي خان مخ ځنې واړاوه او ورته ويې ويل: "فيصله خو دغه ده نور که دې نو څه په وس پوره وي لاس دې ازاد".

د سهيلي خان دا خبره پر وليجان داسې پريوته لکه مردك چې يې د کوټې کاسه ور وچاوده، د خان له درباره څخه راووت او په داسې حال کښې چې له ملك څخه جلا کېدئ هغه ته يې وويل:

"نور زما مدعا ستا سره پای ته ورسيده. زما مدعي راته معلوم سو او نور به يې نو د هغه سره معلوموم". وليجان په پټه خوله خپل کلي ته راغى. د شپې يې کډې بار کړې، ځمکه يې و ملك ته ور ايله کړه او په خپله يوې نامعلومې خوا ته فرار سو.

۞۞۞

د پسرلي خوشحاله او بانشاطه شپې او ورځې وې د "داور" دښتونه لکه زرغون فرش داسې معلومېدل او د لالې سرو ګلانو پر يوه ښکلا بله ښکلا زياته کړې وه. د وطن خلکو د پسرلي ميلې کولې او پېغلانو به د دښت ګلان په پيکي کښې ايښي وو.

په دغسې شپو او ورځو کښې د سهيلي خان د کلا ښځو لهِ(شابيبې) څخه وغوښـتل چې خان ته ووايي:

چې دوی په ګډه يوه ميله وکړي.

"شابيبې" هم يوه شپه په داسې حال کښې چې خان د خوښۍ او مستۍ په تال کښې زنګيدئ په ناز هغه ته د ميلې خبره وریاده کړه او خان هم د هغې ناز قبول کړ او ورته يې وويل چې سبا نه بل سبا به بار خانه د دښت هغو برخو ته ولېږو چې د هلمند سيند ورته نژدې دی او د سيند سيل به هم وکړئ.

شاييښې په خوشحالۍ د خان تر غاړه لاسونه تاو کړل او هغه هم خپل قوي متان پر راتاو کړل او يوه کلکه مچه يې خنې واخيستله په سبا شاييښې د کلا ښځو ته زېرى ورکړ چې ميله جوړېږي او هغو هم په دې تعجب وکړ چې موږ دې کلا ته راننوتلې يو بيا مو د باندې مخ نه دى ليدلى او دا چې خان د شاييښې ناز قبول کړ نو په رښتيا چې ډېره پر ګرانه ده.

د هلمند سيند لکه يو خر وښېدلى ښامار پر له تاويدئ داوبو د خړو باډاسکو پر سر سپين کبان پر له اوښتل رااوښتل.

د برايي شپې تېر سوي باران په اثر د دښت زرغون او باطراوته مخ پاك پريوله سوى ؤ او د دښتې ګلانو خوشبويي هرې خواته خپره کړې وه د يو زرغون تل پر مخ د سيند له لاندې ساحل څخه لس دوولس ګزه لوړ د سهيلي خان د حرم د ښځو تجير ولاړ ؤ او په هغه کښې شاييښه د څلوېښتو ښځو سره په خندا او مستۍ اخته ده. ساز وهل کېږي. ايشلي کېږي او ټوکې ټکالې روانې دي. د تجير څخه ور ها خوا د سهيلي خان خواجه ګان او پيره داران لار څاري چې د خان حرم ته څوك ور نژدې نه سي په دغه وخت کښې يو ځوان غښتلى سړى پر يو مست بهاڼ سپور د تجير خوا ته په يوه ټوپ راروان ؤ کله چې پيره دارانو ته رانژدې سو نو هغه مخې ته ورولويدل او ورته ويې ويل:

اجازه نسته چې نور مخته لاړ سې!

سپور پوښتنه وکړه څه پېښه ده؟

پيره دارانو په آمرانه لهجه ورته وويل چې دلته د سهيلي خان حرم په مېله راوتلى دى.

سپور د خپل ملاوستني څخه په چټکۍ توره راوايسته چې د لمر په پلوشو يې ځلا ددوى سترګې ور وبريښولې او ويې ويل:

د مخې مې ايسته کېږئ زما هم د دغه حرم سره کار دى.

پيره داران وبېرېدل او سپور لکه برېښنا راغى د ښځو په مينځ کښې له اسه راکښته سو او په ډېر تلوار يې شاوخوا وکتل.

ښځو ناري کړې يوې او بلې خوا ته يې الا کړل خو شابيبنه پر ميدان ودرېده او په ډير جرئت يې پېردارانو ته ناري کړې چې د انا محرمه څوك دی چې دلته راغی ګير يې کړئ. سپور اول په نرمه خندا او وروسته په قهر پر هغې ناري کړه. «پورته سه اس ته. بله خبره دې تر خوله راونه وزي".

ده بيا هم په چابکۍ توره په تيکې کښې واچوله په يوه کلکه ټيله يې شابيبنه زين ته پورته کړه او په خپله هم وروغورځېد پر اس سپور سو او چې نری شلاخه يې تر سر تاو کړه، اس لکه پنرو غورځېد او ديوان له مخې په داسې حال کښې چې د حرم ښځو پيره او پيره دارانو په حيرت ددښت خوا ته کتل اس ورو ورو ځينې ليرې کېدئ څو د دښت د شمال د غرو خواته پر دښت د دوی له نظره غايب سو.

پيره داران په وارخطايی راغلل او خان ته يې ټوله کيسه وکړه او د حرم ښځې په بيره خپلې کلا ته ولاړې.

❁❁❁

سهيلي خان خپل ناظران او د ماجت مولوي راوغوښتل او په داسې حال کښې چې له قهر څخه يې لاندې شونډه تر غاښونو لاندې کړې وه هغو ته وويل:

نور زه نه پوهېږم که دا "مطلب يې شابيبنه ده" پيدا نه سي نو دا وطن ته به اور واچوم. دا زما د ناموس خبره ده او تر هغه وخته پورې به تاسې هم و نه بخښم چې دا پيدا کېږي. له دې خبرې سره خان چوپ سو او ملا باران چې د ناظرانو مشر ؤ په لوړ آواز وويل:

خانه دا يواځې ستا د ناموس مسئله نه ده دا په ټوله وطن اړه لری. زه به لېوه(۱) او سړي خور(۲)دا اوس دستي د نورو خلکو سره پسې ولېږم او دښمنان به لاس تړلي ستا حضور ته راولم. دا يې وويل او د کوټې څخه ووت. مولوی چې څو دقيقې پټه خوله ؤ، کله کله به يې د خان بڼې ته وکتل خان چې له خپل اولني قهر څخه يو څه

---

۱)- ۲) دا د ناظر هغه نوکران وو چې ډېر بد نغامه خلك وو او نه دغه خاطره دغه نومونه پر ايښوول سوي وو.

راسوړ سوی ؤ. نو مولوي جرئت وکړ او ورته ويې ويل:

خان صاحب. ښځه خو د چېچې پوښتۍ څخه پيدا سوې ده او شيطان يې هم ژر په هډو کښېوزي. خدای دې نه کوي چې داسې نه وي سوي چې دې ؤ هغه سړي يو لام ترلی وي؟

د خان پر سترګو يو ځل بيا سرې کړۍ را تاو سوې او کله چې مولوي د ده وضع ته متوجه سو. نو پر خپلو خبرو پښېمانه معلومېدئ.

مولوي هر څه به ومنم خو دغه به و نه منم څکه د هغې د بې پيره له لور سره ما هېڅ بد نه وو کړي نو پر څه به يې دا بدنامي را اړوله؟ مولوي د خان له لهجې څخه پوه سو چې د هغه هم و تښتېدلې ښځې ته يو څه قهر راغلی دی. نو د دې له پاره چې په مسله کښې خان صاحب نظر وښيې ويې ويل:

ممکن زه په خطا وتلی يم. خو دا چې په دا کلو کلو د حرم ښځو ميله نه پېژندله او دې چې د دغه کار غوښتنه ستا څخه وکړه. دلته د سړي يو څه اشتباه راځي چې کوم نيت به يې درلود.

خان تر ښه ډېره وخته په فکر کښې ؤ او داسې معلومېده چې د مولوي پر دا وروستۍ خبره فکر کوي.

ده وروسته سر وښوراوه او کرار يې د ځان سره وويل: "ښايي دغسې دې وي په ښځه اعتبار نسته" مولوي د ده د خبرې په تأييد وويل: هو. په ښځه. ځمکه او زرو اعتبار نسته او دغه درې شيه د فساد منبع دي.

خان په يوه داسې نګاه لکه د مولوي څخه چې د يوې معنوی مرستې غوښتونکی وي. هغه ته وکتل او ولاړ سو. کله چې د کوټې څخه وتئ. مولوي ورته ووي: خدای مهربانه دی. ته خوا مه بدوه. پيدا به سي. خو که نه وي نو خدای تا ته لويه خاني درکړې او دا نعمت دې خدای نه زوالوي.

❀❀❀

د شابيبې د تيښتې په باره کښې په وطنو کښې ډول ډول خبرې خپرې سوې. چا به ويل چې يو اشنا يې درلود او د هغه سره وتښتېده. چا به ويل چې خان

لوی بدیدار پیدا کړیدی او هغه څنې وتښتوله. چا به ویل چې تورو غرو ته یې بېولې ده او هر چا یو څه ویل. په دې منځ کښې میاشتې تېرې سوې خو هېچا د شا بیبنې پته و نه ایسته.

لېوه او سړي خور هم ناکامه را وګرځېدل. او خان هم نه پوهېدئ چې دا پر کومه لار ولاړه؟

یوه ورځ خان خپلې میانخانې ته مولوي او ملاباران وغوښتل او په داسې حال کښې چې اوقات یې ډېر تریخ ؤ هغو ته یې ووې: زما شابیبنه خو پیدا نه سوه. بدنامي را پېښه سوه اوس څه وکړم؟

ملاباران په یوه داسې لهجه چې انفعال او مبالغه د ورا پکښې ځرګنده وه وویل:

خانه ته باور وکه د هغې ورځې څخه چې دا پېښه منځ ته راغلې ده. نو نه مې د شپې خوب کړی دی او نه مې د ورځې ارام. دا زموږ او ستاسې وطنونه مې ګرده تر پښو لاندې وکښل خو داسې معلومېږي لکه څمکه چې چاودلې وي او دوی په ننوتلې وي.

خان څو واره سر وښوراوه او وروسته پټه خوله سو. دوی په چورت کښې وو چې مولوي وویل: خانه ته ولې په دې خبره خپل زړه خورې. خدای لویه خانې درکړې ده. ګرد سره هغه هېره که او داسې یې فرض کړه چې تا هغه نه وه لیدلې. د دې د پاره چې غم دې غلط سي یوه بله ښځه وکه. خان بیا هم په چورت کښې ؤ چې ملاباران وویل: د فیروز فقیر یوه بله لور هم سته او ما اوریدلې دي چې دا تر هغې هم ښایسته ده.

خان چې تر دغه وخته په فکر کښې غوټه ؤ په دې خبره سر وښواروه او په داسې حال کښې چې ملاباران ته یې کتل ویې ویل:

زه دا بیخې ډېر وخت د هغو حال نه لرم. رښتیا یوه بله لور یې هم درلوده. خو خدای خبر هغه به بیا څرنګ وي. خو څرنګه چې د شابیبنې خور ده. نو که یې وغواړم بده به نه وي او ښایي په دې باره کښې دا بدنامي چې پېښه ده هم یو څه

را لړ سي. مولوي وويل:

هو. والله ملابارانه ته خو عجيب مشکل کشا يې بس پوره چاره دې پيدا کړه.

پر دې خبره د ټولو سلا راغله او خان دوی ته هدايت ورکړ چې په کار شروع وکړي.

❀❀❀

د جمعې په شپه د خان لوی ناظر ملاباران او مولوي د فيروز کره راغلل. دوی ته د فيروز فقير سپين سرې ماينې دستي پسه حلال کړ او ډوډۍ يې ورته وکړه. کله چې ډوډۍ وخوړل سوه، نو مولوي هغې ته وويل: خورې ته خو نو خبره يې چې شابيبه ولاړه او موږ چې دا ټول وطن تر پښو وکښل د هغې درك مو پيدا نه کړ. خان هم په هغې پسې ډېر خپه دی. خو څرنګه چې ستاسې سره دوستي ته يې نوره هوا هم کېږي. نو تاسې يوه بله پېغله لرئ او دا به خان ته په نکاح ورکوئ.

سپين سرې ښځې په نا آرامۍ وويل: هغه خو هم ناجوړه ده او هم مېړه لري نو دا خو تر خدای او رسول پورې بزه ګاري ده.

مولوي ورته وويل: مېړه يې چېرې دی؟ هغه دا ښه څو وخته کېږی چې ورك دی.

مولوی کرار وخندل. بيا يې وويل: خدای خبر هغه به څه وخت پيدا سی. مولوی غوښتل چې نور څه ووايي چې سپين سرې ښځې خبره د خولې څنې واخيسته او ويې ويل:

دا خو موږ او په خپله خان ته بدنامي ده. چې د مېړه ماينه څانته کښېنوي.

په دې وخت کښې ملا باران چې تر اوسه پټه خوله ؤ. وويل: لويه بدنامي پېښه ده او د هغې پخوانۍ بدنامۍ چاره هم په دې کېدای سي. چې د سره خپله دوستي نوې کړئ.

دوی په دغه شپه ډېرې خبرې سره وکړې. وروسته سپين سرې ښځې ورته

وویل.

ښه دی. موږ څه نه وایو. خان هم زموږ څخه بېګانه نه دی. را دې سي او په خپله دې د خپلې خوښيني رضايت حاصل کړي. زه خو د هغې اختيار نه لرم.

مولوي او ملا باران دا ور سره قبوله کړه او را رخصت‌سول. دوی خان ته راغلل او ټوله کیسه يې ورته وکړه او په دا بله شپه خان د شپې په تياره کښې د خپل مرحوم خسر کره ورغی.

خان ته خپلې خوابښې هر کلی ووایه. په دننه دالان کښې کښېنوست وروسته تر دې چې د شابيښې د ورکېدو خبرې پای ته ورسېدې. نو خان د خپلې نوې دوستۍ سوال منځ ته کړ.

سپين سرې ښځې خپلې لور ته وویل: لورې دا دی خان په خپله راغلی دی. هر څه چې دې په زړه کښې وي ورته ويې وايه.

خان مخ کښې تر دې چې هغه يو څه ووايي وویل: زه ستا په مقصد پوهېږم. زه دا کار د دې د پاره کوم چې زما او ستاسې دوستي باقي پاته سي او د بلې خوا هغه بدنامه خبرې چې اوس په وطن کښې خپرې دي ورکې سي.

نور دا چې ته يې مېږه ته ورکړې يې او مېږه دې هم ورك دی. نو زه تا ته داد درکوم چې اول خو هغه نه پيدا کېږي او که هغه پيدا سي. نو هغه ته به زه بل واده ور وکړم.

د خان تر معقولو خبرو وروسته هغې وویل: ښه دی خانه تا خو زما د خبرو ځواب تر هغو د مخه ووايه چې ما ويلې. خو ستا سره زما واده يو شرط لري او دا شرط که پر ځای سي نو زه به هم تا ته ځان در تسليم کړم.

خان په يوه اميدوارانه خندا ځو واره سر وښوراوه وروسته يې هغې ته وویل:

ووايه ګلمکۍ ستا شرط ته زه حاضر يم. ګلمکۍ وویل: خانه شرط دا دی چې يو ځلوښت ګزه دار به جګوې او د هغه پر سر به يو د سرو زرو کټوری اېږدې او د وطن غشي ويشتونکي به راغواړې چې هر چا هغه کټوری راواچوئ هغه ته به انعام ورکوې او په دغه شپه به زما او ستا واده سره جوړېږي. خان بيا وخندل او هغې

ته يې وويل: د دې کار څخه دې نو مقصد څه دی؟

مخ کښې تر دې چې ګلمکۍ خان ته ځواب ورکړي مور يې وويل خانه دا خو نجلۍ ده او په دې ډول پر تا يو ناز کوي او د خپل زړه تسلا کوي.

خان وويل:

ښه دی، ګلمکۍ دا ناز دې پر ما. خو ته د هېڅ شي غم و نه کې. زما په کلاکښې به هغه اختيار ټوله ستا وي چې شايينې درلود.

خان په دغه شپه د فيروز فقير له کوره راروان سو او پر لارې چې ملا باران پوښتنه ځنې وکړه، نو خان هغه ته وويل چې د ګلمکۍ شرط مې ومنئ. ته به سبا يو څلوښت ګزه دار زما د کلا مخ ته جلګ کړې او شاوخوا وطنونو ته به حال ورکړې چې ښکاريان راټول سي او په مسابقه د دار له سر څخه د سرو زرو کټورى په غشي راواچوي.

ملاباران هغه ته د امر د اجرا ډاډ ورکړ خو ورته ويې ويل:

خانه په دې پوهېږې چې ګلمکۍ ولې دا شرط ايښى دى؟ او د دې کار څخه يې مطلب څه دی؟

خان په يوه داسې لهجه لکه دغه کار ته چې په هېڅ ارزښت قايل نه وي هغه ته وويل:

دا د ځوانۍ يوه بوالهوسي ده. ملا باران چې خپل اس د خان له اس سره غوړ په غوړ روان کړى ؤ، يوه منافقانه خندا يې وکړه او بيا يې وويل: يه خانه دا ټول هوس نه دى. په دې کښې د ګلمکۍ دا مقصد دى چې د دې شرط ډنډوره بهٔ په وطنو کښې وګرځي او "موسى جان" چې دا يې هغه ته په نکاح کړې ده. چې هر ځاى وي، خبر به سي او ځان به را ورسوي. اصلي مطلب هم دا دى. پوه سوې خانه! خان چې دغه مطلب ته پخوا متوجه سوى نه ؤ. اوس يې خپله وضع د ملاباران په مخ کښې داسې وساتله چې په دې پوهېږي. نو ويې خندل او ملاباران ته يې ځواب ورکړ: ملابارانه! زه خو هم ګرګ باران ديده يم. غواړم چې د سبا معامله نن خلاصه کړم. دا ښه دى موسى جان چې هر ځاى وي ځان به را ورسوي او مور

به يې په ارامه دلې خوله ور پټه کړو.

خان د خپلو موزو ماميزې د اس په خېټه کښې ووهلې او اس دوه ګامه مخ ته وغورځېده. خان يوه غټه قهقهه خندا وکړه او پسې زياته يې کړه: هر وخت چې موسى راورسېد دا نو ستا د ليوه او سړي خور کار دی. چې حساب يې ور جوړ کړي.

خان چې دا خبره پای ته رسوله، نو ملاباران سمدستي پسې ور درسته کړه: ياره خانه په رښتيا چې ستا عقل ته موږ نه رسېږو. هغه چې وايي چې کلی په نامه لري يو خوی تر نورو ښه لري. نو ستا تدبير تر موږ ډېر پوخ دی. په دې کار کښې به زه په خپله د لېوه او سړي خور وظيفه اجرا کوم.

خان ته د ملاباران خبرو ډېره مزه بخښلې وه او په يوه خاص غرور يې هغه ته ور غبرګه کړه: ملا بارانه که زه دا د عاجزو (ښځو) حساب هم برابر نه کړم، نو دا دونه د وطن کار به څرنګه په ما جوړ سي. ملا باران په خندا وويل: بېشکه خانه ستا کوټې د عقل خزانه ده. خان ته دې خبرې هم ډېر خوند ورکړ. خو په دې خبره پسې ملاباران د سواليې په ډول د شابيبني ورکېدو ته اشاره وکړه او ويې ويل:

خانه څه فکر کوې چې دا د شابيبنې په تښتولو کښې خو به دغه ورك سوي موسى لاس نه درلود؟

خان د دې خبرې څخه يو سخت ټکان وخوړ او يوه شيبه پټه خوله ؤ. وروسته يې په داسې لهجه چې يو اضطراب ځنې څرګندېدئ وويل:

ګومان نه کوم خو که يې دغه کار کړی وي، چې دی يو ځل زما په لاس راسي، نو د ده د سر په وهلو به شابيبنه هم بېرته لاس ته راوړم.

د خان خبره لا پای ته نه وه رسېدلې چې د ملاباران له خولې څخه په بې فکرۍ او بې سنجشه ډول راووتل: خانه که شابيبنه پيدا سوه، نو ګلمکی به څرنګه کوې؟ دوې خوندې خو په يوه نکاح کښې نسي راتلای. دا مهال خان په قهقهه يوه لويه خندا وکړه او ويې ويل:

های! ملابارانه خدای دې وبخښه. دا څلوېښت چې مې کښېنولي، د دې ځواب چې ورکوم. نو د دوو خوندو حساب به هم ورکړم.

ملاباران يوه تصنعي خندا وکړه او څه يې و نه ويل او نوره لار نو دوی خبرې و نه کړې، څو خان و کلا ته ورسېدئ او د کلا په دروازه کښې يې خپل اس مهتر ته وسپاره او بېله دې چې د چا سره خدای په اماني وکړي کلاته ننووت.

د "باشلنګ" دره د ښه ډېره وخته را په دې خوا بنده وه او څوك نه پوهېږي چې دا دره چا نيولې ده. د باشلنګ د غره د درې لوی غارونه د نامعلومو خلکو له خوا نيول سوي او په شاوخوا کليو کښې اوازې خپرې سوې دي چې په دې غارو کښې داسې ياغيان اوسي چې د سهيلي خان بدي يې پر سر اخيستې ده. يو و نيم به ويل چې د دغو غارو سنګرونه د (ګردي باغران) د (سياجوی) وليجان نيولي دي او هغه لوړه کړې ده چې د سهيلي خان خاني به ورچپه کوي.

دا خبره رښتيا وه. له هغه وخته چې پر وليجان د ځمکې په معامله کښې سهيلي خان د ده د مدعي له خوا موك وخوړ او پر ده يې د ملامتۍ حکم وکړ. نو وليجان ځمکه خپل مدعي ته پرېښووله او په خپله را بار سو. د باشلنګ په غارو کښې يې ځای ونيوئ او د سهيلي خان ماينه شابيبېه هم ده را وتښتوله. او هغه يې اوس دلې ځانته کښېنولې وه.

وليجان يو بهادر باغي ؤ. ده د وطن خلکو ته ازار نه ورکاوه. خو هر وخت چې به د سهيلي خان قافله د (داور) څخه (غور) ته تله يا به د غور څخه قافله (داور) ته راتله نو هغه به يې نه پرېښووله او دې وضع په خپله سهيلي خان هم وارخطا کړی ؤ. سهيلي خان له دغو باغيانو او داړه مارانو څخه خبر ؤ. خو په دې نه پوهېدئ چې دا څوك دی. سهيلي خان څو واره د دې نيت کړی ؤ چې باغيان په خپله سزا ورسوي. خو د باشلنګ دغه غارونه ده ته معلوم وه چې هغه څوك نه سي فتح کولی.

د باشلنګ غارونه چې د لارې پر سر يې حاکميت درلود. سربېره د غره په يوه ډېره کښې جوړ سوي وو. او د موقعيت يو ښه والی يې دا ؤ چې د هېڅ خوا څخه يې د فتح لاره نه درلوده او سر بېره يې د اوبو چينې هم درلودې او موقعيت

یې د لارې پر سر داسې راغلی ؤ چې که پېنځه کسه پر دغه ځای کېښېنستلي وای، نو بسته پلټن هم مقابله نسوای ور سره کولای. د باشلنګ د لارې د بندېدو خبرې په ټول وطن کښې خپرې وې. خو چا دغـه ځای ته د دې جرئت نه درلود چې ورسي. د شا وخوا وطن خلکو دا مهال هېڅ تکلیف نه درلود. ځکه باغیانو په هغو هېڅ کار نه درلود. خو د سهیلي خان په نامه قافله نور هېڅکله له دې لارې نسوای تېرېدلای. په وروسته کښې د وطن خلکو هم د دوی سره مینه پیدا کړه او وخت ناوخت به یې د غلې او دانې مرسته ور سره کوله.

❁❁❁

یوه شپه ښه ناوخته ولیجان خپلې میانخانې ته چې د باشلنګ د غارو په یوه غار کښې یې جوړه کړې وه راغی. ده د نورو خلکو په جمله کښې یو تور غټ خمټ زلمی ولید چې ناست دی او تر شا یې دېوال ته رباب تکیه کړی دی.

ولیجان روغبر وکړ او کله چې یې پر دغه ناشناخته زلمي سترګې ولګېدې نو یو ځل یې بیا هغه ته ښه راغلی وویل او پوښتنه یې ځنې وکړه چې د کومه ځایه راځې؟ دې ناشناخته ځلمې ورته وویل: یاره که دې د پوښتنې پوره ځواب درکړم نو کیسه به ځینې جوړه سي، خو زه غریب سړی یم. په دا وطنو کښې په خوارۍ پسې راورك یم دا څو عمر مې په هابل کلي کښې ګوروانې کوله. د هغه ځایه سره مې جوړه نه سوه، نو راروان یم. وطن پر وطن ګرځم او په اصل کښې د خپل زړه غم سړوم. ولیجان چې ډېر ستړی معلومېدئ او د دې نوي مېلمه څخه یې واورېدل چې د خپل زړه غم سړوم او د بلې خوا یې د هغه شا ته رباب ولیدٔ نو په یوه سنګینه خندا یې ورته وویل:

ځوانه د دنیا غمونه ډېر دي ورك یې که، ته دې دا رباب را واخله او یوه پنجه رباب راته ووهه، چې زموږ د زړه څخه یو څه غم را لیري کړي.

مسافر ځوان هم بله ونه کړه او خپل رباب یې راوخیست او یو داسې سور یې ورغاوه چې ولیجان یې پر مستۍ راووست. خو چې ولیجان غوښتل څه ووایي او خبره وکړي نو مسافر مېلمه موقع ورنه کړه او رباب یې یو بل داسې سور ته واچاوه

چې هغه خلاصېدئ وليجان ورته بېده سو.

وليجان بېده ؤ، چې ډوډۍ راغله، ډوډۍ په پټه خوله وخوړل سوه او چې لاسونه پريوله سول، بېله دې چې نورې خبرې وسي وليجان ولاړ او کور ته ننووت.

نور هم هر يو پر ۰۰۵ لار ولاړل او مسافر ته يې په مهمانخانه کښې ځای ور هوار کړ.

دا شپه تېره سوه، سبا د وخته وليجان مهمانخانې ته راغی او د مېلمه څخه يې وغوښتل چې يوه پنجه رباب ورته ووهي. مېلمه هم بيا رباب له پوښه راويوست او دا وار يې بيا داسې رباب وواهه چې وليجان يې پر خپل هنر او ځان مين کړ.

وليجان مېلمه له ځان سره روان کړ او راغی د يوه سنګر پر سر کښېنوست او د مېلمه څخه يې پوښتنه وکړه چې ته څوك يې او له کومه راځې؟

مېلمه ورته وويل: زما نوم موسی دی، د (داور) د يو سوداګر چې نوروز نومېدی زوی يم. پلار مې مړ سو. زما معشوقه چې په کوچنيوالي کښې لا اکا فيروز را کړې وه، خوابښې او اخښيانو راڅخه وګرځوله. زما هم څه په وس ور سره پوره نه وه، نو د وطن څخه را فراره سوم، دا دی، وطن پر وطن ګرځم او دغه رباب مې غم را غلطوي. وليجان د موسی تر خبرو وروسته په فکر کښې سو. مېلمه ته يې څه و نه ويل او مانښام چې مهمانخانې ته راغی نو چې ډوډۍ يې وخوړه سمدستي کور ته ولاړئ.

❁❁❁

موسی لا پهمهانخانه کښې بېده ؤ چې وليجان د هغه سر ته کښېنوست او په کرار يې ږغ پر وکړ.

عزيزه، سره غرمه ده کښېنه.

موسی سترګې را روڼې کړې او په ډېره چټکۍ پر خپل ځای کښېنوست او په دغه وخت کښې وليجان په يوه نيمه خندا ورته وويل:

موسی جانه! ته خو نور هم زما خپل سوې.

موسی په تعجب پوښتنه ځنې وکړه. د خپلوۍ څخه دې مطلب څه دی؟

وليجان په خندا ورته وويل: موسی جانه اخښی مې يې اخښی!!

موسی جان بیا په حیرت وپوښتئ، زه نه پوهېږم له دې خبرو څخه دې مطلب څه دی؟

ولیجان ورته وویل: موسی جانه، نورې خبرې پرېږده چې اودس لمونځ وکړې نو د ننه کور ته راسه. موسی جان غوښتل چې د هغه څخه یو څه نورې پوښتنې وکړي خو ولیجان ولاړ سو کورته ننووت او موسی جان ولاړ اودس یې تازه کړ، لمونځ یې وکړ راغی او پر لویه پربنه کښېنوست هغې لارې ته یې چورت بند کړ چې له دغه ځایه د داور خوا ته تېرېده.

دی لا د ولیجان د تېرو خبرو په چورت کښې ؤ، چې ولیجان بیا را ووت او هغه یې تر لاس ونیوه او ورته وېې ویل: موسی جانه. شابیبنه دې غواړي راځه کور ته، د ولیجان دا خبره لا پوره پای ته نه وه رسېدلې چې د موسی جان فکر یې په شور راووست او بې اختیاره یې تر خوله ووتل:

(شابیبنه)! هغه دلته څه کوي؟

ولیجان وخندل او وېې ویل: شابیبنه دلې ده او هغه تا غواړي.

موسی جان په حیرت حیرت کښې ولیجان ته وکتل او وېې ویل: هغه زما د اکا لور شابیبنه یادوې؟ ولیجان په خندا ځواب ورکړ: هو هغه یادوم او هغه تا غواړي!

موسی جان په تعجب شاوخوا وکتل او بیا یې ولیجان مخاطب کړ او ورته وېې ویل:

هغه خو د سهیلي خان څخه وه، هغه دلته څه کوي، ولیجان په یوه قاطع لهجه ورته وویل:

دا خبرې نو ته پرېږده خو (شابیبنه) تا غواړي، راځه نورې خبرې پرېږده.

موسی جان لکه تر جادو لاندې انسان نور څه و نه ویل او په ولیجان پسې سو. دوی دواړه د څو غارو پر سر و یوې دکانچې ته ورسېدل او هلته یې ولیدل چې (شابیبنه) په انتظار ولاړه ده، کله چې یې موسی جان ولید نو شنه خوله د ژړا ولاړه دهغه په غاړه کښې یې لاس ور واچاوه او موسی جان چې هم هر څه ځان تکیه کاوه، خو زنه یې ورېږدېده او یوه روښه سپینه کړۍ یې د سترګو پر مرغښانو راتاو سوه.

دوی څو دقیقې دغسې وو. وروسته سره کښېناستل او هغې د موسی جان ښځه د کور پوښتنې کولې او هغه ټوله کیسه ورته وکړه او د خپلې فرارۍ د ورځو نکلونه یې ورته وکړل.

وروسته ولیجان موسی جان ته وویل چې زه ورور نه لرم ته زما ورور یې. د دې وروسته دا کور ستا خپل کور دی او دا به نو پر ما پور وي چې ګلمکۍ به تا ته راولم.

دوی دواړه په ملګرۍ او ورورۍ کښې ورو ورو دونه سره نژدې سول چې اکثره به ولیجان ورته ویل: موسی جانه که ته پر دې دنیا نه یې نو زه هم له خدایه ژوند نه غواړم.

ولیجان او موسی جان په دغه غره کښې اوسي او څو کسه نور ملګري هم لري چې هغه هم د خانانو پوروړي بزګران دي چې دلته یې پناه راوړېده.

دوی د باشلنك پر لار د غور لویه لار بنده کړې ده او څو واره چې د داور له خوا سهیلي خان لښکرکشي پر وکړه خو د دغه لښکر ښځه ځوانان را ببل سوه او ولیجان ته به یې پناه راوړه او باقي لښکر به مات سو.

د ولیجان او موسی جان نوم پر وطنونو پروت ؤ او د سهیلي ښځه ناراضه وطن به د دوی سره مرسته کوله.

یوه شپه دوی په مهمانخانه کښې ناست وو او موسی جان و رباب ته شهباز وراچولی ؤ. چې د دوی د ټېو ملګرو ښځه یو سپور له داور ښځه را ورسېدئ او د نور حال احوال په جمله کښې یې وویل: سهیلي خان د شابیبنې له پلټنې ښځه لاس اخیستی دی او د هغې بلې خور ګلمکۍ ته یې مرکه کړېده. د راغلي سړي جملې لا پوره سوې نه وې چې موسی جان په بې اختیاره ډول پر نارې کړې. هغې هم ور سره منلې ده؟ سړي وویل:

یه. هلته په وطن کښې خبرې کېدلې چې ګلمکۍ یو شرط ور سره ایښی دی. موسی جان په داسې حال کښې چې پر ژبه یې لکنت راغلی ؤ. پوښتنه ځنې وکړه: څه شرط یې ورسره ایښی دی؟ سړي وویل:

شرط یې دا ایښی دی چې هر چا د څلوېښت ګزه دار څخه د سرو زرو کټوری په درو غشو را واچوئ نو ګلمکۍ به د سهیلي سره واده کوي.
موسی جان چې دا خبره واورېده بې اختیاره ولاړ سو او کور ته دننه ولاړ او هلته یې شا بیبئ ته کیسه شروع کړه. دوی لا دا خبرې کوي چې ولیجان پسې ورننووت او هلته په دغه باره کښې خبرې شروع سوې. ولیجان وویل:
چې دا لېوه (مطلب یې سهیلی ؤ) لا څه غواړي؟ موسی جان وویل:
ګلمکۍ به ځان مړ کي.خو د بل چا سره به واده و نه کړي. شابیبئ وویل:
له دغه شرط څخه یې دا مطلب دی چې موسی جان هر ځای وي خبر سي او ځان را ورسوي. ولیجان په تلوسه وویل:
بس کار جوړ سو په رښتیا دغسې ده. نو څه باید وسي؟ ولیجان وویل:
په نابلده کالو کښې هلته ورځو او ځان داسې ښکاروو چې موږ هم ښکاریان یو او په دغه وخت کښې لار جوړوو او که خدای کړې وه نو ګلمکۍ به هم دلته راولو.
د ولیجان یوه پېغله خور هم په دغه مجلس کښې ناسته وه. هغې وویل:
سهیلي خان شیطان سړی دی او ښایي دا شرط یې هم د دې د پاره منلی وي چې موسی پیدا سي او په خپل لاس یې مړ کړي.
ولیجان یوه نرۍ خندا وکړه او بیا یې موسی جان پر اوږه وواهه ویې ویل:
ښه چې سهیلی شیطان سي. نو موږ یې و لا حو له یو زما د خدای سره وعده ده چې د ګلمکۍ لاس به د تور (مطلب یې موسی ؤ) په لاس ورکوم.
ولیجان خپل دیارلس کلن زوی (میرولي) ته ور ناري کړې او چې هغه راغی نور ورته ویې ویل: میرولیه زویه. سبا به زما او موسی جان اسان را تیاروې او موږ به ځو چې د سهیلي کافر سره بیا یو وار غېږ وباسو.
میرولي په چابکۍ د ښه دی. خواب پلار ته ورکړ. وروسته یې وویل:
بابا زه خو به هم در سره یم.
ولیجان وخندل او ویې ویل:

دا سیاسرې نو پر چا وسپارو؟
میرولي خپلې پیغلې ترور (تانو) ته وکتل او بیا یې وویل:
زه خو در سره ځم.
پلار یې په یوه قاطع لهجه وویل:
بس زویه په دې کښې نورې خبرې مه کوه. مور ځو او ته به دلې یې.

۞۞۞

په (داور) کښې د لوی خان د کلا په مخ کښې پر لوی میدان یو لوی دار جلګ دی پر سر یې د سرو زرو کټوری پروت دی. د وطنو وطنو ځخه ښکاریان راغلي دي او هره ورځ د کټوري د را اچولو د پاره بې شمېره غشيّ له کمانۍ خطا کېږي خو کټوری ځوك نه سي را اچولی ښکاریان چې راځي د خان مېلمانه وي او هره ورځ د خان له خوا ډوډۍ ورکول کېږي.

لویه مېله جوړه ده. ډولونه وهل کېږي. اتڼونه کیږي. له سهار ځخه تر ماښامه د نښان مسابقه په خپله لوی خان ځاري او خلك یې اچولي دي چې موسی جان وپېژني.

په دغو ورځو کښې یوه ورځ اوازه سوه چې دوه کسه ښکاریان د پورته خوا ـخه راغلي دي چې ډېر په ځان غره ښکاري.

سهیلي خان خپل جاسوسان واستول او هغوی چې د دوی د رنګ او قیافې نښانې ورته راوړې نو لوی خان په دې ډاډه سو چې موسی راغلی دی.

په دغو ورځو کښې خان د فیروز فقیر ټوله کورنۍ خپلې کلا ته رانقل کړې ده او ګلمکۍ هم د دغې کلا په یوه برج کښې اوسي او هره ورځ له دغه برج ځخه ښکاریان ځاري. ګلمکۍ هم هغه مهال چې موسی جان او ولیجان دنښان میدان ته راتله. لیدلي وو او موسی جان یې پېژندلی ؤ. ګلمکۍ د خپل پلار له کوره یوه مینځه چې د دې ملګرې وه له ځانه سره راوستلې وه نو کله چې یې موسی جان وپېژندئ، خپلې مینځې ته یې پټ وویل چې ته ورسه او هغو دوو کسو ته جلا ځای جوړ کړه.

کله چې مېنځه راغله او موسی جان او ولیجان یې د نورو ښکاریانو څخه را جلا کړل او یواځې یې په یوه کوټه کښې ځای ورکړ نو ولیجان موسی جان ته وویل:

توره اندېواله! پوهېږې چې دا کار ولې سوی دی.

موسی ورته وویل:

ولیجانه په هېڅ نه پوهېږم چې دلته راغلی یم لکه لېونی داسې یم. زما فکر او سترګې بل څه نه ویني او هر دېوال ته چې ګورم وایم اوس به وچوي او زما ګلمکۍ به ترې راووزي.

ولیجان په لیږدمې وویل: موسی جانه کار سره رسېدلی دی، موږ ګلمکۍ پېژندلي یو او دغه ځای ته زموږ راوستل هم د دغه مطلب له پاره دي چې ځان په ګیر راکړي. که خدای کول دوې ورځې وروسته به کور ته در سره ورسېږو.

موسی جان په رښتیا لکه لېونی داسې ؤ، څه یې و نه ویل د موسی حرکات لېوني ته ورته وو، کله کله به یې بې موقع و خندل او کله به یې بې اختیاره لاسونه په هوا کښې ښورېدل.

دوی دغه خبرې کولې چې ماښام سو او د لوی خان له کوره د هغې مینځې په لاس یو غوری ډوډۍ ورته راوړل سوه.

مینځې چې ډوډۍ کښېښووله ویې ویل:

په تاسو کښې کوم یو موسی جان نومېږي؟

ولیجان په خندا موسی جان ته مخ ور واړاوه او ورته ویې ویل: ما نه درته ویل!

موسی جان مېنځې ته ور وغورځېدئ هغه یې په غېږ کښې ونیوله. هغې ځان ځنې خلاص کړ او په تلوار او وارخطایۍ یې ورته وویل داسې مه کوئ. ما ته مې بي بي ویلي دي چې ته وګوره په دوی کښې موسی جان سته او کنه.

ولیجان ورته وویل: هو دغه موسی جان دی. ستاسو بي بي څوک ده. مینځې خپل مړوند مخې ته و نیوی او کرار یې وویل:

زما بي بي ګلمکۍ ده. زه هغې رالېږلې یم او راته ویلي یې دي چې زما

دوې سترګې ستا پر لار څلور سوې. پر ځان پام کوه. سهيلي خان لوی دام غوړولی دی. وليجان ورته وويل:

بي بي ته دې ووايه چې موږ په تا پسې راغلي يو د سهيلي پروا نه لرو د دې لار جوړوه چې څرنګه را سره ځې؟

مينځه ولاړه دا شپه تېره سوه. سبا بيا هغه حال دی. څوك نښانونه ولي. څوك غورځي او ډولونه وهي. سهيلي خان دوی ته حال راوستاوه چې نښان وولي خو وليجان ورته وويل:

چې موږ دوې ورځې دار او نښان ګورو او سبا نه بل سبا به مو د نښان ويشتلو وار وي.

په مېله کښې چوك چوکه سوه چې پاخه ښکاريان راغلي دي او دوی به وکولای سي چې کټوری راواچوي.

سبا د کلا د مخه په ميدان کښې خورا ډېر خلك را ټول سوي دي او لوی خان هم په سره بخملي تجير کښې ناست دی.

د نښان ويشتلو وخت نژدې ؤ. دا مهال موسی جان او وليجان را ورسېدل. موسی جان پر اس سپور ؤ. چې ليندۍ ته يې غ ـي ور واچاوه او کله چې غشی له ليندۍ څخه ووت نو سمدم ورغی او پر کټوري وموښت. کټوری را ولويدئ. ميدان موسی جان يووړ.

لوی خان را ولاړ سو او دوی ته يې ډېر آفرينونه وويل او انعامونه يې ورکړل. دوی ورته وويل چې اوس نو موږ رخصتېږو. خو خان هغو ته اجازه ورنه کړه او د يوې بلې شپې د پاتېدو ست يې ورته وکړ. اوس نو دوی په داسې وخت او وسيله پسې ګوري چې ګلمکۍ له کلا راوباسي او د سهيلي خان څخه يې بوزي.

سهيلي خان اوس موسی جان پېژندلی دی او د ملا باران په مصلحت يې داسې دام ترلی دی چې نن ماښام ګلمکۍ هغو ته ډوډۍ ور استوي نو به په هغو زهر ګډه کړي خو په دې وسيله موسی جان له منځه يوسي. خو دا مشکل ؤ چې دا زهر څرنګه د دوی په ډوډۍ ورګډه کړي. خو دا کار هم د مولوي په مصلحت وسو.

مولوي يوه زړه مكاره بوډۍ پيدا كړه او بوډۍ هم دغه كار پر اوږه واخيست.
ماښام چې ګلمكۍ ډوډۍ تياره كړه او خپلې مينځې ته يې وركړه چې هلته يې يوسي نو كله چې مينځه د كلا څخه را ووته په لار كښې يوه زړه بوډۍ ورته ودريده او په ژړا يې ورته وويل:
ستا بلا واخلم د دغه غوري څخه يوه ګوله را كه چې خداى ثوابونه در كړي.
مينځې هغې ته ځواب وركړ او ځنې رهي سوه. بوډۍ پسې وروځغستل او هغه يې تر لمن ونيوله او ورته ويې ويل:
زه هم خبره يم چې دا د دوو مينو خواړه دي، دا ګلمكۍ و خپل مين موسى جان ته لېږي او په خپل لاس يې سم كړي دي. دا ټوټكه زما لالى هم خپلې مينې ته رسوي، يوه ګوله ځنې راكه چې خداى زموږ ارمان هم تر سره كړي.
مينځه په فكر كښې ودريده او بوډۍ مكر شروع كړ. وروسته مينځې د غوري څخه پوښ ايسته كړ او بوډۍ يوه غټه ګوله واخيسته او د خپلې ګولې پر ځاى يې نورې وريجې را هوارې كړې.
بوډۍ مينځې ته دعاوې وكړې او له دغه ځايه لرې سوه.
مينځه را روانه سوه. خو په دې پوه نه سوه چې مكارې بوډۍ دغه خپل لاس په زهرو لړلى وو او د ګولې د اخيستلو په وخت كښې يې د لاس زهر په ډوډۍ كښې ګډ كړل.
مينځه راغله او ډوډۍ يې وليجان او موسى جان ته كښېښووله او بېرته ولاړه.
وليجان چې لاس پريوئ او ډوډۍ ته را دمخه سو موسى جان ورته وويل:
وليجانه راځه چې دا ډوډۍ نه خورو زما زړه پر ارام نه دى.
وليجان وخندل او ورته ويې ويل:
دا خو ستا د مينې سوغات دى ولې به يې نه خورو.
موسى جان چې په فكر كښې ؤ بيا يې وويل: وليجانه ته باور وكړه چې زه بيخي بې باوره يم او ستا د خور تانو هغه خبره مې سمه ستركو ته ولاړه ده چې

راتلو ویې ویل چې پر ځان پام کوئ سهیلی ډېر شیطان سړی دی.

موسی جان لا دا خبره پوره کړې نه وه چې ولیجان لستوڼي بډوهلې او یوه غټه ګوله یې واخیستله او ویې ویل:

موسی جانه هر څه چې دي ستا د محبوبې خواږه دي. زه خو یې خورم. موسی جان نور څه و نه ویل او په خپله یې په ډوډۍ پیل وکړ. یوه ګړۍ وروسته دستر خوان ټول سو. د نیمې شپې وخت ؤ چې ولیجان موسی جان راویښ کړ او ورته ویې ویل:

اندېواله زما د ژوند وروستی وخت دی. زړه مې رېږدي او کولمې مې درد کوي او داسې فکر کوم چې زهر مې خوړلي دي.

موسی جان په وارخطاۍ ورته وویل: خطا وتلی یې که زهر وای. نو پر ما یې هم باید اثر کړی وای. ولیجان په زګیروي ورته وویل:

دا شیطان لکه چې تا ته دام غوړولی ؤ. خو زه په بند سوم او دا ښه سو چې زه په بند سوم. اوس به مې څه کولای چې ته دغسې وای.

موسی جان د ده خبره پرېکړه او ویې ویل:

زهر نه دي. کنه زه یې هم باید دغسې کړی وای.

ولیجان دا وار په زګیروي او داسې لهجه چې کلمات یې شمېرلي ادا کول وویل:

دغوري په هغه خوا کښې یې زهر اچولې وو چې ستا خوا ته برابر ؤ. خو دا هم د خدای فضل دی چې هغه ما وخوړل او ته پاته سوې.

موسی جان وکتل چې دملګري حال یې وار په وار خرابېږي نو ورته ویې ویل:

ولیجانه اوس نو څرنګه وکړو؟

ولیجان دا وار څه خاموش ؤ. بیا یې وویل زما اس په خپل اس پسې ایدك (د سپارلی په اس پسې اضافي اس) کړه او ما په خپل اس تر مخ ونیسه او په دغه شپه حرکت وکړه او درځه چې څو پر تا کومه ټکه وا نه چوي. موسی جان هم

دغسې وکړل او د شپې وروستۍ ګړۍ وې چې ولیجان په نیم ځانه صورت موسی جان پر خپل اس د مخه ونیوئ او د هغه اس یې په خپل اس پسې ایدك کړ.

دوی په پټه خوله د داور کلا ځخه راووتل او د شمال خوا غرو ته یې پر دښت خپل حرکت ته دوام ورکړ.

لمر داسې ښه یوه نېزه را پورته سوی ؤ چې موسی جان او ولیجان د باشلنك کلاؤ ته ځان را ورساوه سر ببره د غره له غارو ځخه ښځو او هلکانو ولیدل چې دوه اسان راځي او پر یوه اس دوه کسه سپاره دي.

د ولیجان خور (تانو) چې یوه هوښیاره پیغله وه، په دې پوه سوه چې په ولیجان یا موسی جان یو څه سوي دي او په وارخطایۍ د کور مخ ته را ووتله او په دې پسې (شابیبنه) هم راغله.

دوی ساندې نارې کړې چې موسی جان اس ودراوه او ولیجان یې په غېږ کښې راواخیست را یې وئ او پر بستر یې پرې یوست.

هغو ته ولیجان په زګیروي وویل چې زما د ژوند وروستۍ لحظه مې مه نا آرامه کوئ او خپل زوی میرولي یې راوغوښتئ، په میرولي پسې سړي ولاړل او د موسی جان ځخه (تانو) او (شابیبنې) پوښتنه وکړه چې دا څه ور پېښه سوه. موسی جان چې هم ډېر خپه ؤ او د ولیجان حال یې زړه او سترګو ته د تحمل وړ نه ؤ، په غمجن ډول دوی ته وویل:

مورې خو یو ګډ دښمن لرو چې سهیلی خان دی، ولیجان ته هم د هغه په ټونك زهر ورکړل سوه او مورې نه پوهېدو.

دوی ټولو اوښکې توېولې چې میرولي راغی مخ کښې تر دې چې میرولي د پلار بستر ته ور تېر سي (تانو) په غاړه کښې لاس ور واچاوه او په زوره زوره یې ساندې ور سره نارې کړې، هلك چې وارخطا وارخطا یې کتل لار ځینې ورکه معلومېده، څو د پلار بستر ته ورنژدې سو، ده چې پلار ولید او د هغه سترګو ته یې

وکتل. چې تور یې پورته او سپین یې پر کښته راغلي وو نو په چټکۍ راغی و اړخ ته یې کښېنوست او د پلار سر یې په غېږ کښې ونیوئ.

ولیجان په دغه تکان سره سترګې را روڼې کړې او د یوه اوږده (آه) سره یې په شمېرلو کلماتو وویل:

میرولیه! زویه زه سهیلي مړ کړم. ته به زما زوی نه یې که د هغه ښځه زما ساري (په برابرۍ) وانخلې. زویه زما بل وصیت دا دی چې ګلمکۍ به موسی جان ته راولې او موسی جان به خپل خوا خوږی اکا بولې. میرولي چې خپلې سترګې د پلار پر سترګو برابرې کړې وې. په داسې کلماتو کښې چې غاښونه یې یو پر بل ټینګ نیولي وو او خبرې یې د غاښونو تر پیوستو راوتلې وویل:

(بابا) زه به د سهیلي ښځه ستا ساري او هم واخلم او ګلمکۍ به هم موسی جان ته راولم او ستا دا وصیت به پر ځای کړم.

کله چې میرولي خپله خبره خلاصه کړه. ولیجان سترګې روڼې کړې او راسته اوږه یې دوه واره پورته او کښته سوه او د دې سره سم میرولي د پلار پر سترګو دواړې بتې ګوتې ونیولې او دروه یې مخ موسی جان ته ور واړاوه او ورته ویې ویل: خلاص سو!

موسی جان چې سرکښته ځړولی ؤ. په ناڅاپي یې سر را پورته کړ او سترګې یې لکه د وینو پیالې داسې سوې وې او یو اوږد (اَوَف) یې تر خوله ووت.

تانو چې تر دغه وخته خپلې شونډې تر غاښو لاندې نیولې وې. یوه اوږده چغه یې تر خوله ووته او شابیبنې هم وېښتانو ته لاس ور واچاوه او یوه غونچه یې د لاس په پنجو کښې پاته سوې.

په خونه کښې یو زړه ریبونکی زوږ پورته ؤ. خو میرولي په یوه قهرناکه لهجه نارې کړه. بس نور مو اواز باید پورته نه سي. بابا ولاړ خو ما غونډې زوی لري او زه به د ده په توپک د سهیلي کلمې ور بادوم.

ښځې له کوټې ووتلې دوی او د دوی سره اوسیدونکي ځوانان راغلل او ولیجان یې واخیست د باندې یې یووړ هلته یې غسل ورکړ په کفن یې کړ او د خپلو

کورو پر سر د غارو څخه ور پورته یې د غره پر یوه څوکه ښخ کړ.
درې ورځې یې فاتحه واخیستله او په خیرات یې یو تور غویی هم حلال کړ.

❁❁❁

د ولیجان مرګ هغه ټوله ځوانان چې د شاوخوا ملکونو د خانانو د لاسه را فراره سوي وو، داسې پارولي وو چې هره ورځ به یې میرولي ته تحریك ورکاوه چې پر سهیلي ورسي او خپل کسات ځنې واخلي په دې منځ کښې درې میاشتې تېرې سوې او دا درې میاشتې میرولي او نورو ځوانانو ځانونه ښه تیار کړل.

په دغه وخت کښې بیا دوی ته یو خبر ورسېد چې سهیلي خان پر ګلمکی هره لار تړلې ده او هغې هم د ده سره د واده موافقه کړې ده او د راتلونکي جمعې په شپه یې واده دی او داسې واده یې په خیال کښې دی چې ټوله وطن ته مېله ورکړي.

په دغه وخت کښې میرولي و موسی جان ته وویل چې اوس پوره وخت دی، میرولي او موسی جان د نورو ملګرو سره داسې لام وتاړه چې پر اسانو به داور ته ځي دوی به د داور له ښار څخه د باندې خپل اسان دوو ملګرو ته سپاري او نور ملګري به د ملنګانو په کالو کښې ورځي او په دې پلمه چې ملنګان د ناوې څخه قلنګ غواړي لوی غالغمال به جوړوي. میرولي به په دغه وخت کښې کلا ته ننوزي او هلته به توره راباسي نور نو هر څه چې پېښه سوه خو ناوې به راولاړوي او د باندې خوا څخه چې میرولي ناوې کش کړه نور ملنګان به هم تورې باسي او ځان به د ښار څخه د باندې اسانو ته را رسوي.

دا پلان ټولو منظور کړ او د داور خوا ته را روان سول.

❁❁❁

د داور ښار لکه د اختر اوښ داسې رنګین سوی دی. هرې خوا ته ډولونه وهل کېږي، اتنونه کېږي، غېږې ایستل کېږي او یوه لویه مېله شروع ده. ماښام ته نژدې د سهیلي خان د کلا څخه یو څه ور هیسته په هغه بله کلا کښې د وطن پاخه او سپین ږیري د سهیلي خان سره ناست دي ساز کېږي او هلوکان ناځي.

ترغونی ماښام دی چې يوه ډله ملنګان د سهيلي د کلا دروازې ته ودرېدل او نارې يې کړې چې راوړئ ملنګان د ناوې قلنګ غواړي. د کلا پيره دارانو د هغو سره مسخرې (ټوکې) شروع کړې خو دوی دغه نارې وهي چې د خان د نوې ناوې قلنګ موږ پر نېک فال نيولی د پيره دارانو مسخرې ورو ورو جدي سوې او د ملنګانو سره يې لاس واچاوه.

ميرولي په دغه وخت کښې پټ ځان ور تېر کړ او کلا ته ور ننووت کله چې د کلا غولي ته ورغی د کلا د لوی دالان مخ ته ګلمکۍ پر تخت ناسته ده او شا و خوا ښځې پر راټولې دي.

ميرولي په زوره نارې کړې:

ګلمکۍ را ولاړېږه!

د ميرولي دا ناره وه چې ګلمکۍ شال له سره وغورځاوه او لڅې پښې يې راوځغستل په دې وخت کښې يوې سپين سرې ور حمله کړه او تر لاس يې ونيوله او نارې يې کړې:

څه کوې د ميرو ماينې تښتوې؟

د دې خبره لا پای ته نه وه رسېدلې چې د ميرولي توره يې د پوښتيو تر پوست ور ووته او زړه يې ورخيرې کړ.

نورو ښځو کوټو ته وځغستل، ميرولي ګلمکۍ تر لاس ونيوله او يوه پالتو ګودړۍ (د ملنګانو چپنه) چې يې پخوا لا د ځان سره راوړې وه پر سر ورواچوله او د کلا څخه يې راوايستله د کلا مخ ته لا تر دغه وخته د پيره دارانو او ملنګانو تر منځ ساده حملې وې خو کله چې ميرولي او ګلمکۍ تر دوی تېر سول نو يو ښه آن وروسته نارې سوې چې يوه ملنګ ښځه وتښتوله.

کله چې پيره دارانو د ميرولي خوا ته د راځغستلو نيت وکړ ملنګانو تورې را وايستلې او څو کسه پېره داران يې ځای پر ځای مړه کړل او نور له بېرې څخه پر شا ولاړل.

میرولي ګلمکۍ د اسانو ځای ته را ورسوله. موسی جان ته یې وسپارله او ورته ویې ویل چې ته دا دروله. تکیه کېږه مه. کور ته درځه زه به هغه نورو ملګرو ته ورسم.

میرولي چې بېرته راغی. ملګري یې په توره جنګ کوي او د ښاره را وزي، دی مخ ته ورولوېد.

کله چې د سهیلي لښکریانو وکتل چې نه ور سره کېږي نو دا هم پر شا ولاړل او د میرولي ملګري هم راغله هر یوه خپل خپل اس واخیست او په چټکۍ د باشلنګ خوا ته را روان سول.

سهیلي خان د وطن د سپین روبو په منځ کې ناست ؤ چې یو پېره دار وځغستل او ورته ویې ویل:

ناوې ملنګانو وتښتوله! سهیلي خان را وغورځېد او پېره دار یې تر ستوني ونیوئ پر ناري یې کړه چې ولې خنزیره، څه ښېنه سوه؟ پېره دار چې تر مخنی وارخطایی لا هېره کړې نه وه چې د خان منګولې یې ښارګونه ونیول وروسته چې یې ځو واره کنهارې سو. په دربدلې اواز یې وویل:

ملنګانو ناوې وتښتوله!

خان لځې ښې خپلې کلا ته راغی او هلته یې ولیدل چې ښځې او نر سره راټاوېږي او یوه زړه ښځه په وینو کښې غرقه پرته ده. خان په یوه داسې اواز چې د غوایی رمباړې ته ورته ؤ ناري کړه: څه ښېنه ده؟ ښځو په وارخطایی ځواب ورکړ. ګلمکۍ یې بوتله! خان چې ځو واره سر وښواروه یو وار د کلا د دروازې خوا ته ولاړ او بېرته راوګرځېدئ او لکه لیونی د کلا په مخ کښې یو دېوال او بل دېوال ته دریدئ ځو خپلې خونې ته ننوتئ.

۞۞۞

د شپې توره لمن له ختیځ څخه لویدیځ ته ورو ورو، ورټولیده او د سبا سپین ځادر د باشلنګ پر غرو راغوړېدلی ؤ. د سبا ستړګه لا لکه د ناوې په تور پیکي کښې

چارګل داسې ځلېدله چې فاتح ځوانان د (ولاخور) څخه د باشلنګ غونډيو ته ور پورته سول.

ميرولي او نور ځوانان مخ کښې روان دي او کله کله يو نيم ځوان يوه لنډۍ وايي چې ... او نيم بند يې دا نور ورسره اخلي. موسى جان او ګلمکۍ پر دوو اسانو يوه ځل ور هيسته روان دي.

يو وار چې دګلمکۍ اس مستي وکړه او په ششنهاري د شا پر دوو پښو ودرېدئ او د مخ پښې يې پورته کړې نو ګلمکۍ د هغه ملونې کش کړې او چې ملونې يې ببرته ورخوشي کړې نواس يو غټ ټوپ وواهه خو ګلمکۍ ببرته تکيه کړ څو د موسى جان اس پسې ور ورسېدئ.

ګلمکۍ په خندا ورته وويل: موسى جانه دا ستاسې اسان هم دغسې دي لکه تاسې څوك پر ځان نه پرېږدي!

موسى جان چې د لېونيو جذباتو په دنيا کښې لاهو ؤ هغې ته ځواب ورنه کړ، خو هغې بيا پوښتنه څنې وکړه.

که تاسې نه وای را رسېدلي نو نن شپه به ما او دا لېوه خان يو ځای د مرګ مېلمانه وای.

موسى جان بيا هم ځواب ور نه کړ څو ګلمکۍ پټه خوله سوه، دواړه اسان غوږي په غوږي له يوې غونډۍ څخه کښته کېږي او پر بله غونډۍ پورته کېږي څو د باشلنګ د غره ډډې ته را ورسېدل.

ميرولي او نور ځوانان يوې خوا ته ولاړل، د موسى جان او ګلمکۍ آسان پورته سول، څو په ډډه کښې غارو ته ورسېدل، هلته د کور ښځې مخ ته ورته راوتلې وې.

کله چې شابيبۍ خپله خور ګلمکۍ وليده نو په يوه غورځنګ يې ځان ورته را ورساوه او په غېږې کښې يې له اس څخه راکښته کړه، چې يې د خور سره په غاړه کښې لاس واچاوه او په ژړا ژړا کور ته ننوتلې.

په کور کښې خوشحالي سوه، دستي پسونه حلال سوه او ماښام ته د ټولو

ځوانانو ملګرو او د هغو د کورنيو په ګډون يوه مېله جوړه سوه.

د موسی جان او ګلمکۍ د يو ځای کېدو شپه په ډېرو خوشحاليو بدرګه سوه او ميرولي د ځوانانو په مخ کښې په لوی اواز وويل:

دا دی اندېوالانو د پلار يو وصيت خو مې پر ځای کړ اوس به يې نو د ساري او هدې وصيت پر ځای کوم.

د دې سره يې خو د ټوپك ټکان هم وکړل.

شپه چې تېره سوه، نو سبا ټوله په ګډه د وليجان قبر ته راغلل او ګلمکۍ چې د بېديا د وحشي ريدې د ژړو ګلانو يوه ګېډۍ د ځان سره راوړې وه هغه يې د وليجان پر قبر کښېښووله.

د وليجان پر قبر ډېر ښکران پراته وو ګلمکۍ پوښتنه وکړه چې دا ښکران د څه شي دي؟

موسی جان ورته وويل چې وليجان خو داسې ښکاري ؤ چې ګل يې نه خطا کاوه. دا ټوله د ده د ښکار سوي هوسيو ښکران دي.

ماښام چې بيا موسی جان او ګلمکۍ سره يوځای سول، نو ګلمکۍ په خوشحالۍ ورته وويل چې زما ژوندۍ هوسۍ ډېره خوښه ده که دې هر ځای ښکار کړه ما ته يې راوله.

موسی جان چې سبا راکښېنوست ببله دې چې د نورو سره ووينې ګلمکۍ ته يې وويل: زه ځم تا ته هوسۍ راولم او د دې سره را روان سو.

موسی جان د خپل ملګري وليجان مرګ ډېر غمولی ؤ او د هغه ورځې چې وليجان مړ سوی ؤ، نو د ده پر خوله بيا چا خندا نه وه ليدلې او کله کله به د لېونتوب علامې هم پکښې ښکارېدې.

په دغه ورځ چې موسی جان د هوسۍ په ښکار پسې روان سو، ماښام رانغی، دا سبا هم معلوم نه سو، دا بله شپه او دا بله ورځ هم دغسې وه، خو خلك پسې ووتل او د هغه پته هيچا ته معلومه نه سوه. په دې منځ کې مياشت او دوې ووتلې او د باشلنك د غره د ځوانانو په کور کښې دا يو بل نوی وير ؤ.

موسی جان چې د کوره را روان سو، تر څو درو را تېر سو او څو وارې يې په هوسيو پسې منډې ووهلې غشي يې پسې ووېشتل خو وروسته لېونتوب زور پر وکړ او هرځای چې هوسۍ ووينې بس ژاړي او پسې ګځلي، په دغه ځای کښې يو شپون غيلې (رمه) پيايي او ... ې ويني چې سهار تر ماښامه د غره له يوې پربښې څخه بلې پربښې ته ورغورځي او ... رې وهي، ده ووېل دا لېونی دی او پسې ورغی کله چې ... ې خبرې ورسره شروع کړې، نو پوه سو چې په رښتيا لېونی دی، شپانه اشنايي ورسره واچوله دی خوا ته ميرولي هم نا آرامه دی خو هر څه چې يې وکړل د موسی جان درك معلوم نه سو او د بلې خوا سهيلی اوس پوه سوی دی چې دښمنان يې چېرې اوسي.

سهيلي ته هم لېونتوب پېښ دی او داسې ظلم ته يې لاس اچولی دی چې پر هر چا يې يو لوړه اشتباه راسي سر يې ورپرې کوي.

د شاوخوا بزګران چې د سهيلي خان مريان غوندې سوي وو او د خپلو ښځو اختيار يې هم لا لاسه ورکړی ؤ او د ناغرانو تر چپاو لاندې سوي وو، ورو ورو يې د فرارۍ لاره را ونيوله او د باشلنك غرو ته به يې پناه راوړه، دلته ميرولي هغو ته ځای ورکاه، څو دا ؤ چې سهيلي خان د باشلنك دغرو له ځوانانو سره د پخې جګړې نيت وکړ.

خو په مقابل کښې د ميرولي شاوخوا هم هغو فراره سوو ځوانانو احاطه کړې وه چې د سهيلي خان وينو ته تږي وو.

❁❁❁

د سهيلي خان لښکر د باشلنك خوا ته را روان سو او د بلې خوا د باشلنك د ځوانانو لښکر د ميرولي تر مشرۍ لاندې مخې ته ورغی.

دا دوه لښکره د (ولاخور) په سيمه کښې سره مخامخ سول، خو ورځ لا زوال ته نه وه رسېدلې چې د سهيلي خان لښکر ماته وکړه.

ورځ او دوې چې تېرې سوې بيا سهيلي خان لښکرکشي وکړه او په مقابل

کښې يې ځوانان ورغلل، دې جګړې دوام وکړ. د سهيلي د خوا ځخه ډېر مړه سول، خو د ميرولي ملګري داسې پهلوانان دي چې تر اوسه يې يو هم لا نه دی وژل سوی.

که څه هم د سهيلي لښکر په غشو او ليندیو سمبال دی حتی يو او نيم ټوپك هم لري او د ميرولي ملګري څو غشي او نور يې يومان او سوټي نري خو په جګړه کښې هره ورځ بريالي کېږي، دې جګړې څو هفتې دوام وکړ وروسته سهيلي خان خپل ناظران وروغوښتل او په يوه مجلس کښې ملا باران ورته وويل:

خان صاحب! وايي سنګ به سنګ ميشکنه! داميرولي د وليجان زوی دی، چې هغه يې پلار ؤ، نو زوی خو يې لا ځوان مال دی، ما يې د سر وهلو د پاره داسې فکر کړيدی چې د ده د پلار يو خوريی دلته نژدې زمونږ کلي ته اوسي، دا سړی (ازادی) نومېږي، ډېر کلك ځوان دی که اجازه کوې هغه به سبا جنګ ته وروباسو.

پر سهيلي خان دا خبره ډېره ښه پرېوته او په داسې حال کښې چې پر ږېره يې لاس تېراوه ويې ويل: ملا بارانه په رښتيا چې غښتلی سړی يې، دستي دغه ازادی راغواړه زما د خوا څخه بخښنې هم ورته ورکه او ورتهووايه چې که يې د ميرولي سر راووړ نو يو بل به ښه دروند بخښنې هم ورکړل سي.

کله چې خان خپله خبره پای ته ورسوله مولوي پر را درسته کړه، خانه دا داسې کورنۍ ده چې وطن به تباه کړي خو د دوی وېښته به هم و نه خېژي.

د مولوي خبره پر خان ښه نه سوه تمامه او په قهر يې وويل:

زما د زوره ناخبره دی! خدای ؤ باشلنګ ته په قهر سويدی. زه به د باشلنګ غرونه د اور په تناره کښې واچوم.

حاضرين ټوله پوه سول چې خان ته قهر ورغی نو يو په بل پسې له هغه ځايه راووتل.

په دې سبا چې د جنګ نغاره ووهل سوه نو د سهيلي د لښکرو په مخ کښې ازادی روان دی او کله چې ميدان ته راغی نو ميرولي وپېژندئ او ورته ويې ويل:

ازاديه ناځوانې مه کوه. کنه زما د تورې توان په تا پورې نسته!

ازادي يوه ليونۍ خندا وکړه او ورته وېې ويل:

د ماما زوا! را ميدان ته کېږه. چې دريغ رابانديې و نه کړې زه ستا د سر په سودا راغلی يم.

جګړه په تودښت روانه ده. مخ ته د تورو د چکاچك اواز پورته کېږي او د شا له خوا غشي لکه باران داسې را اوري.

ميرولی په ميدان کښې دازادي سره ځرخي. د هغه د تورې وار په ډال راګرځوي خو په خپله چې يې د تورې وار برابر سي نو توره ځنې چپه کړي او په خندا ږغ پر وکړي:

دا دی ازاديه زما يې دربانديې کنه اوس به دې سر په ښنو کښې پروت وای.

ازادی ډېر کوښښ کوي چې خپل وار پر ميرولي برابر کړي خو وس يې نه رسېږي.

دا ورځ بيا تر ماښامه جنګ وسو او ماښام چې تياره سوه، نو جګړه بس سوه. ميرولي پر خپل اس چې (پړانګی) يې نوم پر اېښی ؤ، لکه بريښنا ځان کور ته را ورساه، ده مور ته وويل چې سهيلي ازادی ميدان ته لېږلی ؤ. ټوله ورځ يې ستړی کړم. که د خپلوۍ لحاظ نه وای اوس به يې وخته د ملايکو حساب هم خلاص کړی وای.

د ميرولي مور چې د خپل زوی بيان واوريدئ نو ورته وېې ويل: زويه! په جنګ کښې پلار او ورور نسته. چې د دښمن ملګری سوی دی. چې توره دې پر برابره سي نو سر به يې لکه د بادرنګ دغسې ورپرې کوې.

ميرولي مور ته ډاډ ورکړ. چې داسې وي نو سبا به يې کار وکړم.

سبا ميرولي سهار وختي د جګړې ميدان ته ځان راورساوه او بيا صفونه برابر سول جګړه شروع سوه. ازادي بيا پر ميرولي ور وځغستل او ميرولي ورته وويل چې لاس دې ازاد.

يو آن نه ؤ تېر سوی چې ازادی په دې وپوهېده چې وژل کېږم، نو د اس

مخ يې را وګرځاوه او په يوه ټوپ ترميدان ووت ميرولي سم خپل اس پسې خوشي کړ. دوی دواړه يو په بل پسې د ازادي کلي ته راورسيدل. ازادی د کور په مخ کې د اس څخه وغورځېد او کور ته ننووت.

ميرولی هم سم پسې ور په هوا سو او کور ته پسې ور ننوت، دا مهال ازادی د مور تر شا پټ سو او هغې پر ميرولي ناره وکړه، د وليکي زو د سهيلي د مرګه دې اوريدلي دي چې داسې په ازادي پسې راځغلې! پر ميرولي دا خبره ډېره بده ولګېده او خپله توره يې پر راخلاصه کړه، د ازادي د مور سر يې وواهه او په دې پسې يې توره د ازادي په لړمون ومنډله.

ميرولي دستي راووت پر اس يې پښه را واړوله او د جګړې ميدان ته راغی د جګړې د ميدان څخه لويه دوړه پورته کېږي او د سهيلي لښکر وار په وار په شا راځي. خو کله چې ميرولي را ورسېد نو د سهيلي له لښکرو څخه يوه په لوړ اواز ناره کړه.

مه راګورئ چې ميرولی راغی پر شا راځغلئ!

د دې رغ سره لښکر لکه زخمي سوی ښامار پرله تاو سو او د شا پر خوا يې ما ته شروع کړه.

سهيلي خان ته حال ورسيدئ چې لښکر رامات سو او هغه بيا دربار جوړ کړو او خپل ناظران يې را وغوښتل او د هغو څخه يې چاره وغوښته.

دا مهال يوه کوچني ناظر ورته وويل چې اوس خو مو جنګ په وس ور سره پوره نه دی په چل يې بايد مات کړو. سهيلي چې ډېر خوابدی ؤ، د هغه څخه يې وغوښتل چې څه چل بايد وسي او هغه وويل:

خان صاحب موږ بايد د جنګ د ميدان څخه ها خواته چې ميرولي راځي په ځمکه کښې پټې سپرغې (کندې) جوړې کړو د دغو سپرغو سرونه به په لښتو پټ کړو او خاوره به پر واچوو. ميرولي ته به بيا د جنګ خبر ورکړو خو هغه چې راځي لارې ته به يې پام نه وي او اس به يې په دغه سپرغو کښې غوزار سي او مغزی به يې غوټ مات سي.

سهيلي خان دا خبره ډېره خوښه کړه او ملاباران ته يې وويل چې په کار لاس پورې کوه.

د سهيلي خلکو ټوله شپه په لار کښې سپرغې جوړولې او سهار ته نژدې يې کار پای ته ورساوه. دغه خلك يوې خوا ته ودرېدل او نغاره يې وډنګوله. ميرولي او د هغه لښکر فکر وکړ چې سهيلي بياتازه دمه لښکر راوستلی دی نو په چټکۍ ميرولي پر ملګرو د تيار سئ ږغ وکړ او ميرولي پر خپل اس پښه راواړوله.

ده چې شلاخه پر سر وڅرخوله، نو اس لکه د پسرلي برېښنا په هوا ټوپ وغورځاوه او څو دا ؤ چې د سپرغو برخې ته راغی. اس تر يوه سپرغه وغورځېدئ خو چې تر دويمې غورځېدئ د شا پښې يې په سپرغه کښې بندې سوې او داسې سخت وموښت چې د ميرولي چپه بغل د اس په رکاب څيرې سو. ملګري يې پر راټول سول او د ميرولي ټپونه يې په لنګوټو ور وتړل خو له ميرولي څخه زياته وينه ولاړه او بې سده سو.

د سهيلي نورو ملګرو چې د جنګ ميدان ته ور منډه کړه هلته يې هېڅوك و نه ليدل او بېرته راوګرځېدل کله چې ميرولي يې پر داسې حال وليده نو د سهيلي په چل پوه سول.

د ميرولي ملګرو هغه راواخيست او کور ته يې راووړ په کور کښې پر ښځو يو بل وير نوی سو. خو ژر يې د ميرولي ټپونه ور پرېولل او دواوې يې پرورکښېښوولې.

جنګ نور بند دی او ميرولي هم کله په حال کښې او کله بې حاله وي. د بستر څخه ښورېدلی نه سي. رنځ يې ورځ په ورځ زياتېږي.

۞۞۞

د سهيلي خان دربار د وطن د خانانو او ملايانو څخه ډك دی او سهيلی خان هم غاړه لکه نيولې ده. ملا باران د سهيلي خان د قوت او فتح په باره کښې لوی بيان شروع کړی دی او پر هر ځای چې د خان نامه ته را ورسېږي نو هر يو پر خپله ږېره لاس تېر کړي او وايي: ښبشکه! ښبشکه چې پر غيرت ولاړ خان دی.

د دوی دغه مجلس لا ګرم روان ؤ چې پيره دار راغی او خان ته يې وويل:

خان صاحب د موسى جان ورونه راغلي دي عرض کوي.

خان چې د موسى جان نوم واوریدئ، نو لکه په غمچینه وهلی مار پرله تاو سو او په قهر یې د حاضرېدو امر ورکړ، د موسى جان ورونه دربار ته راغلل او د خان په پښو کښې پرېوتل، خان په لغته پورې وهل او پوښتنه یې ځنې وکړه، چې څه وایاست؟ مشر ورور یې لاسونه پر ځیګر ونیول او ویې ویل: خان صاحب ستا سایه دې خدای زموږ د وطن له سره نه کموي، زموږ د کورنۍ سره تا ډېر ښه کړي دي خو موږ ګناهکار یو، موږ اوس خبر اخیستی دی چې موسى جان لیونی سو او پر دښتو ورك سو. ګلمکۍ د میرولي په کلا کښې ده او میرولي هم پر مرګ پروت دی، ښایي اوس دی هم مړ سوی وي، اوس د دې وخت دی چې تاسې ګلمکۍ راولئ. خان چې د ګلمکۍ د نامه د یادیدو څخه د وطن د خانانو په مخ کښې د خجالت سره مخامخ سوی ؤ، دوی ته یې ډېر ښکنځل وکړل او امر یې وکړ چې د دوی ټولو غوږونه ور پرې کړي او د دې سره سم جلاد راغی او د موسى جان له ورونو څخه یې غوږونه پرې کړل. د مجلس حاضرین پوه سول چې د خان اوقات تریخ دی نو اجازه یې واخیسته او له دربار څخه را ووتل، یواځې ملاباران او مولوي د خان سره پاته سول. خان څو دقیقي پټه خوله ؤ، بیا یې وویل: دې حرامزادګانو بیا یو چم نه وي جوړ کړی؟

ملا باران په یوه خودراضي وضع وویل: خان صاحب، بیغمه اوسه نور څوك چل نه سي کولای.

خان وویل:

تاسې وا ګلمکۍ به رښتیا هلته وي؟

مولوي وویل:

اول معلومات وکړئ چې خطا نه وزئ. ملاباران وخندل او ویې ویل:

زه به دری ورځې وروسته پوره حال راوړم. ملاباران یوه زړه بوډۍ پیدا کړه او هغه یې د باشلنك غرو ته ولېږله او هغې هم په مکر او چم معلومات وکړل او حال یې ملا باران ته راوړ. ملاباران دری ورځې وروسته خان ته ورغی او په پوره ډاډ یې

ورته وويل:

د موسی جان ورونو رښتيا ويلي وو. هم ګلمکۍ هلته ده او هم ميرولي د مرګ پر بستر پروت دی، خان ته چې دې خبرې د يو زېرې حکم درلود. پر ړېره يې لاس تېر کړ او د ځيګر صندوخ يې ښه را پورته کړ بيا يې ملاباران ته وويل:

سبا ته به زه، ته او يو څو تکړه سپايان هم برابر هلته ځو او ګلمکۍ به راولو!

ملاباران ورته وويل: پر سترګو!

❁❁❁

د باشلنګ د غره د غارو پر لوړ تنګ چې هره ورځ سهار د ميرولي د کور ښځې لارې ځاري او په پيره سره دا کار کوي، يوه ورځ سهار يې وليدل چې لاندې د کلا و خوا ته څو سپينې خيمې ولاړې دي.

دوی پوه سوې چې سهيلي راغلی دی نو فيصله يې وکړه چې ميرولي به نه خبروي ځکه د هغه ټپونو اوس تازه خوله سره وروړې وه او که هغه خبر کړي نو دا به يې په مرګ تمامه سي.

شابيبې وويل چې زه به پټه سم او تاسې حال ورکړئ چې راسي او ګلمکۍ بوزي، خو دا خبره د وليجان پر خور (تانو) ډېره سخته تمامه سوه.

څو دا ؤ چې په پټه خوله يې سهيلي ته خبر وکړ او کله چې سهيلي د دوی د کور نژدې ته ورسېدئ، نو نارې يې کړې.

که ما ته ګلمکۍ راوسپارئ نو زه په تاسې هېڅ کار نه لرم.

تانو پر رغ کړ: سهيليه! هغه د موسی جان مېرمن ده، زه پېغله يم، ما در سره بوزه، هغه پرېږده.

سهيلي په قاطع ډول وويل:

زه بله خبره نه لرم، ګلمکۍ راوباسئ؟

په دې وخت کښې ګلمکۍ راو وتله او دنورو سره يې خدای په اماني وکړه

او په داسې حال کښې چې سهیلي هغه تر موټ نیولې وه، د غره له ډډې ښخه را کښته سول. لاندې چې راغلل نو ګلمکۍ یې تر شاه سپره کړه او اسان یو په بل پسې روان سول.

ښځو ژړل او دې ژړا میرولي یو ځه را بېداره کړ او پوښتنه یې وکړه چې څه کیسه ده؟ په دغه وخت کښې د یوې کوچنۍ نجلۍ تر خوله ووتل ګلمکۍ یو چا بوتله میرولي را وغورځېدئ، پوښتنه یې وکړه، چې چا بوتله؟ ښځو ډېرې زارۍ ورته وکړې، خو میرولي تکیه نسو دغسې یې توره په ملا پورې وځړوله او د کوره را ووت، اس یې را واخیست او په سهیلي پسې را روان سو، ښه څکل ور هیسته د سهیلي اسانو ته ور نژدې سو او په لوړ اواز یې نارې کړې:

او سهیلیه! خپل قبر ته رانژدې سوی یې. ښځه ایله کړه چې در ورسېدم.
سهیلي چې دا اواز واورېده په وارخطایۍ یې ملاباران ته وویل:

بیا لکه چې په دام کښې وموښتو دا یې چل راته جوړ کړی ؤ.

دوی لا دا خبرې کولې چې ګلمکۍ د سهیلي له شا څخه ځان را خطا کړ او له اسه راولوېده، خو سهیلي چې کوښښ کاوه چې هغه بېرته اس ته پورته کړي، میرولي پسې ور ورسېد.

سهیلي وارخطا سو، مخ ته یې ټوپ وواهه او نورو ملګریو یې هم اسان پسې وځغلول او په تېښته ولاړل، میرولي ګلمکۍ ته وویل:

هله را غورځه اس ته!

ګلمکۍ چې اس ته ور پورته کېده، اس مخ ته ټوپ کړ او د ګلمکۍ لاسونه د میرولي ملا ته ورسېدل، خو راوځړېده او په دغه وخت کښې د میرولي ټپونو چې تازه یې خولې سره ورغلې وې بیا خوله خلاصه کړه او وینې ځنې ایله سوې. میرولي ضعف وکړ او داس څخه را غوزار سو، د نس څخه یې وینې را ایله سوې او یو ان نه ؤ تېر سوی چې د سترګو تور یې ولاړ او سپین یې راپورته سول. ګلمکۍ د ده سر په غېږ کښې ونیوی او یوه سوې کریږه یې وکړه.

سهیلی چې یو ښه څکل ولاړ د یوې لویې غونډۍ پر سر یې اس تکیه کړ،

اوس ګوري چې د ميرولي او ګلمکۍ اس هېڅ نه معلومېږي يوه ښه ګړۍ يې انتظار ويوست وروسته کرار کرار پسې را روان سو. چې را نژدې سو ګوري چې اس ليري ولاړ دی ميرولي پر ځمکه پروت دی ويني ځنې بهېدلې دي او ګلمکۍ يې سر په غېږ کښې نيولی دی.

سهيلی لکه وړی او زوړ لېوه چې همېشه په مړه ښکار پسې ګرځي، رانژدې سو او په دې ډاډه سو، چې ميرولي مړ دی، نو پر ګلمکۍ يې ږغ وکړ:

دا دې په خپله مړ کړ د فېروز لورې؟

ګلمکۍ ورو سترګې ور واړولې او هېڅ يې نه ورته وويل.

سهيلی راغی يو وار يې ميرولي ته وکتل او بيا يې په وارخطايۍ شاوخوا وکتل نو يې څه و نه ويل، خو ګلمکۍ يې کش کړه او په زوره يې پر خپل اس تر شا سپره کړه او په دوړه يې اس د داور خوا ته په تهوپ کړ.

د ميرولي تر مرګ وروسته نو په باشلنګ کښې يوه چوپتيا خپره سوه، په دغه وخت کښې ناڅاپه موسی جان پيدا سو او چې کور ته راغی ډېر خراب سوی ؤ. ده پوښتنه وکړه خو ښځو په ژړا ورته وويل چې ميرولي هم ځوانيمرګ سو او سهيلی راغی ګلمکۍ يې بوتله.

موسی جان بل څه و نه ويل په کور کښې يې وکتل يوه توره يې را واخيستله او يو اس يې چې په ځنګل کښې ايله ؤ، راګير کړ او د داور خوا ته راروان سو. دی د موسی کلا برخو ته راغی او دلته بيا لېونتوب غلبه پر وکړه اس يې په يوه پټي کښې يو بزګر ته ور وباخښه توره يې تر سر تاو کړه او ليرې يې وغورځوله او د "مکۍ مکۍ" نارې يې شروع کړې. دلته خلک پوه سول چې دا خو د ګلمکۍ مين موسی جان دی، نو هر چا به خوا خوږي ور سره کوله، خو موسی جان نو پاک لېونی سو او کالي يې هم وغورځول.

سهار تر ماښامه بل کار نه لري، يواځې د مکۍ نارې وهي، په دغه وخت کښې سهيلی خبر سو چې موسی جان پيدا سوی دی، لېونی دی او مکۍ مکۍ نارې وهي، نو يوه ورځ يې خپل ناظر راوغوښت او ورته ويې ويل:

دغه لېوني زما عزت ته لوی خطر را پېښ کړی‌دی. په هر چم چې وي خوله یې ور پټه کړئ.

ناظر هم دوه شریر خلك موظف کړل او هغه ولاړل یوه پر سر پوړنی واچاوه او بل پر موسی رغ وکړ:

موسی جانه دا دی ګلمکۍ مې درته راوسته.

موسی جان چې وکتل. نو شین د خندا ولاړ او په یوه ټوپ یې راوغځستل او هغه یې په غېږ کښې ونیوله. خو هغه سړي تر پړوني لاندې چاړه د ده په نس کښې ور ښخه کړه. موسی جان یوه سوې کریږه وکړه او چې پر شا ولاړ نو هغه بل د چړې یو :ل وار پر وکړ. موسی جان په وینو کښې لژند پرېووت او د یو آن د مخه مړ سو. دا دوه خلك وتښتېدل او د شاوخوا بزګران چې راټول سول. نو نر او ښځو پر ژړل او ټولو ویل چې دا د سهیلي په ټونلۍ وژل سوی دی.

موسی جان ته یې غسل ورکړ. کفن یې په واغوست او د کلي سر ته یې پر یوه غونډۍ ښخ کړ. د موسی جان د وژلو اوازه پر وطن خپره سوه او یوه شپه سهیلي ګلمکۍ ته وویل:

موسی جان خو نو لېونی سوئ ؤ او ته هم په خبره وې. په دې ورځو کې ناپېژندلو خلکو وژلی دی. نو ته چا ته ناسته یې. راځه زما سره دې نکاح وتړه.

ګلمکۍ د دې خبرې په اورېدو لویه کریږه وکړه او چپه پرېوته.

ګلمکۍ درې ورځې او درې شپې وژړل او چې ارامه سوه. نو سهیلي ته یې وویل:

دا یو خواست مې لا قبول که نو بس واده به سره کوو.

سهیلي ورته وویل: وایه چې ته هر څه غواړې هغه در سره کوم.

ګلمکۍ ورته وویل: یو وار مې د موسی جان قبر ته بوزه او چې زیارت یې وکړم نو زړه به مې صبر سي. نور چې هر څه تا غوښتل هغه به در سره قبول کړم.

سهیلي ورته وویل: دا کار به وکړم او سبا به دې هلته بوزم.

شپه تېره سوه. او سبا سهیلی او ګلمکۍ پر اسانو را سپاره سول او د شا له

PROPERTY OF ACKU 7555

خوا څخه يو پړك سپاره په پسې دي. دا دی د موسی جان قبر ته را ورسېدل. ګلمکۍ سهيلي ته وويل: چې ته يو څه هيسته ودرېږه.

سهيلي هم د ماجر څخه د باندې ودريد او ګلمکۍ راغله د موسی جان پر قبر پرېوته يوه لويه کريږه يې وکړه، پر قبر را تاو سوه، څو واره پر وڅرخېده، بيا غوزاره سوه، سهيلی ورته ګوري ګلمکۍ پوړنی پر ځان وغوړاوه او بيا يې يو اواز تر خوله ووت، دغسې پرېوته او سهيلی اريان ؤ چې څه وکړي، وروسته يې فکر سو چې د قبر پر کاڼو د ګلمکۍ له پړوني څخه د وينو سرې رېښکې را رواني سوې، سهيلي په چټکۍ ور وځغستل او هغه يې را پورته کړه، خو چې ويې ليدل، نو يو سپين خنجر يې د تيو تر پيوست د زړه تر څوکو پورې رسېدلی ؤ.

سهيلي خان څو واره پيوسته پر نارې کړې. ګلمکۍ! ګلمکۍ! دا دی څه وکړل؟

خو! د ګلمکۍ پخوا لا نفس وتلی ؤ.

سهيلي خان په پټه خوله هغه پر اس ونيوله او په چټکۍ و داور ته را روان سو.

❁❁❁

د سهيلي خان په مهمانخانه کښې د سهيلي سره د ده ناظر ملاباران، مولوي او څو کسه نور ناست وو، ټوله پټه خوله وو، څو سهيلي وويل:

عجيبه ژوند دی، څونه بدنامي مې په نصيب سوه، ګلمکۍ هم ځان مړ کړ اوس څه وکړم؟

په دې وخت کښې هر يوه يو څه وويل خو مولوي وويل اوس خو نو پېښه ده، وايي سر څه په يوه لوټه سپېره څه په شل، ما اوريدلي دي چې د وليجان يوه ډېره ښايسته خور پاتې ده، هغې ته مرکه وکه، ګوندې په هغې دې يو څه غم غلط سي.

سهيلي چې سر کښته ځړولی ؤ، ورو ورو يې را پورته کړ ملا باران ته يې

وویل:

د مولوي صاحب د خبرې په باره کښې څه وايې؟

ملاباران د یوه تازه خواب په ډول وویل: تر هر څه مې خوښه ده! هغه ډېره مېرنۍ او سر تېره ښځه ده او خانه ستا د پاره دغسې جنګې ښځه په کار ده.

د ملا باران د ځېرې څخه مولوي او سهیلي خان دواړه یو ډول خوشحاله سول او بیا سهیلي خان وویل:

بس نو کار یې جوړوه!

- پر سترګو!

په سبا مولوي، ملا باران او څو کسه نور سپین روبي د ولیجان کلاؤ ته ورغلل او هلته کښته سول دوی ته ښځو ښه ډوډۍ ورکړه، وروسته مولوي ورته وویل چې مور د سهیلي خان په مرکه راغلي یو او د ولیجان خور تانو به د هغه سره واده کوي.

تانو ورته وویل چې اوس مور بې سرپرسته یو او په دې خوشحاله یو چې خان مو پر سر سایوان سي. خو مور غمدیده یو. نو واده به په ډېر ډول او سورنا نه کوي.

مولوي په خوشحالۍ ورته وویل:

"بېشکه ښه خبره او د مسلمانۍ خبره دې وکړه. ښغمه اوسه چې هر څه ته وایې هغسې به وکړو."

دوی را رخصت سول.

کله چې خان ته راغلل، نو مولوي ورته وویل: خانه ډېرې ښځې به دې لیدلې وي او ډېر ودونه به دې کړي وي، خو دغسې یوه مېړنۍ او هوښیاره ښځه به بله و نه وینې.

مولوی په تفصیل نکل ورته وکړ او ورته ویې ویل:

هغه په خپله د دغه وخت منتظره وه چې ته پر دوی مهربانه سې.

خان په خوشحالۍ وویل:

زه خو هر وخت مهربانه یم. خو که دوی یو څه شرافت درلودای نو ښه به

وای.

مولوي ورته وويل:

دا جاهلان دي او د خپل جهالت په سزا رسېږي.

وروسته يې ملا باران ته وويل چې د جمعې د شپې له پاره به ښه ترتيبات ونيسې او پاخه سپايان به برابر کړې چې د "تانو" کره ځو او هغه راولو. اوله شپه زه هورې ور سره تېروم.

❁❁❁

د ميرولي تر مرګ وروسته "تانو" د خپلې کلا او د شا و خوا بزګرانو کونډيانو ته جنګي تعليم شروع کړی دی، د غشو ويشتل او د تورې استعمال هرې يوې ته ورښيي او نيت يې کړی دی چې څو ورځې وروسته د داور پر کلاوو چپاو ور وړي.

دوی لا په دغه کار بوختې وې چې د سهيلي د مرکې خبره منځ ته راغله او کله چې تانو مرکه چيان په امېند رخصت کړل، نو د کلا ښځو ته يې وويل:

ښه سو دا اجل نيولی په خپلو پښو راځي.

دا چې يوه سره پېغله وه، د قهر څخه نو لکه يوه سره سکروټه داسې سوې وه، په لوړ اواز يې وويل:

ما به ښه جوړه کړئ، زما په خونه کښې دوې تورې او دوه ډاله کښېږدئ. نور نو تاسې هم بايد مسلح ياست، هر وخت چې ما د سهيلي سر ور کټ کړ، نو تاسې به د هغه پر ملګرو او سپرو حمله کوئ او زمونږ د ځوانمرګانو کسات به ځنې اخلئ.

دا ؤ چې د جمعې شپه را ورسېده، سهيلي خان لکه د اختر فيل ځان جوړ کړ او د وطن خانان او ملايان ور سره دي. ماپښين ؤ، چې د باشلنګ کلي ته را ورسېدل.

دوی دلې کښته سول، سهيلي خان او څو نژدې ناظران او سپين روبي ور روان سول، د غره ډډې ته د دوی کور ته ور وختل.

ښځو په عزت ښه راغلی ورته وويل.

مولوي بوڅکی بوڅکی د خان مخ ته ښوري او دعاوې وايي نور نو ټوله پټه خوله ولاړ دي.

یوې ښځې ورته وویل موږ ډوډۍ جوړه کړې ده او ناسې به خپل نوکران را واستوئ چې ډوډۍ دروړي. تر ډوډۍ وروسته به خان او نور چې هر څوك ور سره راتله دلې به د ننه کور ته راسي خان بیا هم پوره باوري نه ؤ او بېریدئ چې یوه ټکه پر ایله نه سي. خو د هغې خوا ببرته لاندې خپلو ملګرو ته را روان سو.

پر لارې یې ملاباران ته وویل: څه فکر کوې، زه خو په دغه کورنۍ اعتبار نه لرم؟

مخکښې تر دې چې ناظر ځواب ورکړي مولوي وویل: خانه ته غوږ ونیسه. هلته ښځو څونه خوشحالي جوړه کړې ده، دریږي وهي. زړه مه اچوه. اوس نو څوك دوی ته ورپاتې دي چې تکیه ورته وکړي؟

خان ته د مولوي خبرو هېڅ خوند نه ورکاوه او په یوه داسې لهجه یې چې کامل نفرت پکښې څرګندېدئ وویل: مولوي! زه زړه نه اچوم. زما زړه دا د باشلنك تر غرو هم غټ دی. خو په دغه کورنۍ اعتبار نه لرم.

ملا باران وویل: ببشکه خانه!

دوی نورو مېلمنو ته راغلل د ماښام لمونځونه چې وسول نو د لوړې کلا ځخه مېلمنو ته ډوډۍ را کښته سوه او په ښه عزت ډېره ښه ډوډۍ مېلمنو ته ورکړل سوه.

ډوډۍ چې یې وخوړله، نو سهیلی خان، ملاباران، مولوي او څو غټ او غښتلي سپایان د لوړې کلا خوا ته را روان سول او کلا ته چې داخل سول، نو خان د ناوې خونې ته بوتلل سو.

❁❁❁

سهیلی چې خونې ته ننوتئ، نو ښځو "تانو" په دغسې حال کښې چې تر بغلو یې نیولې وه، د خان خونې ته راوستله او په خونه چې را ننوتې نو د تانو له مخ ځخه یې شال پورته کړ.

خان چې تانو ته وکتل. نو یوه چته ښکلې پېغله یې ولیده. چې ځان یې ډېر ښه جوړ کړی ؤ او پر تندي یې د سرو خالو کتار ښکاریدئ. ښځو خان ته مبارکي وویله او ورو ورو له خونې ووتې.

خان "تانو" ته وویل: په رښتیا چې ته د وطن د سر تاج یې. ستا غوندې ښکلا مې تر اوسه نه ده لیدلې او ما ستا د مېړانې اوازې هم اورېدلې دي.

خان خپلو خبرو ته دوام ورکړ: "تانو"! ته به نورې خبرې هېروې. ته به زما د کلا اختیار داره مېرمن یې. ته چې هر څه وغواړې. هغه به تا ته تیار وي.

خان د کوټې شاوخوا ته نظر وځغلاوه او د کټ سر ته یې دوو‌تورو او دوو ډالونو نظر جلب کړ او دامهال یې یو ټکان وخوړ. خو خبرو ته یې دوام ورکړ او ویې ویل: وایي چې تېر په هیر او هېر پر هېر. زموږ نوې دوستي باید د پخوا خبرې ټوله زموږ او ستاسې له منځه وباسي. دا مهال تانو له خپل سر څخه شال ښویولی ؤ او پر اوږو یې پروت ؤ. د دې سترګې لکه د یو خوني زمري سرې اوښتې وې او مخامخ یې خان ته کتل. دې هېڅ نه ویل. خان بیا خبرو ته ادامه ورکړه. ویې ویل: تانو بي بي! ته پوهېږې چې زه د دا ټوله وطن اختیار داره یم. ته به زما د ټوله کار مشوره راکوې او زه چې دا ستا سترګو ته ګورم نو زړه مې په هغو ګیر دی او چې ته راته ووایې نو زه به تر خپل سر هم درته تېر سم.

خان پر احساساتو راغلی ؤ او پسې زیاته یې کړه: تانو! که ته راته ووایې چې په خپله پر دغه میدان ځان مړ که. نو باور ولره چې زه به هېڅکله ځان تېر نه کړم. او خپلې غاړې به تا ته کښېږدم. د خان د دغې خبرې وروستۍ جمله داسې وه لکه یوه سره اوسپنه چې په اوبو ننباسې او ټکهاری یې پورته سي. دغې خبرې پر تانو داسې اثر وکړ او وروسته تر دې چې ورو ورو یې خپل سر وښوراوه د غاښو د سخت یو ځای کېدو ټکهاری یې خان واوریدئ، تانو وویل:

په خانه! په سهیلیه! زه داسې بې غیرته نه یم چې په ناز تا مړ کړم. بلکې په مېړانه دې وژنم!

دا د وژنم کلمه پر خان داسې وموښته لکه مردك چې یې په کوټۍ کښې

وموښت. له دغې خبرې سره تانو ور وغورځېده او هغه تورې او ډالونه يې راواخيستل چې د کټ سرته ځړېدل.

سهيلی حيران ؤ چې دا څه کوي. خو هغې يوه توره او يو ډال هغه ته ور وغورځاوه. يوه توره يې په خپله په لاس کښې ونيوله او په بل لاس کښې يې ډال ونيوی ويې ويل:

سهيليه! ته عجيبه ساده سړی يې. غواړې چې هغه تانو په غېږ کښې ونيسې چې ځوان وليجان دې وژلی، ځوانيمرګ ميرولی دې په وينو لمبولی. موسی دې مړ کړی او مکی دې د مرګ مبلمنه کړه. ته نه شرمېږې چې دا خبره کوې؟

دې يو اوږد (آه) ويوست او په داسې حال کښې چې سهيلي په وارخطايی هغې ته کتل تانو خبره پسې اوږده کړه او ويې ويل: سهيليه موږ تا غوندې نه يو چې يا دې په زهرو مړ کړو يا دې په پټه ووژنم. يا چل در سره وکړم. يه! دا توره ده او دا دې ډال دی را ولاړېږه چې تن په تن يې در سره معلومه کړم.

دا يې وويل او توره يې په لاس کښې ونيوله. سهيلي هم توره واخيستله. خو پر له پسې يې زاری کولې او تانو ته يې د خدای رويونه ګرځول.

ده لا دغه خبرې کولې چې د تانو د تورې ګوزار يې پر مټ و موښت. سهيلي ورته وويل:

تانو تر تا هم تېر يم. خو پرې مې ږده چې ولاړ سم.

سهيلي خان د تانو د تورې بل وار پر خپل ډال وګرځاوه او پسې نارې يې کړې:

چې هر څه غواړې هغه درکوم او تا هم نه غواړم. خو ما پرېږده چې ولاړ سم.

تانو چې پرله پسې ګوزارونه کول په بې پروايی ورته وويل:

خانه وار دې کوه نورې خبرې مه کوه. موږ پخوا لا تا ته دلې قبر جوړ کړی دی.

سهيلي چې فکر وکړ چې هېڅ عذر يې نه قبلېږي. نو پر خپلو سپايانو يې امر

وکړ. خو متوجه سو چې هلته هم یو لوی زوړ پوړته دی. او یواځې د تورو چکاچك اوربده کېږي. نو پوه سو چې دوی توله ګېر دي. دا مهال یې ځان د مرګ په خوله کې نژدې ولیده نو توره یې په لاس سمه کړه او غوښتل یې چې پر تانو یو کاري وار وکړي. خو هغې په ډال د ده وار وګرځاوه. تانو بیا واری پر سم کړ او سهیلي په ډال وګرځاوه او بیا سهیلي توره سمه کړه او پر تانو یې واری وکړ خو هغې بیا په ډال وګرځاوه.

سهیلي چې هر واری کوي زاری ور سره کوي. خو تانو څه نه وایي او وارونه کوي.

کله کله توره په توره حمله کوي د تورو اوازونه د خونې په فضا کښې خپاره سي ببرته ورك سي.

دوی ډېره ښه ګړی سره اخته وو او د تورو جنګ دوام درلود. خو دا ؤ چې د تانو توره یو ځل په داسې حال کښې چې د سهیلي د ډال څخه خطا سوه او د هغه پر مخ وموښته او په وار یې پوزه او نیم بارخو پرې سو او له دې سره یې وینو داره ووهله.

سهیلي ډېر سور سو. توره وهي خو د تانو په ډال ګرځي خو ناتوانه سو او یو ځل داسې واقع سوه چې تانو خپله توره په عوض د دې چې دده پر مخ ووهي غبرګه یې کړه او د سهیلي خان په خېټه یې ورننه ایسته او له دې سره خان را چپه سو تانو پر نارې کړې:

لېوه چپه سوې؟

سهیلي څه و نه ویل خو تانو یو ځل بیا توره تر سر وګرځوله او دا ځل یې په ټول قوت د هغه په مغزي ور حواله کړه او سر یې غوټ څنې پرې کړ.

خان دلته مړ سو او تانو د باندې را ووته چې ویې کتل نورو ښځو د خان ملګري ټول وژلي دي.

تانو دوی ته وویل چې لاندې راځئ دوی ټوله لاندې راتاسوې او هغه سپین روبي چې د سهیلي خان سره راغلي وو حمله یې پر وکړه او پس له یو

دوو ګړیو یې هغه هم ټوله ووژل یا وتښتېدل.

❁❁❁

په دې ډول د سهیلي خان او د وطن د لوی لېوه د چپاو څخه وطن خلاص سو.

د وطن بزګرانو او خلکو په دې ډېره خوشحالي کوله. چې د دوی وطن یواځې زلمیان نه لري چې د جابرانو خانانو په مخ کښې درېږي. بلکې د دوی ښځې هم داسې نومیالیانې دي چې د سهیلي خان غوندې لېوه یې هم په خپله سزا ورساوه.

پای

مأخذونه او مراجع

د کتاب د متن په پایلیکونو کښې چې د مأخذونو نومونه په اختصار راوړل سوي، خو د حوالې یا اقتباس مخونه ښوول سوي دي، دلته هغه مأخذونه په کامل هویت معرفي کېږي او په دې ترڅ کښې هغه آثار هم معرفي کېږي چې د دې لیکنې د لیکلو پر وخت استفاده ځنې سوې ده:

١- اکادمي علوم اتحاد شوروي، افغانشناسي شوروي در عرصه چهل سال، چاپ مسکو ١٩٥٩.

٢- فیلسین شاله: تاریخ مالکیت مترجم فخري ناظمي، چاپ تهران ١٣٢٨.

٣- پی یرروسو: تاریخ علوم، مترجم حسن صفاری، چاپ سوم، تهران ١٣٤٠.

٤- همایون فر: نژاد بشر چاپ تهران، ١٣٣٢.

٥- عدهٔ از دانشمندان تحت نظر پروفېسور کاسمینسکی: تاریخ قرون وسطی، مترجمین صادق انصاري و محمد باقری، چاپ تهران ١٣٤٦.

٦- ماکیسم گورکي: ادبیات از نظر گورکي، مترجم ابو تراب باقر زاده، چاپ تهران ١٣٤٥.

٧- لیوتولستوی: هنر چیست، مترجم حسینی نژاد، چاپ تهران.

٨- اوپانیشاد: ترجمه از سانسکریت شهزاده محمد داراشکوه: مقدمه و

حواشي، داکتر تاراچند، مترجم پارسي سید محمد رضا جلال نایینی چاپ تهران ۱۳٤۰.

۹- فریدون کار: غلط ننویسیم مقدمه سعید نفیسي چاپ تهران.

۱۰- جواهر لال نهرو: نګاهی بتاریخ جهان، مترجم محمود تفضلی (در سه جلد)، چاپ تهران ۱۳٤٦.

۱۱- ارنولد تاینبی: فلسفهٔ نوین تاریخ: مترجم داکتر بهاالدین پازارګاد چاپ تهران ۱۳٤۳.

۱۲- محمد تقی بهار: سبك شناسی (در سه جلد) چاپ تهران ۱۳٤۹.

۱۳- ح، حسینی نژاد: فلسفه و شخصیت اناتول فرانس، چاپ تهران تاریخ چاپ؟

۱٤- فرنان - ربر: ادبیات یونان، مترجم حسینی نژاد، چاپ تهران ۱۳۲۹.

۱۵- کالیداس: وکرم اروشي ترجمه دکتر سید امیر حسن عابدی، چاپ دهلی ۱۹۵۹.

۱٦- محمد ګل نوری: ملي هنداره (دوه ټوکونه) چاپ پېښور، د چاپ کال؟

۱۷- داکتر میترا: ریالسم و ضد ریالسم در ادبیات، چاپ تهران ۱۳٤۵.

۱۸- عبد الرحمن پژواك، افسانه های مردم، چاپ کابل.

۱۹- محمدشفیق وجدان: فولکلور افغانی، ادبیات مردم، چاپ کابل ۱۳٤۸.

۲۰- البرماله و ژول ایزاك: تاریخ روم، مترجم غلام حسین زیرك زاده، چاپ تهران ۱۳۳۲.

۲۱- پښتانه: مهتم میاخان اپریدی (لومړی او دویم ټوك) د کابل چاپ

۱۳۴۹-۱۳۵۰.

۲۲- پوهاند عبد الحی حبیبي، د پښتو ادبیاتو تاریخ (لومړی او دویم ټوك) د کابل چاپ.

۲۳- ابو سعید عبد الحی گردیزی، زین الاخبار تحشیه و تعلیق پوهاند عبد الحی حبیبی، چاپ تهران ۱۳۴۷.

۲۴- آریانا دایرة المعارف (پښتو - دري) مختلف ټوکونه، د کابل چاپ.

۲۵- آریانا مجلې، مختلفې گڼې، د کابل چاپ.

۲۶- د کابل مجلې، مختلفې گڼې، د کابل چاپ

۲۷- د کندهار مجلې، مختلفې گڼې، د کندهار چاپ.

28- Ralph Fox: The Novel and the people, Moscow 1956.

29- Dcana Neill: A Short History of the English Novel, London 1964.

30- G. Plekhanov: Art and social life. Moscow 1957.

31- Ruth Benedict, Patterns of Culture: New York 1960.

32- Hoeble: Man in the Primitive World. New York 1958.

33- New College Standard Dictionary, New York 1950.

34- Marx-Engels, Selected, Works, Moscow 1957.

35- The Readers, Campanion to World Literature, New York 1958.

۳۶- حبیب الله نور مفیدی: اکاډمی علوم، کلیات اطلاعات عمومی، چاپ تهران ۱۳۴۴.

د دې کتاب د ليکوال چاپ سوي آثار

- د پښتني قبيلواصطلاحي قاموس(حقوقي، جزايي، تعاملي)کابل، ۱۳۵۷
- د پورتني اثر انګليسي ترجمه، کابل ۱۳۵۸.
- د پښتونستان مسئله د حق خود اراديت په رڼا کښې، کابل، ۱۳۴۸
- د جرګو وطن، کابل ۱۳۶۱
- هلمند د کلتور په ساحه کښې، کابل او هلمند، ۱۳۴۴
- د آسيا په زړه کښې طوفان کابل، ۱۳۵۹
- خېل او وېش (د ځمکې دوراني ملکيت) "د قبيلې پر ټولنيز سازمان او اقتصادي سيستم يوه اتنولوژيکي څېړنه" کابل، ۱۳۶۰
- تحقيق مختصر اتنو لوژيکی بر مؤسسه قانون در جوامع قديم قبيلوي، کابل، ۱۳۶۰
- تحقيق اتنولوژيکي بر فاکتور زعامت در جامعهٔ قبيلوي، کابل ۱۳۶۰
- پر حدود العالم من المشرق الى المغرب، د اتنوګرافۍ له نظره يو بحث، کابل، ۱۳۶۲
- شاهراه ابرشيم و شبکه های جنوبی آن، کابل ۱۳۶۱
- د لرغوني افغانستان او مرکزي آسيا د قبايلو اتنوګرافي.

- هندوکش شرقی و تحقیقات انسانشناسي در دره های آن (مصور) کابل ۱۳۶۰
- ملي هنداره، د اجتماعي خېړنو له نظره، کابل ۱۳۶۳
- په پښتو ادبیاتو کښې دکیسې برخه، کابل ۱۳۵٦
- سل معروف نړیوال داستانونه (ترجمه)، کابل ۱۳٦۰
- صفحه ای از تاریخ هلمند و لشکرگاه، کابل ۱۳٤۷
- د پیوار حماسه، (ډرامه) کابل، ۱۳۵۸
- د کندهار پېژندنه، کندهار ۱۳٤۷
- د پښتون او بلوڅو تاریخي کرونولوژي، کابل ۱۳٦۸
- د بلوڅو ملي آزادي غوښتونکي جنبشونو ته یوه کتنه، کابل ۱۳٦٤

PROPERTY OF ARIC Established 1989

د ساپي
د موقوفاتو اداره